

Міністерство внутрішніх справ
Донецький державний університет внутрішніх справ

**Центральноукраїнський вісник
права та публічного управління**

**Central Ukrainian Journal of Law
and Public Management**

Випуск 1 (13)

Issue 1 (13)

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

Головний редактор:

Вітвіцький Сергій Сергійович, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, ректор, Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна

Заступник головного редактора:

Кузьменко Сергій Георгійович, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри економіки та публічного управління навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту, Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна

Відповідальний секретар:

Буга Ганна Сергіївна, доктор юридичних наук, доцент, начальник відділу організації наукової діяльності, Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна

Члени редакційної колегії:

Баштанник Віталій Володимирович, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Україна

Булгакова Олена Валеріївна, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та публічного управління навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту, Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна

Веселов Микола Юрійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права Навчально-наукового юридичного інституту, Державний університет економіки і технологій, Україна

Антоніна Дякона, доктор економічних наук, професор, проректор з інновацій та розвитку, начальник відділу маркетингу, Університет прикладних наук ISMA, Рига, Латвія

Колеснік Тетяна Володимирівна, доктор юридичних наук, професор, директор навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту, Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна

Кононенко Тетяна Володимирівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін Інституту права та безпеки, Одеський державний університет внутрішніх справ, Україна

Липовська Наталія Анатоліївна, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Україна

Макаренко Олександр Юрійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права та процесу навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту, Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна

Мінченко Дар'я Анатоліївна, кандидат юридичних наук, магістр Лондонського університету Queen Mary, адвокат, начальник відділу міжнародних зв'язків, доцент кафедри цивільного права, Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Пилипенко Дмитро Олексійович, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Навчально-наукового юридичного інституту, Державний університет економіки і технологій, Україна

Хожило Ірина Іванівна, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Україна

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Донецького державного університету внутрішніх справ
Протокол № 10 від 24.03.2026

Журнал засновано у 2022 році. Науковий журнал «Центральноукраїнський вісник права та публічного управління» зареєстровано в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення (Рішення № 1415 від 16.11.2023 р. Ідентифікатор медіа R 30-1958).

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Донецький державний університет внутрішніх справ (вул. Велика Перспективна, 1, м. Кропивницький, 25015, info@dnuvs.ukr.education, тел. (097) 9070107).

Мова видання: українська, англійська, польська, німецька, французька, болгарська, румунська.

Періодичність: 4 рази на рік.

Офіційний сайт видання: cuj.dnuvs.ukr.education

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 27 квітня 2023 року № 491 (додаток 3) науковий журнал «Центральноукраїнський вісник права та публічного управління» включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») зі спеціальностей D4 Публічне управління та адміністрування, D8 Право. Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ЗМІСТ

Білик Олена Іванівна, Дорош Ірина Миронівна НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ ЦИФРОВИХ ПУБЛІЧНИХ СЕРВІСІВ ЗА УМОВ ВОЄННИХ РИЗИКІВ.....	7
Бондаренко Олена Григорівна ЦИФРОВІ ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ТА ОЦІНКИ.....	15
Верховцева Ірина Геннадіївна, Малахова Тетяна В'ячеславівна, Нестеренко Галина Петрівна, Ситюк Антоніна Анатоліївна УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ КІБЕРСУСПІЛЬСТВА: КОГНІТИВНИЙ ВИМІР, УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ.....	22
Власенко Світлана Іванівна ЛЮСТРАЦІЯ В ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	34
Євченко Дмитро Володимирович, Кузьменко Сергій Георгійович ЩОДО ПИТАНЬ РЕФОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	45
Зозуля Євген Вікторович ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР.....	51
Іваній Олена Миколаївна, Малафєєв Станіслав Олександрович ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	58
Кадала Віталій Віталійович, Гузенко Олена Павлівна АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	65
Козакевич Олеся Миколаївна, Царук Андрій В'ячеславович ПРАВОВАХІСНА ТА ПРАВОВАСТОСОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	72
Колєсник Тетяна Володимирівна, Клемпарський Микола Миколайович, Назимко Олена Вікторівна ЖІНКИ ТА ГЕНДЕРНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ШВЕДСЬКІЙ СОЦІАЛЬНІЙ ДЕРЖАВІ.....	79
Котуха Олександр Степанович, Скибіцький Богдан Анатолійович ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДЕМОКРАТИЧНИХ ТА АВТОРИТАРНИХ МОДЕЛЕЙ.....	86
Мірошник Богдан Юрійович СУДОВИЙ ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВАСТОСУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	94
Пасічник Наталя Олексіївна, Ріжняк Ренат Ярославович, Хитровський Дмитро Володимирович КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО: ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	102

Пастушенко Віталій Анатолійович, Войтушенко Ігор Олегович ІНСТИТУЦІЙНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	114
Пікуля Тетяна Олександрівна ТРАНСФОРМАЦІЯ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ МОДЕЛІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ АЛГОРИТМІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ.....	121
Шопіна Ірина Миколаївна ВИКОРИСТАННЯ СУБ'ЄКТАМИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	126
Шупта Ірина Миколаївна, Дем'янов Олександр Вікторович ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	133

CONTENTS

Bilyk O. I., Dorosh I. M. DIRECTIONS FOR ENHANCING THE SECURITY OF DIGITAL PUBLIC SERVICES UNDER WAR RISKS.....	7
Bondarenko O. G. DIGITAL EVIDENCE IN THE CRIMINAL PROCEDURE OF UKRAINE: PROBLEMS OF ADMISSIBILITY AND EVALUATION.....	15
Verkhovtseva I. H., Malakhova T. V., Nesterenko H. P., Sytiuk A. A. INFORMATION SECURITY MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF CYBER SOCIETY: COGNITIVE DIMENSION, UKRAINIAN CONTEXT.....	22
Vlasenko S. I. LUSTRATION IN POST-SOCIALIST COUNTRIES AS A KEY ELEMENT OF TRANSITIONAL JUSTICE AND EUROPEAN INTEGRATION.....	34
Yevenko D. V., Kuzmenko S. H. ON ISSUES OF REFORMING THE ACTIVITIES OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES AND OFFICIALS.....	45
Zozulya E.V. EUROPEAN INTEGRATION OF THE TRAINING SYSTEM FOR SECURITY AND DEFENSE SECTOR SPECIALISTS OF UKRAINE: THE INSTITUTIONAL AND LEGAL DIMENSION.....	51
Ivanii O. M., Malafeiev S. O. DIGITALIZATION OF PUBLIC AUTHORITY IN THE CONDITIONS OF UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION: LEGAL ASPECTS.....	58
Kadala V. V., Guzenko O. P. CURRENT ISSUES IN PUBLIC FINANCE MANAGEMENT IN TODAY'S CONTEXT.....	65
Kozakevych O. M., Tsaruk A. V. HUMAN RIGHTS PROTECTION AND LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW.....	72
Koliesnik T. V., Klemparsky M. M., Nazymko O. V. WOMEN AND GENDER JUSTICE IN THE SWEDISH WELFARE STATE.....	79
Kotukha O. S., Skybitskyi B. A. THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE MEANING OF A POLITICAL REGIME: A COMPARATIVE ANALYSIS OF DEMOCRATIC AND AUTHORITARIAN MODELS.....	86
Miroshnyk B. Yu. JUDICIAL PROTECTION OF LABOR RIGHTS IN MARTIAL STATE CONDITIONS: PROBLEMS OF LAW ENFORCEMENT AND WAYS TO IMPROVE LABOR LEGISLATION.....	94
Pasichnyk N. O., Rizhniak R. Ya., Khytrovskyi D. V. CONSTITUTIONAL STATUS OF THE INDIVIDUAL AND PROFESSIONAL ETHICS OF A POLICE OFFICER: THE IMPACT OF INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS.....	102
Pastushenko V. A., Voitushenko I. O. INSTITUTIONAL MODERNIZATION OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES AS A PREREQUISITE FOR THE DEVELOPMENT OF THE SYNERGIC POTENTIAL OF TERRITORIAL COMMUNITIES.....	114

Pikulya T. O.

TRANSFORMATION OF THE ANTHROPOCENTRIC MODEL OF LEGAL LIABILITY
IN THE CONTEXT OF ALGORITHMIC GOVERNANCE.....121

Shopina I. M.

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES BY LAW ENFORCEMENT
SUBJECTS: PECULIARITIES OF LEGAL REGULATION.....126

Shupta I. M., Demianov O. V.

PROFESSIONAL ETHICS IN THE INFORMATION FIELD:
BUSINESS COMMUNICATION PRINCIPLES.....133

УДК 004.056:351:355.4

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-1>**Білик Олена Іванівна**

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри адміністративного та фінансового менеджменту
Національного університету «Львівська політехніка»
Scopus Author ID: 56529456800
ResearcherID: R-7998-2017
ORCID: 0000-0002-7110-7257

Дорош Ірина Миронівна

доктор філософії з публічного управління та адміністрування,
доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту
Національного університету «Львівська політехніка»
Scopus Author ID: 57202648740
ResearcherID: R-8690-2017
ORCID: 0000-0003-1394-5639

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ ЦИФРОВИХ ПУБЛІЧНИХ СЕРВІСІВ ЗА УМОВ ВОЄННИХ РИЗИКІВ

У статті актуалізовано проблематику забезпечення стійкості та безпеки цифрових публічних сервісів в умовах повномасштабної збройної агресії та гібридних загроз. Досліджено трансформацію безпекового середовища функціонування державних цифрових платформ під впливом ескалації кіберпротистояння та фізичного знищення інфраструктури. На основі аналізу емпіричних даних Держспецв'язку та звітів Microsoft констатовано критичне зростання кількості та складності кібератак на органи публічної влади, що вимагає перегляду традиційних підходів до захисту інформації. Обґрунтовано необхідність переходу від реактивних моделей кіберзахисту до предиктивних стратегій, що базуються на використанні штучного інтелекту та автоматизації процесів реагування (SOAR). Окрему увагу приділено феномену «цифрових посольств» (Data Embassies) та екстериторіальності даних як механізму забезпечення цифрового суверенітету та безперервності державного управління через використання хмарних середовищ країн-партнерів. Проаналізовано когнітивний вимір безпеки, де довіра громадян до цифрових сервісів розглядається як критичний елемент захисту від інформаційно-психологічних операцій ворога. Результатом дослідження є розроблення та обґрунтування багатовимірного механізму підвищення безпеки цифрових публічних сервісів, який базується на синергії чотирьох стратегічних вимірів: нормативно-правового, організаційно-управлінського, технологічного та інституційного. Нормативно-правовий вимір передбачає адаптацію законодавства до умов воєнного часу та імплементацію міжнародних стандартів як обов'язкових вимог. Організаційно-управлінський вимір фокусується на впровадженні адаптивного управління, створенні міжвідомчих коаліцій та залученні громадськості до тестування систем захисту (participatory cybersecurity). Технологічний компонент базується на архітектурі «нульової довіри», кіберрезильєнтності та використанні AI для моніторингу загроз. Інституційний вимір пропонує створення координаційних центрів кібербезпеки та стратегій відновлення даних. Доведено, що інтеграція цих складників дає змогу створити стійку екосистему надання публічних послуг, здатну функціонувати в умовах перманентних кризових ситуацій

Ключові слова: цифрові публічні сервіси, кіберрезильєнтність, воєнні ризики, цифрові посольства (Data Embassies), Zero-Trust Architecture, адаптивне управління, цифровий суверенітет.

Bilyk O. I., Dorosh I. M. Directions for enhancing the security of digital public services under war risks

The article addresses the issues of ensuring the resilience and security of digital public services under conditions of full-scale armed aggression and hybrid threats. The transformation of the security environment for the functioning of state digital platforms under the influence of escalating cyber confrontation and physical destruction of infrastructure is investigated. Based on the analysis of empirical data from the SSSCIP and Microsoft reports, a critical increase in the number and complexity of cyberattacks on public authorities is stated, which requires a revision of traditional approaches to information protection. The authors substantiate the necessity of transitioning from reactive cyber defense models to predictive strategies based on the use of artificial intelligence and the automation of response processes (SOAR). Particular attention is paid to the phenomenon of "Data Embassies" and data extraterritoriality as a mechanism for ensuring digital sovereignty and the continuity of public administration through the use of cloud environments of partner countries. The cognitive dimension of security is analyzed, where citizens' trust in digital services is considered a critical element of protection against the enemy's information-psychological operations. The result of the study is the development and substantiation of a multidimensional mechanism for enhancing the security of digital public services, which is based on the synergy of four strategic dimensions: regulatory-legal, organizational-managerial, technological, and institutional. The regulatory-legal dimension provides for the adaptation of legislation to wartime conditions and the implementation of international standards as mandatory requirements. The organizational-managerial dimension focuses on the implementation of adaptive governance, the creation of interagency coalitions, and the involvement of the public in testing protection systems (participatory cybersecurity). The technological component is based on the Zero Trust architecture, cyber resilience, and the use of AI for threat monitoring. The institutional dimension proposes the creation of cybersecurity coordination centers and data recovery strategies. It is proven that the integration of these components allows for the creation of a resilient ecosystem for providing public services, capable of functioning under conditions of permanent crisis situations.

Key words: digital public services, cyber resilience, war risks, Data Embassies, Zero-Trust Architecture, adaptive governance, digital sovereignty.

Вступ. Цифровізація публічних сервісів упродовж останнього десятиліття стала одним із основних напрямів модернізації системи публічного управління, спрямованих на підвищення доступності, прозорості та ефективності взаємодії держави з громадянами. Водночас повномасштабне вторгнення росії в Україну, гібридні конфлікти та ескалація кіберпротистояння істотно трансформували безпекове середовище функціонування цифрових публічних сервісів, актуалізувавши проблему їх стійкості, захищеності та безперервності надання в умовах кризових ситуацій. Воєнні ризики суттєво підвищують уразливість цифрової інфраструктури органів публічної влади, зокрема через зростання кількості кібератак, порушення роботи критичних інформаційних систем, обмеження доступу до мережевих ресурсів та загрози цілісності й конфіденційності публічних даних. За таких умов цифрові публічні сервіси перестають бути виключно інструментом підвищення управлінської ефективності та набувають статусу елементів національної безпеки і резильєнтності держави.

Матеріали і методи. Методологічну основу дослідження становить міждисциплінарний підхід, що поєднує інституційний,

системний та ризик-орієнтований аналіз безпеки цифрових публічних сервісів в умовах воєнних і гібридних загроз. Матеріальною базою дослідження слугують наукові публікації українських і зарубіжних авторів, а також міжнародні аналітичні та урядові звіти, які репрезентують сучасні теоретико-прикладні підходи до цифрової трансформації, кібербезпеки та управління резильєнтністю державних інформаційних систем. Концептуальні засади аналізу безпекових ризиків цифрових публічних сервісів сформовано з урахуванням положень Global Risks Report 2026, підготовленого експертними колективами World Economic Forum [1], у якому воєнні конфлікти, кіберзагрози, дезінформація та фрагментація цифрового простору розглядаються як взаємопов'язані системні ризики. Зазначений звіт використано для інтерпретації зовнішніх макроризиків, що впливають на стабільність функціонування державних цифрових платформ у кризових умовах. Національний вимір проблематики безпеки цифрових публічних сервісів досліджено на основі праць українських науковців. Нормативно-правові аспекти захисту публічних інформаційних сервісів у цифровій державі проаналізовано

з урахуванням підходів О. Мінька [2], тоді як базові принципи інформаційної безпеки в системі електронного урядування та природу кіберзагроз систематизовано на основі досліджень М. Кутової [3]. Галузеві ризики цифровізації, зокрема у сфері публічних фінансів, розкрито у роботах С. Качули [4], що дало змогу конкретизувати уразливості критичних сегментів цифрового публічного управління. Інституційний контекст забезпечення інформаційної безпеки у системі публічного управління та перспективи її розвитку проаналізовано з опорою на наукові напрацювання М. Нагорняка [5], тоді як інституційні обмеження та адаптаційні механізми цифрової трансформації в Україні узагальнено з урахуванням висновків Д. Солодовника [6]. Методичні підходи до формування ефективної кібербезпекової політики доповнено результатами досліджень Г. Нгобені та М. Ва Нконголо [7], які акцентують на інтеграції технічної експертизи та публічної участі у процесі вироблення рішень, а також підтвердження необхідності пошуку шляхів забезпечення мережевої стійкості та цифрового суверенітету в умовах російсько-української війни [8]. У практичному вимірі дослідження спирається на положення Урядового плану дій у сфері кібербезпеки [9], розробленого урядом Великої Британії, який використано для порівняльної оцінки інституційних та технологічних механізмів підвищення кіберрезильєнтності державних цифрових платформ і можливостей їх адаптації до національного контексту.

Попри значну кількість досліджень, присвячених цифровій трансформації публічного управління та проблемам кібербезпеки, питання комплексного формування та впровадження механізмів підвищення безпеки цифрових публічних сервісів саме в умовах воєнних ризиків залишається недостатньо систематизованим у науковому дискурсі.

Метою статті є обґрунтування механізму підвищення безпеки цифрових публічних сервісів за умов воєнних ризиків, а також визначення можливостей їх імплементації у практику публічного управління з метою забезпечення стійкості та безперервності надання публічних послуг.

Результати. Глибинний аналіз трансформації архітектури безпеки цифрових публічних сервісів в умовах довготривалих воєнних загроз дає змогу констатувати перехід до високотехнологічної моделі захисту, яка базується на інтелектуалізації процесів та екстериторіальності даних. Емпіричним підтвердженням ескалації загроз є статистика Держспецзв'язку: якщо у 2021 р. було зафіксовано близько 900 кіберінцидентів, то у перший рік повномасштабного вторгнення (2022) ця цифра зростає у три рази – до понад 2 100 інцидентів [10], а у 2023–2024 рр. стабілізувалася на рівні 2 500+ атак щорічно, змінивши при цьому якісну структуру [10]. Згідно зі звітом Microsoft щодо цифрової оборони [12], спостерігається чітка кореляція між кіберударами по енергетичній інфраструктурі та піковими навантаженнями на цифрові сервіси. Близько 40% усіх деструктивних атак були спрямовані саме на організації критичної інфраструктури, що підтверджує тезу про використання кіберпростору як повноцінного театру воєнних дій. При цьому час підготовки атаки скоротився: якщо раніше хакери могли перебувати в системі місяцями (dwell time), то тепер деструктивні дії часто розпочинаються через 48–72 години після первинного проникнення, що вимагає миттєвої реакції, недосяжної для людини-оператора. Таким чином, динаміка кіберінцидентів свідчить, що кількісне зростання автоматизованих атак унеможливає ефективне реагування виключно силами людського ресурсу, що актуалізувало впровадження платформ автоматизації та оркестрації безпеки (SOAR – Security Orchestration, Automation and Response). Важливість цього переходу полягає у зміні вектору від реактивного захисту периметра до предиктивної протидії: алгоритми штучного інтелекту та машинного навчання (ML) дають змогу аналізувати патерни мережевої поведінки в режимі реального часу, виявляючи аномалії, що передують атаці, ще до моменту її активної фази. Це дає змогу скоротити час виявлення загрози та час реагування до мінімальних значень, автоматично ізолюючи скомпрометовані сегменти без зупинки роботи всієї екосистеми публічних послуг. Таким чином, технологічна

резильєнтність досягається не збільшенням штату адміністраторів, а інтеграцією когнітивних обчислень у контур кібербезпеки.

Паралельно з технологічною модернізацією дослідження виявило формування нового міжнародно-правового феномену забезпечення безперервності державного управління – концепції «цифрових посольств» (Data Embassies). Цей підхід, що еволюціонував із практики хмарного резервування, набув ознак інституційної зрілості завдяки адаптації Україною досвіду Естонії та нормативному врегулюванню можливості зберігання державних реєстрів за межами національної юрисдикції. За інформацією Міністерства цифрової трансформації, у період 2022–2024 рр. у хмарні середовища (AWS, Microsoft Azure, Google Cloud) було успішно перенесено понад 100 державних реєстрів та критичних баз даних. За оцінками експертів, це дало змогу зберегти 100% цілісність даних попри фізичне пошкодження або знеструмлення понад 20% наземних дата-центрів унаслідок ракетних обстрілів. Економічний ефект від співпраці з техногігантами (зокрема, надання безкоштовних хмарних послуг компанією Amazon Web Services у 2022 р.) оцінюється у понад 75 млн доларів США [13], що свідчить про важливість міжнародного ресурсного забезпечення для кіберстійкості країни, яка воює. Аналіз правової природи цього механізму показує, що йдеться не лише про технічний хостинг даних на серверах країн-партнерів [14] (зокрема, Польщі), а й про поширення державного суверенітету на цифрову інфраструктуру, розташовану за кордоном. Такий механізм гарантує, що дані та інформаційні системи користуються імунітетом, аналогічним дипломатичному, що забезпечує їх не лише від фізичного знищення внаслідок бойових дій, а й від юридичних ризиків утручання третьої сторони. Це дає змогу стверджувати про виникнення моделі «розподіленого суверенітету», де цілісність державних баз даних забезпечується міжнародними угодами, що є критичним чинником виживання інституцій в умовах тотальної війни.

Водночас комплексний аналіз безпекового ландшафту доводить, що захист цифрових сервісів не обмежується технічними та

правовими заходами, а охоплює когнітивний вимір. В умовах гібридної агресії цифрові платформи (на прикладі екосистеми «Дія») стають об'єктом інформаційно-психологічних операцій, спрямованих на підриг довіри населення до державних інституцій. Сприйняття громадянами безпеки сервісу є таким же критичним показником, як і криптографічна стійкість: успішна дезінформаційна кампанія (наприклад, щодо фейкових витоків даних або незаконних повісток через застосунок) здатна делегітимізувати цифровий інструмент швидше, ніж DDoS-атака. Отже, забезпечення когнітивної безпеки вимагає інтеграції в інтерфейси публічних послуг механізмів проактивної комунікації, верифікації контенту та цифрової едукації користувачів. Це обґрунтовує необхідність розгляду безпеки цифрових публічних сервісів як соціотехнічного феномену, де довіра користувача є невід'ємним складником архітектури захисту, а протидія соціальній інженерії стає пріоритетним завданням державного менеджменту. Проте опитування, проведені Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС), демонструють, що рівень довіри до цифрових держпослуг залишається стабільно високим (понад 70%) [15], що перевищує довіру до багатьох традиційних офлайн-інституцій. Це свідчить про те, що вибрана стратегія проактивної комунікації та швидкого відновлення сервісів після збоїв (resilience) нівелювала ефект когнітивних атак.

Отримані результати дослідження демонструють, що безпека цифрових публічних сервісів не може розглядатися як ізольована категорія, обмежена лише технологічними або правовими заходами. Умови воєнних та гібридних загроз вимагають системного підходу, який інтегрує різні рівні управлінських рішень, технологічних інструментів та нормативно-правових регуляцій. Аналіз міжнародних кейсів, зокрема адаптивного управління платформою «Дія», даних Global Risks Report 2026 [1] та урядових планів кібербезпеки показує, що ефективність заходів безпеки визначається не лише наявністю технічних рішень, а й здатністю організацій швидко адаптуватися до нових ризиків, координувати дії між різними суб'єктами і забезпечувати стійкість сервісів у кризових умовах.

Така системна природа безпеки цифрових публічних сервісів зумовлює необхідність виділення окремих взаємопов'язаних вимірів, що дають змогу інтегрувати нормативно-правові рамки, організаційно-управлінські механізми, технологічні засоби та інституційні інструменти координації. Кожен із цих вимірів виступає надзвичайно важливим елементом комплексної моделі кіберрезильєнтності, забезпечуючи синергію дій для

підтримки безперервності цифрових сервісів у складних і динамічних умовах воєнного часу. З огляду на це, ефективна система захисту має ґрунтуватися на синергії різних підходів. Систематизацію основних інструментів кіберстійкості, що охоплює нормативні, організаційні, технологічні та інституційні виміри, наведено в табл. 1.

Представлений багатовимірний механізм демонструє, що підвищення безпеки цифрових

Таблиця 1
Багатовимірний механізм підвищення безпеки цифрових публічних сервісів

Вимір	Інструмент	Опис та імплементація	Очікувані результати
Нормативно-правовий	Адаптація законодавства до умов війни	Розроблення та оновлення актів, що специфічно регулюють захист інформаційних систем від кіберзагроз в умовах воєнного стану та фізичного знищення інфраструктури	Підвищення правової спроможності держави реагувати на кібератаки та збройні загрози; юридичне забезпечення безперервності сервісів
	Стандартизація та комплаєнс	Упровадження міжнародних стандартів (GDPR, ISO 27001, NIST) як обов'язкових вимог до цифрової трансформації, а не рекомендаційних	Уніфікація процесів безпеки, мінімізація технічних уразливостей, підвищення довіри користувачів до сервісів
	Регуляторна координація	Інституційне (законодавче) закріплення протоколів взаємодії між центральною владою та локальними громадами для юридичної легітимності оперативного реагування	Швидке та законне реагування на інциденти, зменшення хаосу у кризових ситуаціях
Організаційно-управлінський	Адаптивне управління (Agile Governance)	Відхід від жорстких інструкцій до постійного моніторингу, оцінки ризиків і швидкої корекції управлінських процесів під час криз	Зниження часу реагування на загрози, гнучке управління сервісами в умовах нестабільності
	Міжвідомчі коаліції	Створення оперативних штабів та коаліцій для забезпечення безперервності надання публічних послуг навіть під час масованих атак	Синхронізація дій державних і приватних структур; підтримка безперервності ключових цифрових сервісів
	Participatory Cybersecurity	Залучення громадянського суспільства («білих хакерів», IT-спільноти) та експертних структур до тестування вразливостей (bug bounty) та розроблення заходів захисту	Підвищення практичної ефективності заходів кіберзахисту та швидке усунення уразливостей
Технологічний	Zero-Trust Architecture	Перехід від захисту периметра до моделі «нульової довіри», де кожна транзакція та запит на доступ проходять багаторівневу перевірку	Зменшення ризику несанкціонованого доступу та компрометації даних, підвищення кіберрезильєнтності
Інституційний	Координаційні центри кібербезпеки	Створення національних та регіональних центрів кібербезпеки для інтеграції державних органів, операторів цифрових платформ та громадських організацій.	Підвищення узгодженості дій усіх стейкхолдерів; ефективне реагування на кризові ситуації.
	Стратегії цифрового суверенітету	Розроблення національних планів і політик щодо контролю цифрової інфраструктури, відновлення даних і управління ризиками у воєнних умовах	Забезпечення національної автономії цифрових сервісів; зменшення залежності від зовнішніх постачальників та ризиків кібератак
	Моніторинг та оцінка ефективності	Упровадження систем регулярного аудиту, моніторингу та аналітичних звітів для оцінки ефективності заходів безпеки та вдосконалення процесів кіберрезильєнтності	Своєчасне виявлення слабких місць, оптимізація процедур безпеки, підвищення загальної стійкості цифрових сервісів

публічних сервісів в умовах воєнних та гібридних загроз потребує інтегрованого підходу, який одночасно охоплює нормативно-правові, організаційно-управлінські, технологічні та інституційні виміри.

Нормативно-правовий вимір створює правову основу та стандартизацію, що дає змогу оперативно реагувати на кіберзагрози та забезпечує юридичну легітимність дій органів влади. Організаційно-управлінський вимір формує гнучкі механізми адаптивного управління, включаючи міжвідомчі коаліції та участь громадянського суспільства, що забезпечує ефективну координацію дій під час кризових ситуацій. Технологічний вимір забезпечує технічну безпеку та стійкість сервісів, упроваджуючи сучасні рішення, такі як Zero-Trust-архітектура та багаторівневі системи моніторингу та контролю доступу.

Інституційний вимір, доданий до моделі, забезпечує системну координацію та стратегічне управління кібербезпекою на національному та регіональному рівнях. Це включає створення координаційних центрів кібербезпеки, розроблення стратегій цифрового суверенітету та постійний моніторинг ефективності впроваджених заходів. Інтеграція цього виміру дає змогу забезпечити синергію між технічними, нормативними та управлінськими компонентами, підвищуючи загальну стійкість цифрових платформ у воєнних умовах.

Очікувані результати впровадження таких механізмів підтверджують, що системна багатовимірна модель дає змогу значно зменшити уразливість цифрових публічних сервісів, підвищити швидкість реагування на загрози та забезпечити безперервність надання послуг. Таким чином, багатовимірна структура механізмів формує ефективну основу для стратегічного управління кібербезпекою державних цифрових платформ і може бути імплементована як в умовах воєнного часу, так і в рамках довгострокових планів цифрової трансформації держави.

Висновки. Дослідження засвідчило, що підвищення безпеки цифрових публічних сервісів у умовах воєнних ризиків вимагає багатовимірного підходу. Такий механізм забезпечує синергію між законодавством, управлінськими процесами, технічними рішеннями та інституційною координацією, що підвищує кіберрезильєнтність платформ і гарантує безперервність надання публічних послуг.

Перспектива подальших досліджень пов'язана з розробленням методик оцінки ефективності впроваджених заходів, моделюванням сценаріїв кіберзагроз та вдосконаленням інтегрованих систем управління цифровою безпекою, що дасть змогу адаптувати механізми під нові технологічні та воєнні виклики.

Література

1. Global risks report 2026 / World Economic Forum. 2026. URL: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2026/> (дата звернення: 05.01.2026).
2. Мінько О. Нормативно-правове регулювання забезпечення безпеки публічних інформаційних сервісів в Україні. *Law. State. Technology*. 2024. № 2. С. 30–34. URL: <https://doi.org/10.32782/LST/2024-2-6> (дата звернення: 06.01.2026).
3. Кутова М. А. Основи інформаційної безпеки в системі електронного урядування. *Economic Synergy*. 2024. № 1. С. 20–30. URL: <https://doi.org/10.53920/ES-2024-1-2> (дата звернення: 07.01.2026).
4. Качула С. Кібербезпека у сфері публічних фінансів. *Економіка та суспільство*. 2025. № 77. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-69> (дата звернення: 09.01.2026).
5. Нагорняк М. М. Інформаційна безпека у системі публічного урядування: виклики та перспективи. *Дніпровський науковий часопис публічного урядування, психології, права*. 2024. № 1. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.1.10> (дата звернення: 10.01.2026).
6. Солодовнік Д. Цифрові виклики та інституційні обмеження в системі публічного урядування України. *Публічно-управлінські та цифрові практики*. 2025. Вип. 2(5). URL: <https://doi.org/10.31673/2786-7412.2025.028587> (дата звернення: 12.01.2026).
7. Ngobeni H., Wa Nkongolo M. Integrating public input and technical expertise for effective cybersecurity policy formulation. *arXiv*. 2025. URL: <https://arxiv.org/abs/2512.08575> (дата звернення: 13.01.2026).

8. Adaptive governance amidst the war: Overcoming challenges and strengthening collaborative digital service provision in Ukraine / M.S. Gustafsson et al. *Government Information Quarterly*. 2025. Vol. 42, Iss. 3. Art. 102056. URL: <https://doi.org/10.1016/j.giq.2025.102056> (дата звернення: 15.01.2026).
9. Government cyber action plan / Department for Science, Innovation and Technology. UK Government. 2026. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/government-cyber-action-plan/government-cyber-action-plan> (дата звернення: 16.01.2026).
10. Russia's cyber tactics: Lessons learned in 2022 – SSSCIP analytical report on the year of Russia's full-scale cyberwar against Ukraine / State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine. 2023. URL: <https://cip.gov.ua/en/news/russia-s-cyber-tactics-lessons-learned-in-2022-ssscip-analytical-report-on-the-year-of-russia-s-full-scale-cyberwar-against-ukraine> (дата звернення: 17.01.2026).
11. Artemchuk O. Number of cyberattacks on Ukraine increased by 70% in past year. *Ukrainska Pravda*. 2025. 9 Jan. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2025/01/09/7492671/> (дата звернення: 18.01.2026).
12. Microsoft digital defense report 2024 / Microsoft. 2024. URL: <https://www.microsoft.com/en-gb/security/security-insider/intelligence-reports/microsoft-digital-defense-report-2024> (дата звернення: 19.01.2026).
13. Amazon Web Services надає Україні підтримки на 75 млн доларів на хмарні технології, які допомагають стабільно працювати цифровій державі та економіці / Міністерство цифрової трансформації України. 2022. 1 грудня. URL: <https://kolrda.gov.ua/news/mintsyfyry-amazon-web-services-nadae-ukrayini-pidtrymku-na-75-mln-dolariv-na-khmarni-tekhnolohiyi/> (дата звернення: 20.01.2026).
14. Мельник О. Особливості організації діяльності хмарних сервісів в Україні: Нове правове поле та можливості для глобальних провайдерів. *Golaw*. 2025. 5 травня. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/osoblivosti-organizacziyi-diyalnosti-hmarnih-servisiv-v-ukrayini-nove-pravove-pole-ta-mozhливosti-dlya-globalnih-provajderiv/> (дата звернення: 21.01.2026).
15. Українці стали більш задоволеними онлайн-послугами: КМІС презентував дослідження / Міністерство цифрової трансформації України. 2025. 27 січня. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/technologies/ukraintsi-stali-bilsh-zadovolenedimi-onlayn-poslugami-kmis-prezentuvav-doslidzhennya> (дата звернення: 22.01.2026).

References

1. World Economic Forum. (2026). *Global risks report 2026*. Retrieved from <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2026/> [in English].
2. Minko, O. (2024). Normatyvno-pravove rehuliuвання zabezpechennia bezpeky publichnykh informatyivnykh servisiv v Ukraini [Regulatory and legal regulation of ensuring the security of public information services in Ukraine]. *Law. State. Technology*, (2), 30–34. <https://doi.org/10.32782/LST/2024-2-6> [in Ukrainian].
3. Kutova, M. A. (2024). Osnovy informatyivnoi bezpeky v systemi elektronnoho uriaduvannia [Fundamentals of information security in the electronic governance system]. *Economic Synergy*, (1), 20–30. <https://doi.org/10.53920/ES-2024-1-2> [in Ukrainian].
4. Kachula, S. (2025). Kyberbezpeka u sferi publichnykh finansiv [Cybersecurity in the sphere of public finances]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (77). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-69> [in Ukrainian].
5. Nahorniak, M. M. (2024). Informatyivna bezpeka u systemi publichnoho uriaduvannia: Vyklyky ta perspektyvy [Information security in the public administration system: Challenges and prospects]. *Dniprovskiyi naukoviyi chasopys publichnoho uriaduvannia, psykholohii, prava*, (1). <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.1.10> [in Ukrainian].
6. Solodovnik, D. (2025). Tsyfrovii vyklyky ta instytutsiini обмеження v systemi publichnoho uriaduvannia Ukrainy [Digital challenges and institutional limitations in the public administration system of Ukraine]. *Publichno-upravlinski ta tsyfrovi praktyky*, 2(5). <https://doi.org/10.31673/2786-7412.2025.028587> [in Ukrainian].
7. Ngobeni, H., & Wa Nkongolo, M. (2025). *Integrating public input and technical expertise for effective cybersecurity policy formulation*. arXiv. Retrieved from <https://arxiv.org/abs/2512.08575> [in English].
8. Gustafsson, M. S., Matveieva, O. Yu., Wihlborg, E., Borodin, Ye., Mamatova, T. V., & Kvitka, S. M. (2025). Adaptive governance amidst the war: Overcoming challenges and strengthening collaborative digital service provision in Ukraine. *Government Information Quarterly*, 42(3), Article 102012. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2025.102056> [in English].
9. Department for Science, Innovation and Technology. (2026). *Government cyber action plan*. UK Government. Retrieved from <https://www.gov.uk/government/publications/government-cyber-action-plan/government-cyber-action-plan> [in English].
10. State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine. (2023). *Russia's cyber tactics: Lessons learned in 2022 – SSSCIP analytical report on the year of Russia's full-scale cyberwar against Ukraine*. Retrieved from <https://cip.gov.ua/en/news/russia-s-cyber-tactics-lessons-learned-in-2022-ssscip-analytical-report-on-the-year-of-russia-s-full-scale-cyberwar-against-ukraine> [in English].

11. Artemchuk, O. (2025, January 9). Number of cyberattacks on Ukraine increased by 70% in past year. *Ukrainska Pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2025/01/09/7492671/> [in English].
12. Microsoft. (2024). *Microsoft digital defense report 2024*. Retrieved from <https://www.microsoft.com/en-gb/security/security-insider/intelligence-reports/microsoft-digital-defense-report-2024> [in English].
13. Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2022, December 1). *Amazon Web Services nadaie Ukraini pidtrymky na 75 mln dolariv na khmarni tekhnolohii, yaki dopomahaiut stabilno pratsiuvaty tsyfrovii derzhavi ta ekonomitsi* [Amazon Web Services provides Ukraine with support worth USD 75 million for cloud technologies, helping maintain stable digital state and economy]. Retrieved from <https://kolrda.gov.ua/news/mintsyfry-amazon-web-services-nadaye-ukrayini-pidtrymky-na-75-mln-dolariv-na-khmarni-tekhnolohiyi/> [in Ukrainian].
14. Melnyk, O. (2025, May 5). *Osoblyvosti orhanizatsii diialnosti khmarnykh servisiv v Ukraini: Nove pravove pole ta mozhlyvosti dlia hlobalnykh provayderiv* [Peculiarities of organizing the activities of cloud services in Ukraine: New legal fields and opportunities for cloud providers]. Golaw. Retrieved from <https://golaw.ua/ua/insights/publication/osoblivosti-organizacziyi-diyalnosti-hmarnih-servisiv-v-ukrayini-nove-pravove-pole-ta-mozhlyvosti-dlya-globalnih-provajderiv/> [in Ukrainian].
15. Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2025, January 27). *Ukrainci staly bilsh zadovolenymy onlain posluhamy: KMIS prezentuvav doslidzhennia* [Ukrainians became more satisfied with online services: KMIS presented research]. Retrieved from <https://thedigital.gov.ua/news/technologies/ukrainci-stali-bilsh-zadovolenimi-onlayn-poslugami-kmis-prezentuvav-doslidzhennia> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 25.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-2>**Бондаренко Олена Григорівна**

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
ORCID: 0000-0002-8270-5316

ЦИФРОВІ ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ТА ОЦІНКИ

У статті здійснено розгорнутий доктринальний та прикладний аналіз проблем становлення та застосування цифрових (електронних) доказів у кримінальному провадженні України, що зумовлено стрімкою цифровізацією суспільно-економічних процесів та радикальним зростанням кількості кіберзлочинів. Підкреслюється, що попри фундаментальні зміни у способах вчинення кримінальних правопорушень, чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК) усе ще містить фрагментарне й недостатньо адаптоване нормативне регулювання роботи з цифровою інформацією. Наявні правові норми здебільшого орієнтовані на моделі, притаманні традиційним матеріальним носіям доказової інформації, що формує ризики правової невизначеності та істотно ускладнює ефективне використання цифрових доказів у судовому процесі.

Основну увагу приділено розкриттю проблеми допустимості цифрових доказів, яка в українських реаліях найчастіше пов'язана не з їх змістом чи достовірністю, а з порушеннями процедур їх отримання, зберігання та фіксації, що суперечить вимогам ст. 86 КПК України. Практика слідчих органів засвідчує превалювання застарілих методів роботи, зокрема фізичного вилучення комп'ютерної техніки замість проведення професійного відтворення копій (forensic imaging) або створення криміналістичних образів. Такий підхід не лише не відповідає міжнародним стандартам, але й створює реальні ризики паралізації діяльності бізнесу, втрати критичної інформації, порушення прав власників та третіх осіб.

У статті детально досліджено найбільш проблемні колізійні питання застосування норм щодо обшуку, тимчасового доступу та вилучення цифрових даних, включаючи відсутність чітких вимог до протоколювання технічних параметрів вилучення, програмного забезпечення, носіїв та методів обробки даних. Особливе місце приділено аналізу проблеми забезпечення цілісності та незмінності цифрової інформації – ключової умови для визнання її судом належною та достовірною. Підкреслюється важливість застосування криптографічних методів контролю, зокрема хеш-функцій, які забезпечують простежуваність походження даних і підтримання безперервності ланцюга зберігання (Chain of Custody), що є загальноприйнятим міжнародним стандартом у сфері кіберфорензики.

Окремо проаналізовано актуальні проблеми експертного дослідження цифрових доказів, включаючи недостатність спеціалізованої експертної інфраструктури, різний рівень кваліфікації фахівців, відсутність єдиних державних стандартів цифрово-криміналістичних процедур та практики застосування спеціалізованого програмного забезпечення. Наголошується, що саме експертний висновок часто є ключовою ланкою у доведенні автентичності та надійності електронних даних, однак без законодавчо врегульованих інструментів він може втратити належну доказову силу.

Ключові слова: цифрові докази, електронні докази, допустимість доказів, оцінка доказів, Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК), обшук, тимчасовий доступ, хеш-функція, Chain of Custody, Forensic Imaging.

Bondarenko O. G. Digital Evidence in the Criminal Procedure of Ukraine: Problems of Admissibility and Evaluation

The article provides a comprehensive doctrinal and applied analysis of the challenges related to the development and application of digital (electronic) evidence in criminal proceedings in Ukraine, driven by the rapid digitalization of socio-economic processes and a radical increase in cybercrime. It is emphasized that despite the fundamental transformation in the ways criminal offenses are committed, the current Criminal Procedure Code of Ukraine (CPC) still contains fragmented and insufficiently adapted regulation of work with digital information. The existing

© Бондаренко О. Г., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

legal norms remain predominantly oriented toward models inherent to traditional material carriers of evidentiary information, creating risks of legal uncertainty and significantly complicating the effective use of digital evidence in judicial proceedings.

The main focus is placed on the issue of admissibility of digital evidence, which in the Ukrainian context is most often linked not to the content or reliability of information, but to violations of the procedures for its collection, storage, and documentation, contrary to the requirements of Article 86 of the CPC of Ukraine. Investigative practice demonstrates the prevalence of outdated methods – in particular, the physical seizure of computer equipment instead of professional duplication through forensic imaging or the creation of forensic data copies. Such an approach not only falls short of international standards but also creates real risks of paralyzing business operations, losing critical data, and violating the rights of owners and third parties.

The article provides an in-depth examination of the most problematic conflicts arising from the application of rules governing searches, temporary access, and seizure of digital data, including the absence of clear requirements for documenting technical parameters of data extraction, software tools, storage media, and methods of data processing. Particular attention is devoted to the issue of ensuring the integrity and immutability of digital information – a key condition for its recognition by the court as relevant and reliable. The article underscores the importance of cryptographic control tools, including hash functions, which ensure traceability of data origin and maintain the continuity of the chain of custody – a universally recognized international standard in the field of cyber forensics.

Additionally, the article analyzes pressing challenges associated with forensic examination of digital evidence, including the insufficient development of specialized expert infrastructure, differences in the level of professional competence, and the lack of unified state standards for digital forensic procedures and the use of specialized software. It is emphasized that an expert conclusion often serves as the crucial element in proving the authenticity and reliability of electronic data; however, without legally regulated instruments, it may lose its probative value.

Key words: *digital evidence, electronic evidence, admissibility of evidence, evaluation of evidence, Criminal Procedure Code of Ukraine (CPC), search, temporary access, hash function, Chain of Custody, Forensic Imaging.*

Вступ. Сучасний кримінальний процес дедалі більше трансформується у процес доказування цифрових слідів. Майже кожне кримінальне правопорушення – від шахрайства до державної зради – залишає інформаційний відбиток у пам'яті мобільних пристроїв, хмарних сервісах, телекомунікаційних мережах або інших цифрових системах. Це означає, що електронна інформація поступово перетворюється на один із ключових елементів доказової бази як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду.

Разом із тим цифрові докази характеризуються нематеріальним характером, волатильністю та латентністю. Ці властивості вступають у суперечність із традиційними процесуальними підходами до доказування, закладеними у кримінальному процесуальному законодавстві України. Чинний КПК України оперує насамперед категоріями «документ» та «речовий доказ» (ст. 99), що створює методологічну невідповідність при кваліфікації електронної інформації як доказу [1]. На практиці виникають цілком конкретні запитання: яким доказом є сервер або інший цифровий носій? Чи слід розглядати його як річ, яку необхідно фізично вилучити й зберігати в камері схову,

чи як джерело інформації, з якого треба належним чином скопіювати дані, забезпечивши їх автентичність та цілісність? Відсутність чітко врегульованого порядку збирання, фіксації та дослідження електронних доказів спричиняє істотні труднощі з їх використанням у кримінальному провадженні. Швидка еволюція ІТ-технологій випереджає оновлення процесуальної доктрини, і, попри значну кількість наукових публікацій, питання правової природи та процесуального режиму електронних доказів залишається невирішеним [2, с. 246]. У підсумку формальні недоліки здатні нівелювати навіть фактичну доведеність вини особи.

Матеріали та методи. Методологічну основу даної статті становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, що зумовлено комплексним характером проблематики цифрових доказів у кримінальному провадженні. Ключовим у дослідженні є формально-юридичний метод, за допомогою якого проаналізовано положення Кримінального процесуального кодексу України, що регулюють допустимість доказів, порядок отримання, фіксації та оцінки цифрової (електронної) інформації. Це дало змогу виявити прогалини та суперечності правового

регулювання, зумовлені орієнтацією процесуальних норм на традиційні матеріальні носії доказової інформації.

Для з'ясування місця цифрових доказів у системі кримінального доказування застосовано системно-структурний метод, який дозволив розглянути електронні дані як елемент цілісного процесу доказування та встановити взаємозв'язок між етапами їх отримання, збереження та оцінки. Також використано порівняльно-правовий метод, у межах якого проаналізовано сучасні підходи до роботи з цифровими доказами, зокрема застосування forensic imaging, забезпечення цілісності електронної інформації та дотримання безперервності ланцюга зберігання доказів (Chain of Custody).

Важливе місце у дослідженні посідає аналіз правозастосовної практики, що ґрунтується на узагальненні матеріалів кримінальних проваджень та судових рішень, у яких оцінювалася допустимість цифрових доказів. Це дозволило виявити типові процесуальні порушення, пов'язані з їх вилученням, фіксацією та експертним дослідженням.

Емпіричну та інформаційну базу дослідження становлять матеріали кримінальних проваджень, судова практика, наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, а також міжнародні рекомендації та стандарти у сфері цифрової криміналістики.

Метою статті є дослідження проблем застосування цифрових доказів у кримінальному процесі України з точки зору їх допустимості та оцінки, а також обґрунтування напрямів удосконалення процесуальних механізмів роботи з електронною інформацією.

Результати. Цифрові сліди, на відміну від класичних речових доказів, не мають сталої фізичної форми, можуть бути легко змінені, перезаписані або видалені. Це безпосередньо впливає на їх автентичність, а отже – і на допустимість як доказів. Будь-яке порушення процедури фіксації, копіювання чи зберігання електронних даних створює підстави для їхнього відхилення судом як недопустимих відповідно до ст. 87 КПК України. Таким чином, навіть об'єктивно значущі електронні відомості нерідко визнаються недопустимими, а органи досудового розслідування опиняються

в ситуації процесуальних «пасток», яких не існувало у класичній парадигмі речових доказів.

У національному контексті України зазначена проблематика набуває особливої гостроти. Повномасштабна збройна агресія РФ призвела не лише до зростання кількості «традиційних» кримінальних правопорушень, а й до масштабного сплеску кіберзлочинності, атак на об'єкти критичної інфраструктури, незаконного втручання в інформаційні системи органів державної влади, фінансових установ, ЗМІ. Додатковим виміром є системне використання російською стороною технологій дезінформації, у тому числі deepfake-контенту, спрямованого на дискредитацію українських військових, посадових осіб та інституцій. Ця технологія дозволяє створювати гіперреалістичні зображення, відео та аудіозаписи, відмежувати які від справжніх без спеціальних знань і технічних засобів украй складно, що робить її надзвичайно ефективним інструментом маніпуляції громадською думкою. Здатність deepfake-контенту імітувати реальність ставить під сумнів традиційну довіру до візуальних та аудіодоказів, які раніше сприймалися як найбільш переконливі [3, с. 112]. В умовах гібридної війни цифрові докази стають ключовим інструментом не лише для розслідування воєнних злочинів та злочинів проти основ національної безпеки, а й для документування інформаційно-психологічних операцій противника.

Водночас реалії воєнного стану – окупація частини територій, пошкодження серверів та телекомунікаційної інфраструктури, обмежений фізичний доступ слідчих до місць зберігання даних, масове переміщення населення – істотно ускладнюють належне вилучення, збереження та верифікацію цифрових слідів. Це посилює ризики втрати, модифікації або компрометації електронної інформації та безпосередньо впливає на питання допустимості таких доказів у кримінальному провадженні.

Основною причиною «руйнування» цифрових доказів у суді часто виступає не їх сумнівна достовірність, а грубе порушення процесуальної форми. Судова практика демонструє, що грубі порушення процедури отримання цифрових доказів призводять до їх

автоматичного виключення з доказової бази, навіть за наявності очевидних ознак винуватості особи. Так, в ухвалі з ідентифікатором № 116888878 від 09.02.2024 суд відмовився враховувати результати втручання в приватне спілкування, оскільки сторона обвинувачення не дотрималася встановленої КПК України процедури отримання відповідного дозволу [4]. Суд наголосив, що дані, здобуті внаслідок негласних слідчих (розшукових) дій без належного судового контролю, є недопустимими, оскільки отримані з порушенням конституційних гарантій та права на повагу до приватного життя.

Подібний підхід простежується й у рішенні № 118206960 від 08.04.2024 (справа № 908/1264/18), де суд визнав недопустимими документи електронного листування, мотивуючи це неможливістю достовірно ідентифікувати відправника, відсутністю кваліфікованого електронного підпису та недотриманням встановлених сторонами правил електронного документообігу. Суд зауважив, що електронні копії повідомлень без належного підтвердження їх автентичності не відповідають критеріям допустимого доказу і не забезпечують достатнього захисту від фальсифікації [5]. Зазначені рішення наочно демонструють: технічні вади, відсутність первинних метаданих, неналежна процесуальна фіксація та порушення ланцюга зберігання даних (chain of custody) є типовими підставами для визнання цифрових доказів нікчемними. Судова практика формує до сторони обвинувачення чітку вимогу: кожен цифровий доказ має супроводжуватися належним техніко-криміналістичним підтвердженням його автентичності та незмінності.

У криміналістиці для забезпечення цілісності (автентичності) цифрових доказів використовується хешування – математична функція, яка генерує унікальний «відбиток» (наприклад, SHA-256) для певного масиву даних. Якщо хеш-сума, зафіксована під час вилучення, збігається з хеш-сумою на етапі експертизи, цілісність даних вважається підтвердженою. Проте в більшості протоколів обшуку чи огляду електронних носіїв в Україні відсутні будь-які посилання на хеш-значення, що дозволяє стороні захисту обґрунтовано

ставити під сумнів, чи не була інформація змінена після вилучення. Показовим є й поширене використання у практиці «скріншотів» як основної форми фіксації електронної інформації. В українському законодавстві термін «скріншот» відсутній, однак він активно використовується на практиці для позначення зображення екрана, збереженого у вигляді графічного файлу. Подальший друк такого зображення не створює нового доказу, а лише відтворює фрагмент електронного документа, доступний користувачеві на момент фіксації. Тому роздруковка скріншота не може самостійно визнаватися допустимим доказом без підтвердження цілісності й походження відповідних даних з первинного носія [6, с. 93].

Окремий пласт проблем пов'язаний із територіальною недосяжністю значної частини цифрових доказів. У багатьох кримінальних провадженнях дані зберігаються на серверах іноземних провайдерів або в хмарних інфраструктурах транснаціональних компаній, що об'єктивно виводить їх за межі прямої юрисдикції українських органів досудового розслідування. Як слушно зазначає І. С. Нуруллаєв, класичні інструменти міжнародного співробітництва (MLA-запити, судові доручення) виявляються надто повільними в умовах кіберзлочинності: цифрові дані можуть бути змінені або знищені за лічені години, тоді як виконання запиту про міжнародну правову допомогу триває від кількох місяців до року [7, с. 151]. Це створює реальну загрозу втрати релевантної інформації ще до того, як держава фактично отримає до неї доступ.

Саме для подолання зазначених ризиків у Будапештській конвенції про кіберзлочинність (Конвенція Ради Європи ETS № 185), до якої приєдналася й Україна, запроваджено інститут термінового збереження комп'ютерних даних (expedited preservation). Відповідно до ст. 29 Конвенції компетентний орган держави-учасниці може невідкладно звернутися до іноземного провайдера з вимогою зберегти наявні комп'ютерні дані на визначений строк (як правило, до 90 днів) до надходження формалізованого запиту про міжнародну правову допомогу. Такий підхід дозволяє «заморозити» потенційно важливу інформацію, мінімізуючи

ризик її видалення або модифікації, і лише після цього реалізувати повноцінну процедуру вилучення та передачі відповідно до вимог національного й міжнародного права [8].

Практичну значущість механізму expedited preservation підкреслюють і міжнародні інституції. У посібнику Ради Європи “Electronic evidence: a basic guide for judges, prosecutors and lawyers” наголошується, що у справах про кіберзлочини час є критичним фактором: провайдери законно видаляють журнали доступу, резервні копії та інші дані через обмежені строки зберігання, а отже оперативні запити на збереження розглядаються як ключова гарантія ефективного розслідування. Аналогічний підхід відображено й у документах ЄС, присвячених «життєвому циклу» електронних доказів, де підкреслюється необхідність поєднання швидких тимчасових заходів (preservation) із подальшим формалізованим доступом до інформації [9].

Українська практика поступово рухається в цьому ж напрямку, однак залишається фрагментарною. В окремих провадженнях кіберполіція та інші органи досудового розслідування застосовують механізми термінового збереження даних і пряму взаємодію з іноземними провайдерами, спираючись на положення Будапештської конвенції та двосторонніх угод. Водночас відсутність детальної регламентації таких процедур у КПК України, а також залежність від корпоративної політики приватних компаній зумовлюють нерівномірність практики: в одних справах цифрові дані вдається зберегти й використати, в інших – вони безповоротно втрачаються через затягування процесу або пасивність провайдера.

На цьому тлі особливої ваги набуває не лише питання доступу до цифрових даних, а й форми їх фіксації та подальшого використання як доказів у кримінальному провадженні. Міжнародні стандарти цифрової криміналістики виходять із того, що належним об’єктом дослідження є не стільки фізичний носій (сервер, жорсткий диск, смартфон), скільки його криміналістичний образ (forensic image) – повна побітова копія даних, створена із застосуванням засобів захисту від запису (write-block) та верифікована за

допомогою хеш-функцій. Цей підхід детально описаний у спеціальній літературі з цифрової криміналістики, зокрема в роботах Е. Кейсі та інших дослідників, присвячених форензійному знімкуванню і використанню write-block-пристроїв [10].

Порівняння зазначених стандартів із українською практикою виявляє істотний розрив: у протоколах обшуку та огляду здебільшого детально описується лише фізичний носій (марка, модель, серійний номер), тоді як процедура створення копії, застосування write-block-засобів чи фіксація хеш-значень або відсутні, або згадуються формально. Це суттєво ускладнює доведення автентичності цифрових доказів та дає стороні захисту підстави ставити під сумнів їх допустимість. На цьому тлі імплементація forensic-підходів (криміналістичного знімкування, хеш-контролю, детального протоколювання ланцюга зберігання даних) та їх нормативне закріплення у КПК України видається не просто технічними рекомендаціями, а необхідною умовою забезпечення належної доказової сили цифрових слідів у кримінальному провадженні.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що цифрові докази стають одним із провідних інструментів доказування у кримінальному провадженні України, особливо в умовах цифрової трансформації та гібридної війни. Водночас чинна модель кримінального процесу залишається недостатньо адаптованою до їхньої специфіки, що призводить до численних випадків визнання електронних доказів недопустимими – насамперед через порушення процедури їх отримання, зберігання та фіксації. Для забезпечення реальної доказової сили цифрових слідів необхідним є надання їм чіткої процесуальної природи в КПК України, із визначенням правил їх віднесення, збору та фіксації. Упровадження міжнародних стандартів криміналістичного знімкування (forensic imaging), обов’язкової фіксації хеш-сум і ведення повного ланцюга зберігання даних (chain of custody) є ключовою передумовою підвищення їх автентичності та надійності. Важливою складовою є також уніфікація технічних підходів шляхом розроблення єдиних національних методичних

стандартів роботи з електронною інформацією. Посилення експертного потенціалу – розвиток цифрово-криміналістичних лабораторій, підготовка фахівців, використання сертифікованого програмного забезпечення – має стати окремим напрямом державної політики. Крім того, у зв'язку з транскордонним характером цифрових даних слід забезпечити ефективні механізми оперативного доступу

до інформації, що зберігається в іноземних хмарних сервісах, спираючись на інструменти Будапештської конвенції. Лише системне реформування законодавчої та практичної бази кримінального процесу здатне гарантувати належність, достовірність і допустимість цифрових доказів, забезпечуючи реальну ефективність кримінального переслідування в сучасних умовах.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Перцова-Тодорова Л. «Електронний доказ» під час обшуку. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №6. С. 243–247. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.6.41>
3. Усова П. П. Deepfake-контент у просторі сучасної політики: проблематика фабрикації реальності. *Вісник Сковородинівської академії молодих учених : зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди*, 2025. Вип. № 2. С. 110–126. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstreams/a1fb5e93-eba5-4cef-b3d1-5306f69d5fe0/download>
4. Ухвала Красилівського районного суду Хмельницької області у справі № 1-кп/677/1/24 від 09.02.2024 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121283501>
5. Рішення Богуславського районного суду Київської області № 118206960 від 08.04.2024 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118206960>
6. Ратнова А. В. Використання роздруківки та скріншоту інтернет-сторінки під час доказування у кримінальному провадженні. *Кримінальне процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування : матеріали науково-практичного семінару (25 жовт. 2019 р.) / упор. Р. М. Шехавцов*. Львів : ЛьвДУВС. 2019. С. 92–95. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3747/1/ratnova_d.pdf
7. Нуруллаєв І. С. Особливості конвенційного механізму міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю в Європейському Союзі (на прикладі протидії кіберзлочинності). *Юридичний бюлетень*. 2019. Вип. 10. с. 148–155. DOI <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019-10.20>
8. Конвенція про кіберзлочинність (Будапешт, 23 листопада 2001 року) : ратифікована Законом України від 7 вересня 2005 р. № 2824-IV. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32. Ст. 1970. URL: <https://rm.coe.int/1680081561>
9. Electronic Evidence: A Basic Guide for Judges, Prosecutors and Lawyers. Strasbourg: Council of Europe, 2013. URL: <https://rm.coe.int/16803028af>
10. Casey E. Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers, and the Internet. 3rd ed. Academic Press, 2011. 840 p. URL: <https://rishikeshpansare.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/02/digital-evidence-and-computer-crime-third-edition.pdf>

References

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (2012). Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] (Law No. 4651-VI, April 13, 2012). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
2. Pertsova-Todorova, L. (2020). Elektronni dokazy pid chas provedennia obshuku [Electronic evidence during a search]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, Economy and Law*, 6, 243–247. Retrieved from <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.6.41> [in Ukrainian].
3. Usova, P. P. (2025). Deepfake-kontent u suchasnomu politychnomu prostori: problemy fabrikatsii realnosti [Deepfake content in contemporary political space: Issues of reality fabrication]. *Visnyk Skovorodynivskoi Akademii Molodykh Uchenykh – Bulletin of Skovorodynivska Academy of Young Scientists*, 2, 110–126. Retrieved from <https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstreams/a1fb5e93-eba5-4cef-b3d1-5306f69d5fe0/download> [in Ukrainian].

4. Krasylivskyi raionnyi sud Khmelnytskoi oblasti. (2024, February 9). Uhvala u spravi No. 1-kp/677/1/24 [Ruling in case No. 1-kp/677/1/24]. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen – Unified State Register of Court Decisions*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121283501> [in Ukrainian].

5. Bohuslavskyi raionnyi sud Kyivskoi oblasti. (2024, April 8). Rishennia No. 118206960 [Decision No. 118206960]. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen – Unified State Register of Court Decisions*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118206960> [in Ukrainian].

6. Ratnova, A. V. (2019). Vykorystannia rozdrukivok ta skrinshotiv web-storinok u kryminalnomu provadzhenni [Use of printouts and screenshots of web pages in criminal proceedings]. In R. M. Shekhavtsov (Ed.), *Kryminalno-protsesualne ta kryminalistychnе zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia – Criminal procedural and forensic support of pre-trial investigation* (pp. 92–95). Lviv : Lviv State University of Internal Affairs. Retrieved from https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3747/1/ratnova_d.pdf [in Ukrainian].

7. Nurullaiev, I. S. (2019). Osoblyvosti tradytsiinoho mekhanizmu mizhnarodnoho spivrobotnytstva u borotbi zi zlochynnistiu v Yevropeiskomu Soiuzi (na prykladi protydii kiberzlochynnosti) [Features of the conventional mechanism of international cooperation in combating crime in the European Union (on the example of countering cybercrime)]. *Yurydychnyi visnyk – Legal Bulletin*, 10, 148–155. <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019-10.20> [in Ukrainian].

8. Council of Europe. (2001). Convention on Cybercrime (Budapest, November 23, 2001). [rm.coe.int](https://rm.coe.int/1680081561). Retrieved from <https://rm.coe.int/1680081561> [in English].

9. Council of Europe. (2013). Electronic evidence: A basic guide for judges, prosecutors and lawyers. Strasbourg : Council of Europe. Retrieved from <https://rm.coe.int/16803028af> [in English].

10. Casey, E. (2011). Digital evidence and computer crime: Forensic science, computers, and the Internet (3rd ed.). Amsterdam : Academic Press. Retrieved from <https://rishikeshpansare.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/02/digital-evidence-and-computer-crime-third-edition.pdf> [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 08.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 327:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-3>

Верховцева Ірина Геннадіївна

доктор історичних наук, професор,
 професор кафедри національної безпеки та підприємництва
 Державного університету «Київський авіаційний інститут»
 Scopus-Author ID: 57483471400
 Researcher ID: LRS-2726-2024
 ORCID: 0000-0002-5682-993X

Малахова Тетяна В'ячеславівна

доктор наук з державного управління, професор,
 професор кафедри публічного управління, адміністрування та соціальної
 роботи
 Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика
 Scopus-Author ID: 58950305900
 ORCID: 0009-0001-1113-5723

Нестеренко Галина Петрівна

кандидат наук з державного управління, доцент,
 доцент кафедри національної безпеки та підприємництва
 Державного університету «Київський авіаційний інститут»
 ORCID: 0000-0002-1106-3790

Ситюк Антоніна Анатоліївна

кандидат наук з державного управління,
 радник з питань освіти та ринку праці
 Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH
 ORCID: 0000-0002-0698-2530

**УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ
 В УМОВАХ КІБЕРСУСПІЛЬСТВА: КОГНІТИВНИЙ ВИМІР,
 УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ**

Метою статті визначено охарактеризувати принципові засади управління інформаційною безпекою України за умов кіберсуспільства з фокусом на когнітивних аспектах проблеми в рамках опору деструктивній масово-інформаційній діяльності антиукраїнського характеру. Акцентовано на викликах цифрової епохи та якісних змінах у соціальних взаємодіях і когнітивних практиках, зумовлених застосуванням новітніх технологій (штучного інтелекту, нейронних мереж тощо) в рамках смислових аспектів мережеских

© Верховцева І. Г., Малахова Т. В., Нестеренко Г. П., Ситюк А. А., 2026

взаємодії. На основі аналізу провідних світових моделей управління інформаційним простором окреслено завдання забезпечення інформаційної безпеки України в частині формування інформаційних кордонів з огляду на когнітивну безпеку вітчизняного соціуму. Наголошено на потребах принципового оновлення державної інформаційної політики, гармонізації національного законодавства в інформаційній сфері з відповідними європейськими стандартами та доповнення системи інформаційних фільтрів елементами, пов'язаними з когнітивною безпекою українського суспільства й регулюванням транскордонних потоків даних. У рамках системного й багаторівневого підходу до управління інформаційною безпекою шляхами зміцнення інформаційного суверенітету України визначено інтенсифікацію міждержавного співробітництва у формуванні міжнародно-правового режиму інформаційної безпеки й регламентації поведінки держав в інформаційному просторі, сприяння ефективній взаємодії у сфері кіберзахисту, подолання концептуальної і термінологічної неузгодженості в даній сфері, пошук балансу між відкритістю і безпекою. Резюмовано, що управління інформаційною безпекою України в частині когнітивної безпеки є процесом, який потребує постійної уваги, творчих підходів, гнучких і швидких реагувань із боку держави, усього українського соціуму.

Ключові слова: кіберпростір, кіберсуспільство, інформаційний простір, інформаційні кордони, інформаційна безпека, когнітивна безпека, управління інформаційною безпекою.

Verkhovtseva I. H., Malakhova T. V., Nesterenko H. P., Sytiuk A. A. Information security management in the context of cyber society: cognitive dimension, Ukrainian context

The purpose of the article is to characterize the fundamental principles of information security management in Ukraine in the context of a cyber society, with a focus on the cognitive aspects of the problem in the context of resistance to destructive anti-Ukrainian mass media activities. Emphasis is placed on the challenges of the digital age and qualitative changes in social interactions and cognitive practices caused by the use of new technologies (artificial intelligence, neural networks, etc.) within the framework of the semantic aspects of network interactions. Based on an analysis of leading global models of information space management, the tasks of ensuring Ukraine's information security in terms of forming information borders with regard to the cognitive security of the domestic society are outlined. The need for a fundamental update of state information policy, harmonisation of national legislation in the information sphere with relevant European standards, and supplementation of the information filter system with elements related to the cognitive security of Ukrainian society and the regulation of cross-border data flows is emphasised. As part of a systematic and multi-level approach to information security management aimed at strengthening Ukraine's information sovereignty, the following measures have been identified: intensification of intergovernmental cooperation in the formation of an international legal regime for information security and regulation of states' behaviour in the information space; promotion of effective cooperation in the field of cyber defence; overcoming conceptual and terminological inconsistencies in this area, and finding a balance between openness and security. In summary, managing Ukraine's information security in terms of cognitive security is a process that requires constant attention, creative approaches, and flexible and rapid responses from the state and Ukrainian society as a whole.

Key words: cyberspace, cyber society, information space, information borders, information security, cognitive security, information security management.

Вступ. Новітні цифрові технології здатні миттєво, у великих обсягах переміщувати інформацію трансграничним і транскордонним за своїм характером кіберпростором та «створювати» віртуальну, по суті, «паралельну», реальність (зокрема, завдяки штучному інтелекту (ШІ), нейронним мережам тощо). Це зумовлює якісні зміни соціальних взаємин та когнітивної сфери й сприяє формуванню нового суспільного типу – кіберсуспільства («кібер» буквально з грецької – «над»). Під впливом мережевої цифрової взаємодії у ньому формуються нові ідентичності та організаційні форми, що мають переважно віртуальні виміри, але цілком фізичні наслідки у формах геополітичних протистоянь, міжнародних

альянсів, державних суверенітетів, економічних політик, освітніх і культурних практик тощо. Надзвичайно загрозливим у цьому ключі, як доводить інформаційне протистояння 2014–2026 рр. між Україною і Росією, є застосування агресором, що прагне вплинути на спосіб мислення соціуму опонента та зарубіжної громадськості загалом, цифрових технологій для поширення фейкової інформації ворожого, зокрема антиукраїнського, характеру [1, с. 288; 2, с. 215–228]. Це впливає на імідж нашої держави, її влади, політиків, публічних діячів, соціокультурні процеси загалом, а також, відповідно, на прийняття публічно-управлінських рішень щодо протидії російській інвазії й підтримки виживання

українців під пресингом російських геноцидних практик. З огляду на це, надважливим є осмислення питань управління інформаційною безпекою за умов кіберсуспільства, зокрема в когнітивному вимірі, з урахуванням усіх викликів і загроз сучасності.

Дана проблематика, будучи міждисциплінарною за характером студіювання, у тих чи інших аспектах інтенсивно вивчається зарубіжними науковцями (Л. Флоріді, М. Кастельс, Б. Латур, А. Шокер, Л. Чуліаракі, М. Георгіу, Дж. Голдсміт, Т. Вью, Е. Снайдер, Дж. Ночетті та ін.). Окрім впливу цифрових технологій на інформаційно-комунікаційні процеси у соціальному сегменті кіберпростору в контексті міжнародних комунікацій, інформаційних і когнітивних протистоянь у фокус уваги потрапили питання інформаційних кордонів, управління інформаційним простором країни тощо. Зокрема, Л. Флоріді, Б. Латур і М. Кастельс, указуючи на інфосферу як нову реальність, у якій живе і діє сучасна людина, наголошують на тому, що інформаційні системи невіддільні від людських практик і створюють нові форми суспільної взаємодії [3–5]. А. Шокер [5], Л. Чуліаракі й М. Георгіу [6] сфокусувалися на цифровому суверенітеті (Digital Sovereignty). Дж. Голдсміт і Т. Вью [7] розмірковують над впливом Інтернет-комунікацій на глобальний кіберпростір та вказують на пов'язані із цим проблеми інформаційного суверенітету країн. Л. Еверус осмислює проблему інформаційних фільтрів і кордонів [8].

Українські дослідники (Г. Почепцов, Д. Дубов, О. Резнікова, Г. Радзівілов, В. Кротюк, О. Панфілов, І. Верховцева, А. Миколук та ін.) також інтенсивно вивчають питання інформаційної безпеки за умов цифровізації, надаючи перевагу практичним аспектам захисту національного інфопростору в умовах російсько-української війни. Зокрема, акцентується на тому, що нині авторитет держави значною мірою залежить від її можливості впливати на світові та регіональні події не так конвенційно, як інформаційно [9; 10]. Вивчаються аспекти протидії інформаційному насиллю у кіберпросторі [2] та інформаційна стійкість за умов цифровізації [11–14]. Активовано осмислення проблем управління інформаційною

безпекою [15; 16] й застосування новітніх цифрових технологій у рамках інноваційного оновлення публічного управління загалом [17]. Варто відзначити доробок, що актуалізує проблему когнітивної безпеки [18; 19].

Однак загалом, попри те, дискусія щодо базових засад управління інформаційною безпекою за умов кіберсуспільства далека від логічного завершення, адже новітні цифрові технології, якісно змінюючи когнітивну сферу і соціальний ландшафт, провокують тектонічні зміни управлінського простору країн і регіонів, світоустрою загалом. Відповідно, указані питання потребують масштабного й глибокого студіювання на різних рівнях та в різних форматах: філософському, теоретико-методологічному, термінознавчому, нормативно-правовому, публічно-управлінському, кібердипломатичному тощо.

Не претендуючи на всебічне висвітлення даної проблеми, **метою** статті визначаємо охарактеризувати принципові засади управління інформаційною безпекою в Україні за умов кіберсуспільства з фокусом на когнітивних аспектах проблеми в рамках опору деструктивній масовоінформаційній діяльності антиукраїнського характеру. Конкретизується це в таких дослідницьких завданнях: з'ясувати основні виклики масово-комунікаційного сегменту кіберсуспільства у когнітивному вимірі; на основі аналізу провідних світових моделей управління інформаційним простором визначити завдання інформаційної безпеки в частині формування інформаційних кордонів з огляду на когнітивну безпеку українського соціуму; окреслити базові засади управління інформаційною безпекою в системі координат публічного управління України за умов протидії російській інформаційній агресії з акцентом на завданнях когнітивної безпеки.

Матеріали та методи. Нормативною основою дослідження є Конституція України, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що визначають засади публічного управління інформаційною безпекою в Україні. Під час студіювання проблеми, окрім методів загальнонаукових (логіки, аналізу, синтезу, індукції, дедукції тощо), застосовувалися, відповідно, спеціально-наукові: історичний (сприяв

розкриттю історичних аспектів розроблення політики інформаційної безпеки України), логіко-семантичний (дав змогу розкрити поняття когнітивної безпеки як об'єкт публічно-управлінської діяльності у сфері інформаційної безпеки), структурно-функціонального аналізу (дав змогу з'ясувати рівні та способи взаємодії органів публічного управління України з іншими суб'єктами забезпечення інформаційної безпеки в аспекті когнітивної безпеки).

Результати. «Кіберреволюція» останніх десятиліть з її технологічними інноваціями, змінюючи характер комунікацій, зумовлює низку викликів соціального та когнітивного характеру. Мережева взаємодія завдяки інформаційній відкритості суспільства зсуває кордони між приватним і публічним у бік останнього. Зростає роль мережевих спільнот, які здатні будьяку інформацію надшвидко зробити масовою, перетворивши її на складник публічних комунікацій [20, с. 204–205]. Соціальні мережі, цифрові медіа, комунікативні платформи є соціотехнічними конструктами, у яких алгоритми і технології переплітаються з комунікативними стратегіями, політичними впливами й культурними сенсами [3, с. 39; 4, с. 5–75; 5, с. 6–7, 32]. Мережевізація, датифікація, платформізація впливають на соціальні й політичні відносини – від соціалізації індивідів до інституційного дизайну. У науковій літературі такі якісні зміни пов'язуються з формуванням нового суспільного типу – кіберсуспільства (інші назви – нова цифрова цивілізація, цифрове суспільство, суперінтелектуальне суспільство, Суспільство 5.0) [1, с. 288–293]. Під питанням у ньому опиняються базові безпекові аспекти, якими, власне, має забезпечуватися національна безпека. Надзвичайно злободенним, зокрема, це є з огляду на поступове злиття людини і техніки, для чого використовують поняття «транслюдина» і «постлюдина». Імпантування у тіло кібернетичного третього «ока» (eyeborg) чи інших пристроїв («біоакінг») стало новим трендом, який не лише змінює людину фізично, а й впливає на її самоідентифікацію, відкриває можливості для нових способів мислення [21, с. 186–191]. При цьому слід ураховувати, що інтенсивність соціальної взаємодії у кіберпросторі суттєво

зростає порівняно з традиційною взаємодією у просторі фізичному, скорочується час, потрібний людині для осмислення інформації, міркувань, формування власної думки тощо.

Завдяки соціальним мережам і цифровим гаджетам практично межі «адської досконалості» досягли технології масово-комунікаційного впливу, ідеї застосування яких сягають минулих тисячоліть, а новітній етап було розпочато у першій половині ХХ ст. В. Ліпманом, Е. Бернейсом, Г. Ласвелом та іншими політологами в рамках осмислення інструментів керування суспільною свідомістю епохи масовізації. Неабиякі можливості нині отримали генератори контенту для перенаправлення уваги користувачів, формування чи зміни їхніх оцінок у потрібному напрямі в аспектах диференціювання цільових аудиторій (наприклад, засобом технологій таргетингу) чи маніпулювання масовою думкою застосуванням різноманітних медіакомунікаційних технологій: фреймування, візуального сторітелінгу тощо. Дезінформація вийшла на новий рівень і стала одним із головних викликів кіберепохи. Засоби когнітивного впливу: «керований коментар», «відволікання уваги», «хибна аналогія», «принцип контрасту», «принцип психологічного шоку» та інші [22, с. 53–63] завдяки технічним пристроям індивідуального формату дають змогу комунікувати водночас з окремою особою та з масами загалом, провокуючи потрібні генераторові контенту думки, уявлення, акцентуючи на емоційних аспектах взаємодії та ставлячи під удар раціональну й усю когнітивну сферу адресатів. Значно звужено простір осмислень людиною своїх дій у рамках вирішення побутових й коженденних завдань – годі вести мову про якісну рефлексію суспільно значущих явищ. Отже, цифрова епоха змушує людину опановувати нові алгоритми суспільної взаємодії – як у розрізі малих чи великих груп, так і в розрізі масово-комунікаційному, зокрема публічно-комунікаційному, який охоплює сферу внутрішньо- та міждержавних взаємин.

Доволі загрозливою для долі держави та національного соціуму може бути запізнiла реакція їхніх еліт на такі явища, оскільки новітні цифрові технології разом із медіатехнологіями здатні впливати на «святая святых»

національних соціумів – процеси національної ідентифікації. Відтепер їх можна корелювати у векторі, що здатен звести нанівець результати кількасотлітньої боротьби попередніх поколінь співвітчизників за національне самовизначення, знецінивши ці здобутки. З огляду на це, слід констатувати, що зміни когнітивної сфери за умов кіберсуспільства спричинюють значні ризики для соціальної сталості й стійкості.

Але особливу загрозу когнітивній сфері становить новий вид протистоянь між державами – смислові (семантичні), або когнітивні, війни, сприятливі технічні умови для ведення яких створено всеосяжною цифровізацією. Цей новий вид протистоянь впливає на пізнавальну діяльність людини й здійснюється у віртуальному середовищі. В. Кротюк та О. Панфілов акцентують: ворог спочатку «перемагає» розум і лише потім території. Фахівці вважають, що саме російсько-українська війна, розпочата в 2014 р., довела: ключовим об'єктом сучасної війни є не кіберпростір, а когнітивна та емоційна сфери людини. Із 2017 р. її свідомість стали називати «шостим полем бою» (згідно з Військовою доктриною Пентагону, п'ять інших – земля, вода, повітря, космос, віртуальне середовище). Смислова / когнітивна війна є складником сучасної гібридної війни. Ключова відмінність когнітивної війни від інформаційної полягає у меті: смислові операції спрямовані на ураження системи знань і суджень об'єкта агресії, усієї його системи цінностей, картини світу. Тактична мета смислової війни – зробити кожну людину своєрідним «цензором», який сам буде тлумачити факти в потрібному, керуваному, сенсі: усе, визначене як «неправильне», відкидати, а засвоювати лише те, що «дозволено». У стратегічному вимірі метою смислової війни є самознищення об'єкта агресії (соціальної групи, нації тощо). У межах інформаційної війни ворог оперує інформаційними потоками, його «зброя» спрямована на ситуаційно актуалізовані в суспільно-політичному дискурсі події та особистості. У смисловій війні агресора цікавить не інформація, а механізми пізнання, культурологічні константи, мішенню стають факти історії, мова, об'єкти культурної спадщини, моральні пріоритети, ментальні стереотипи [14, с. 211–212]. Г. Почепцов наголошує:

якщо інформаційна війна формує порядок денний, то смислова – порядок десятиріч, бо знання є більш довготривалим продуктом, аніж інформація. Факти можуть змінюватись, а правила, за якими ми їх розуміємо, залишаються тими самими [10, с. 21–27].

Осмилення нових, зокрема смислових / когнітивних, загроз цифрової епохи в науковому дискурсі відбувається загалом у контексті інформаційної безпеки. При цьому дослідники наголошують на неготовності міжнародно-правових інституцій давати організовану відсіч інформаційній агресії. Ба більше, у світовому правовому просторі не існує поняття «інформаційний суверенітет країни», а «територіальність» дії державного суверенітету не співвідноситься з екстериторіальністю інформаційних потоків, що є суттєвою проблемою в умовах інформаційно-комунікаційної глобалізації [23, с. 181, 184–187]. Натомість певний досвід управління інформаційною безпекою у кіберпросторі провідними країнами напрацьовано. Як акцентує А. Шокер, раціональною стратегією у цьому контексті є не повна ізоляція, а створення системи взаємозалежностей, де порушення суверенітету однієї сторони стає не вигідним для іншої. Аналіз джерел дає змогу виділити три домінуючі парадигми / моделі керування інформаційним простором країн (табл. 1) [6; 24–27].

Середовищем, у якому здійснюються заходи з інформаційної безпеки, є інформаційний простір – система зовнішньо- та внутрішньо- організаційних потоків інформації, які можуть мати різні характеристики з огляду на зміст, методи, засоби передачі та інтенсивність обміну інформацією. Значущість в інформаційному просторі мають ті його компоненти і процеси, вплив на які засобами та методами інформаційної політики дає змогу впливати на перспективи, на осіб, що приймають рішення, контролювати системи збору, обробки, зберігання та передачі інформації, примножувати ресурси, посилювати ключову роль держави у його формуванні, адже інформація виробляється й циркулює серед великої кількості соціальних агентів – основних суб'єктів «змістовного наповнення» кіберпростору. Держава, своєю чергою, визначає цілі, пріоритети, стратегії, запроваджує умови і правила створення

Таблиця 1

Домінуючі парадигми / моделі керування інформаційним простором країн

Критерій порівняння	США (ринкова / лібертаріанська)	КНР / РФ (авторитарна / етатистська)	ЄС (нормативна / регуляторна)
Ключовий драйвер	комерційні інтереси корпорацій, інновації, глобальне домінування Big Tech	політична стабільність режиму, національна безпека, соціальний контроль	захист прав людини, створення єдиного цифрового ринку, конкуренція
Підхід до даних	«Вільний потік даних з довірою» (Data Free Flow with Trust); дані як товар	жорстка локалізація даних; заборона транскордонної передачі критичної інформації	захист персональних даних (GDPR); суверенітет індивіда над своїми даними
Роль платформ	партнери держави та інструменти «м'якої сили»; саморегулювання	інструменти державного контролю та цензури (WeChat, VK)	об'єкти жорсткого регулювання (DSA/DMA); відповідальність за контент
Інформаційні кордони	прозорі для союзників, вибіркові обмеження для загроз (наприклад, TikTok, Huawei)	«Великий Китайський Фаєрвол», «Суверенний Рунет»; технічна ізоляція	«Брюссельський ефект» – експорт внутрішніх норм як глобальних

та обміну інформацією, її оптимального використання, спрямованого на розвиток усього суспільства [28, с. 21–24].

У кіберепоху актуалізовано проблему структурування інформаційного простору та його кордонів. За Л. Еверуссом, інформаційні кордони – це багатопланові структури фільтрації, що мають три рівні: *фізично-інфраструктурний* (включає фізичні канали зв'язку (оптоволокну, супутникові лінки), точки обміну трафіком (IXP) та центри обробки даних (ЦОД); контроль на цьому рівні дає змогу державі фізично відключати сегменти мережі (kill switch) або обмежувати зовнішній трафік); *нормативно-правовий* (система законів і правил, що регулюють обіг інформації; ключовим інструментом виступає локалізація даних (data localization) – вимога зберігати персональні дані громадян на серверах у межах країни); *логічно-алгоритмічний* (установлення кордонів через протоколи маршрутизації (BGP), систему доменних імен (DNS) та через алгоритми пошукових систем і соціальних мереж; дослідники називають це «символічним окордоненням» (symbolic bordering); тут держава часто втрачає монополію, поступаючись владою корпораціям (Facebook, Google чи TikTok), які формують інформаційну бульбашку для користувача, вирішуючи, який контент є видимим, а який – ні) [9].

Як бачимо, у цій системі інформаційних кордонів з їх системою фільтрів не враховуються когнітивні загрози в рамках питань інформаційної безпеки. Натомість у контексті нормативно-правового та логічно-алгоритмічного рівнів, на наше переконання, доцільним було б детальне

осмислення цього моменту разом із посиленням повноважень держави у протидії інформаційним небезпекам. Оцінюючи перспективи врахування даного напрацьованого досвіду в українському контексті та з огляду на курс України на євроінтеграцію, найбільш релевантною для неї уявляється європейська модель управління інформаційним простором.

Натепер в Україні напрацьовано певну правову базу політики національної безпеки в аспекті інформаційної безпеки. Її основою є Конституція України, у ст. 17 якої йдеться про те, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави та справою всього українського народу. До вказаних правових засад також входять «Доктрина інформаційної безпеки України» (2017) та Закон «Про національну безпеку України» (2018). Відповідно, під інформаційною безпекою розуміється стан захищеності національних інтересів України в інформаційній сфері, тобто сукупність збалансованих інтересів особистості, суспільства, держави. У цьому контексті враховано і смисловий (когнітивний) вимір інформаційної безпеки, пов'язаний із протидією деструктивним інформаційним впливам на народ України та його повноцінною світоглядною мобілізацією. Вагомим кроком стало прийняття «Стратегії національної безпеки України» (2020), яка акцентує на загрозах інформаційній безпеці та важливості розвитку механізмів захисту інформаційної сфери, констатує відсутність

цілісної інформаційної політики держави та слабкість системи стратегічних комунікацій [29]. Натомість термін «когнітивна безпека» (під цим розуміються заходи і стратегії для захисту когнітивних процесів та інтелектуальної діяльності в особистому й колективному сприйнятті та обробці інформації) в українському правовому полі й законодавстві не вживається. Як наголошують дослідники, метою когнітивної безпеки є забезпечення стійкого і безпечного функціонування інтелектуальних систем, попередження зловживань, збереження довіри і прозорості в інформаційному середовищі. В умовах інтенсивного впливу цифрових технологій та онлайн-середовищ когнітивна безпека фокусується на розпізнаванні, аналізі, протидії загрозам, пов'язаним із маніпулюванням когнітивними процесами: мислення, сприйняття, увага, прийняття рішень тощо сприяє стійкості людей до шкідливих і зловмисних інформаційно-психологічних впливів, загалом здатності раціоналізувати свої відповіді на інформаційні виклики [13, с. 54–60, 67–70, 72; 18, с. 280–281; 19, с. 378].

З огляду на це, на наше переконання, суттєвого переосмислення потребує забезпечення когнітивної безпеки в рамках вітчизняного нормативно-правового поля в частині розроблення механізмів захисту когнітивної сфери за умов кіберсуспільства від інформаційних загроз якісно нового типу, спричинених вищеписаними соціокомунікаційними явищами. Нагальним є пошук нових підходів до формування політики забезпечення інформаційної стійкості українського суспільства з урахуванням принципів убезпечення когнітивної сфери. Один з імпульсів цьому надав той факт, що після лютого 2022 р. ворог значно масштабував і радикально оновив злочинну діяльність у цьому напрямі, застосовуючи інструменти ШІ, здатні генерувати в «промислових» масштабах не лише текстові фейкові нарративи та розміщувати їх у світових медіа, а й фальшиві відеонарративи, створюючи тим самим «паралельну віртуальну реальність», уводячи в оману маси й впливаючи на суспільну думку в потрібному агресорові напрямі [2, с. 216–220; 12, с. 581–583; 17, с. 54–57].

Натомість, як наголошують у цьому ключі Г. Радзівілов, А. Пазюк та А. Миколук, загалом і правове забезпечення інформаційної безпеки України не відповідає сучасному розвитку інформаційних технологій. Учені пропонують застосувати системний, багаторівневий підхід в управлінні інформаційною безпекою, що поєднує правові, організаційні, технічні, освітні, міжнародні інструменти. Така діяльність передбачає її ведення на чотирьох відповідних рівнях – від стратегічного до суб'єктів невідомого характеру відповідно. На *стратегічному* рівні – це встановлення порядку застосування сил і засобів інформаційного протистояння, поведінки суб'єктів у критичних ситуаціях. На *організаційно-виконавчому* – організаційне і методичне забезпечення інформаційної безпеки у відповідних галузях та адміністративно-територіальних утвореннях, координація і контроль діяльності міжвідомчим спеціально уповноваженим органом державної влади з питань інформаційної безпеки. На рівні *критично важливої інфраструктури* – забезпечення сталого функціонування об'єктів, управління якими здійснюється з використанням електронно-комунікаційних засобів та інформаційних технологій. На рівні *суб'єктів невідомого характеру* – залучення структур громадянського суспільства (громадських формувань, засобів масової інформації, блогерів тощо) до об'єктивного висвітлення подій, ужиття заходів інформаційного спротиву, громадського контролю за діяльністю органів державної влади під час виконання ними функцій у сфері інформаційної безпеки. Ключовим пріоритетом дослідникам убачається утвердження інформаційного суверенітету України та створення відповідної цілісної системи у форматі Інформаційного кодексу та спеціалізованих структур, що відповідають за безпеку в кіберпросторі. Важливим є також вироблення відповідної стратегії у міждержавному співробітництві для формування міжнародно-правового режиму інформаційної безпеки та регламентації поведінки держав в інформаційному просторі. Звертаються науковці й до завдань розвитку людського потенціалу (підвищення цифрової грамотності населення, підготовка фахівців з інформаційної безпеки,

зміцнення потенціалу інформаційної культури суспільства, підтримка наукових досліджень, інновацій та технологічних розробок у сфері захисту інформації). Окрім того, назрілим є подолання концептуальної і термінологічної неузгодженості в даній сфері, оскільки досі спостерігається застосування застарілих та неефективних норм, неадекватних сучасним загрозам понять. Варто погодитися з дослідниками й у тому, що вельми важливим є також завдання знайти баланс між відкритістю та безпекою [15, с. 738–743; 16, с. 158–159; 23, с. 196–197, 201–202].

Однак, на нашу думку, попри цей напрацьований матеріал, недооціненими вітчизняними дослідниками залишилися питання, актуалізовані їхніми західними колегами. Зокрема, варто звернути увагу на висловлене Л. Чуліаракі та М. Георгіу в контексті впливу інформаційних технологій на економіку, політику, культуру, медіа: зокрема, акцентується на поєднанні / взаємодії територіального контролю із символічними наративами, зосередившись на реалізації владного впливу через управління інформаційними потоками в умовах сучасного суспільства [7]. Потребують уваги й думки Дж. Голдсмита та Т. Вью, які вважають за необхідне поглибити розроблення питань інформаційного суверенітету країн у контексті впливу Інтернет-комунікацій на глобальний кіберпростір [8]. Доцільно, на нашу думку, урахувати й висловлене Дж. Казою, яка впевнена, що Інтернет має подолати межі територіального права. Учена акцентує на впливові нових технологій на «радикальну трансформацію» культури й функціонування нової культури віртуальної реальності та / або реальної віртуальності. Ця нова культура, на переконання дослідниці, є «прецесією симулякрів» та множенням знаків і образів, розмиванням межі між реальним, семіотичним та символічним. Науковиця закликає осягати її не лише з технологічної, а й із соціологічної, економічної, філософської (онтологічної) перспектив [30].

Висновки. За умов кіберсуспільства та впливу нових технологій якісних змін зазнає когнітивна сфера соціуму. Зокрема, загрозливим явищем, з огляду на завдання національної безпеки, є деструктивні трансформації

раціонального реагування на інформаційні загрози. У цьому контексті травмуючий вплив на українське суспільство і весь вітчизняний когнітивний простір справляє російська ворожа інформаційна діяльність, що ведеться у кіберпросторі часто засобом поширення світовим інформаційним простором згенерованих за допомогою інструментів ШІ злочинного характеру наративів, націлених на руйнування суспільної єдності та волі до спротиву українського народу, на дискредитацію української влади та всього вітчизняного соціокультурного середовища. Отже, доленосним для нашої країни є питання управління інформаційною безпекою в частині когнітивної безпеки. Насамперед це передбачає принципове оновлення державної інформаційної політики. Одним із можливих напрямів є розроблення Інформаційного кодексу України разом із уведенням до правового й законодавчого вітчизняних просторів поняття когнітивної безпеки. Окрім цього, доцільною є гармонізація національного законодавства в інформаційній сфері з європейськими стандартами управління інформаційним простором країн та доповнення системи інформаційних фільтрів елементами, пов'язаними з когнітивною безпекою українського суспільства та регулюванням транскордонних потоків даних у рамках системного й багаторівневого підходу до управління інформаційною безпекою. Цей підхід поєднує правові, організаційні, технічні, освітні, міжнародні інструменти. Із метою зміцнення інформаційного суверенітету України актуалізуються завдання інтенсифікації міждержавного співробітництва для формування міжнародно-правового режиму інформаційної безпеки та регламентації поведінки держав в інформаційному просторі, сприяння ефективній взаємодії у сфері кіберзахисту, а також питання концептуальної і термінологічної неузгодженості в даній сфері. Нагальним є й пошук балансу між відкритістю і безпекою.

Разом із тим чимало проблемних питань, пов'язаних із вивченням новітніх форм взаємодії у кіберпросторі, перебувають у стадії активного розроблення науковцями і далекі від їх остаточного концептуального осмислення. Тож далекою від логічного

завершення є й наукова дискусія щодо публічно-управлінських аспектів інформаційної безпеки, адже кіберсуспільство перебуває у стадії формування, нові технологічні новації з'являються чи не щодня. Отже, варто резюмувати: управління інформаційною безпекою України в частині когнітивної безпеки є процесом, який потребує постійної уваги, творчих підходів, гнучких і швидких

реагувань із боку держави та всього українського соціуму.

Перспективи подальшого студювання даної проблеми пов'язані, зокрема, з детальним розробленням її теоретико-методологічного, філософського, термінознавчого, правового, організаційно-адміністративного, медійно-комунікаційного, кібердипломатичного аспектів.

Література

1. Ярова Л. В., Куртїков М. В. Кіберпростір та «цифрове суспільство»: технології, соціум, політика. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2025. Вип. 52. С. 288–293. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v052.2024.46>
2. Верховцева І. Г. Глобальний кіберпростір та опір інформаційній агресії: кібердипломатія України у протидії російській інформаційній інвазії. *Міжнародне співтовариство та Україна в процесах економічного та цивілізаційного поступу: актуальні економіко-технологічні, ресурсні, інституціональні, безпекові та соціогуманітарні проблеми* : монографія. Ryga : Baltija Publishing, 2024. С. 213–243. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-480-1-9>
3. Floridi L. *The Fourth Revolution: How the Infosphere Is Reshaping Human Reality*. Oxford: Oxford University Press, 2014. URL: <https://philpapers.org/rec/FLOTFR-3> (дата звернення: 23.01.2026).
4. Latour B. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford : Oxford University Press, 2005. 311 p.
5. Castells M. *The Rise of the Network Society*. Vol. 1. Oxford: Blackwell, 1996. 625 p.
6. Shoker A. Digital Sovereignty. Strategies for Every Nation. *ACIG Journal*. 2022. Vol. 1 (1). P. 1–17. DOI: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.0943>
7. Chouliaraki L., Georgiou M. The digital border: Mobility, technology and power. *European Journal of Communication*. 2019. Vol. 34 (6). P. 594–605. URL: https://eprints.lse.ac.uk/103224/1/EJC_Chouliaraki_and_Georgiou_FINAL_3.pdf (дата звернення: 23.01.2026).
8. Goldsmith J., Wu T. *Who Controls The Internet? Illusions Of A Borderless World*. Oxford University Press, Inc., 2006. URL: https://jost.syr.edu/wp-content/uploads/who-controls-the-internet_illusions-of-a-borderless-world.pdf (дата звернення: 23.01.2026).
9. Everuss L. Entangled Borders: How the Digital Transformation of Sovereign Borders Creates Transnational Population Filters. *Philosophy & Technology*. 2025. Vol. 38 (4). DOI: <https://doi.org/10.1007/s13347-025-00960-y>
10. Почепцов Г. Г. Смыслові та інформаційні війни. *Інформаційне суспільство*. 2013. Вип. 18. С. 21–27.
11. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва : монографія. Київ : НІСД, 2014. 328 с.
12. Верховцева І. Г., Христокін Г. В., Силка О. З. Соціоінформаційна стійкість України у цифрову епоху. *Національна стійкість (резилієнтність) як ключовий елемент національної безпеки: архітектура, виклики та шляхи посилення* : матер. І Міжнар. наук.-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 27 листопада 2025 р. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2025. С. 579–584.
13. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.
14. Кротюк В. А., Панфілов О. Ю. Смысловая зброя у війнах сучасності. *Інформаційно-комунікаційна безпека: сучасні тренди* : монографія / за заг. ред. О.В. Курбан, А.Л. Лісневської. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2022. С. 210–238.
15. Радзівілов Г. Д. Механізми та методи державного управління інформаційною безпекою в умовах сучасних викликів. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 9. С. 735–744. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-9\(17\)-735-744](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-9(17)-735-744)
16. Миколюк А. В. Публічне управління інформаційною безпекою: діджиталізація та інформаційна війна. *Право та державне управління*. 2022. № 1. С. 156–161. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.1.23>
17. Нестеренко Г. П., Бойко В. В. Використання ШІ під час прийняття рішень у публічному управлінні та відповідальність за них. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Публічне управління та адміністрування»*. 2024. Т. 35 (74). № 6. С. 54–59. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.6/10>

18. Кобець Т. Основні підходи до розуміння поняття «когнітивна безпека» в сучасній науці: політичний та інформаційний аспекти. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2023. Вип. 49. С. 278–285. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.49.34>
19. Тараненко Г. Г. Когнітивна безпека як вимір російсько-української війни. *Politology bulletin*. 2024. Вип. 92. С. 371–382. DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2024.92.371-382>
20. Яковлева Л. І. Легітимність публічної влади у мережевому суспільстві. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. Вип. 40. С. 201–205. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v040.2023.34>
21. Сінельнікова М. Транс- і постлюдина – світле майбутнє чи кінець людства? *Вісник Львівського університету. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. 2024. Вип. 55. С. 186–192. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.55.22>
22. Гривнак Б., Лопушинський І., Сапіжак І. Дезінформація як загроза національній безпеці України в умовах неоголошеної російсько-української війни. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*. 2024. Вип. 1. С. 53–63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2024-1.07>
23. Пазюк А. В. Міжнародне інформаційне право: теорія і практика : монографія. Дніпро : Середняк Т. К., 2015. 447 с.
24. Snyder E. A. *Global Tensions: Splinternet*. Yale School of Management, 2025. URL: <https://som.yale.edu/sites/default/files/2025-06/Brief%20on%20Global%20Tensions.pdf> (дата звернення: 23.01.2026).
25. Falkner G., Heidebrecht S., Obendiek A., Seidl T. Digital sovereignty – Rhetoric and reality. *Journal of European Public Policy*. 2024. Vol. 31 (8). P. 2099–2120. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501763.2024.2358984>
26. Musiani F. Reassessing «infrastructuring digital sovereignty»: digital self-determination as a set of infrastructure-embedded practices. *Frontiers in Communication*. 2025. Vol. 10. DOI: <https://doi.org/10.3389/fcomm.2025.1562072>
27. Nocetti J. “A Splintered Internet? Internet Fragmentation and the Strategies of China, Russia, India and the European Union”. *Études de l’Ifri, Ifri*, 2024. URL: https://www.ifri.org/sites/default/files/migrated_files/documents/atoms/files/ifri_nocetti_internet_fragmentation_february_2024.pdf (дата звернення: 17.01.2026).
28. Дубняк К. А. Інформаційний простір: структура та функціональні параметри. *Держава та регіони. Серія «Соціальні комунікації»*. 2015. № 4 (24). С. 21–25.
29. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», уведена в дію Указом Президента України № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 17.01.2026)
30. Kasza J. Simulacra and Simulation: The Impact of ICT Upon “Radical Transformation” of Culture. 2017. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Simulacra-and-Simulation%3A-The-Impact-of-ICT-Upon-of-Kasza/e6a97d2831fc4df5ed849dbfd492ea1a52a02b82> (дата звернення: 23.01.2026).

References

1. Iarova, L. V., Kurtikov, M. V. (2025). Kiberprostir ta tsyfrove “suspilstvo”: tekhnolohii, sotsium, polityka. [Cyberspace and “digital society”: technology, society, politics]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologhii. – Current problems of philosophy and sociology*, 52, 288–293. <https://doi.org/10.32782/apfs.v052.2024.46> [in Ukrainian].
2. Verkhovtseva, I. H., Khrystokin, H. V., & Sylka, O. Z. (2025). Sotsioinformatsiyna stiykist' Ukrayiny u tsyfrovu epokhu. [Socio-informational stability of Ukraine in the digital age]. *Natsional'na stiykist' (rezyliyentnist') yak klyuchovyy element natsional'noyi bezpeky: arkhitektura, vyklyky ta shlyakhy posylennya – National stability (resilience) as a key element of national security: architecture, challenges and ways of strengthening: mater. I-yi Mizhnar. nauk.-prakt. konfer. (Ivano-Frankivs'k, 27 lystopada 2025 r.)*. Ivano-Frankivs'k : IFNTUNH, 579–584 [in Ukrainian].
3. Floridi, L. (2014). *The Fourth Revolution: How the Infosphere Is Reshaping Human Reality*. Oxford : Oxford University Press. Retrieved from: <https://philpapers.org/rec/FLOTFR-3> [in English].
4. Latour, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford : Oxford University Press, 311 p. [in English].
5. Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society*. Vol. 1. Oxford: Blackwell, 625 p. [in English].
6. Shoker, A. (2022). Digital Sovereignty. Strategies for Every Nation. *ACIG Journal*, 1 (1). <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.0943> [in English].
7. Chouliaraki, L., & Georgiou, M. (2019). The digital border: Mobility, technology and power. *European Journal of Communication*, 34 (6), 594–605. Retrieved from: https://eprints.lse.ac.uk/103224/1/EJC_Chouliaraki_and_Georgiou_FINAL_3.pdf [in English].

8. Goldsmith, J. & Wu, T. (2006). *Who Controls The Internet? Illusions Of A Borderless World*. Oxford University Press, Inc. Retrieved from: https://jost.syr.edu/wp-content/uploads/who-controls-the-internet_illusions-of-a-borderless-world.pdf [in English].
9. Everuss, L. (2025). Entangled Borders: How the Digital Transformation of Sovereign Borders Creates Transnational Population Filters. *Philosophy & Technology*, 38 (4). <https://doi.org/10.1007/s13347-025-00960-y> [in English].
10. Pocheptsov, H. H. (2013). Smyslovi ta informatsiini viiny. [Semantic and information wars]. *Informatsiine suspilstvo – Information society*, 18, 21–27 [in Ukrainian].
11. Dubov, D. V. (2014). Kiberprostir yak novyi vymir heopolitychnoho supernytstva: monohrafiia. [Cyberspace as a new dimension of geopolitical rivalry: monograph.]. Kyiv : NISD, 328 p. [in Ukrainian].
12. Verkhovtseva, I. H. (2024). Hlobalnyi kiberprostir ta opir informatsiinii ahresii: kiberdiplomatiia Ukrainy u protydyi rosiiskii informatsiinii invazii. [Global cyberspace and resistance to information aggression: Ukraine's cyber diplomacy in countering the Russian information invasion]. *Mizhnarodne spivtovarystvo ta Ukraina v protsesakh ekonomichnoho ta tsyvilizatsiynoho postupu: aktualni ekonomiko-tekhnologichni, resursni, instytutsionalni, bezpekovi ta sotsiohumanitarni problem – The international community and Ukraine in the processes of economic and civilizational progress: current economic, technological, resource, institutional, security and socio-humanitarian problems: monohrafiia*. Ryga : Baltija Publishing, 213–243. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-480-1-9> [in Ukrainian].
13. Reznikova O. O. (2022). Natsional'na stiykist' v umovakh minlyvoho bezpekovoho seredovyscha. [National Stability in a Changing Security Environment] : monohrafiya. Kyiv : NISD, 532 p. [in Ukrainian].
14. Krotiyuk, V. A., & Panfilov, O. Yu. (2022). Smyslova zbroya u viynakh suchasnosti. [Meaningful weapons in modern wars]. *Informatsiyno-komunikatsiyna bezpeka: suchasni trendy – Information and communication security: modern trends: monohr.; za zah. red.: Kurban O. V., Lisnevs'ka A. L.* Kyiv : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 210–238 [in Ukrainian].
15. Radzivilov, H. D. (2025). Mekhanizmy ta metody derzhavnoho upravlinnia informatsiinoiu bezpekoiu v umovakh suchasnykh vyklykiv. [Mechanisms and methods of state management of information security in the face of modern challenges]. *Suspilstvo ta natsionalni interesy – Society and national interests*, 9, 735–744 [in Ukrainian].
16. Mykolyuk, A. V. (2022). Publichne upravlinnya informatsiynoyu bezpekoyu: didzhytalizatsiya ta informatsiyna viyna. [Public management of information security: digitalization and information warfare]. *Pravo ta derzhavne upravlinnya – Law and public administration*, 1, 156–161. <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.1.23> [in Ukrainian].
17. Nesterenko, H. P., & Boyko, V. V. (2024). Vykorystannya SHI pry pryynyatti rishen' u publichnomu upravlinni ta vidpovidal'nist' za nykh. [The use of AI in decision-making in public administration and responsibility for them]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho. Seriya: Publichne upravlinnya ta administruvannya – Scientific notes of the V. I. Vernadsky TNU. Series: Public management and administration*, 35 (74), № 6, 54–59. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.6/10> [in Ukrainian].
18. Kobets', T. (2023). Osnovni pidkhody do rozuminnya “kohnityvna bezpeka” v suchasniy nausti: politychnyy ta informatsiynyy aspekt. [Main approaches to understanding “cognitive security” in modern science: political and informational aspects]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Filosofs'ko-politolohichni studiyi – Bulletin of Lviv University. Philosophical and Political Studies*, 49, 278–285. <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.49.34> [in Ukrainian].
19. Taranenko, H. H. (2024). Kohnityvna bezpeka yak vymir rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny. [Cognitive security as a dimension of the Russian-Ukrainian war]. *Politology bulletin*, 92, 371–382. <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2024.92.371-382> [in Ukrainian].
20. Yakovlyeva, L. I. (2023). Lehitymnist' publichnoyi vlady u merezhevomu suspil'stvi. [Legitimacy of public power in a network society]. *Aktual'ni problemy filosofiyi ta sotsiologiyi – Current problems of philosophy and sociology*, 40, 201–205. <https://doi.org/10.32782/apfs.v040.2023.34> [in Ukrainian].
21. Sinel'nikova, M. (2024). Trans- i postlyudyna – svitle maybutnye chy kinets' lyudstva? [Trans- and posthuman – a bright future or the end of humanity?]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya filos.-politoh. Studiyi – Bulletin of Lviv University. Series of Philosophical and Political Science Studies*, 55, 186–192. <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.55.22> [in Ukrainian].
22. Hryvnyak, B., Lopushyns'kyi, I., & Sapizhak, I. (2024). Dezinformatsiya yak zahroza natsional'niy bezpetsi Ukrainy v umovakh neholoshenoyi rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny. [Disinformation as a threat to the national security of Ukraine in the conditions of the undeclared Russian-Ukrainian war]. *Naukovyy visnyk Vinnyts'koyi akademiyi bezpererвної osvity. Seriya “Ekolohiya. Publichne upravlinnya ta administruvannya” – Scientific Bulletin of the Vinnytsia Academy of Continuing Education. Series “Ecology. Public Management and Administration”*, 1, 53–63. <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2024-1.07> [in Ukrainian].

23. Pazyuk, A. V. (2015). *Mizhnarodne informatsiyne pravo: teoriya i praktyka* [International Information Law: Theory and Practice]: monohrafiya. Dnipropetrovs'k: "Serednyak T. K.", 447 p. [in Ukrainian].
24. Snyder, E. A. (2025). *Global Tensions: Splinternet*. Yale School of Management. Retrieved from: <https://som.yale.edu/sites/default/files/2025-06/Brief%20on%20Global%20Tensions.pdf> [in English].
25. Falkner, G., Heidebrecht, S., Obendiek, A.S., & Seidl, T. (2024). Digital sovereignty – Rhetoric and reality. *Journal of European Public Policy*, 31 (8), 2099–2120. <https://doi.org/10.1080/13501763.2024.2358984> [in English].
26. Musiani, F. (2025). Reassessing “infrastructuring digital sovereignty”: digital self-determination as a set of infrastructure-embedded practices. *Frontiers in Communication*, 10. <https://doi.org/10.3389/fcomm.2025.1562072> [in English].
27. Nocetti, J. (2024). “A Splintered Internet? Internet Fragmentation and the Strategies of China, Russia, India and the European Union”, *Études de l’Ifri, Ifri*. Retrieved from: https://www.ifri.org/sites/default/files/migrated_files/documents/atoms/files/ifri_nocetti_internet_fragmentation_february_2024.pdf [in English].
28. Dubnyak, K. A. (2015). Informatsiynyy prostir: struktura ta funktsional'ni parametry. [Information space: structure and functional parameters]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Sotsial'ni komunikatsiyi – State and regions. Series: Social communications*, 4 (24), 21–25 [in Ukrainian].
29. Ukraine’s National Security Strategy ‘HUMAN SECURITY – NATIONAL SECURITY’ [Enacted by Presidential Decree No. 392/2020]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> [in Ukrainian].
30. Kasza, J. *Simulacra and Simulation: The Impact of ICT Upon “Radical Transformation” of Culture*. (2017). Retrieved from: <https://www.semanticscholar.org/paper/Simulacra-and-Simulation%3A-The-Impact-of-ICT-Upon-of-Kasza/e6a97d2831fc4df5ed849dbfd492ea1a52a02b82> [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 03.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 351+327.7+341+342

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-4>**Власенко Світлана Іванівна**

доктор наук з державного управління,

доцент кафедри євроінтеграційної політики

Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Scopus-Author ID: 58040788500

ORCID: 0000-0002-1073-9680

ЛЮСТРАЦІЯ В ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті досліджено інституціональне забезпечення політики люстрації в постсоціалістичних країнах Центральної та Східної Європи. Розглянуто люстрацію як ключовий елемент перехідного правосуддя та європейської інтеграції, а також як обов'язкову умову формування демократичної парадигми публічного управління. Проаналізовано міжнародні акти Організації Об'єднаних Націй та Парламентської Асамблеї Ради Європи, що регламентують реалізацію перехідного правосуддя в процесі постконфліктного врегулювання. Приділено увагу діяльності Європейського суду з прав людини в питаннях дотримання основних прав і свобод людини та відповідності принципам верховенства права національного законодавства й адміністративних заходів щодо люстрації. Вивчено міжнародну політику урядів постсоціалістичних країн щодо об'єднання з метою європейської інтеграції, що здійснювалася в першій половині 1990-х років, а також з'ясовано місце люстрації в цій політиці. Висвітлено позитивний досвід проведення люстрації на прикладі окремих країн Центральної та Східної Європи, які входили до колишнього соцтабору – Чехії, Німеччини (зокрема, колишньої Німецької Демократичної Республіки), Литви, Польщі. Проаналізовано національні законодавчі акти цих країн, досліджено діяльність національних інституцій та їх результати щодо здійснення очищення влади як елементу перехідного правосуддя. За результатами проведеного дослідження, зроблено висновок про неодноманітність реалізації політики люстрації в 1990–2000-х роках та про її часткове законодавче врегулювання в постсоціалістичних країнах Центральної та Східної Європи. Доведено важливість реалізації політики люстрації в процесі європейської інтеграції постсоціалістичних країн. Визначено ключову роль люстрації у реалізації перехідного правосуддя та в демократизації постконфліктних суспільств країн колишнього соцтабору.

Ключові слова: *перехідне правосуддя, люстрація, очищення влади, права людини, європейська інтеграція, публічне управління, міжнародне право, країни колишнього соцтабору, Німеччина, Литва, Чехія, Польща, Європейський Союз, Рада Європи, європейська безпека.*

Vlasenko S. I. Lustration in post-socialist countries as a key element of transitional justice and European integration

The article examines the institutional framework for lustration policies in post-socialist countries of Central and Eastern Europe. Lustration is considered as a key element of transitional justice and European integration, as well as a prerequisite for the formation of a democratic paradigm of public administration. It analyzes international acts of the United Nations and the Parliamentary Assembly of the Council of Europe that regulate the implementation of transitional justice in the process of post-conflict settlement. Attention is paid to the activities of the European Court of Human Rights in matters of compliance with fundamental human rights and freedoms and the conformity of national legislation and administrative measures on lustration with the principles of the rule of law. The international policy of post-socialist countries' governments on unification for the purpose of European integration, which was implemented in the first half of the 1990s, is studied, and the place of lustration in this policy is clarified. The positive experience of lustration is highlighted using the example of individual countries in Central and Eastern Europe that were part of the former socialist bloc – the Czech Republic, Germany (in particular, the former German Democratic Republic), Lithuania, and Poland. The national legislation of these countries is analyzed, and the activities of national institutions and their results in terms of purging the authorities as an element of transitional justice are examined. Based on the results of the study, it was concluded that the implementation of the lustration policy in the

© Власенко С. І., 2026

1990s and 2000s was not uniform and that it was partially regulated by law in the post-socialist countries of Central and Eastern Europe. The importance of implementing the policy of lustration in the process of European integration of post-socialist countries has been proven. The key role of lustration in the implementation of transitional justice and in the democratization of post-conflict societies of the former socialist bloc countries has been determined.

Key words: transitional justice, lustration, power cleansing, human rights, European integration, public administration, international law, former socialist countries, Germany, Lithuania, Czech Republic, Poland, European Union, Council of Europe, European security.

Вступ. У сучасному світі міжнародна правова система колективної безпеки сформувала не лише інституціональне забезпечення подолання міжнародних та національних конфліктів, але й має чимало успішних прикладів реалізації перехідного правосуддя в постконфліктних суспільствах. Україна, яка впродовж дванадцяти років протистоїть російській збройній агресії, наразі потребує розроблення стратегічних рішень щодо повоєнного відновлення. Без таких рішень неможливо, з одного боку, забезпечити національну безпеку держави в майбутньому, а з другого, зважаючи на перспективи інтеграції України до Європейського Союзу, – гарантувати стійкість європейської архітектури безпеки. Тому за час війни, особливо повномасштабної її фази, державний і громадський сектор за участі та підтримки міжнародних організацій має значні напрацювання щодо комплексу практичних заходів у публічному управлінні з реалізації ключових елементів перехідного правосуддя як невід’ємної складової повоєнного відновлення. А тому, зважаючи на сучасні виклики, що постають перед Україною у зв’язку з російською воєнною агресією, актуальним є вивчення, як міжнародного інституціонального забезпечення, так і окремих успішних національних практик з імплементації механізмів та інструментів перехідного правосуддя.

Мета статті полягає у дослідженні інституціонального забезпечення та реалізації політики люстрації у постсоціалістичних країнах, що розглядається як складова публічного управління та ключовий елемент перехідного правосуддя і європейської інтеграції.

Матеріали та методи. Аналіз вітчизняного та зарубіжного наукового доробку з дослідження інституціонального забезпечення люстраційних процесів у колишніх країнах так званого соцтабору (С. Білостоцький і В. Ковальчук [1], А. Кудряченко [2], Я. Ленгер [3],

Н. Мінєнкова [4; 5], В. Стратонов і О. Асташева [6], С. Горн [7; 8], Р. Девід [9], Н. Леткі [10], М. Налєпа [11], А. Чарнота [12; 13] й ін.) дає підстави стверджувати про існування наукового інтересу та наявність наукових досліджень щодо реалізації політики люстрації в окремих постсоціалістичних країнах Центральної та Східної Європи. Методологічна основа наукового дослідження обумовлена міждисциплінарним характером та практичним значенням обраної до вивчення проблеми. Дослідження правового та інституційного забезпечення, а також впровадження механізмів та інструментів реалізації політики люстрації як ключового елементу перехідного правосуддя та європейської інтеграції в постсоціалістичних країнах Європи, здійснювалося в контексті вивчення публічного управління із застосуванням системного і парадигмального підходів, загальнонаукових методів аналізу, синтезу та порівняння, а також формально-юридичного методу, методу контент-аналізу, історичного методу тощо.

Результати. Припинення існування Організації Варшавського договору у лютому 1991 р. відкрило для її колишніх країн-учасниць небачені до цього часу можливості інтеграції до європейського простору. До того ж, на успішність цього процесу в країнах Центральної та Східної Європи впливала сприятлива політика міжнародних регіональних організацій (і Ради Європи, і Європейського Союзу), спрямована на підтримку демократичного розвитку колишніх країн так званого соцтабору.

Одним із перших кроків на шляху до європейської та євроатлантичної інтеграції в Центрально-Східній Європі стало заснування союзу країн Вишеградської групи. У підписаній 15 лютого 1991 р. у м. Вишеград (Угорщина) «Декларації про співробітництво між Чеської та Словацької Федеративною Республікою, Республікою Польща та Угорською Республікою в прагненні до європейської інтеграції» йшлося,

передусім, про цілеспрямоване входження до європейського простору шляхом повноцінної участі у європейській політичній, економічній, безпековій та правовій системі [14]. Необхідною умовою в процесі євроінтеграції був перехід від тоталітаризму / авторитаризму до демократії. У тому, що в країнах соцтабору панували тоталітарні / авторитарні режими, європейська спільнота не сумнівалася – у резолюції Європейського Парламенту «Майбутнє Європи через шістдесят років після Другої світової війни» від 12 травня 2005 р. встановлення комуністичного режиму у звільнених від нацистської окупації європейських країнах було визначено як «відновлення тиранії, заподіяної сталінським Радянським Союзом» [15].

Ключовим елементом Декларації були положення про повне відновлення державної незалежності та перехід до демократичної суспільної системи, заснованої на верховенстві права, повазі до основних прав і свобод людини, толерантності, повазі до моральних цінностей тощо. У цьому контексті важливим визначено елементи перехідного правосуддя, що забезпечать ліквідацію всіх аспектів тоталітарної / авторитарної системи у соціальній, економічній і духовній сферах [14].

Першим спільним актом, що мав концептуальний характер для європейських країн колишнього соцтабору в процесі євроінтеграції, була резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1096(1996) від 27 червня 1996 р. «Заходи з подолання спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем». У ній містилися рекомендації щодо позбавлення від комуністичного минулого «шляхом реструктуризації старих правових та інституційних систем» та визначався комплекс механізмів перехідного правосуддя: переслідування і покарання за злочини тоталітарного режиму, реабілітація несправедливо засуджених осіб та матеріальна компенсація, відкриття архівів спецслужб, проведення люстрації тощо [16]. Тобто, реалізація перехідного правосуддя у цих країнах мала ліквідувати основні ознаки функціонування колишньої політико-управлінської системи через проведення інституційних реформ і привести, з одного боку, до зміни законодавства, інституцій, методів та інструментів політики

й управління, а з другого – до формування демократичного менталітету суспільства та становлення демократичної політико-управлінської культури як гарантій неповторення колишніх режимів.

Важливою складовою перехідного правосуддя у країнах Центральної та Східної Європи, що входили до колишнього соцтабору, поруч із встановленням істини та історичної правди, була люстрація. У вітчизняному публічному управлінні люстрація розглядається як система заходів, спрямованих на недопущення до апарату управління осіб, які співпрацювали з попереднім режимом [17]. У Законі України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. люстрація визначається як встановлена законом або рішенням суду заборона окремим фізичним особам обіймати певні посади (крім виборних) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування [18]. У міжнародних актах уніфікованого визначення терміну «люстрація» немає, а застосовуються терміни «люстрація» (в актах ПАРЄ в контексті декомунізації [16; 19]) та «перевірка благонадійності» (в актах ООН з питань перехідного правосуддя, що стосуються заходів, пов'язаних із гарантіями неповторення: реформування відомств, розпуск неофіційних збройних груп, скасування законодавства про надзвичайні ситуації, несумісного з основними правами, перевірка служб безпеки і судових органів, захист правозахисників, підготовка співробітників служб безпеки з питань прав людини [20]). У європейських постсоціалістичних суспільствах люстрація спрямовувалася на осіб, причетних до служби в спеціальних органах, та на посадовців, які обіймали посади в інституціях комуністичного режиму, але які не вчиняли кримінальних злочинів.

У міжнародному праві врегулювання процесів люстрації забезпечує вже згадувана резолюція ПАРЄ № 1096(1996) від 27 червня 1996 р. У ній закріплені ключові положення, що забезпечують дотримання прав і свобод людини на національному рівні: необхідність індивідуального, а не колективного застосування національних законів про люстрацію, а відповідно – судовий розгляд кожного випадку окремо; необхідність гарантування права

на захист, презумпції невинуватості та права звернення до суду тощо. Важливо відмітити, що в резолюції метою люстрації визначено не покарання людей, яких вважають винними, а захист новоствореної демократії [16].

Загалом же, окреслюючи керівні принципи щодо люстрації, ПАРЕ наголошує на необхідності зосереджуватися на загрозах основним правам людини та процесу демократизації, не допускати політичного чи соціального зловживання, обмежуватися державними посадами з високим рівнем відповідальності, надавати можливість доведення власної непричетності до злочинної діяльності особам, які підпадають під люстрацію. Процеси люстрації, незалежно від того, яких вони стосуються режимів, вимагають дотримання основних прав людини та відповідності законодавства чи інших адміністративних заходів принципам верховенства права [19]. У випадку допущення неправомірності обмежень, що встановлюються національними законами про люстрацію, має місце практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), що спирається на норми міжнародного права та відповідні міжнародні стандарти: Європейську Конвенцію про захист прав людини, Європейську соціальну хартію, резолюції ПАРЕ тощо (наприклад, справа І. Турека проти Словаччини (рішення ЄСПЛ від 14 лютого 2006 р.) [21]; справа Т. Жданоки проти Латвії (рішення від 16 березня 2006 р.) [22]; справа Дж. Адамсонс проти Латвії (рішення від 1 грудня 2008 р.) [23] та ін.).

Серед країн, в яких досвід проведення люстрації виявився успішним, є Чехія. Попри те, що співробітники Інституту дослідження тоталітарних режимів Чеської Республіки доволі критично оцінюють результати люстрації у своїй державі [24], науковці вважають, що ця країна є однією з небагатьох, де процеси люстрації мали завершений характер у правовому аспекті [4, с. 156; 5, с. 226].

Очищення влади в Чехії розпочалося одразу після краху комуністичного режиму в 1989 р. та за існування об'єднаної Чеської і Словацької Федеративної Республіки. На той час питання кадрових змін в органах влади перебували на контролі громадських комісій, а під час парламентських виборів до Федеративних Зборів

та до республіканських Національних Рад у червні 1990 р. перевірку щодо співпраці з комуністичним режимом було застосовано до всіх кандидатів у депутати. 4 жовтня 1991 р. Федеративні Збори прийняли спеціальний закон, що встановлював умови для виконання певних функцій у федеративних та республіканських державних органах і організаціях [25]. У ньому було встановлено процедуру люстрації та визначено перелік посад, які не могли займати посадовці часів існування комуністичного режиму. Під люстрацію потрапляли особи, які були задіяні в органах державної безпеки, компартійних органах, державних установах та організаціях у період з 25 лютого 1948 р. до 17 листопада 1989 р. До того ж, у цей перелік було включено й випускників вищих навчальних закладів Комітету державної безпеки (КДБ) та Міністерства державної безпеки (МДБ) Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР), а також Вищої партійної школи [25].

Після відновлення 1 січня 1993 р. Словаччиною і Чехією державного суверенітету федеративний закон від 4 жовтня 1991 р., що врегулював процеси люстрації, продовжував діяти в обох країнах. Однак, якщо в Чехії очищення влади тривало й отримало законодавче врегулювання, то у Словаччині процес люстрації було зведено до формального, а колишні співробітники компартійних органів залишилися на посадах в органах державної влади та місцевого самоврядування. Натомість у Чехії 26 квітня 1996 р. було прийнято Закон «Про відкриття доступу до матеріалів про діяльність колишньої Державної безпеки», в якому регламентувалось оприлюднення інформації про колишніх співробітників комуністичних спецслужб та про осіб, винних у переслідуванні громадян [26]. Наразі зазначені документи зберігаються у спеціальному Архіві служб безпеки, який від 2007 р. діє при Інституті дослідження тоталітарних режимів.

Унікальний досвід з подолання комуністичного минулого через люстрацію має Німеччина, оскільки спеціального законодавчого врегулювання ці процеси не отримали й проходили відповідно до положень «Договору про об'єднання Німеччини між Федеративною Республікою Німеччина та Німецькою

Демократичною Республікою» (НДР) від 31 серпня 1990 р. (Додаток I, розділ XIX) [27]. Зокрема, звільненню з органів державної влади та військової служби підлягали колишні працівники Міністерства державної безпеки НДР (Штазі), яке виконувало функції розвідки, контррозвідки, забезпечення внутрішньої безпеки, охорони вищого керівництва держави, у т. ч. владної Соціалістичної єдиної партії Німеччини, тощо. Були створені спеціальні комітети з люстрації, які розглядали свідчення колишніх службовців НДР. При цьому особа, стосовно якої проводилося слідство, мала право представляти докази на свою користь та оскаржувати рішення про звільнення в суді. За результатами роботи спецкомітетів з люстрації до кінця березня 1990 р. усіх співробітників Штазі (за винятком кількох сотень осіб, які працювали в ліквідаційних комісіях) було звільнено зі служби [28, с. 10]. Доказова база формувалася на підставі матеріалів Архіву документів Штазі, порядок доступу до яких врегульовував Закон «Про матеріали Служби державної безпеки колишньої Німецької Демократичної Республіки» від 20 грудня 1991 р. (до інформації щодо колишніх співробітників або агентів доступ був вільним) [29]. Лише за два перших роки роботи Архіву (1991–1992 рр.) до нього надійшло більше 865 тис. звернень про перевірку державних службовців [30, с. 51].

Ще однією країною, де процеси люстрації були успішними, стала Литва. 27 березня 1990 р. (за два тижні після відновлення державної незалежності) Верховна Рада Литовської Республіки прийняла заяву, в якій містилося звернення до співробітників КДБ СРСР у Литві із закликом відмовитися від співпраці з радянською окупаційною владою. У ній запевнялося, що ті, хто не здійснював серйозних злочинів проти литовського народу, не підлягатимуть переслідуванню [31]. Наступного разу Верховна Рада закликала співробітників КДБ залишити свою службу у зв'язку з подіями 13 січня 1991 р., коли союзне керівництво за допомогою силових підрозділів здійснило спробу повалити владу в Литві. КДБ визначався як злочинна та незаконно діюча організація іноземної держави, що сприяла від 1940 р. анексії, знищенню

членів литовського уряду, репресіям сотень тисяч невинних громадян [32].

Для розслідування діяльності КДБ СРСР на території Литви 24 серпня 1991 р. було створено Тимчасову слідчу комісію Верховної Ради Литовської Республіки, очолювану відомим борцем за незалежність Б. Гаяускасом [33]. Комісія за виявленими у підрозділах КДБ СРСР справами, які поступово було зосереджено в Литовському спеціальному архіві (так звані «архіви особливої важливості»: НКДБ, МДБ, КДБ та НКВС, МВС, Компартії Литви, установ, підприємств і організацій за період 1940–1990 рр.), здійснювала перевірку діяльності депутатів та державних службовців, а свої висновки передавала до Верховної Ради. За результатами тривалої роботи 16 липня 1998 р. було ухвалено Закон «Про оцінку Комітету державної безпеки СРСР (НКВС, НКДБ, МДБ, КДБ) і поточну діяльність співробітників цієї організації», який забороняв колишнім його співробітникам упродовж 10 років від моменту набрання чинності закону займати посади державних службовців в органах державного управління та адміністрування, органах самоврядування, в установах національної оборони, державної безпеки, поліції, прокуратури, судових органах, у дипломатичних службах, митниці, а також у наглядових державних органах, у системі зв'язку, в закладах освіти тощо [34].

У Польщі законотворчі процеси щодо очищення влади також розпочалися на початку 1990-х років. Люстрація стосувалася колишніх співробітників спецслужб, що входили до складу Міністерства внутрішніх справ Польської Народної Республіки (Служба безпеки, Служба розвідки і контррозвідки, Бюро охорони уряду й ін.). 28 травня 1992 р. Сейм прийняв постанову, що зобов'язувала МВС надати інформацію про державних посадовців, які були співробітниками органів безпеки впродовж 1945–1990 рр. [35]. Постанова стосувалася інтересів багатьох чинних на той час посадовців вищого рівня, а тому процес люстрації було призупинено на підставі рішення Конституційного трибуналу [1, с. 42]. Відповідно суттєвих змін у кадровому забезпеченні на початку 1990-х років не відбулося

й більшість співробітників пройшла переатестацію та продовжила служити у реформованих структурах МВС Республіки Польща. Так, із 14 тис. співробітників Служби безпеки переатестацію пройшло понад 10 тис. осіб, з яких 4,5 тис. осіб залишилися на службі. І хоча за п'ять років кількість офіцерів, які не служили в колишніх спецслужбах, збільшилася майже в 6 разів, все ж у 1996 р. вони склали лише 35 % [28, с. 11].

У другій половині 1990-х років знову стало питання правового врегулювання процесів люстрації. 11 квітня 1997 р. Сейм Республіки Польща прийняв Закон «Про виявлення праці або служби в органах безпеки держави або співпраці з ними в 1944–1990 рр. осіб, які виконують публічні функції», за яким усі вищі посадові особи, державні службовці, кандидати в депутати та на виборні посади підлягали перевірці щодо належності до органів державної безпеки в період з 22 липня 1944 р. до 10 травня 1990 р. [36]. А в 2006 р. законодавство про люстрацію було удосконалено, суттєво розширивши категорії осіб, які підпадали під ці процеси, що активізувало заходи з очищення влади [37] (щоправда, в 2007 р. за рішенням Конституційного трибуналу частина категорій була увільнена від люстрації).

Інші постсоціалістичні країни Центральної та Східної Європи також мали певні успіхи у процесах подолання минулого шляхом інституційних реформ та очищення влади. Прийняття в 1990–2000-х роках у багатьох із них (Латвія, Естонія, Болгарія, Албанія, Угорщина та ін.) відповідних законів, в яких засуджувався комуністичний режим та врегулювалися процеси люстрації, засвідчило рішучі наміри держав розвиватися демократичним шляхом, відстоювати національні інтереси та дотримуватися основних принципів національної безпеки, при цьому інтегруючись до європейського простору та впроваджуючи європейські стандарти публічного управління.

Висновки. У державах Центральної та Східної Європи, що входили до так званого соцтабору, люстрація проходила по-різному й передбачала позбавлення причетних до минулого режиму осіб можливості балотуватися до органів влади, займати посади в органах

державної влади і місцевого самоврядування, заборону участі в суспільному житті, заборону займатися професійною діяльністю тощо. Базовими в цьому процесі були міжнародні правові акти, що врегульовували питання дотримання прав і свобод людини на національному рівні. Що ж стосується національного законодавства, то хоча в багатьох країнах у 1990–2000-х роках і були прийняті спеціальні закони про люстрацію, все ж, частина з них зазнали перегляду національними конституційними судами як такі, що порушують принципи демократії.

Попри наявні критичні зауваження до люстраційних процесів як таких, що порушують принципи демократії, права і свободи людини, все ж, в окремих країнах ці процеси не лише отримали законодавче закріплення, а й мали позитивні практичні результати та стали вагомим чинником в інституційних реформах. Розуміння владою і суспільством важливості подолання комуністичної спадщини для подальшого демократичного розвитку держав, їх європейської і євроатлантичної інтеграції, дало можливість досягти у більшості країн значних результатів у інституційному реформуванні з метою ліквідації основних ознак функціонування колишньої політико-управлінської системи, починаючи від правового та інституційного забезпечення й завершуючи впровадженням нових методів та інструментів у системі управління та адміністрування.

Люстрація була не лише одним із механізмів перехідного правосуддя в процесі зміни тоталітарної / авторитарної на демократичну парадигму суспільно-владних відносин, а й важливим чинником європейської та євроатлантичної інтеграції постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи. До того ж, люстрація виконала одне з важливих завдань перехідного правосуддя – не допустила реставрації чи консервації попереднього режиму. Люстрація сприяла формуванню та утворенню нової політичної еліти, орієнтованої на демократичні цінності, національні інтереси та європейські стандарти, а також становленню демократичної політико-управлінської культури як гарантії неповторення колишніх режимів та демократизації постсоціалістичних суспільств.

Література

1. Білостоцький С., Ковальчук В. Законодавство та практика люстрації в Республіці Польщі: досвід для України. *Публічне право*. 2017. № 4 (28). С. 40–50.
2. Кудряченко А. Особливості подолання обтяжливого нацистського і соціалістичного минулого в сучасній Німеччині. *Україна дипломатична: науковий щорічник*. 2019. Вип. 20. С. 664–686.
3. Ленгер Я. І. Люстрація як санкція конституційно-правової відповідальності: досвід Угорщини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 599–601. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/141>
4. Мінєнкова Н. Люстрація в Польщі та Чехії: розбіжність типів, чинників та наслідків. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2014. № 4. С. 153–157.
5. Мінєнкова Н. Є. Специфіка процесу люстрації в посткомуністичній Чехії. *Історичні і політологічні дослідження*. 2014. № 1-2. С. 222–229.
6. Стратонов В. М., Асташева О. С. Люстрація в перехідному правосудді: конституційні засади та міжнародні стандарти. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Том 32. № 4. С. 184–200. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-4-184>
7. Horne C. Lustration and Trust in Central and East Europe: Assessing the Impact of Lustration on Trust in Public Institutions and National Government. *Comparative Political Studies*. 2012. Vol. 45. No. 4. P. 412–446. DOI: [10.1177/0010414011421766](https://doi.org/10.1177/0010414011421766)
8. Horne C. M. Transitional Justice: Vetting and Lustration (chapter 21) / *Research Handbook on Transitional Justice*. Edward Elgar Publishing, 2017. P. 424–442. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781781955314.00030>
9. David R. Lustration Laws in Action: The Motives and Evaluation of Lustration Policy in the Czech Republic and Poland (1989-2001). *Law & Social Inquiry*. 2006. Vol. 28. No. 2. P. 387–439. DOI: [10.1111/j.1747-4469.2003.tb00197.x](https://doi.org/10.1111/j.1747-4469.2003.tb00197.x)
10. Letki N. Lustration and Democratisation in East-Central Europe. *Europe-Asia Studies*. 2002. Vol. 54. No. 4. P. 529–552. DOI: [10.1080/09668130220139154](https://doi.org/10.1080/09668130220139154)
11. Nalepa M. *Skeletons in the Closet: Transitional Justice in Post-communist Europe*. New York : Cambridge University Press, 2010. 342 p.
12. Czarnota A. The Politics of the Lustration Law in Poland, 1989-2006 (chapter 6) / *Justice as prevention: Vetting public employees in transitional societies*. Social Science Research Council New York, 2007. P. 222–258.
13. Czarnota A. Lustration, Decommunisation and the Rule of Law. *Hague Journal on the Rule of Law*. 2009. Vol. 1. No. 2. P. 307–336. DOI: [10.1017/S1876404509003078](https://doi.org/10.1017/S1876404509003078)
14. Visegrad Declaration 1991. Declaration on Cooperation between the Czech and Slovak Federal Republic, the Republic of Poland and the Republic of Hungary in Striving for European Integration. URL: <https://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412-2> (дата звернення: 05.01.2026).
15. The future of Europe sixty years after the Second World War : European Parliament resolution. 12 May 2005. P6_TA(2005)0180. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2005-0180_EN.pdf (дата звернення: 05.01.2026).
16. Measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian systems : Resolution adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. 27 June 1996. 1096(1996). URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16507> (дата звернення: 05.01.2026).
17. Лимар А. П. Люстрація. *Енциклопедія державного управління: у 8 томах. Том 6: Державна служба / наук.-ред. колегія: С. М. Серьогін (співголова), В. М. Сороко (співголова) та ін.* Київ : Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України. 2011. С. 252–254.
18. Про очищення влади : Закон України від 16 вересня 2015 р. № 1682-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (дата звернення: 05.01.2026).
19. Measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian systems : Rapporteur: Mr. Severin, Romania, Socialist Group adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. 3 June 1996. Doc. 7568. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=7506&lang=EN> (дата звернення: 05.01.2026).
20. Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence, Pablo de Greiff. 7 September 2015. A/HRC/30/42. URL: <https://docs.un.org/en/A/HRC/30/42> (дата звернення: 05.01.2026).
21. Affaire Turek c. Slovaquie. Requête no. 57986/00. 14.02.2006. *European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:\[%22Turek%22\],\[%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-72355%22\]}}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:[%22Turek%22],[%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],[%22itemid%22:[%22001-72355%22]}}) (дата звернення: 05.01.2026).

Germany]. *Ukraina dyplomatychna: naukovyi shchorichnyk [Diplomatic Ukraine: scientific yearbook]*, 20, 664–686 [in Ukrainian].

3. Lenher Ya. I. (2024). Liustratsiia yak sanktsiia konstytutsiino-pravovoi vidpovidalnosti: dosvid Uhorshchyny [Lustration as a sanction of constitutional and legal responsibility: the experience of Hungary]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal [Legal scientific electronic journal]*, 10, 599–601. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/141> [in Ukrainian].

4. Minienkova N. (2014). Liustratsiia v Polshchi ta Chekhii: rozbizhnist typiv, chynnykiv ta naslidkiv [Lustration in Poland and the Czech Republic: differences in types, factors and consequences]. *Studia politologica Ucraino-Polona*, 4, 153–157 [in Ukrainian].

5. Minienkova N. Ye. (2014). Spetsyfika protsesu liustratsii v postkomunistychnii Chekhii [Specifics of the lustration process in post-communist Czech Republic]. *Istorychni i politolohichni doslidzhennia [Historical and political research]*, 1-2, 222–229 [in Ukrainian].

6. Stratonov V. M. & Astatheva O. S. (2025). Liustratsiia v perekhidnomu pravosuddi: konstytutsiini zasady ta mizhnarodni standarty [Lustration in transitional justice: constitutional principles and international standards]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy [Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine]*, 32, 184–200. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-4-184> [in Ukrainian].

7. Horne C. (2012). Lustration and Trust in Central and East Europe: Assessing the Impact of Lustration on Trust in Public Institutions and National Government. *Comparative Political Studies*, 45, 4, 412–446. DOI: [10.1177/0010414011421766](https://doi.org/10.1177/0010414011421766) [in English].

8. Horne C. M. (2017). Transitional Justice: Vetting and Lustration (chapter 21) / *Research Handbook on Transitional Justice*. Edward Elgar Publishing, 424–442 DOI: <https://doi.org/10.4337/9781781955314.00030> [in English].

9. David R. (2006). Lustration Laws in Action: The Motives and Evaluation of Lustration Policy in the Czech Republic and Poland (1989-2001). *Law & Social Inquiry*, 28, 2, 387–439. DOI: [10.1111/j.1747-4469.2003.tb00197.x](https://doi.org/10.1111/j.1747-4469.2003.tb00197.x) [in English].

10. Letki N. (2002). Lustration and Democratisation in East-Central Europe. *Europe-Asia Studies*, 54, 4, 529–552. DOI: [10.1080/09668130220139154](https://doi.org/10.1080/09668130220139154) [in English].

11. Nalepa M. (2010). *Skeletons in the Closet: Transitional Justice in Post-communist Europe*. New York : Cambridge University Press, 342 s. [in English].

12. Czarnota A. (2007). The Politics of the Lustration Law in Poland, 1989-2006 (chapter 6) / *Justice as prevention: Vetting public employees in transitional societies*. Social Science Research Council New York, 222–258. [in English].

13. Czarnota A. (2009). Lustration, Decommunisation and the Rule of Law. *Hague Journal on the Rule of Law*, 1, 2, 307–336. DOI: [10.1017/S1876404509003078](https://doi.org/10.1017/S1876404509003078) [in English].

14. Visegrad Declaration 1991. Declaration on Cooperation between the Czech and Slovak Federal Republic, the Republic of Poland and the Republic of Hungary in Striving for European Integration. Retrieved from: <https://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412-2> (data zvernennia: 15.01.2026) [in English].

15. The future of Europe sixty years after the Second World War : European Parliament resolution. 12 May 2005. P6_TA(2005)0180. Retrieved from: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2005-0180_EN.pdf (data zvernennia: 15.01.2026) [in English].

16. Measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian systems : Resolution adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. 27 June 1996. 1096(1996). Retrieved from: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16507> (data zvernennia: 15.01.2026) [in English].

17. Lymar A. P. (2011). Liustratsiia [Lustration]. *Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia: u 8 tomakh. Tom 6: Derzhavna sluzhba [Encyclopedia of public administration: in 8 volumes. Volume 6: Civil service]* / nauk.-red. kolehiia: S. M. Serohin (spivholova), V. M. Soroko (spivholova) ta in. Kyiv : Dnipropetrovskiy rehionalnyi instytut derzhavnoho upravlinnia Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy, 252–254 [in Ukrainian].

18. Pro ochyshchennia vlady : Zakon Ukrainy vid 16 veresnia 2015 r. № 1682-VII [On the cleansing of power: Law of Ukraine of September 16, 2015 No. 1682-VII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (data zvernennia: 15.01.2026) [in Ukrainian].

19. Measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian systems : Rapporteur: Mr. Severin, Romania, Socialist Group adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. 3 June 1996. Doc. 7568. Retrieved from: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=7506&lang=EN> (data zvernennia: 15.01.2026) [in English].

20. Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence, Pablo de Greiff. 7 September 2015. A/HRC/30/42. Retrieved from: <https://docs.un.org/en/A/HRC/30/42> (data zvernennia: 15.01.2026) [in English].

21. *Affaire Turek c. Slovaquie*. Requête no. 57986/00. 14.02.2006. *European Court of Human Rights*. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22fulltext%22:%5B%22Turek%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-72355%22%5D%7D> (data zvernennia: 15.01.2026) [in French].
22. *Case of Ždanoka v. Latvia*. Application no. 58278/00. 16.03.2006. *European Court of Human Rights*. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22fulltext%22:%5B%22%22C5%BDdanoka%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-72794%22%5D%7D> (data zvernennia: 15.01.2026) [in English].
23. *Affaire Ādamsons c. Lettonie*. Requête no. 3669/03. 01.12.2008. *European Court of Human Rights*. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22fulltext%22:%5B%22%22C4%80damsons%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-87179%22%5D%7D> (data zvernennia: 15.01.2026) [in French].
24. *Czesi w boju o przeszłość – rozliczenie z komunizmem w Czechach, 1990-2013 [Czechs in the fight for the past – coming to terms with communism in the Czech Republic, 1990-2013]*. *Blogpress*, 05.05.2013. Retrieved from: <http://www.blogpress.pl/node/16550> (data zvernennia: 15.01.2026) [in Polish].
25. *Zákon kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky [Act establishing certain additional requirements for the performance of certain functions in state bodies and organizations of the Czech and Slovak Federal Republic, the Czech Republic and the Slovak Republic]*. 4 října 1991. № 451/1991. Retrieved from: <https://www.abscr.cz/data/pdf/normy/zakon451-1991.pdf> (data zvernennia: 15.01.2026) [in Czech].
26. *Pro vidkryttia dostupu do materialiv pro diialnist kolyshnoi Derzhavnoi bezpeky (StB) : Zakon Cheskoj Respubliky vid 26 kvitnia 1996 r. № 140/1996 [On opening access to materials on the activities of the former State Security (StB): Act of the Czech Republic of 26 April 1996 No. 140/1996.]*. Retrieved from: https://mzv.gov.cz/ukiev/uk/x2001_09_21/vyrovnnavani_s_minulosti/x2012_09_25_1/ (data zvernennia: 15.01.2026) [in Ukrainian].
27. *Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands (Einigungsvertrag)*. 31 August 1990 [Treaty between the Federal Republic of Germany and the German Democratic Republic on the Establishment of German Unity (Unification Treaty). 31 August 1990]. Retrieved from: <https://www.gesetze-im-internet.de/einigvtr/BJNR208890990.html> (data zvernennia: 15.01.2026) [in German].
28. *Palyvoda V. O. (2021). Transformatsiia spetsialnykh sluzhb postsotsialistychnykh krain Yevropy : analit. dop. Nauk. elektron. vyd. [Transformation of special services of post-socialist countries of Europe: analytical supplement. Scientific electronic edition]*. Kyiv : NISD, 32 s. Retrieved from: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/blok_palyvoda.pdf (data zvernennia: 15.01.2026) [in Ukrainian].
29. *Zakon pro materialy Sluzhby derzhavnoi bezpeky kolyshnoi Nimetskoj Demokratychnoi Respubliky*. 20 hrudnia 1991 r. [Law on the materials of the State Security Service of the former German Democratic Republic. December 20, 1991]. *Konrad-Adenauer-Stiftung. Foundation Office Ukraine*. Retrieved from: https://www.kas.de/documents/252038/253252/7_dokument_dok_pdf_39068_13.pdf/717344de-057e-48bb-0fa0-a2afbb78f76f?version=1.0&t=1539660797542 (data zvernennia: 15.01.2026) [in Ukrainian].
30. *Martynenko O. A. & Semorkina O. M. (2020). Amnistiia ta liustratsiia: mekhanizmy perekhidnoho pravosuddia dla maibutnoho Ukrainy. Ohliad mizhnarodnoi praktyky ta natsionalnoho zakonodavstva : nauk.-prakt. vyd. [Amnesty and Lustration: Transitional Justice Mechanisms for the Future of Ukraine. Review of International Practice and National Legislation: Scientific and Practical Edition]*. Kyiv, 84 s. [in Ukrainian].
31. *Děl bendradarbiavimo su KGB įvertinimo : Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas pareiškimas*. 27 kovo 1990 [On the assessment of cooperation with the KGB: Statement of the Supreme Council of the Republic of Lithuania – Reconstitutive Seimas. 27 March 1990]. Retrieved from: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9A60C6D6F484> (data zvernennia: 15.01.2026) [in Lithuanian].
32. *Raginimas asmenims, ligi šiol tarnaujantiems TSRS KGB : Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas pareiškimas*. 1 rugpjūčio 1991 [Appeal to persons still serving in the KGB of the USSR: Statement of the Supreme Council of the Republic of Lithuania – Reconstitutive Seimas. 1 August 1991]. Retrieved from: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.156BE2A3A782> (data zvernennia: 15.01.2026) [in Lithuanian].
33. *Děl Sovietų Sąjungos KGB veiklos Lietuvoje ištyrimo : Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas nutarimas*. 24 rugpjūčio 1991. № I-1698 [On the investigation of the activities of the KGB of the Soviet Union in Lithuania: Resolution of the Supreme Council of the Republic of Lithuania – Reconstitutive Seimas. 24 August 1991. No. I-1698]. Retrieved from: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D4137271E7E4> (data zvernennia: 15.01.2026) [in Lithuanian].

34. Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos : Lietuvos Respublikos Seimas įstatymas. 16 liepos 1998. № VIII-858 On the assessment of the USSR State Security Committee (NKVD, NKGB, MGB, KGB) and the current activities of its personnel: Law of the Republic of Lithuania. 16 July 1998. No. VIII-858]. Retrieved from: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.DC1DC18DF88B> (data zvernennia: 15.01.2026) [in Lithuanian].

35. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 maja 1992 r. № 116 [Resolution of the Sejm of the Republic of Poland of May 28, 1992, No. 116]. Retrieved from: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19920160116/O/M19920116.pdf> (data zvernennia: 15.01.2026) [in Polish].

36. O ujawnieniu pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracy z nimi w latach 1944-1990 osób pełniących funkcje publiczne : Ustawa z dnia 11 kwietnia 1997 r. № 70 [On the disclosure of work or service in state security organs or collaboration with them in the years 1944-1990 by persons performing public functions: Act of April 11, 1997, No. 70]. Retrieved from: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970700443/U/D19970443Lj.pdf> (data zvernennia: 15.01.2026) [in Polish].

37. O ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów : Ustawa z dnia 18 października 2006 r. № 1592 [On the disclosure of information on documents of state security organs from the years 1944-1990 and the content of such documents: Act of October 18, 2006, No. 1592. Retrieved from: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20062181592/O/D20061592.pdf> (data zvernennia: 15.01.2026) [in Polish].

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 351/352/353

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-5>**Євенко Дмитро Володимирович**кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальникаКропивницької районної військової адміністрації Кіровоградської області;
доцент кафедри права та правового забезпечення авіаційної діяльності
факультету авіаційного менеджменту
Української державної льотної академії
ORCID: 0009-0004-7686-1680**Кузьменко Сергій Георгійович**доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук,
професор, професор кафедри економіки та публічного управління
навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-5325-9433

ЩОДО ПИТАНЬ РЕФОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Законопроект № 4298, ухвалений у першому читанні ще 30 жовтня 2020 року, який передбачав перетворення місцевих державних адміністрацій на органи префектурного типу та запровадження контролю за законністю рішень органів місцевого самоврядування, так і не був затверджений Верховною Радою України. Війна суттєво змінила пріоритети в організації виконавчої влади на місцях. А тому 29 квітня 2025 року Комітет Верховної Ради з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування запропонував парламенту ухвалити в першому читанні проект закону, який передбачає внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та низки інших законодавчих актів. Документ спрямований на забезпечення законності в діяльності органів і посадових осіб місцевого самоврядування та має реєстраційний номер 13150.

Новий законопроект № 13150 спрямований на реформування діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування, що потребує конструктивного діалогу між владою та громадами. Таким чином, розпочато черговий етап обговорення питання наглядю за законністю рішень органів місцевого самоврядування. Ця дискусія триває в Україні з різною активністю майже від початку впровадження реформи місцевого самоврядування.

На сьогодні, все вказує на те, що попри заяви про успіхи децентралізації, реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади фактично призупинилася. Більше того, останнім часом спостерігається тенденція до централізації, яку аргументують потребою відповідати вимогам воєнного стану. Одним із прикладів цього є створення військових адміністрацій у громадах, що перебувають далеко від зон бойових дій, де такі заходи важко обґрунтувати як необхідні.

При цьому, актуальність законодавчого врегулювання діяльності місцевих державних адміністрацій зростає у зв'язку зі змінами в адміністративно-територіальному устрої України.

Таким чином, доводиться, що існує нагальна необхідність оновлення чинного законодавства, тобто пропонується: 1) на законодавчому рівні передати районній державній адміністрації функції виконавчого органу районних рад, зокрема щодо реалізації районних бюджетів. Крім того, 2) закріпити повноваження щодо координації діяльності територіальних органів виконавчої влади, та 3) закріпити функцію контролю за дотриманням законності у рішеннях органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: місцеві державні адміністрації, організації державної влади, посадові особи місцевого самоврядування, реформи місцевого самоврядування, децентралізації, військові адміністрації, врегулювання

© Євенко Д. В., Кузьменко С. Г., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

діяльності місцевих державних адміністрацій, районні державні адміністрації, територіальні органи виконавчої влади, оновлення чинного законодавства.

Yevenko D. V., Kuzmenko S. H. On issues of reforming the activities of local self-government bodies and officials

Bill No. 4298, adopted in the first reading on October 30, 2020, which provided for the transformation of local state administrations into prefectural-type bodies and the introduction of control over the legality of decisions of local self-government bodies, was never approved by the Verkhovna Rada of Ukraine. The war significantly changed the priorities in the organization of executive power at the local level. Therefore, on April 29, 2025, the Verkhovna Rada Committee on the Organization of State Power, Local Self-Government, Regional Development and Urban Planning proposed to the Parliament to adopt in the first reading a draft law that provides for amendments to the Law of Ukraine "On Local State Administrations" and a number of other legislative acts. The document is aimed at ensuring legality in the activities of local self-government bodies and officials and has registration number 13150.

The new draft law No. 13150 is aimed at reforming the activities of local government bodies and officials, which requires a constructive dialogue between the authorities and communities. Thus, another stage of discussion on the issue of supervision of the legality of decisions of local government bodies has begun. This discussion has been ongoing in Ukraine with varying levels of activity almost since the beginning of the implementation of the local government reform.

Today, everything indicates that despite the claims of success in decentralization, the reform of local self-government and territorial organization of power has effectively stalled. Moreover, there has recently been a trend towards centralization, which is argued to meet the requirements of martial law. One example of this is the creation of military administrations in communities far from combat zones, where such measures are difficult to justify as necessary.

At the same time, the relevance of legislative regulation of the activities of local state administrations is increasing due to changes in the administrative and territorial structure of Ukraine.

Thus, it is proved that there is an urgent need to update the current legislation, that is, it is proposed: 1) at the legislative level to transfer to the district state administration the functions of the executive body of district councils, in particular regarding the implementation of district budgets. In addition, 2) to consolidate the powers to coordinate the activities of territorial executive bodies, and 3) to consolidate the function of monitoring compliance with the law in decisions of local self-government bodies. Thus, it is proved that there is an urgent need to update the current legislation, that is, it is proposed: 1) at the legislative level to transfer to the district state administration the functions of the executive body of district councils, in particular regarding the implementation of district budgets. In addition, 2) to consolidate the powers to coordinate the activities of territorial executive bodies, and 3) to consolidate the function of monitoring compliance with the law in decisions of local self-government bodies.

Thus, it is proved that there is an urgent need to update the current legislation, that is, it is proposed: 1) at the legislative level to transfer to the district state administration the functions of the executive body of district councils, in particular regarding the implementation of district budgets. In addition, 2) to consolidate the powers to coordinate the activities of territorial executive bodies, and 3) to consolidate the function of monitoring compliance with the law in decisions of local self-government bodies.

Key words: *local state administrations, state government organizations, local government officials, local government reforms, decentralization, military administrations, regulation of the activities of local state administrations, district state administrations, territorial executive bodies, updating of current legislation.*

Вступ. У 2016 році в системі контролю за законністю рішень виник і досі залишається «правовий вакуум». Так, відсутність належно врегульованої системи взаємодії між державною та місцевою владою створює такі проблеми: зростають ризики надмірного втручання державних органів у діяльність місцевого самоврядування; підвищується ймовірність прийняття незаконних рішень на рівні органів місцевого самоврядування [1].

До 2016 року в Україні функцію контролю за законністю рішень органів місцевого самоврядування виконувала прокуратура. Однак, із

проведенням реформи її повноваження істотно звузилися. Ці зміни сприяли процесу децентралізації, адже попередній нагляд прокуратури часто здійснювався хаотично та несистемно. А якщо ще конкретніше, то ця функція нерідко перетворювалася на інструмент маніпуляцій, що значно підвищувало ризики корупції [1].

Матеріали та методи. В Україні питаннями реформування місцевого самоврядування займалися багато вчених, зокрема Ю. Ганущак, який робив ставку на професіоналізм на всіх рівнях посад; В. Хрущ, який розглядав

питання відповідальності за новий інститут влади; О. Батанов, який досліджував територіальну громаду як основу самоврядування; О. Чернишов, який вивчав інститут префектів, як запобіжник у вертикалі державної влади та децентралізацію; К. Маркіна, яка аналізувала наслідки невчасного ухвалення закону; Л. Гулак та П. Любченко, що аналізували сучасні моделі самоврядування та інші.

Методологічною основою дослідження є сукупність методів та прийомів наукового пізнання, серед яких логічний метод, системно-структурний метод, історичний метод, формально-юридичний метод та інші.

Метою статті є узагальнення існуючого стану наукової розробки питань, спрямованих на реформування діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Результати. Наприкінці 2019 року активізувалися процеси, пов'язані з внесенням змін до Конституції України. Президент України представив у парламенті нову редакцію законопроекту «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації)» № 2598 від 13 грудня 2019 року, і хоча його назва залишилася незмінною порівняно з попередньою версією, зміст документа був суттєво доопрацьований [2].

Таким чином, у 2019 році була здійснена друга спроба внесення змін у частині децентралізації. У 2020 році активно велась робота над редагуванням нових змін до Конституції на центральному та регіональному рівнях, при цьому тривали консультації серед експертів. Проект був доопрацьований, досягнуто політичного консенсусу, а міжнародні партнери висловили позитивну оцінку щодо законопроекту. Однак наразі, через воєнний стан, затвердження цих змін на національному рівні залишається неможливим [1]. Таким чином, найефективнішим способом вирішення цієї проблеми є ухвалення спеціального законопроекту, який би врегулював питання контролю за дотриманням законності в рішеннях місцевих державних адміністрацій.

У 2020 році було зареєстровано відповідний законопроект № 4298 «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих

актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні», що дозволяє запровадити механізми нагляду до моменту внесення змін до Конституції України [1]. При цьому, місцеві державні адміністрації будуть виконувати функцію контролю за дотриманням законності у рішеннях органів місцевого самоврядування. Крім того, до їхніх повноважень входить надання допомоги та консультацій органам місцевого самоврядування [3]. У фінальному тексті законопроекту потрібно врахувати три ключові принципи – це принцип законності, принцип функціональної автономії та принцип домірності, передбачений статтею 8 Європейської Хартії місцевого самоврядування [4].

Але, попри заяви про успіхи децентралізації, реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади фактично призупинилася. Більше того, останнім часом спостерігається тенденція до централізації, яку аргументують потребою відповідати вимогам воєнного стану. Одним із помітних прикладів цього є створення військових адміністрацій у громадах, що перебувають далеко від зон бойових дій, де такі заходи важко обґрунтувати як необхідні. Вважаємо, що це можна пояснити прагненням влади забезпечити адміністративний ресурс для наступних виборів, а також бажанням влади мати необмежений доступ до управління бюджетними коштами громад [5].

Актуальність законодавчого врегулювання діяльності місцевих державних адміністрацій зростає у зв'язку зі змінами в адміністративно-територіальному устрої, які практично повністю обмежили повноваження органів місцевого самоврядування на рівні районів. Так, районні державні адміністрації, що здебільшого виконували функції виконавчого органу районних рад, зокрема щодо реалізації районних бюджетів, фактично втратили цей аспект своєї діяльності. Крім того, вони не отримали повноважень щодо координації діяльності територіальних органів виконавчої влади, що в свою чергу, відволікатиме їх від виконання функцій контролю за законністю роботи органів місцевого самоврядування.

Війна значно підкреслила потребу в ефективній координації роботи територіальних

органів державної влади, особливо на районному рівні. Передусім – це стосується взаємодії силових структур, таких як поліція та МНС, а також податкової служби й інших контролюючих органів. Така практика обґрунтовано потребує законодавчого закріплення [5].

Звертаємо увагу, що координація діяльності територіальних органів державної влади з боку місцевих державних адміністрацій, особливо на рівні районів, вимагає від керівництва цих адміністрацій високого рівня компетентності. Це передбачає не лише ґрунтовні знання у сферах, які охоплюють територіальні органи, але й володіння специфічними навичками управління персоналом. Варто зауважити, що голова МДА не має права надавати прямі розпорядження керівникам територіальних органів, адже останні виконують функції у межах власної компетенції. По суті, голова місцевої державної адміністрації спрямовує діяльність державних органів на територіальному рівні таким чином, щоб вона повністю відповідала встановленому законодавчому порядку [5].

Війна суттєво змінила пріоритети в організації виконавчої влади на місцях. Великий вплив мала стара практика партійного призначення на ключові посади за принципом особистої лояльності, яка проявила свою неефективність під час вторгнення. Непрофесіоналізм керівництва спеціальних служб став однією з причин втрати територій у перші дні масштабної агресії [5].

Унаслідок децентралізації представники місцевої влади отримують значно ширші повноваження, а також більші фінансові ресурси. Водночас, це підвищує ризики, оскільки в політичних колах на місцях дедалі частіше з'являються ті, хто прагне використовувати надані можливості та кошти громади не за призначенням. Місцева влада стає привабливим об'єктом боротьби. За місця в районних чи обласних радах, де офіційна заробітна платня не передбачена, змагаються екснародні депутати [6].

Широкі повноваження органів місцевого самоврядування створюють значний корупційний потенціал. Найбільше зацікавлення в ефективному розподілі ресурсів має сама

громада, а не центральна влада. Без належного нагляду децентралізація ризикує перетворитися на інструмент розтрачання ресурсів громади та хаосу, замість стимулювання цільового розвитку [5].

Слід нагадати, що Україна перебуває у стані війни. Європейські партнери наразі виділяють значні фінансові ресурси на оборону країни та обіцяють допомогу у відбудові економіки. У таких умовах запропонована законопроект № 4298, ухваленим у першому читанні ще 30 жовтня 2020 року, модель управління є цілком доречною.

Але, на жаль, законопроект № 4298, який передбачав перетворення місцевих державних адміністрацій на органи префектурного типу та запровадження контролю за законністю рішень органів місцевого самоврядування, так і не був затверджений Верховною Радою України [7].

Тому 29 квітня 2025 року Комітет Верховної Ради з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування запропонував парламенту ухвалити в першому читанні проект закону № 13150, який передбачає внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та низки інших законодавчих актів. Документ спрямований на забезпечення законності в діяльності органів і посадових осіб місцевого самоврядування [8].

Ухвалення Закону про забезпечення законності в діяльності органів місцевого самоврядування є важливим зобов'язанням України перед її європейськими партнерами згідно з планом Ukraine Facility 2024-2027. У зв'язку з цим законопроект № 4298, який протягом чотирьох років викликав значні дискусії, вирішили не допрацьовувати, а сконцентруватися на нових пропозиціях [7].

Таким чином, розпочато черговий етап обговорення питання нагляду за законністю рішень органів місцевого самоврядування. Ця дискусія триває в Україні з різною активністю майже від початку впровадження реформи місцевого самоврядування [7].

Щодо процедур, пропонується, щоб органи нагляду мали 60 днів для реагування після набрання чинності актом органу місцевого самоврядування. У разі виявлення порушень

ОДА або Кабмін вимагатимуть їх усунення протягом 20 робочих днів. Якщо ці вимоги не будуть виконані, орган нагляду звертатиметься до суду [8].

Законопроект № 13150 від 29 квітня 2025 року спрямований на реформування діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування, що потребує конструктивного діалогу між владою та громадами [9].

Висновки. Підсумовуючи, можна зробити висновки, що враховуючи системну законодавчу прогалину в питанні реформування діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування й очевидні дисбаланси системи стримування і противаг у відносинах між державою та місцевим самоврядуванням, існує нагальна необхідність змін та оновлення чинного законодавства в цій сфері, тобто пропонується:

1) на законодавчому рівні передати районній державній адміністрації функції

виконавчого органу районних рад, зокрема щодо реалізації районних бюджетів;

2) закріпити повноваження щодо координації діяльності територіальних органів виконавчої влади;

3) закріпити повноваження щодо конкретних процедур в діяльності територіальних органів виконавчої влади;

4) закріпити функцію контролю за дотриманням законності у рішеннях органів місцевого самоврядування, а саме: – контроль за законністю актів обласних рад здійснюватиме Кабінет Міністрів або визначений ним орган виконавчої влади; – під наглядом обласних державних адміністрацій (ОДА) перебуватимуть акти сільських, селищних, міських і районних рад; – до ухвалення окремого закону за Кабміном залишатиметься контроль за законністю актів у містах Київ та Севастополь.

Література

1. Лукеря Т. Запровадження місцевих адміністрацій префектурного типу: що це і навіщо Україні? *Децентралізація*. 18 лютого 2026 року. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16147>
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) : проект закону України від 13.12.2019 р. № 2598. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67644
3. Запровадження інституту префектів: експерт розповів про нюанси. *UPLAN*. 23 січня 2024 року. URL: <https://uplan.org.ua/news/zaprovadzhennia-institutu-prefektiv-ekspert-rozpoviv-pro-niuansy/>
4. Діяльність ОМС: удосконалення законодавства про місцеві державні організації. *Укрінформ*. 08.06.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3718612-dialnist-oms-udoskonalennazakonodavstva-pro-miscevi-derzavni-administracii.html>
5. Ганущак Ю. № 4298. Ставка на професіоналізм на всіх рівнях посад має взяти гору над фаворитизмом. *Дзеркало тижня*. 08 серпня 2023 р. URL: <https://zn.ua/ukr/local-government/4298-stavka-na-profesionalizm-na-vsikh-rivnjakh-posad-maje-vzjati-horu-nad-favoritizmom.html>
6. Хрущ В. Префекти: хто візьме відповідальність за новий інститут влади? *Interfax-Україна*. 30.09.2020. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/691819.html>
7. Забезпечення законності в діяльності органів місцевого самоврядування. *Децентралізація*. 08.04.2025. URL: <https://decentralization.ua/news/19458>
8. Законопроект про забезпечення законності в діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування готовий до першого читання. *Децентралізація*. 29.04.2025. URL: <https://decentralization.ua/news/19527>
9. Маркіна К. Невчасне ухвалення закону обійшлося Україні у півмільярда євро. *Чесно*. 01.05.2025. URL: <https://www.chesno.org/post/6408/>

References

1. Lukeria, T. (2026). Zaprovadzhennia mistsevykh administratsii prefekturnoho typu: shcho tse i navishcho Ukraini? [Introduction of prefectural-type local administrations: what is it and why does Ukraine need it?] *Detsentralizatsiia*. 18 liutoho. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16147> [in Ukrainian]
2. Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo detsentralizatsii vlady) : proiekt zakonu Ukrainy vid 13.12.2019 r. № 2598 [On Amendments to the Constitution of Ukraine (regarding the decentralization of power): draft law of Ukraine dated 13.12.2019 No. 2598]. (2019). URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67644 [in Ukrainian]

3. Zaprovdzhennia instytutu prefektiv: ekspert rozpoviv pro niuansy [Introducing the Institute of Prefects: An Expert Talks About the Nuances]. (2024). *UPLAN*. 23 sichnia. URL: <https://uplan.org.ua/news/zaprovdzhennia-instytutu-prefektiv-ekspert-rozpoviv-pro-niuansy/> [in Ukrainian]
4. Diialnist OMS: udoskonalennia zakonodavstva pro mistsevi derzhavni orhanizatsii [Local government activities: improving legislation on local government organizations]. (2023). *Ukrinform*. 08.06. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3718612-dialnist-oms-udoskonalenna-zakonodavstva-promiscevi-derzhavni-administracii.html> [in Ukrainian]
5. Hanushchak, Yu. (2023). № 4298. Stavka na profesionalizm na vsikh rivniakh posad maie vziaty horu nad favorytyzmozom [No. 4298. Betting on professionalism at all levels of positions must prevail over favoritism]. *Dzerkalo tyzhnia*. 08 serpnia. URL: <https://zn.ua/ukr/local-government/4298-stavka-na-profesionalizm-na-vsikh-rivnjakh-posad-maje-vzjati-horu-nad-favoritizmozom.html> [in Ukrainian]
6. Khrushch, V. (2020). Prefekty: khto vizme vidpovidalnist za novyi instytut vlady? [Prefects: who will take responsibility for the new institution of government?]. *Interfax-Ukraina*. 30.09. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/691819.html> [in Ukrainian]
7. Zabezpechennia zakonnosti v diialnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia [Ensuring legality in the activities of local government bodies]. (2025). *Detsentralizatsiia*. 08.04. URL: <https://decentralization.ua/news/19458> [in Ukrainian]
8. Zakonoproiekt pro zabezpechennia zakonnosti v diialnosti orhaniv ta posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia hotovyi do pershoho chytannia [The draft law on ensuring legality in the activities of local government bodies and officials is ready for the first reading]. (2025). *Detsentralizatsiia*. 29.04. URL: <https://decentralization.ua/news/19527> [in Ukrainian]
9. Markina, K. (2025). Nevchasne ukhvalennia zakonu obiishlosia Ukraini u pivmiliarda yevro [The untimely adoption of the law cost Ukraine half a billion euros]. *Chesno*. 01.05.2025. URL: <https://www.chesno.org/post/6408/> [in Ukrainian]

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 342.9:351.86:378(477:4-6ЄС)

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-6>**Зозуля Євген Вікторович**

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: h0000-0002-8114-1133

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

У статті здійснено комплексне дослідження інституційно-правових засад європейської інтеграції системи підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану та повоєнної трансформації держави. Обґрунтовано, що сучасні безпекові виклики мають комплексний характер і охоплюють воєнний, правоохоронний, розвідувальний, кібербезпековий та гуманітарний виміри, що зумовлює необхідність підготовки кадрів нового типу. Доведено необхідність переходу від традиційної відомчо-орієнтованої моделі до інтегрованої міжвідомчої системи підготовки, сумісної з європейськими та євроатлантичними стандартами, заснованої на принципах функціональної взаємодії, інституційної сумісності та спільних професійних компетентностей.

Проаналізовано діяльність Європейського коледжу безпеки та оборони (ESDC), Агентства Європейського Союзу з підготовки правоохоронних органів (CEPOL), підходи Європейського Союзу до суддівської та правничої підготовки, а також досвід НАТО у межах програми Defense Education Enhancement Programme (DEEP), що спрямована на модернізацію системи військової освіти та розвиток інституційної спроможності держав-партнерів. Визначено основні напрями нормативно-правового та організаційного вдосконалення національної системи безпекової освіти, зокрема впровадження міжвідомчих освітніх стандартів, розвиток модульних програм підготовки та механізмів взаємного визнання результатів навчання.

Зроблено висновок, що європейська інтеграція системи підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України має розглядатися як складова інституційної модернізації держави, посилення її обороноздатності, підвищення стійкості до сучасних загроз та забезпечення ефективного функціонування сектору безпеки і оборони в умовах тривалої трансформації. Підкреслено, що успішна імплементація європейських підходів сприятиме формуванню єдиного безпекового освітнього простору та підвищенню рівня професійної мобільності фахівців.

Ключові слова: сектор безпеки і оборони, європейська інтеграція, міжвідомча професійна підготовка, національна система безпекової освіти, інституційна сумісність, професійна освіта, воєнний стан, європейські та євроатлантичні стандарти, модернізація держави.

Zozulya E.V. European integration of the training system for security and defense sector specialists of Ukraine: the institutional and legal dimension

The article provides a comprehensive study of the institutional and legal foundations of the European integration of the training system for specialists in Ukraine's security and defense sector under martial law and in the context of the state's post-war transformation. It is substantiated that contemporary security challenges are complex in nature and encompass military, law enforcement, intelligence, cybersecurity, and humanitarian dimensions, which necessitates the training of a new type of personnel. The need to shift from a traditional department-oriented model to an integrated interagency training system is justified; such a system should be compatible with European and Euro-Atlantic standards and based on the principles of functional interaction, institutional compatibility, and shared professional competencies.

The activities of the European Security and Defence College (ESDC), the European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL), as well as the European Union's approaches to judicial and legal training, and NATO's experience within the Defense Education Enhancement Programme (DEEP), aimed at modernizing military education systems and strengthening the institutional capacity of partner states, are analyzed. The main directions

© Зозуля Є. В., 2026

for improving the regulatory and organizational framework of the national security education system are identified, including the introduction of interagency educational standards, the development of modular training programs, and mechanisms for mutual recognition of learning outcomes.

It is concluded that the European integration of the training system for specialists in Ukraine's security and defense sector should be considered as a component of the state's institutional modernization, strengthening of its defense capability, enhancement of resilience to modern threats, and ensuring the effective functioning of the security and defense sector under conditions of long-term transformation. It is emphasized that the successful implementation of European approaches will contribute to the formation of a unified security education space and increase the level of professional mobility of specialists.

Key words: security and defense sector, European integration, interdepartmental professional training, national security education system, institutional compatibility, professional education, martial law, European and Euro-Atlantic standards, modernization of the state.

Вступ. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України актуалізувала проблему кадрового забезпечення сектору безпеки і оборони як одного з ключових чинників стійкості держави, її обороноздатності та спроможності до тривалого функціонування в умовах війни. Сучасні загрози мають комплексний характер і охоплюють воєнний, правоохоронний, розвідувальний, інформаційний, кібернетичний, гуманітарний та правосудний виміри. За таких умов ефективність функціонування сектору безпеки і оборони визначається не лише рівнем матеріально-технічного забезпечення, а й якістю професійної підготовки кадрів, їхньою міжвідомчою сумісністю та готовністю до спільного реагування.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» сектор безпеки і оборони охоплює систему органів державної влади, військових формувань, правоохоронних і розвідувальних органів, сили цивільного захисту, оборонно-промисловий комплекс, а також громадян та об'єднання громадян, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки [1]. Такий підхід свідчить, що підготовка фахівців для цієї сфери не може залишатися виключно внутрішньовідомчим завданням, а має розглядатися як складова загальнодержавної політики у сфері національної безпеки та оборони.

Разом з тим, стратегія національної безпеки України закріплює інтеграцію до європейського та євроатлантичного безпекового простору як один із фундаментальних пріоритетів державної політики [2]. Це означає, що модернізація системи підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони має здійснюватися в логіці

інституційного зближення України з Європейським Союзом (далі ЄС) та НАТО.

Матеріали та методи. У сучасній українській правничій, безпековій та управлінській науці проблематика підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони посідає важливе місце. В. В. Сокурєнко обґрунтовує, що підготовка кадрів для сектору безпеки і оборони є однією з базових передумов забезпечення національної безпеки України, а її модернізація має ґрунтуватися на принципах професіоналізації, спеціалізації, індивідуалізації навчання та впровадження нової культури безпеки, сформованої з урахуванням стандартів ЄС і НАТО [3, с. 209–214].

Окрім праць В. В. Сокурєнка, науковий інтерес для зазначеної проблематики дослідження становить наукова розвідка С. В. Сьоміна та О. О. Резнікової, в якій розглянуто проблеми реформування системи підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони України та наголошено на необхідності її системної модернізації, міжвідомчої координації й стратегічного управління [4]. Важливим є також підхід Ю. В. Пунди, який акцентує увагу на освіті як ключовій інвестиції в розвиток людського капіталу сектору безпеки і оборони України [5]. Вагоме значення має праця С. Т. Полторака, присвячена трансформації системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО, де обґрунтовано необхідність оновлення змісту військової освіти та її інституційного зближення з євроатлантичними підходами [6].

У новітніх дослідженнях також наголошується, що національна та міжнародна співпраця у підготовці кадрів сектору безпеки і оборони має розглядатися як цілісна

організаційно-педагогічна система, що поєднує інституційну взаємодію, адаптацію освітніх програм та імплементацію кращих зарубіжних практик [7]. Водночас інституційно-правовий вимір європейської інтеграції системи підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України досі не дістав комплексного та системного висвітлення, що й зумовлює актуальність обраної тематики.

Методологічну основу статті становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. Використано діалектичний, системний, формально-юридичний, порівняльно-правовий та логіко-семантичний методи, що дало змогу поєднати аналіз національних нормативно-правових актів із дослідженням офіційних документів ЄС та НАТО.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному державно-правовому осмисленні європейських інституційних моделей підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони як складової ширшого процесу інституційної трансформації національної безпекової системи. У статті міжвідомча професійна підготовка розглядається як самостійний об'єкт правового та організаційного регулювання.

Метою статті є комплексне визначення інституційно-правових орієнтирів європейської інтеграції системи підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України на основі аналізу сучасних європейських та євроатлантичних моделей міжвідомчої професійної підготовки, а також формулювання практичних пропозицій щодо їх імплементації у національну систему безпекової освіти.

Результати. Передусім зазначимо, що сучасний європейський підхід до підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони базується на концепції *integrated approach*, відповідно до якої військовий, цивільний, правоохоронний, прикордонний, правосудний, гуманітарний та кібербезпековий компоненти розглядаються як функціонально взаємопов'язані елементи єдиного безпекового середовища. Зокрема, у стратегічному документі Європейського Союзу «Стратегічний компас» (*A Strategic Compass for Security and Defence*), викладено спільне бачення оборонної та безпекової політики об'єднання до 2030 року, закріплено

пріоритети посилення стійкості, розвитку спроможностей, кризового реагування та партнерств у сфері безпеки [8].

Аналіз організаційної складової дозволяє визначити, що ключовим інституційним майданчиком Європейського Союзу у сфері підготовки персоналу для реалізації Спільної політики безпеки і оборони (CSDP) є Європейський коледж безпеки та оборони (*European Security and Defence College, ESDC*). Він заснований у 2005 році для надання освіти стратегічного рівня в межах Спільної політики безпеки та оборони ЄС і функціонує як автономний орган Європейського Союзу та об'єднує цивільні й військові освітні заклади, академії, університети та інші установи, пов'язані з формуванням європейської безпекової політики. Мережа ESDC пропонує різноманітні навчальні програми та курси, які охоплюють кілька основних напрямів: оборона та безпека, керівництво й управління, участь у місіях Євросоюзу, кібербезпека, міжнародне співробітництво тощо.

У цьому контексті імплементація євроатлантичних стандартів у національну систему військової освіти отримала суттєву інтенсифікацію завдяки інституційній інтеграції дев'яти українських вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) до мережі Європейського коледжу безпеки та оборони (ESDC) у травні 2025 року. Даний процес виступає фундаментальним детермінантом трансформації професійної підготовки в Збройних Силах України (далі ЗСУ), забезпечуючи перехід до вищих рівнів оперативної взаємосумісності з державами-партнерами та розширюючи архітектуру інституційних можливостей освітньої галузі.

Характеризуючи нормативно-правову складову, варто відзначити стратегічний документ ЄС *EUCTG-EUMTG Strategic Guidance on CSDP Training*. Він детермінує пріоритети та стандарти підготовки персоналу для цивільних і військових місій у межах Спільної політики безпеки та оборони (CSDP). Зокрема, документ регламентує, що навчання має бути стратегічно орієнтованим, системно скоординованим і спрямованим на представників держав-членів, інституцій ЄС, а також безпосередній склад місій та операцій [9].

Окрему увагу в контексті освітнього забезпечення варто приділити Training Catalogue 2025–2026, який є засадничим програмним документом Європейського коледжу безпеки та оборони (ESDC). Каталог регламентує перелік спеціалізованих навчальних курсів, семінарів та тренінгів, спрямованих на підготовку фахівців у сфері Спільної політики безпеки та оборони (CSDP). Зміст документа охоплює широкий спектр актуальних безпекових напрямів, зокрема: стратегічне управління кризами, протидію гібридним загрозам і тероризму, забезпечення кіберстійкості та захист критичної інфраструктури. Крім того, освітня траєкторія включає питання міжнародного гуманітарного права, цивільно-військового співробітництва та реформування сектору безпеки (SSR) [10].

Окремого наукового та прикладного значення для України набуває релевантний досвід Європейського Союзу щодо підготовки фахівців у сфері реформування сектору безпеки (Security Sector Reform, SSR). Маємо на увазі, що у межах європейської освітньої парадигми спеціалізована курсова підготовка розглядається не лише як механізм підвищення кваліфікації, а як фундаментальний інструмент формування та уніфікації спільних професійних стандартів [11].

Маємо підкреслити, що інтеграція SSR-компонентів у навчальні плани військових закладів дозволяє реалізувати декілька стратегічних завдань:

– інституційна конвергенція: узгодження національних підходів до управління оборонним сектором із принципами «доброго врядування» (good governance), що є критичним для забезпечення прозорості та демократичного цивільного контролю;

– стандартизація компетенцій: впровадження єдиної термінологічної та методологічної бази, що сприяє безбар'єрній взаємодії українських військовослужбовців із представниками оборонних інституцій держав-членів ЄС;

– аксіологічний аспект: засвоєння ціннісних орієнтирів європейської безпекової спільноти, де професійна етика та верховенство права виступають невід'ємними складниками військової ідентичності.

Таким чином, імплементація освітніх програм за напрямом SSR виступає каталізатором системної модернізації, зокрема, ЗСУ. Це створює підґрунтя для переходу від пострадянської моделі підготовки до гнучкої, адаптивної системи, здатної ефективно реагувати на гібридні загрози та інтегруватися в архітектуру колективної безпеки Європи.

У межах правоохоронного сегмента особливої актуальності набуває досвід Агентства Європейського Союзу з підготовки співробітників правоохоронних органів (CEPOL). Дана інституція виступає ключовим модератором обміну професійними знаннями та інтенсифікації міжвідомчого співробітництва держав-членів ЄС, забезпечує розвиток співробітництва та обміну знаннями між представниками правоохоронних органів держав-членів ЄС через очні курси, вебінари, онлайн-модулі, навчальні візити, програми обміну та цифрові освітні платформи [12].

На нашу думку, фундаментальне значення для модернізації системи підготовки правоохоронних кадрів України мають такі аспекти діяльності CEPOL:

1. Децентралізована мережева модель навчання. На відміну від класичних закритих академічних структур, CEPOL функціонує як динамічна мережа, що консолідує потенціал національних поліцейських академій країн ЄС. Така архітектура дозволяє ефективно інтегрувати автентичні національні практики в єдиний корпус загальноєвропейських стандартів підготовки.

2. Цифровізація та інноваційні освітні екосистеми. Використання спеціалізованої платформи LEEEd (Law Enforcement Education) забезпечує безперервний доступ до верифікованої бази знань та вебінарів для понад 36 000 фахівців, що свідчить про високу масштабованість та інклюзивність освітнього процесу.

3. Інструменти професійної мобільності. Реалізація Європейської програми обміну є одним із найбільш дієвих механізмів трансферу практичного досвіду. Вона дозволяє співробітникам правоохоронних органів здійснювати імерсивне вивчення оперативних методів безпосередньо в правоохоронних структурах країн-партнерів.

4. Стратегічне планування на основі аналізу потреб (EU STNA). Навчальний контент агентства базується на результатах Стратегічної оцінки потреб у підготовці (EU Strategic Training Needs Assessment). Такий підхід гарантує високу адаптивність курсів до динамічної архітектури сучасних безпекових загроз.

До цього необхідно додати, що Україна демонструє високий рівень залученості до проєктів CEPOL, зокрема в частині підготовки фахівців Національної поліції, Державної прикордонної служби та судової експертизи.

Пріоритетними напрямками професійної взаємодії виступають: протидія організованій злочинності, тероризму та радикалізації; зміцнення кібербезпеки та розвиток цифрових компетенцій; боротьба з транскордонною торгівлею людьми та нелегальною міграцією; імплементація стандартів захисту прав людини та фундаментальних свобод.

Резюмуючи, можна зазначити, що досвід CEPOL підтверджує тезу, що стабільність міжнародної безпеки детермінується рівнем взаємосумісності (interoperability) правоохоронних систем. Досягнення такої синергії можливе лише через розбудову спільного освітнього простору та уніфікацію професійної підготовки на міжнародному рівні [13, с. 186].

У правничому вимірі важливим орієнтиром є стратегія суддівської та правничої підготовки Європейського Союзу. Як приклад, у документі Європейської Комісії “Ensuring justice in the EU – a European judicial training strategy for 2021–2024” підкреслено, що якісна підготовка суддів, прокурорів та інших правничих професій є необхідною умовою належного функціонування простору свободи, безпеки і правосуддя [14].

Разом із тим, додатковим орієнтиром для України є євроатлантичний досвід модернізації професійної військової освіти. Зокрема, у статті канадського науковця П. Жолікера обґрунтовано, що програма НАТО «Удосконалення військової освіти» (Defence Education Enhancement Program – DEEP) спрямована на розвиток інтелектуальної сумісності, модернізацію професійної військової освіти та інституційну трансформацію освітнього середовища в державах-партнерах [15, с. 109–119].

На офіційному сайті НАТО також наголошується, що DEEP допомагає модернізувати та професіоналізувати інституційну структуру військової освіти партнерів [16].

Таким чином, аналіз та узагальнення європейських та євроатлантичних підходів дає підстави для формулювання декілька практично орієнтованих напрямів удосконалення національної системи підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України. Серед них: створення сталої міжвідомчої платформи підготовки; розвиток модульної системи спільної підготовки; формування механізмів взаємного визнання результатів навчання; запровадження уніфікованих критеріїв оцінювання міжвідомчих компетентностей.

Також за напрямом нормативно-правового вдосконалення у контексті подальшої європейської інтеграції доцільним видається закріплення на нормативному рівні поняття міжвідомчої підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони, визначення її принципів, суб'єктного складу, базових компетентностей та механізмів координації. Важливим є також розроблення рамкових стандартів спільної підготовки для різних категорій персоналу, що забезпечить узгодженість освітніх результатів між відомчими системами.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновок що, європейська інтеграція системи підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України повинна розглядатися як складова ширшої інституційної трансформації держави. Європейські та євроатлантичні моделі підготовки кадрів переконливо свідчать, що сучасна система безпекової освіти має ґрунтуватися на принципах міжвідомчої взаємодії, функціональної інтеграції, мережевої інституційності та формування спільної професійної культури.

Для України це означає необхідність переходу від переважно відомчо-замкнених моделей навчання до інтегрованої системи підготовки, здатної забезпечити координацію між силами оборони, правоохоронними органами, органами правосуддя, прикордонними, розвідувальними та кібербезпековими структурами. Імплементація кращих практик ESDC,

CEPOL, європейської суддівської підготовки та програм модернізації професійної військової освіти створює реальні передумови для формування нової якості кадрового потенціалу сектору безпеки і оборони України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання сформульованих положень для вдосконалення нормативно-правового та організаційного

забезпечення системи підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України. Висновки дослідження можуть бути враховані під час підготовки відомчих і міжвідомчих програм підвищення кваліфікації, розроблення концептуальних документів у сфері безпекової освіти, а також у процесі оновлення змісту підготовки в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Література

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 31. Ст. 241.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
3. Сокурєнко В. В. Підготовка кадрів для сектору безпеки і оборони як передумова забезпечення національної безпеки України. *Право і безпека*. 2021. № 3 (82). С. 209–218. DOI: 10.32631/pb.2021.3.24
4. Сьомін С. В., Резнікова О. О. Проблеми реформування системи підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони України. *Стратегічна панорама*. 2017. № 1. С. 67–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stra_2017_1_12
5. Пунда Ю. В. Освіта – головна інвестиція в розвиток людського капіталу сектору безпеки і оборони України. *Наука і оборона*. 2018. № 1. С. 31–40. URL: <https://nio.nuou.org.ua/article/view/176634/200175>
6. Полторак С. Т. Трансформація системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО. *Наука і оборона*. 2018. № 2. С. 3–10. URL: <https://nio.nuou.org.ua/article/view/163726/211276>
7. Богуславський В. В. Організаційно-педагогічні засади національної та міжнародної співпраці у підготовці кадрів сектору безпеки і оборони. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2025. Вип. 12 (199). С. 23–27. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.12\(199\).04](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.12(199).04)
8. A Strategic Compass for Security and Defence. Brussels : Council of the European Union, 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf
9. Council of the European Union. EUCTG-EUMTG Strategic Guidance on CSDP Training. Brussels, 2023.
10. European Security and Defence College. Training Catalogue 2025–26. Brussels, 2025. URL: https://www.esdc.europa.eu/document/download/2ee0ef54-da97-4190-a6a6-f648bf451cab_en?filename=2025-220%20ESDC%20Training%20Catalogue%202025-26.pdf&prefLang=pt
11. European Security and Defence College. Core Course on Security Sector Reform (SSR): Course Curriculum. 2021. URL: <https://esdc.europa.eu/en/listapi/2021-064%20Course%20Curriculum%20-%20Core%20Course%20on%20SSR.pdf>
12. European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL). Consolidated Annual Activity Report 2024. 2025. URL: <https://www.cepol.europa.eu/documents/consolidated-annual-activity-report-2024>
13. Lopatynska I. Modern technologies for training and advanced training of Police Officers. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1 (1). С. 182–188. DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2021-1-1-182-188>
14. Ensuring justice in the EU – a European judicial training strategy for 2021–2024 : Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM(2020) 713 final. Brussels, 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0713>
15. Jolicœur P. Defense Education Enhancement Program in Ukraine: The Limits of NATO's Education Program. *Connections: The Quarterly Journal*. 2018. Vol. 17, No. 3. P. 109–119. DOI: 10.11610/Connections.17.3.08
16. NATO. Defence Education Enhancement Programme (DEEP). URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/defence-education-enhancement-programme-deep>

References

1. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy [On the national security of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 21 cherv. 2018 r. № 2469-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR). 2018. № 31. St. 241 [in Ukrainian].
2. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku “Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy” [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 “On the National Security Strategy of Ukraine”]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14 veres. 2020 r. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> [in Ukrainian].
3. Sokurenko, V. V. (2021) Pidhotovka kadriv dlia sektoru bezpeky i oborony yak peredumova zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Training personnel for the security and defense sector as a prerequisite for ensuring the national security of Ukraine]. *Pravo i bezpeka*. № 3 (82). S. 209–218. DOI: 10.32631/pb.2021.3.24 [in Ukrainian].
4. Somin, S. V., Reznikova, O. O. (2017) Problemy reformuvannia systemy pidhotovky kadriv dlia sektoru bezpeky i oborony Ukrainy [Problems of reforming the training system for the security and defense sector of Ukraine]. *Stratehichna panorama*. № 1. S. 67–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stpa_2017_1_12 [in Ukrainian].
5. Punda, Yu. V. (2018). Osvita – holovna investytsiia v rozvytok liudskoho kapitalu sektoru bezpeky i oborony Ukrainy [Education is the main investment in the development of human capital in the security and defense sector of Ukraine]. *Nauka i oborona*. № 1. S. 31–40. URL: <https://nio.nuou.org.ua/article/view/176634/200175> [in Ukrainian].
6. Poltorak, S. T. (2018) Transformatsiia systemy viiskovoi osvity Ukrainy na shliakhu do dosiahnennia standartiv NATO [Transformation of Ukraine’s military education system towards achieving NATO standards]. *Nauka i oborona*. № 2. S. 3–10. URL: <https://nio.nuou.org.ua/article/view/163726/211276> [in Ukrainian].
7. Bohuslavskiy, V. V. (2025). Orhanizatsiino-pedahohichni zasady natsionalnoi ta mizhnarodnoi spivpratsi u pidhotovtsi kadriv sektoru bezpeky i oborony [Organizational and pedagogical principles of national and international cooperation in the training of personnel in the security and defense sector]. *Naukovyi chasopys Ukrainiskoho derzhavnogo universytetu imeni Mykhaila Drahomanova*. Vyp. 12 (199). S. 23–27. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.12\(199\).04](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.12(199).04) [in Ukrainian].
8. A Strategic Compass for Security and Defence. Brussels : Council of the European Union. (2022). URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf
9. Council of the European Union. EUCTG-EUMTG Strategic Guidance on CSDP Training. Brussels. (2023).
10. European Security and Defence College. Training Catalogue 2025–26. Brussels. (2025). URL: https://www.esdc.europa.eu/document/download/2ee0ef54-da97-4190-a6a6-f648bf451cab_en?filename=2025-220%20ESDC%20Training%20Catalogue%202025-26.pdf&prefLang=pt
11. European Security and Defence College. Core Course on Security Sector Reform (SSR): Course Curriculum. (2021). URL: <https://esdc.europa.eu/en/listapi/2021-064%20Course%20Curriculum%20-%20Core%20Course%20on%20SSR.pdf>
12. European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL). Consolidated Annual Activity Report 2024. (2025). URL: <https://www.cepola.europa.eu/documents/consolidated-annual-activity-report-2024>
13. Lopatynska, I. (2021). Modern technologies for training and advanced training of Police Officers. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*. 2021. № 1 (1). S. 182–188. DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2021-1-1-182-188> [in Ukrainian].
14. Ensuring justice in the EU – a European judicial training strategy for 2021–2024 : Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM(2020) 713 final. Brussels. (2020). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0713>
15. Jolicoeur, P. (2018). Defense Education Enhancement Program in Ukraine: The Limits of NATO’s Education Program. *Connections: The Quarterly Journal*. Vol. 17, No. 3. P. 109–119. DOI: 10.11610/Connections.17.3.08.
16. NATO. Defence Education Enhancement Programme (DEEP). URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/defence-education-enhancement-programme-deep>

Дата першого надходження статті до видання: 02.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 351:004:34(477):061.1ЄС
DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-7>

Іваній Олена Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри права та публічного управління
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
Scopus-Author ID: 57212608788
Researcher ID: IUO-7769-2023ORCID: 0000-0003-3967-7900

Малафєєв Станіслав Олександрович

аспірант кафедри права та публічного управління
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID: 0009-0008-5858-5765

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У статті теоретично опрацьовується концепція діджиталізації публічної влади як системної трансформації державного управління в умовах євроінтеграції України, що виходить за межі технічної модернізації та передбачає глибоку адаптацію правових, інституційних та технологічних основ взаємодії держави та громадян. Автори статті аналізують сутність діджиталізації через чотири взаємопов'язані виміри: нормативно-правовий, інституційний, технологічний та безпековий. Особливу увагу приділено вітчизняному контексту, де, незважаючи на євроінтеграційні зобов'язання, реалізація діджиталізації супроводжується серйозними викликами: колізіями між євростандартами та національною практикою збору даних, правовими вакуумами під час алгоритмічного прийняття рішень, недостатньою кіберстійкістю критичної інфраструктури в умовах війни, а також ризиками цифрової дискримінації через упередженість штучного інтелекту.

На основі аналізу європейського цифрового права та конституційно-правових засад України автори статті пропонують комплексну модель правового забезпечення діджиталізації, побудовану на п'яти ключових принципах: верховенство права як основа легітимності цифрових процедур, мінімізація даних у конфлікті з ефективністю сервісів, цифрова інклюзія через універсальний дизайн, кіберстійкість як елемент національної безпеки та прозорість алгоритмів через гарантоване «право на пояснення». Запропонована багаторівнева архітектура реалізації охоплює нормативний, інституційний та оперативний рівні.

Для реалізації запропонованої моделі автори статті аргументують інструментарій, що включає упродовження обов'язкового оцінювання впливу на права людини за розгортання високоризикових систем ШІ, чітке розмежування цивільно-правової та адміністративної відповідальності між державою та приватними розробниками алгоритмів, а також інституційне посилення омбудсменських механізмів через створення спеціалізованих експертних підрозділів для технічного аудиту цифрових систем. Реалізація даної моделі розглядається як стратегічна умова не лише євроінтеграції, а й збереження державності України в умовах воєнного стану, де цифрова трансформація публічної влади стає інструментом неперервності функціонування державних інституцій.

Ключові слова: діджиталізація публічної влади, євроінтеграція, електронне урядування, цифрове право, захист персональних даних, кібербезпека.

Ivanii O. M., Malafeiev S. O. Digitalization of public authority in the conditions of Ukraine's European integration: legal aspects

The article theoretically elaborates the concept of digitalization of public authorities as a systemic transformation of public administration in the context of Ukraine's European integration, which goes beyond technical modernization and involves a deep adaptation of the legal, institutional and technological foundations of interaction between the state and citizens. The authors of the article analyze the essence of digitalization through four interrelated dimensions: regulatory, institutional, technological and security. Particular attention is paid to the domestic context, where, despite European integration obligations, the implementation of digitalization is accompanied by serious challenges: collisions between European standards and national data collection practices, legal vacuums in algorithmic decision-making, insufficient cyber resilience of critical infrastructure in war conditions, as well as the risks of digital discrimination due to the bias of artificial intelligence.

Based on the analysis of European digital law and the constitutional and legal foundations of Ukraine, the authors of the article propose a comprehensive model of legal support for digitalization, built on five key principles: the rule of law as the basis of the legitimacy of digital procedures, data minimization in conflict with the efficiency of services, digital inclusion through universal design, cyber resilience as an element of national security, and transparency of algorithms through the guaranteed "right to explanation". The proposed multi-level implementation architecture covers the regulatory level, the institutional level, and the operational level.

To implement the proposed model, the authors of the article argue for a toolkit that includes the introduction of a mandatory assessment of the impact on human rights when deploying high-risk AI systems, a clear demarcation of civil and administrative liability between the state and private developers of algorithms, as well as the institutional strengthening of ombudsman mechanisms through the creation of specialized expert units for technical auditing of digital systems. The implementation of this model is considered a strategic condition not only for European integration, but also for preserving Ukraine's statehood under martial law, where the digital transformation of public authorities becomes a tool for the continuity of the functioning of state institutions.

Key words: digitalization of public authorities, European integration, e-government, digital law, personal data protection, cybersecurity.

Вступ. Сучасний етап розвитку України визначається двома взаємопов'язаними векторами трансформації: необхідністю адаптації системи публічного управління до умов війни та одночасним прискореним рухом у бік повноцінного членства в Європейському Союзі. За таких умов діджиталізація публічної влади трансформується з технічного інструменту підвищення ефективності державного управління у стратегічний правовий механізм забезпечення євроінтеграційної сумісності національної адміністративної системи [1]. Статус кандидата на членство в ЄС та офіційне відкриття переговорних розділів у грудні 2023 р. створили безпрецедентні імперативи для правової модернізації цифрової трансформації держави, де ключовим стає не лише технічне впровадження інформаційних систем, а й забезпечення їх відповідності *acquis communautaire*, зокрема принципам відкритості, підзвітності, захисту персональних даних, та праву на цифрові адміністративні послуги.

Актуальність дослідження зумовлена критичним розривом між темпами технологічного впровадження цифрових інструментів

та недостатньою розробленістю правових механізмів, що гарантують захист прав громадян у цифровому просторі під час взаємодії з публічною владою. Воєнний стан, з одного боку, прискорив прийняття нормативно-правових актів у сфері діджиталізації, а з іншого – створив ризики нормативного спрощення процедур, що може підривати гарантії верховенства права.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження є: наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників у сфері цифрового права, публічного управління та європейської інтеграції; нормативно-правові акти національного законодавства України; акти європейського цифрового права; міжнародні стандарти та рекомендації Ради Європи, ОБСЄ; практичні кейси цифрової трансформації; звіти Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейської комісії та інших міжнародних організацій щодо стану дотримання цифрових прав.

У дослідженні використано комплекс методів наукового пізнання: метод теоретичного узагальнення та систематизації; компаративно-правовий метод; метод аналізу кейсів;

системно-структурний аналіз; функціональний аналіз. Застосування зазначених методів дало змогу забезпечити комплексний підхід до дослідження правових аспектів діджиталізації публічної влади в умовах євроінтеграції України.

Результати. Практичне впровадження електронних сервісів у публічному секторі України пройшло значний еволюційний шлях – від простих інформаційних вебсайтів до комплексної цифрової екосистеми, що інтегрує широкий спектр державних послуг та забезпечує багаторівневу взаємодію між державою, громадянами та бізнесом. Діджиталізація публічної влади в умовах євроінтеграції України трансформує традиційні механізми взаємодії держави та громадян, створюючи нові правові реалії, які потребують системного нормативного врегулювання. Процес цифрової трансформації адміністративних процедур набуває особливої актуальності після надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі у 2022 р. та підписання угоди про приєднання до єдиного цифрового ринку ЄС у 2023 р., що фактично інституціоналізувало зобов'язання щодо гармонізації національного законодавства з європейським цифровим правом [2, с. 51–52].

Концептуальною основою даного процесу виступає принцип *digital-by-default*, закріплений у Стратегії цифрової трансформації України на 2024–2027 рр., який передбачає надання державних послуг переважно в електронній формі за умови забезпечення рівного доступу для всіх категорій громадян.

Правове забезпечення діджиталізації публічної влади ґрунтується на комплексі нормативно-правових актів. Однак реалізація цих положень стикається з істотними правовими викликами, пов'язаними з необхідністю адаптації кодифікованих галузей права: адміністративного, цивільного, кримінального до нових реалій цифрового середовища, де традиційні правові конструкції часто виявляються недостатніми для регулювання відносин, що виникають у процесі функціонування штучного інтелекту, роботизованої автоматизації процесів (RPA) або блокчейн-реєстрів [3]. Особливо гостро це питання постає у контексті застосування алгоритмічного прийняття рішень у сфері

соціальних виплат, податкового адміністрування та митного контролю, де відсутність чітких правових критеріїв відповідальності за помилки, спричинені роботою автономних систем, створює правові вакууми, що можуть призводити до порушення конституційних прав громадян на оскарження адміністративних рішень та на справедливий суд.

Євроінтеграційний вимір діджиталізації публічної влади виражається у необхідності імплементації європейського цифрового права (EU DigitalAcquis), що охоплює понад 40 директив та регламентів, серед яких ключовими є Регламент (ЄС) 2016/679 про захист персональних даних (GDPR), Директива (ЄС) 2016/2031 щодо електронних процедур у сфері публічних закупівель, Регламент (ЄС) 2022/868 про цифрові послуги (DSA) та Регламент (ЄС) 2022/1925 про цифрові ринки (DMA) [4, с. 33]. Гармонізація національного законодавства із цими актами вимагає не просто формального перенесення норм у текст українських законів, а глибокої адаптації правових механізмів з урахуванням інституційних особливостей Української держави та специфіки її адміністративної культури.

Так, імплементація принципів GDPR у Закон України «Про захист персональних даних» призвела до виникнення колізій між вимогами європейського регламенту щодо мінімізації даних та практикою масового збору персональної інформації під час реєстрації на порталі «Дія», що викликало критику з боку Європейської комісії з прав людини та національного уповноваженого з прав людини. Дана колізія ілюструє фундаментальну напруженість між ефективністю цифрових послуг, що вимагають інтеграції великих обсягів даних, та правом громадян на приватність, яке є одним із фундаментальних принципів європейського правопорядку.

Правові аспекти діджиталізації публічної влади тісно пов'язані з механізмами забезпечення кібербезпеки та кіберстійкості державних інституцій, особливо в умовах воєнного стану, коли кібератаки на критичну інфраструктуру стають інструментом дестабілізації держави [5, с. 67–69]. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки

України» встановив нову систему управління кіберінцидентами, передбачивши обов'язкове повідомлення про кібератаки протягом 24 годин, а також механізми координації дій між Держспецзв'язком, СБУ та Національним банком України. Однак ефективність цього Закону обмежується відсутністю чітких критеріїв класифікації кіберінцидентів за рівнем загрози та недостатньою правовою визначеністю поняття «критична інформаційна інфраструктура», що ускладнює застосування санкційних механізмів до операторів, які не виконують вимоги з кіберзахисту.

У контексті євроінтеграції особливе значення має імплементація Директиви (ЄС) 2022/2555 про кібербезпеку (NIS2 Directive), яка передбачає розширення кола суб'єктів, що підлягають обов'язковим вимогам кіберзахисту, та встановлення єдиних стандартів реагування на інциденти на території ЄС. Україна як країна-кандидат зобов'язана адаптувати свої стандарти кібербезпеки до вимог NIS2, що вимагатиме не лише законодавчих змін, а й створення нових інституційних механізмів, зокрема незалежного регулятора у сфері кібербезпеки, аналогічного до європейських національних агентств із кібербезпеки.

Правове регулювання відкритих даних є ще одним ключовим аспектом діджиталізації публічної влади, оскільки прозорість державного управління є однією з базових вимог європейського правопорядку [6, с. 35–37]. Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, установило правові засади публікації державної інформації у машиночитабельному форматі, але його реалізація стримується відсутністю чітких технічних стандартів, неоднорідністю метаданих та обмеженим фінансуванням інфраструктурних проєктів [7, с. 125]. Окрім того, існують правові колізії між вимогами до відкритості даних та законодавством про державну таємницю, особливо у сфері оборонних закупівель та інфраструктурних проєктів, що фінансуються міжнародними організаціями.

Власне у європейському контексті відкриті дані регулюються Директивою (ЄС) 2019/1024 про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектору, яка

передбачає створення єдиного європейського простору даних (EuropeanDataSpace) зі стандартизованими правилами доступу та використання [8, с. 91–92]. Для України інтеграція до цього простору вимагатиме не лише технічної сумісності, а й правової гармонізації у сфері інтелектуальної власності, оскільки багато державних даних містять об'єкти авторського права або суміжних прав, що ускладнює їх вільне поширення.

Цифрова ідентифікація громадян є фундаментальною умовою функціонування електронного урядування, оскільки без надійного механізму автентифікації неможливе забезпечення юридичної сили електронних документів та транзакцій. Україна стала одним із лідерів у Європі з розгортання системи цифрової ідентифікації на базі мобільного додатку «Дія», який інтегрує функції електронного ідентифікатора, цифрового гаманця та сервісу надання державних послуг. Правову основу цієї системи становить Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», який визнав електронний цифровий підпис, згенерований за допомогою мобільного додатку, рівнозначним власноручному підпису для більшості адміністративних процедур.

Варто також зазначити, що дана система стикається з істотними правовими викликами, пов'язаними із сумісністю з європейським стандартом eIDAS (Regulation (EU) No 910/2014), який установлює єдині вимоги до електронної ідентифікації у країнах ЄС. Хоча Україна приєдналася до системи eIDAS у 2024 р., технічна та правова інтеграція залишається незавершеною, що ускладнює взаємне визнання електронних ідентифікаторів між Україною та країнами ЄС, особливо у сфері трансграничних послуг, таких як електронне голосування для українських громадян за кордоном або визнання цифрових дипломів освіти.

Окрім того, існують серйозні побоювання щодо захисту прав людини у контексті масової цифрової ідентифікації, зокрема ризику створення «цифрового профілю» громадянина, який консолідує дані з різних джерел (податкові, медичні, пенсійні, кримінальні реєстри),

що може призвести до порушення права на приватність та дискримінації на підставі алгоритмічного аналізу поведінки [9, с. 124–125]. Дані ризики особливо актуалізуються у контексті застосування штучного інтелекту у публічному управлінні, де алгоритми прийняття рішень можуть відтворювати існуючі соціальні упередження або створювати нові форми цифрової дискримінації.

Для України імплементація AI Act стане складним завданням, оскільки вимагатиме не лише створення нової нормативної бази, а й формування інституційного механізму нагляду за дотриманням вимог до високоризикових систем ШІ, якими є більшість додатків у сфері публічного управління – від систем оцінювання кредитоспроможності для соціальних виплат до алгоритмів прогнозування злочинності у правоохоронній діяльності. Особливо складним моментом є забезпечення «права на пояснення» (right to explanation), закріпленого у ст. 22 Регламенту GDPR, яке гарантує громадянам право отримувати зрозуміле пояснення рішень, прийнятих за допомогою автоматизованих систем. На практиці реалізація даного права ускладнюється технічною складністю сучасних алгоритмів машинного навчання, особливо нейронних мереж глибокого навчання, які функціонують як «чорні скриньки» з непрозорою логікою прийняття рішень. Це створює правовий парадокс: з одного боку, держава прагне підвищити ефективність управління за допомогою ШІ, з іншого – обов'язок забезпечувати прозорість та підзвітність алгоритмічних рішень може обмежувати можливості застосування найсучасніших технологій.

Захист прав людини в умовах діджиталізації публічної влади вимагає розвитку ефективних механізмів позасудового захисту, серед яких велике значення має інститут омбудсмена. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини активно моніторить дотримання прав громадян у цифровому просторі. Так, у 2024 р. було ініційовано перевірку законності збору біометричних даних під час реєстрації на порталі «Дія» та аналіз впливу алгоритмів соціальних мереж на психічне здоров'я підлітків.

Однак повноваження омбудсмена у цифровій сфері обмежені відсутністю спеціалізованих експертних ресурсів для технічного аудиту алгоритмів та інформаційних систем, а також відсутністю прямих повноважень щодо накладення санкцій на державні органи за порушення цифрових прав. У європейському контексті більш розвиненим є механізм нагляду за дотриманням GDPR, де національні органи із захисту даних мають широкі повноваження щодо перевірки, накладення штрафів та припинення обробки даних [10, с. 71]. Для України створення аналогічного незалежного регулятора у сфері цифрових прав є необхідною умовою євроінтеграції, що вимагає конституційних змін для забезпечення його незалежності від виконавчої влади.

Міжнародне співробітництво у сфері цифрового права є ключовим чинником успішної діджиталізації публічної влади в умовах євроінтеграції. Україна активно взаємодіє з європейськими інституціями: Європейською комісією, Радою Європи, Організацією з безпеки та співробітництва в Європі у розробленні стандартів цифрового управління. Ключовим моментом є також адаптація цифрових реформ до умов воєнного стану, коли частина території України перебуває під тимчасовою окупацією, а інфраструктура піддається систематичним кібератакам. За даних умов діджиталізація публічної влади набуває стратегічного значення для збереження державності та забезпечення неперервності функціонування державних інституцій.

Висновки. Діджиталізація публічної влади в умовах євроінтеграції України є стратегічним інструментом трансформації державного управління, який одночасно створює нові можливості для підвищення ефективності адміністративних процедур та генерує комплексні правові виклики, пов'язані з адаптацією традиційних правових конструкцій до реалій цифрового середовища. Центральною дилемою сучасного етапу цифрової трансформації виступає напруженість між прагненням до максимального охоплення громадян цифровими послугами та необхідністю забезпечення конституційних прав на приватність, недискримінацію та ефективний захист від алгоритмічних рішень.

Імплементація європейського цифрового права (EU DigitalAcquis) вимагає від України не формального копіювання норм, а глибокої інституційної адаптації з урахуванням специфіки адміністративної культури та умов воєнного стану, що істотно ускладнює процес гармонізації. Ефективний захист цифрових прав громадян неможливий без створення спеціалізованого незалежного регулятора з широкими повноваженнями щодо технічного аудиту алгоритмів, накладення санкцій та забезпечення «права на пояснення», що вимагатиме конституційних змін для гарантованої інституційної автономії такого органу. Інтеграція до європейського цифрового

простору, зокрема через сумісність зі стандартом eIDAS та європейським простором даних, є не лише технічним, а й фундаментальним правовим завданням, яке визначатиме конкурентоспроможність української економіки та рівень захисту прав громадян у міжнародному вимірі.

У подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на вивченні механізмів транспонування директив ЄС щодо електронного управління (Єдиної цифрової угоди, регламенту eIDAS 2.0), включаючи правові бар'єри імплементації, інституційну готовність державних органів та необхідність кодифікації цифрового адміністративного права.

Література

1. Європейська інтеграція та трансформація публічного врядування в Україні : матер. наук.-практ. конф., м. Львів, 19 квітня 2024 р. Львів : Львівська політехніка, 2024. 282 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/pages/27385/iadu-19042024-0905.pdf>
2. Розвиток публічного управління в контексті європейської інтеграції України : матер. наук.-практ. конф., м. Львів, 28 квітня 2023 р. Львів : Львівська політехніка, 2023. 222 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/72868e4a-6daf-4f89-89b8-1665ff3341cc/content>
3. Гнатівська А. Діджиталізація та інформатизація в адміністративно-територіальних одиницях: особливості та проблеми здійснення. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i6.2272>
4. Баранов О. А. Цифрова трансформація як джерело реновації парадигми рекодифікації та оновлення законодавства: огляд проблем. *Право України*. 2022. № 8. С. 28–47. DOI: <https://doi.org/10.33498/loou-2022-08-028>
5. Діджиталізація та права людини : зб. тез Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Хмельницький, 30 березня 2021 р. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права ім. Л. Юзькова, 2021. 394 с. URL: <https://irlykhuml.univer.km.ua/server/api/core/bitstreams/0bb9b501-a866-4695-b115-146e384ac5f9/content>
6. Олефір І. В. Моделі побудови інформаційного суспільства. *Політикус*. 2017. Вип. 5. С. 35–38. URL: http://www.politicus.od.ua/5_2017/9.pdf
7. Ортіна Г. В., Рибальченко Н. П. Державне управління у формуванні відповідального суспільства в умовах розвитку діджиталізації. *Вісник національного університету цивільного захисту України*. 2021. № 1 (14). С. 125–131. DOI: <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2021-1-15>
8. Манжосова О. В. Проблеми реалізації приватних прав в умовах глобальної цифровізації. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2021. Т. XXVIII. С. 89–96. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f2766ec8-ce27-497c-9a8e-aa277e802bdb/content>
9. Dunleavy P., Margetts H., Bastow S., Tinkler J. *Digital Era Governance: IT Corporations, the State, and E-Government*. Oxford : Oxford University Press, 2006. 275 p. URL: <https://ideas.repec.org/b/oxp/obooks/9780199547005.html>
10. Нестерович В. Ф. Принципи відкритості та прозорості в діяльності органів державної влади як передумова утвердження демократії участі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2. С. 67–77.

References

1. Yevropeiska integratsiia ta transformatsiia publicnoho vriaduvannia v Ukraini [European integration and transformation of public governance in Ukraine]: mater. nauk.-prakt. konf. (19 kvitnia 2024 r., m. Lviv) / uporiadn.: Bunyk, M. Z., Blishchuk, K. M., Fedorchak, O. V., Khudoba, O. V. Lviv : Natsionalnyi universytet "Lvivska politekhnikha", 282 p. Retrieved from <https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/pages/27385/iadu-19042024-0905.pdf> [in Ukrainian].

2. Rozvytok publicznego upravlinnia v konteksti yevropeiskoi integratsii Ukrainy [Development of public administration in the context of European integration of Ukraine]: mater. nauk.-prakt. konf. (28 kvitnia 2023 r., m. Lviv). Lviv : Natsionalnyi universytet "Lvivska politekhnika", 222 p. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/72868e4a-6daf-4f89-89b8-1665ff3341cc/content> [in Ukrainian].

3. Hnatovska, A. (2021). Dyhitalizatsiia ta informatyzatsiia v administratyvno-terytorialnykh odynyttsiakh: osoblyvosti ta problemy zdiisnennia [Digitalization and informatization in administrative-territorial units: features and problems of implementation]. *Yurydychnyi visnyk – Legal Herald*, 6, 112–124. <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i6.2272> [in Ukrainian].

4. Baranov, O. A. (2022). Tsyfrova transformatsiia iak dzherelo renovatsii paradyhmy rekodyfikatsii ta onovlennia zakonodavstva: ohliad problem [Digital transformation as a source of paradigm renovation of recodification and updating of legislation: overview of problems]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 8, 28–47. <https://doi.org/10.33498/louu-2022-08-028> [in Ukrainian].

5. Dyhitalizatsiia ta prava liudyny [Digitalization and human rights]: zb. tez Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. (m. Khmelnytskyi, 30 bereznia 2021 r.) [Collection of abstracts of the International Scientific and Practical Internet Conference (Khmelnytskyi, March 30, 2021)]. Khmelnytskyi : Khmelnytskyi universytet upravlinnia ta prava imeni L. Yuzkova, 2021. 394 p. Retrieved from <https://irlykhuml.univer.km.ua/server/api/core/bitstreams/0bb9b501-a866-4695-b115-146e384ac5f9/content> [in Ukrainian].

6. Olefir, I. V. (2017). Modeli pobudovy informatsiinoho suspilstva [Models of building an information society]. *Politykus*, 5, 35–38. Retrieved from http://www.politicus.od.ua/5_2017/9.pdf [in Ukrainian].

7. Ortyna, H. V., & Rybalchenko, N. P. (2021). Derzhavne upravlinnia u formuvanni vidpovidalnoho suspilstva v umovakh rozvytku dyhitalizatsii [State management in the formation of a responsible society in the context of digitalization development]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy – Bulletin of the National University of Civil Protection of Ukraine*, 1 (14), 125–131. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2021-1-15> [in Ukrainian].

8. Manzosova, O. V. (2021). Problemy realizatsii pryvatnykh prav v umovakh hlobalnoi tsyfrovizatsii [Problems of implementation of private rights in the context of global digitalization]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu "Odeska yurydychna akademiia" – Scientific Works of the National University "Odessa Law Academy"*, XXVIII, 89–96. Retrieved from <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f2766ec8-ce27-497c-9a8e-aa277e802bdb/content> [in Ukrainian].

9. Dunleavy, P., Margetts, H., Bastow, S., & Tinkler, J. (2006). *Digital Era Governance: IT Corporations, the State, and E-Government*. Oxford : Oxford University Press, 275 p. Retrieved from: <https://ideas.repec.org/b/oxp/obooks/9780199547005.html>

10. Nesterovych, V. F. (2016). Prynssy vidkrytosti ta prozorosti v diialnosti orhaniv derzhavnoi vlady yak peredumova utverdzhennia demokratii uchasti [Principles of openness and transparency in the activities of state authorities as a prerequisite for establishing participatory democracy]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava – Philosophical and Methodological Problems of Law*, 2, 67–77 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 28.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-8>**Кадала Віталій Віталійович**

кандидат юридичних наук, доцент
Донецький державний університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-6868-948

Гузенко Олена Павлівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та публічного управління
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-4002-2629

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У статті розкрито актуальні проблеми процесу управління публічними фінансами в умовах сьогодення. Звернуто увагу на вплив активних воєнних дій в Україні на дієвість та ефективність процесу управління публічними фінансами. Обґрунтовано необхідність тісного взаємозв'язку між принципами та функціями даного процесу, доведено доцільність його адаптації в забезпеченні руху грошових коштів бюджетами різних рівнів. Дослідження набуло подальшого розвитку наукових позицій щодо тлумачення процесу управління публічними фінансами на базі ключових компонентів. Надано авторську точку зору щодо сутнісного змісту процесу управління публічними фінансами в контексті понятійної категорії «сукупність способів та прийомів управлінських циклів бюджетів різних рівнів щодо забезпечення руху грошових коштів, які здатні через діяльність органів виконавчої влади та в межах визначених законом повноважень органів місцевого самоврядування провести мобілізацію, раціональний розподіл та ефективне використання фінансових ресурсів, з метою досягнення повного покриття витрат на обороноздатність країни, соціальної підтримки її громадян, на основі тісного взаємозв'язку обраних принципів та функцій здатних створити атмосферу прозорості, доступності, контролю та відповідальності уповноважених осіб за свої дії в надзвичайних умовах розвитку». Надано обґрунтування кожної компоненти, котра обрана для розкриття сутнісного змісту процесу управління публічними фінансами. Доведено необхідність впровадження напрямків удосконалення процесу управління публічними фінансами з урахуванням встановлених проблематичних аспектів.

Ключові слова: публічні фінанси, управлінський процес, бюджетне планування, фінансове прогнозування, податкова політика, фінансовий контроль, фінансова стабільність, воєнні виклики.

Kadala V. V., Guzenko O. P. Current issues in public finance management in today's context

The article reveals current problems in the process of public finance management in today's conditions. Attention is drawn to the impact of active military operations in Ukraine on the effectiveness and efficiency of the public finance management process. The necessity of a close interconnection between the principles and functions of this process is substantiated, and the expediency of its adaptation in ensuring the movement of funds through budgets at various levels is proven. The study further develops scientific positions on the interpretation of the public finance management process based on key components. The author's point of view on the essential content of the public finance management process in the context of the conceptual category "a set of methods and techniques of management cycles of budgets at various levels to ensure the movement of funds, which are capable, through

© Кадала В. В., Гузенко О. П., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

the activities of executive bodies and within the limits of the powers of local self-government bodies defined by law, to carry out mobilization, rational distribution, and effective use of financial resources in order to fully cover the costs of the country's defense capability and social support for its citizens, based on the close interconnection of selected principles and functions capable of creating an atmosphere of transparency, accessibility, control, and accountability of authorized persons for their actions in extraordinary conditions of development."

Justification is provided for each component selected to reveal the essence of the public finance management process. The necessity of implementing measures to improve the public finance management process, taking into account the identified problematic aspects, is proven.

Key words: *public finance, management process, budget planning, financial forecasting, tax policy, financial control, financial stability, military challenges*

Вступ. На даний час українське суспільство потерпає від затяжних воєнних дій в країні, що призводить до порушення різних аспектів її життєдіяльності. Для захисту національних інтересів необхідно підтримувати економічну стійкість держави, що досягається передусім через ефективне функціонування системи фінансової стабільності. Ключовим інструментом розв'язання цієї проблеми є ефективне управління державними фінансами, що забезпечує пріоритетне фінансування оборонного сектору та соціальний захист вразливих категорій населення в умовах війни. Беззаперечним є той факт, що мова йде про процес управління публічними фінансами (далі – УПФ), який забезпечує виконання функцій держави стосовно руху грошових коштів, з урахуванням принципів прозорості, ефективності, законності та підзвітності.

У надзвичайних умовах розвитку країни процес УПФ зазнає негативного впливу та стикається з численними викликами, а саме високий дефіцит бюджету, зростання зовнішнього боргу, неефективне використання коштів та корупційні ризики. До ключових проблем процесу управління публічними фінансами слід віднести відсутність єдиного інституційного простору, низьку прозорість видатків на різних бюджетних рівнях, недостатню відповідальність розпорядників коштів та застарілі механізми фінансового контролю за їх цільовим використанням. Сучасність доводить необхідність розробки та адаптації заходів націлених на нівелювання негативних аспектів процесу УПФ. Все окреслене доводить актуальність та сучасність обраного напрямку дослідження.

Матеріали та методи. У колі наукової спільноти проблематичні сегменти процесу УПФ досліджується досить тривалий час.

Посилення уваги до цієї тематики пояснюється прагненням наукової спільноти розкрити природу воєнних загроз та визначити характер змін, яких зазнають процеси УПФ під їхнім впливом. Наукові розробки вітчизняних вчених знайшли відображення в формі дисертаційних та монографічних досліджень. Так, Н. Б. Кирич, Т. І. Кужда та Н. М. Шведа [1] в монографічних дослідженнях вивчали питання актуальних проблем публічного управління та адміністрування. Натомість, дослідженню адміністративно-правового регулювання та організаційного забезпечення УПФ України присвячена наукова розробка С. М. Клімова [2]. У свою чергу Н. Замкова, О. Прутська, О. Абдуллаєва та А. Гнидюк [3] вивчали питання публічних фінансів України в умовах воєнного часу. При цьому, І. З. Сторонянська, М. М. Біль, О. П. Мульська, Т. Л. Кльоба [4] присвятили монографічні наукові пошуки фінансовим детермінантам економічного зростання регіонів і громад України в умовах нестабільності, в контексті поведінкової економіки. Теоретико-методологічні засади та практичні аспекти сучасного фінансового управління стали предметом дослідження групи вітчизняних вчених І. В. Лапа, В. П. Кравченко, С. І. Дерев'янка, Л. А. Сахно [5]. Не зменшуючи значущості вже опублікованих результатів наукових розробок проблема процесу УПФ не втрачає своєї актуальності, особливо в умовах активних воєнних дій в Україні.

Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові методи пізнання, зокрема синтезу, аналізу, узагальнення, формально-логічний, описовий та діалектичний.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі деструктивних чинників процесу УПФ та розробці науково-практичних рекомендацій

щодо його адаптації та модернізації в умовах воєнного стану.

Результати. Актуальні питання процесу УПФ охоплюють значне коло сегментів в Україні, котра в зоні активних бойових дій. Таке твердження витікає з того, що відбулася суттєві зміни в управлінських циклах бюджетного планування, фінансового прогнозування та в системі державного фінансового контролю. При цьому, не менш важливим є переосмислення рольового та сутнісного розуміння не лише процесу УПФ, а й компонентів, які забезпечують його дієвість та ефективність.

Одним з ключовим є аспект розуміння взаємозв'язку між принципами та функціями даного процесу. Важливо звернути увагу на той факт, що науковці як правило розглядають функції та принципи відокремлено.

Так, К. Є. Мойсеєнко [6] вважає «...Загальноприйнятою основою сучасного трактування загальних принципів УПФ за умов сьогодення в більшості підходів виступають принципи належного врядування». Науковець пропонує до їх складу включити принципи участі, прозорості, орієнтації на консенсус, рівності та урахування інтересів, ефективності та результативності, відповідальності та підзвітності. Зазначені принципи характеризуються глибокою внутрішньою взаємозалежністю, оскільки у своїй сукупності вони формують методологічний базис та виступають ключовим детермінантом розвитку процесу УПФ.

Поряд з зазначеними принципами варто звернути увагу на два підходи до визначення функцій:

по-перше, функції системи УПФ, які охоплюють: планування (визначення завдань та методів їх реалізації внаслідок розподілення повноважень між органом влади на державному та місцевому рівні); організацію (формування діяльності органів влади згідно поставлених завдань та обраних методів їх виконання); стимулювання (реалізація поставлених завдань з метою отримання суспільних благ); розподіл (розподіл фінансових ресурсів для забезпечення потреб держави); контроль (реалізація поставлених завдань, за допомогою розробки відповідних нормативів та норм, які контролюватимуть досягнуті результати);

по-друге, функції процесу УПФ, які включають: бюджетування (розробка та визначення пріоритетності витрат бюджетів різних рівнів); мобілізація грошових потоків держави (надходження податкових платежів і зборів, акумуляція інших надходжень до бюджетного (фінансового) плану країни); розподіл (перерозподіл) бюджетних потоків на потреби країни (фінансування витрат на обороноздатність країни, на заходи національної безпеки, на допомогу малозабезпечених верств населення); використання грошових коштів держави (на забезпечення намічених потреб видатної частини бюджетів різних рівнів); контрольна (нагляд та контроль за використанням грошових коштів держави у відповідності до цільового призначення).

З огляду на викладене, актуалізується потреба в дослідженні детермінованого взаємозв'язку між фундаментальними принципами та функціональними компонентами системи управління публічними фінансами. Враховуючи, що принципи управління публічними фінансами визначають фундаментальні засади системи, а функції – ключові напрями її реалізації, чітке окреслення їхнього змісту є необхідною умовою забезпечення цільової ефективності процесу УПФ. Обґрунтуванням зазначеного може слугувати тісний взаємозв'язок принципу законності процесу УПФ, з функцією контролю за дотриманням встановлених правових норм і стандартів. При цьому, принцип ефективності та результативності, відповідальності та підзвітності, забезпечується функцією розподілу бюджетних потоків на потреби країни, котра воює. На нашу думку, головною метою даного взаємозв'язку має виступати досягнення максимального результату при мінімальних затратах на процеси накопичення, розподілу та використання грошових бюджетних потоків.

У період дії воєнного стану в Україні забезпечення системного взаємозв'язку між принципами та функціями управління публічними фінансами є критичною умовою підвищення його інституційної дієвості та результативності. Окрім цього, в умовах постійних воєнних викликів, процес УПФ отримує можливість адаптувати більш тісний

взаємозв'язок з громадкістю, її проблемами на основі принципів гласності, доступності та відповідальності держави за виконання взятих зобов'язань. Очевидним є те, що в даному випадку ключову роль відіграє функція звітності.

З огляду на це, перспективним напрямом модернізації системи УПФ є обґрунтування необхідності не лише дотримання системного взаємозв'язку між її компонентами, а й розширення переліку принципів за умови обов'язкової імплементації відповідних управлінських функцій. Такий підхід дозволить посилити інституційну відповідальність уповноважених суб'єктів та створить передумови для підвищення ефективності виконання державою своїх соціально-економічних зобов'язань перед суспільством.

Поряд із зазначеним, актуалізується необхідність концептуального переосмислення сутнісно-рольових характеристик управління публічними фінансами як дефініції. Це дозволить верифікувати пріоритетні вектори його модернізації відповідно до трансформаційних викликів сучасності.

Нагадаємо, Законом України «Про відкритість використання публічних коштів» [7] вперше в Україні було закріплено розд. І ст. 2 поняття «публічні кошти». Законодавець запропонував тлумачити їх як «...кошти державного бюджету (крім таємних видатків), бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії, кошти Національного банку України, державних банків, державних цільових фондів, Пенсійного фонду України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, а також кошти суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності» [7]. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що категорія «процес управління публічними фінансами» наразі позбавлена чіткої правової детермінації в Україні, що зумовлює фрагментарність його правового регулювання.

Незважаючи на це, наукова спільнота приділила увагу вивченню процесу УПФ, однак єдиної позиції щодо сукупності сегментів, які

здатні розкрити його сутнісний зміст так і немає. Серед сучасних науковців існують доволі різні позиції щодо процесу УПФ, як:

- система формування, розподілу та використання фондів грошових коштів, призначених для забезпечення діяльності державних і муніципальних органів влади [8, с. 168];

- управління фінансами щодо мобілізації, розподілу, перерозподілу, використання та контролю фінансів у різних сферах суспільного життя [9, с. 16];

- прийняття нормативно-правових актів уповноваженими органами фінансової діяльності держави щодо спрямування, координації руху грошових коштів та інших фінансових ресурсів, функціонування централізованих та децентралізованих грошових фондів і здійснення контролю з метою забезпечення ефективності під час досягнення конкретних поставлених цілей у сфері публічної фінансової діяльності для максимального задоволення публічного інтересу населення [10, с. 148];

- адміністрування суб'єктів УПФ, що реалізують функції із забезпечувального, сприяльного та втручального впливу на публічну фінансову систему, яке врегульоване спрямованими на забезпечення певного публічного інтересу нормами окремого правового інституту публічного права, що формально визначені певними нормативно-правовими інструментами [11, с. 23].

Тільки з вищенаведеного стає зрозумілим, що визначення сутнісного змісту процесу УПФ, з наукових позицій включає різні сегменти, проте єдиним є включення координації руху грошових коштів бюджетів різних рівнів. Ми вважаємо, сучасні умови функціонування країни висувають вимоги щодо більш предметного трактування процесу УПФ в якості понятійної категорії, а саме: сукупність способів та прийомів управлінських циклів бюджетів різних рівнів щодо забезпечення руху грошових коштів, які здатні через діяльність органів виконавчої влади та в межах визначених законом повноважень органів місцевого самоврядування провести мобілізацію, раціональний розподіл та ефективне використання фінансових ресурсів, з метою досягнення повного покриття витрат на обороноздатність

країни, соціальну підтримку її громадян, на основі тісного взаємозв'язку обраних принципів та функцій здатних створити атмосферу прозорості, доступності, контролю та відповідальності уповноважених осіб за свої дії в надзвичайних умовах розвитку. Очевидним є те, що запропоноване розширене тлумачення понятійної категорії «процес УПФ», з одного боку, деталізує перелік визначальних компонентів, з іншого боку, має низку аргументів щодо адаптації. На користь авторської пропозиції існує ряд переваг:

по-перше, висунуто вимогу стосовно наявності різних способів та прийомів управлінських циклів бюджетів різних рівнів, мається на увазі з метою більш ефективного УПФ доцільно застосовувати існуючі інноваційні прийоми, залучати інструменти управління, що спираються на досвід країн ЄС, впроваджувати власті апробовані сегменти в управлінських циклах;

по-друге, окреслено сегмент як забезпечення руху грошових коштів, так і безпосередніх виконавців у якості органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, з уточненням сфери виконання покладених на них повноважень мобілізацію, раціональний розподіл та ефективне використання фінансових ресурсів;

по-третє, визначено мету процесу УПФ щодо досягнення повного покриття витрат на обороноздатність країни та соціальної підтримки її громадян;

по-четверте, акцентовано увагу на обов'язковість тісного взаємозв'язку між обраними принципами та функціями процесу УПФ, з наданням пояснення його доцільності в контексті здатності створення атмосфери прозорості, доступності, контролю та відповідальності уповноважених осіб за свої дії, в надзвичайних умовах розвитку.

На наше переконання, оптимізація процесу УПФ має ґрунтуватися на систематичному впровадженні інструментів підвищення його ефективності. Особливої уваги потребує ретроспективний аналіз проблемних сегментів, що дозволить мінімізувати негативний вплив минулих управлінських дисбалансів на поточну динаміку публічних фінансів.

З цієї нагоди слушною є думка А. Є. Абдуллаєвої та О. О. Харковенко, котрі окреслюють зміст проблематичних сегментів: «...низький рівень доходів населення та соціальний тиск на державний бюджет, корупція, неоптимальна структура бюджету, недостатність ресурсів для реалізації великих інфраструктурних проєктів, відсутність ефективної системи контролю за використанням державних коштів» [12]. Цінність роботи авторів полягає в одночасному встановленні напрямків підвищення ефективності процесу УПФ «...забезпечення прозорості та відкритості, ефективного планування та бюджетування, розвиток системи контролю за використанням бюджетних коштів, підвищення рівня інформаційної культури населення» [12].

Підсумовуючи, слід підтримати позицію К. М. Бліщук [13, с. 65] щодо критичної необхідності прийняття оперативних та економічно обґрунтованих управлінських рішень. У сучасних реаліях саме спроможність органів державної влади та місцевого самоврядування до рішучих дій є визначальним чинником забезпечення ефективності розподільчих процесів у системі публічних фінансів. Отже, в умовах воєнного стану управління публічними фінансами (УПФ) трансформується з суто технічного процесу в стратегічний інструмент забезпечення національних інтересів та економічної стійкості країни. Ефективність функціонування системи УПФ безпосередньо залежить від дотримання детермінованого взаємозв'язку між її фундаментальними принципами та практичними функціями. Синхронізація цих компонентів дозволяє максимізувати результативність розподілу обмежених фінансових ресурсів.

Висновки. Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що повномасштабна військова агресія та ведення активних бойових дій на території України спричинили системну дестабілізацію управлінських механізмів на макро- та мікроекономічному рівнях. Сучасні виклики воєнного стану зумовлюють жорсткі вимоги до бюджетної архітектури в частині балансування витрат на національну безпеку та соціальні гарантії. У цьому контексті процес УПФ виступає фундаментальним вектором стабілізації, що дозволяє конвертувати обмежені фінансові ресурси у життєдіяльність

країни та виконання нею невідкладних стратегічних функцій. Для підвищення ефективності та дієвості процесу УПФ постав ряд актуальних питань: переосмислення рольового та сутнісного змісту, дотримання тісного взаємозв'язку між принципами і функціями та посилення відповідальності уповноважених осіб за свої дії у сфері публічних фінансів. Об'єктивною потребою сьогодення є модернізація механізмів фінансового контролю за цільовим використанням бюджетних ресурсів.

Пріоритетним завданням при цьому виступає впровадження інтегрованої системи моніторингу фінансових операцій, що забезпечить верифікацію бюджетних потоків та їх своєчасну адаптивну корекцію.

Результати дослідження підкреслюють необхідність подальшої роботи над удосконаленням процесу УПФ в контексті дослідження етапів моніторингу за діями виконавців органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Література

1. Актуальні проблеми публічного управління та адміністрування : колективна монографія / Н. Б. Кирич, Т. І. Кужда, Н. М. Шведа; за заг. ред. д.е.н., проф. Кирич Н. Б. Тернопіль : ФОП «Паляниця В. А.», 2020. 268 с.
2. Клімова С. М. Адміністративно-правове регулювання та організаційне забезпечення управління публічними фінансами України : монографія. Харків : ТОВ «Планета-принт», 2018. 360 с.
3. Публічні фінанси України в умовах воєнного часу : монографія / Н. Замкова, О. Прутська, О. Абдуллаєва, А. Гнидюк та ін. Primedia eLaunch, Boston, USA, 2024. 106 с. DOI: 10.46299/979-8-89619-787-4
4. Фінансові детермінанти економічного зростання регіонів і громад України в умовах нестабільності: погляд крізь призму поведінкової економіки : монографія / І. З. Сторонянська, М. М. Біль, О. П. Мульська, Т. Л. Кльоба та ін.; за ред. Г. В. Возняк. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього» НАН України, 2023. 557 с.
5. Фінанси, гроші та кредит: теоретико-методологічні засади та практичні аспекти сучасного фінансового управління : колективна монографія / І. В. Лапа, В. П. Кравченко, С. І. Дерев'янка, Л. А. Сахно та ін. Полтава : ПП «Астрая», 2025. 153 с.
6. Мойсеєнко К. Є. Принципи управління публічними фінансами за умов постконфліктного відновлення національної економіки. *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6013>
7. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11 лют. 2025 р. № 183-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text>
8. Вдовенко С. М., Шульга Ю. В. Проблеми та перспективи формування сучасної системи публічних фінансів в Україні. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2012. № 2 (14). С. 166–170.
9. Ковальчук А. Фінансове право: проблеми утвердження та ефективного застосування *Публічне право*. 2017. № 1 (25). С. 10–16.
10. Шолкова Т. Б. Поняття та значення управління публічними фінансами. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 15. С. 143–151. DOI: 10.33244/2521-1196.15.2019.143-151
11. Клімова С. М. Організаційно-правові основи управління публічними фінансами в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2019. 35 с.
12. Абдуллаєва А. Є., Харковенко О. О. Особливості ефективного управління публічними фінансами в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-1>
13. Бліщук К. М. Особливості управління публічними фінансами у воєнний період. *Ефективність державного управління*. 2022. Вип. 1/2 (70/71). С. 62–67. DOI: <https://doi.org/10.36930/507008>

References

1. Aktualni problemi publicznego upravlinnya ta administruvannya [Current Issues in Public Management and Administration]: kolektivna monografiya / N. B. Kirich, T. I. Kuzhda, N. M. Shveda; za zag. red. d.e.n., prof. Kirich N. B. (2020). Ternopil: FOP "Palyanicya V. A" [in Ukrainian].
2. Klimova, S. M. (2018). Administrativno-pravove reguluvannya ta organizacijne zabezpechennya upravlinnya publichnimi finansami Ukrayini [Administrative and legal regulation and organizational support of public finance management in Ukraine]: monografiya. Harkiv : TOV "Planeta-print" [in Ukrainian].

3. Publichni finansi Ukrayini v umovah voyennogo chasu [Public finances of Ukraine in wartime]: monografiya / N. Zamkova, O. Prutska, O. Abdullayeva, A. Gnidyuk ta in. (2024). Primedia eLaunch, Boston, USA. DOI: 10.46299/979-8-89619-787-4 [in Ukrainian].
4. Finansovi determinanti ekonomichnogo zrostannya regioniv i gromad Ukrayini v umovah nestabilnosti: poglyad kriz prizmu povedinkovoyi ekonomiki [Financial determinants of economic growth in regions and communities of Ukraine in conditions of instability: a view through the prism of behavioral economics]: monografiya / I. Z. Storonyanska, M. M. Bil, O. P. Mulska, T. L. Kloba ta in.; za red. G. V. Voznyak. (2023). Lviv: DU "Institut regionalnih doslidzhen imeni M. I. Dolishnogo" NAN Ukrayini [in Ukrainian].
5. Finansi, groshi ta kredit: teoretiko-metodologichni zasadi ta praktichni aspekti suchasnogo finansovogo upravlinnya [Finance, Money, and Credit: Theoretical and Methodological Foundations and Practical Aspects of Modern Financial Management]: kolektivna monografiya / I. V. Lapa, V. P. Kravchenko, S. I. Derev'yanko, L. A. Sahno ta in. (2025). Poltava: PP "Astraya" [in Ukrainian].
6. Mojseyenko, K. Ye. (2017). Principi upravlinnya publichnimi finansami za umov post-konfliktnogo vidnovlennya nacionalnoyi ekonomiki [Principles of public finance management in the context of post-conflict recovery of the national economy]. *Efektivna ekonomika*. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6013> [in Ukrainian].
7. Pro vidkritist vikoristannya publichnikh koshtiv [On the transparency of public funds use]: Zakon Ukrayini vid 11.02.2025 r. № 183-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text> [in Ukrainian].
8. Vdovenko, S. M., Shulga, Yu. V. (2012). Problemi ta perspektivi formuvannya suchasnoyi sistemi publichnikh finansiv v Ukrayini [Problems and prospects for the formation of a modern public finance system in Ukraine]. *Naukovij visnik ChDIEU*. № 2 (14). S. 166–170. [in Ukrainian].
9. Kovalchuk, A. (2017). Finansove pravo: problemi utverdzhennya ta efektivnogo zastosuvannya [Financial law: problems of establishment and effective application]. *Publichne pravo*. № 1 (25). S. 10–16. [in Ukrainian].
10. Sholkova, T. B. (2019). Ponyattya ta znachennya upravlinnya publichnimi finansami [The concept and significance of public finance management]. *Mizhnarodnij yuridichnij visnik: aktualni problemi suchasnosti (teoriya ta praktika)*. Vip. 15. S. 143-151. DOI: 10.33244/2521-1196.15.2019.143-151 [in Ukrainian].
11. Klimova, S. M. (2019). Organizacijno-pravovi osnovi upravlinnya publichnimi finansami v Ukrayini [Organizational and legal foundations of public finance management in Ukraine]: avtoref. dis. ... d-ra yurid. nauk : 12.00.07. Harkiv [in Ukrainian].
12. Abdullayeva, A. Ye., Harkovenko, O. O. (2023). Osoblivosti efektivnogo upravlinnya publichnimi finansami v Ukrayini [Features of effective public finance management in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*. Vip. 51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-1> [in Ukrainian].
13. Blishuk, K. M. (2022). Osoblivosti upravlinnya publichnimi finansami u voyennij period [Features of public finance management during wartime]. *Efektivnist derzhavnogo upravlinnya*. Vip. 1/2 (70/71). S. 62–67. DOI: <https://doi.org/10.36930/507008> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 03.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 342.951:351.746.1(477):355.01
DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-9>

Козакевич Олеся Миколаївна

докторка філософії у галузі права,
доцентка кафедри правових та інформаційних технологій
Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Хмельницький інститут соціальних технологій
ORCID: 0000-0002-5528-7008

Царук Андрій В'ячеславович

доктор філософії у галузі права,
старший викладач кафедри адміністративної діяльності
Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
Web of Science Researcher ID: ADA-4679-2022
ORCID: 0000-0002-7871-0323

ПРАВОЗАХИСНА ТА ПРАВОЗАСТОСОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті здійснено ґрунтовний науково-правовий аналіз правозахисної та правозастосовної діяльності Державної прикордонної служби України в умовах дії правового режиму воєнного стану. Актуальність дослідження зумовлена докорінною трансформацією функціонального призначення прикордонної служби, яка в умовах повномасштабної збройної агресії проти України виконує не лише класичні завдання із забезпечення охорони та недоторканності державного кордону, а й реалізує розширений комплекс повноважень у сфері правоохоронної, адміністративно-юрисдикційної та правозахисної діяльності. Особливого значення набуває проблема забезпечення належного балансу між потребами національної безпеки та обов'язком держави гарантувати дотримання прав і свобод людини навіть за умов надзвичайних правових режимів. У межах дослідження проаналізовано нормативно-правові засади діяльності Державної прикордонної служби України в період воєнного стану, визначено особливості застосування норм адміністративного законодавства та специфіку реалізації правозахисної функції під час здійснення прикордонного контролю, документування адміністративних правопорушень, застосування заходів адміністративного примусу та обмеження свободи пересування окремих категорій осіб. Особливу увагу приділено процесуальним гарантіям осіб, які перетинають державний кордон України, зокрема чоловіків призовного віку, внутрішньо переміщених осіб, біженців і шукачів притулку, а також питанням недопущення дискримінаційних підходів та неправомірного втручання у сферу приватних прав. На основі аналізу правозастосовної практики та статистичних даних діяльності прикордонних підрозділів виокремлено ключові виклики, з якими стикається ДПСУ в умовах воєнного стану, зокрема масовий характер міграційних процесів, зростання кількості адміністративних правопорушень у сфері перетину державного кордону, ускладнення процедур фіксації правопорушень з огляду на вимоги інформаційної безпеки та необхідність міжвідомчої координації з іншими органами сектору безпеки і оборони. Обґрунтовано, що ефективність правозахисної діяльності Державної прикордонної служби України значною мірою залежить від рівня правової визначеності, належної професійної підготовки персоналу, чіткого дотримання процесуальних стандартів, а також функціонування дієвих механізмів контролю за законністю дій прикордонників. Зроблено висновок про необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання та організаційно-правових засад діяльності ДПСУ з урахуванням міжнародних стандартів у сфері прав людини та реалій правового режиму воєнного стану.

Ключові слова: Державна прикордонна служба України, воєнний стан, правозахисна діяльність, правозастосування, прикордонники, КУПАП, адміністративна відповідальність, прикордонний контроль, права людини, національна безпека.

Kozakevych O. M., Tsaruk A. V. Human rights protection and law enforcement activities of the State Border Guard Service of Ukraine under martial law

This article provides a comprehensive legal and doctrinal analysis of the human rights protection and law enforcement activities of the State Border Guard Service of Ukraine under the legal regime of martial law. The relevance of the research is determined by the profound transformation of the functional role of border authorities following the introduction of martial law on 24 February 2022 as a result of the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. In the current security environment, the State Border Guard Service of Ukraine performs not only its traditional tasks related to the protection of the state border and border control but also exercises an expanded range of law enforcement, administrative-jurisdictional, defense-related and humanitarian functions. This multidimensional nature of border activities significantly increases the importance of ensuring effective protection of human rights while simultaneously safeguarding national security interests. The article examines the normative and legal framework governing the activities of the State Border Guard Service of Ukraine during martial law, with particular attention paid to the application of constitutional provisions, special legislation regulating border protection, and international human rights standards. The study identifies the specific features of administrative and legal regulation of border activities in extraordinary legal conditions, emphasizing the need to maintain the principles of legality, proportionality, necessity and legal certainty when restricting individual rights and freedoms. Special focus is placed on procedural guarantees for persons crossing the state border, including internally displaced persons, refugees, asylum seekers, foreign nationals and stateless persons, as well as men of conscription age whose freedom of movement is subject to temporary restrictions under mobilization legislation. Based on the analysis of law enforcement practice and official statistical data, the article highlights the key challenges faced by border authorities during martial law, including unprecedented migration flows, a significant increase in administrative offenses related to border crossing, heightened security risks, and the complexity of documenting offenses under conditions of information sensitivity. Particular attention is devoted to the administrative-jurisdictional activities of border units, including the application of administrative coercive measures, detention procedures, verification of documents and initiation of administrative liability proceedings. The study substantiates that inadequate regulation or inconsistent enforcement of these powers may lead to violations of human rights and undermine public trust in state institutions. The article concludes that the effectiveness of human rights protection by the State Border Guard Service of Ukraine under martial law largely depends on the improvement of legal regulation, enhancement of professional training of border personnel, development of internal oversight mechanisms, and strengthening cooperation with other law enforcement bodies, the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights and international monitoring institutions. The author argues that further adaptation of border legislation to international human rights standards is essential to ensure a sustainable balance between national security imperatives and the protection of fundamental human rights in times of armed conflict.

Key words: State Border Guard Service of Ukraine, martial law, human rights protection activities, law enforcement, border guards, Code of Ukraine on Administrative Offenses, administrative liability, border control, human rights, national security.

Вступ. Запровадження правового режиму воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 р. у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації зумовило істотні зміни у системі забезпечення національної безпеки та правопорядку. У цих умовах діяльність Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) зазнала суттєвої трансформації, оскільки поряд із традиційними завданнями з охорони державного кордону на неї покладено розширене коло правоохоронних, оборонних та гуманітарних функцій. Особливої актуальності набуває правозахисний аспект діяльності ДПСУ, адже прикордонні підрозділи

здійснюють контроль за переміщенням осіб через державний кордон, беруть участь в евакуації цивільного населення з районів активних бойових дій, виконують завдання на лінії зіткнення та безпосередньо взаємодіють із громадянами в умовах підвищених безпекових ризиків. За таких обставин суттєво зростає імовірність виникнення конфліктних ситуацій між інтересами державної безпеки та необхідністю дотримання прав і свобод людини.

Водночас практика правозастосування свідчить про наявність низки проблем, пов'язаних із реалізацією прикордонниками своїх повноважень у межах воєнного стану, що потребує

наукового осмислення з урахуванням положень національного законодавства та міжнародних стандартів у сфері прав людини. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження правозахисної та правозастосовної діяльності ДПСУ в сучасних умовах.

Метою статті є комплексне дослідження правозахисної та правозастосовної діяльності Державної прикордонної служби України в умовах дії правового режиму воєнного стану крізь призму забезпечення балансу між заходами національної безпеки та гарантіями дотримання основоположних прав і свобод людини. Реалізація зазначеної мети дає змогу оцінити ступінь відповідності правозастосовної практики прикордонних підрозділів принципам законності, пропорційності та правової визначеності, що є критеріями належного функціонування державних інституцій у період надзвичайних правових режимів.

Матеріали та методи. Проблематика правозахисної діяльності органів сектору безпеки й оборони, зокрема в умовах дії надзвичайних правових режимів, перебуває у полі уваги сучасної адміністративно-правової науки. Теоретичні засади забезпечення прав і свобод людини в діяльності органів публічної влади розроблялися у працях В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, О. М. Бандурки, Т. О. Коломоєць, які сформулювали доктринальні підходи до розуміння адміністративно-правового статусу правоохоронних органів та меж застосування адміністративного примусу. Питання функціонування Державної прикордонної служби України як суб'єкта забезпечення національної безпеки та щодо захисту прав людини на державному кордоні в умовах воєнного часу висвітлено у публікації Д. О. Мостового, у якій акцентовано увагу на викликах забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших уразливих категорій населення.

Разом із тим зазначене дослідження має переважно оглядовий характер і не охоплює системного аналізу трансформації правозастосовної діяльності ДПСУ в умовах розширення адміністративно-примусових повноважень. Попри наявність окремих наукових розвідок, у сучасній доктрині відсутнє комплексне дослідження, у межах якого правозахисна та

правозастосовна діяльність Державної прикордонної служби України розглядалася б як взаємопов'язані складники трансформованої безпекової функції держави в умовах повномасштабної збройної агресії та як цілісна концептуальна модель співвідношення національної безпеки та гарантій прав людини в умовах воєнного стану. Таким чином, необхідність систематизації доктринальних підходів, узагальнення правозастосовної практики та формування цілісного бачення правозахисного потенціалу ДПСУ в сучасних умовах зумовлюють актуальність цього дослідження та визначають його наукову спрямованість.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання. Зокрема, застосовано діалектичний метод для аналізу трансформації функцій ДПСУ в умовах воєнного стану; формально-юридичний метод – для дослідження норм Конституції України, законів України та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність прикордонної служби; системно-структурний метод – для визначення місця правозахисної функції у загальній системі повноважень ДПСУ.

Наукова новизна дослідження полягає у формуванні цілісної концептуальної моделі правозахисної та правозастосовної діяльності Державної прикордонної служби України в умовах дії правового режиму воєнного стану, що розглядається не ізольовано як сукупність адміністративно-юрисдикційних повноважень, а як багатовимірний механізм публічно-владної діяльності, спрямований на одночасну реалізацію безпекової та правогарантійної функцій держави.

Результати. Правове забезпечення діяльності Державної прикордонної служби України в умовах воєнного стану формується на основі комплексного поєднання норм національного та міжнародного права. Базовими нормативними орієнтирами є положення Конституції України [1], спеціальні закони, що регламентують правовий статус і повноваження ДПСУ, зокрема закони України «Про Державну прикордонну службу України» [2], «Про правовий режим воєнного стану» [3], «Про державний кордон України» [4], а також міжнародно-правові акти у сфері захисту прав людини

включно з Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [5]. Законодавчо визначене призначення ДПСУ полягає у забезпеченні суверенітету та територіальної цілісності держави шляхом охорони державного кордону в усіх його просторових вимірах та здійснення прикордонного контролю в установлених пунктах пропуску.

Запровадження воєнного стану зумовило істотне розширення функціонального спектра діяльності прикордонної служби [6]. На підставі актів Президента України та відомчих нормативних документів Адміністрації ДПСУ прикордонні підрозділи були наділені додатковими повноваженнями, зокрема у сфері виявлення та затримання осіб, причетних до співпраці з державою-агресором, посилення контролю за транскордонним переміщенням осіб і товарів, а також участі у здійсненні евакуаційних заходів із територій підвищеної небезпеки. Разом із тим реалізація таких повноважень має здійснюватися виключно в межах правового поля з дотриманням принципів необхідності, пропорційності та недопущення свавільного обмеження прав і свобод людини.

Правозахисна функція держави посідає центральне місце в системі її публічної діяльності та спрямована на забезпечення стабільності інституційного правопорядку, заснованого на засадах верховенства права, поваги й гарантування прав і свобод людини, а також дотримання демократичних цінностей. Аналіз практики діяльності Державної прикордонної служби України свідчить, що ключовими напрямками реалізації її правоохоронної функції в умовах воєнного стану є забезпечення реалізації права осіб на свободу пересування через державний кордон із дотриманням обмежень та процедур, установлених чинним законодавством; гарантування прав внутрішньо переміщених осіб у процесі їх евакуації з територій підвищеної небезпеки; забезпечення процесуальних гарантій під час затримання осіб та здійснення перевірки документів; захист прав біженців і осіб, які звернулися із заявами про надання притулку; протидія торгівлі людьми на державному кордоні, а також фіксація та документування злочинів, учинених проти цивільного населення на прикордонних територіях [7].

Масові міграційні процеси, спричинені повномасштабною збройною агресією, зумовили безпрецедентне навантаження на прикордонні підрозділи. За офіційними даними ДПСУ, від початку повномасштабного вторгнення державний кордон України перетнули понад шість мільйонів громадян, що об'єктивно вимагало від прикордонників особливо високого рівня професійної відповідальності з метою забезпечення оперативного, безпечного та правомірного здійснення прикордонного контролю без порушення прав осіб, які перетинають кордон.

Окрему увагу в контексті правоохоронної діяльності ДПСУ слід приділити забезпеченню прав чоловіків призовного віку. Відповідно до вимог законодавства про мобілізацію, виїзд за межі України для чоловіків віком від 18 до 60 років допускається лише за наявності визначених законом підстав і відповідних підтверджених документів [8; 9]. Виконуючи обов'язок перевірки таких документів, прикордонники повинні діяти виключно в межах закону, забезпечуючи дотримання процесуальних гарантій, принципу рівності та недопущення будь-яких проявів дискримінації чи неправомірного тиску.

Правозахисна діяльність прикордонної служби має виражену регіональну специфіку, що зумовлена геополітичним положенням окремих ділянок державного кордону. На західному напрямку першочерговим завданням є забезпечення впорядкованого виїзду громадян України, іноземців та осіб без громадянства, а також безперешкодного ввезення гуманітарної допомоги. На північних і східних рубежах прикордонники виконують завдання у тісній взаємодії із Силами оборони України, беручи безпосередню участь у заходах із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності. Південний напрямок характеризується необхідністю здійснення контролю за морськими кордонами та протидії незаконному переміщенню через тимчасові лінії розмежування. Різноманітність умов виконання службових завдань зумовлює постійне виникнення викликів у сфері забезпечення прав людини, що потребує від прикордонних органів гнучкого та адаптивного підходу [10].

Вагомим чинником ефективності правозахисної діяльності ДПСУ є її взаємодія з іншими правоохоронними органами, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, а також міжнародними моніторинговими місіями. Прикордонна служба здійснює регулярне інформування про стан дотримання прав людини, розглядає звернення та скарги громадян щодо можливих порушень їхніх прав у процесі прикордонного контролю, проводить службові розслідування з метою запобігання подібним порушенням у подальшому. Окрім того, запроваджуються доступні канали комунікації, зокрема гарячі лінії та електронні сервіси, що забезпечують належне інформування осіб із питань перетину державного кордону та інших аспектів прикордонної діяльності [11].

Поряд із цим діяльність ДПСУ в умовах воєнного стану має чітко виражений адміністративно-юрисдикційний характер. Прикордонні підрозділи здійснюють притягнення до адміністративної відповідальності за порушення режиму державного кордону та правил перебування іноземців в Україні, керуючись нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення [12]. Аналіз практики правозастосування дає підстави виокремити низку характерних рис діяльності Державної прикордонної служби України в умовах воєнного стану. До них належать тимчасове припинення функціонування окремих пунктів пропуску через державний кордон; упровадження додаткових обмежень щодо перетину кордону для визначених категорій осіб; посилення контролю за перебуванням іноземців та осіб без громадянства на території України; розширення повноважень прикордонних підрозділів у сфері застосування адміністративно-примусових заходів, а також ускладнення процедур документування адміністративних правопорушень у зв'язку з необхідністю дотримання вимог інформаційної безпеки [13].

Застосування адміністративного законодавства ДПСУ здійснюється з урахуванням наданих їй повноважень, відповідно до яких посадові особи прикордонної служби мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 185, 202, 203, 204, 204-1, 204-2 Кодексу України

про адміністративні правопорушення [12]. Зазначені правопорушення охоплюють порушення порядку перетину державного кордону, недотримання іноземцями та особами без громадянства правил перебування на території України, а також порушення встановленого порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї [12].

В умовах дії правового режиму воєнного стану спостерігається істотне зростання кількості випадків притягнення осіб до адміністративної відповідальності за ст. 185 КУпАП, що передбачає відповідальність за грубе порушення правил перетину державного кордону. За даними Департаменту адміністративних правопорушень Державної прикордонної служби України, упродовж 2023 р. прикордонними підрозділами було складено 12 847 протоколів про адміністративні правопорушення, що на 64% перевищує показники 2021 р. [13]. При цьому кількість протоколів, складених за ст. 185 КУпАП, зростає втричі. Найвищий рівень фіксації адміністративних правопорушень зафіксовано на західному напрямку державного кордону України, зокрема в зоні відповідальності Закарпатського, Львівського та Чернівецького прикордонних загонів, що може бути зумовлено спробами незаконного перетину кордону особами, які підлягають призову на військову службу [13].

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що запровадження правового режиму воєнного стану зумовило докорінну трансформацію змісту та форм діяльності Державної прикордонної служби України, яка з органу, орієнтованого переважно на охорону державного кордону та здійснення прикордонного контролю, набула комплексного характеру суб'єкта безпекового, правоохоронного й правозахисного забезпечення. У сучасних умовах ДПСУ одночасно виконує функції із захисту суверенітету та територіальної цілісності держави, протидії загрозам національній безпеці, а також гарантування основоположних прав і свобод людини в ситуації підвищених безпекових ризиків. Установлено, що правозахисна діяльність ДПСУ в умовах воєнного стану має багатовимірний характер. Окрему увагу в межах дослідження приділено проблематиці забезпечення прав

чоловіків призовного віку в умовах дії мобілізаційного законодавства. Доведено, що реалізація прикордонниками контрольних повноважень у цій сфері потребує особливої правової виваженості, оскільки будь-яке відхилення від установлених процедур або порушення принципів пропорційності й недискримінації стає предметом судового оскарження та підриває довіру до органів публічної влади.

Аналіз адміністративно-юрисдикційної діяльності ДПСУ засвідчив суттєве зростання кількості адміністративних правопорушень, пов'язаних із порушенням режиму державного кордону, що є об'єктивним наслідком воєнного стану та обмежень на свободу пересування. Водночас розширення повноважень прикордонних підрозділів у сфері застосування адміністративного примусу зумовлює необхідність удосконалення внутрішніх процедур контролю, належної правової підготовки персоналу та посилення механізмів відомчого й громадського нагляду.

Обґрунтовано, що ефективність правозахисної діяльності ДПСУ значною мірою залежить від рівня міжвідомчої взаємодії з іншими правоохоронними органами, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та міжнародними інституціями. Запровадження доступних каналів комунікації з громадянами, розвиток електронних сервісів і належне реагування на скарги є важливими інструментами

запобігання порушенням прав людини в прикордонній сфері.

Проведений аналіз нормативних положень, правозастосовної практики та статистичних показників діяльності прикордонних підрозділів у період воєнного стану дає підстави констатувати, що поставлену мету дослідження досягнуто. Сформульовано системне бачення трансформації правозахисної та правозастосовної діяльності Державної прикордонної служби України, визначено ключові ризики порушення прав людини в умовах розширення адміністративно-примусових повноважень та обґрунтовано напрями подальшого вдосконалення правового регулювання.

У підсумку слід констатувати, що правозахисна та правозастосовна діяльність Державної прикордонної служби України в умовах воєнного стану потребує подальшого нормативного та організаційного вдосконалення, спрямованого на досягнення балансу між інтересами національної безпеки та дотриманням міжнародно визнаних стандартів прав людини. Перспективними напрямами подальших наукових досліджень є розроблення спеціалізованих процедур правозахисного супроводу прикордонної діяльності в кризових умовах, а також формування єдиних стандартів правомірного застосування адміністративного примусу в умовах воєнного стану.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 11 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
7. Мостовий Д.О. Захист прав людини на державному кордоні: виклики воєнного часу. *Юридичний вісник України*. 2023. № 8. С. 65–71.
8. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 44. Ст. 416. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
9. Закон України від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про загальну мобілізацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2105-20#n2>
10. Офіційні матеріали Адміністрації Державної прикордонної служби України щодо статистики перетину державного кордону в умовах воєнного стану (2022–2024 рр.). URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/shodo-v-yizdu-ta-viyizdu-gromadyan-ukrayini>

11. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2025 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2024>
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10Text>
13. Огляд стану адміністративно-юрисдикційної діяльності у 2024 році / Управління адміністративної юрисдикції Департаменту охорони державного кордону. Київ : Адміністрація Державної прикордонної служби України, 2025. 20 с.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku No. 254k/96-VR [Constitution of Ukraine of 28 June 1996 No. 254k/96-VR]. (1996). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 30, 141. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text> [in Ukrainian].
2. Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 03 kvitnia 2003 roku No. 661-IV [On the State Border Guard Service of Ukraine: Law of Ukraine of April 3, 2003 No. 661-IV]. (2003). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> [in Ukrainian].
3. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2015 roku No. 389-VIII [On the legal regime of martial law: Law of Ukraine of May 12, 2015 No. 389-VIII]. (2015). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 28, 250. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].
4. Pro derzhavnyi kordon Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 04 lystopada 1991 roku No. 1777-XII [On the State Border of Ukraine: Law of Ukraine of November 4, 1991 No. 1777-XII]. (1991). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text> [in Ukrainian].
5. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 11 lystopada 1950 roku [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of November 11, 1950]. (1950). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
6. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 liutoho 2022 roku No. 64/2022 [On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine of February 24, 2022 No. 64/2022]. (2022). Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> [in Ukrainian].
7. Mostovyi, D.O. (2023). Zakhyst prav liudyny na derzhavnomu kordonu: vyklyky voiennoho chasu [Protection of human rights at the state border: Challenges of wartime]. *Yurydychnyi visnyk Ukrainy*, 8, 65–71 [in Ukrainian].
8. Pro mobilizatsiinu pidhotovku ta mobilizatsiiu: Zakon Ukrainy [On mobilization training and mobilization: Law of Ukraine]. (1993). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 44, 416. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy vid 24 liutoho 2022 roku No. 2102-IX «Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy “Pro zahalnu mobilizatsiiu” [Law of Ukraine of February 24, 2022 No. 2102-IX “On approval of the Decree of the President of Ukraine “On general mobilization”]. (2022). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2105-20#n2> [in Ukrainian].
10. Ofitsiini materialy Administratsii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy shchodo statystyky perytynu derzhavnoho kordonu v umovakh voiennoho stanu (2022–2024 rr.) [Official materials of the Administration of the State Border Guard Service of Ukraine on state border crossing statistics under martial law (2022–2024)]. (2024). Retrieved from: <https://dpsu.gov.ua/uk/shodo-v-yizdu-ta-viyizdu-gromadyan-ukrayini> [in Ukrainian].
11. Shchorichna dopovid Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny pro stan dotrymannia prav i svobod liudyny i hromadianyna v Ukraini za 2025 rik [Annual report of the Verkhovna Rada of Ukraine Commissioner for Human Rights on the state of observance of human and civil rights and freedoms in Ukraine for 2025]. (2025). Retrieved from: <https://ombudsman.gov.ua/report-2024> [in Ukrainian].
12. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: Zakon Ukrainy vid 07 hrudnia 1984 roku No. 8073-X [Code of Ukraine on Administrative Offenses: Law of Ukraine of December 7, 1984 No. 8073-X]. (1984). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian].
13. Ohliad stanu administratyvno-yurysdyktsiinoi diialnosti u 2024 rotsi [Review of the state of administrative-jurisdictional activity in 2024]. (2025). Kyiv : Administratsiia Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy, 20 p. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 04.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 342.7:305.42(485)

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-10>**Колеснік Тетяна Володимирівна**

доктор юридичних наук, професор,
директор навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-9167-4072

Клемпарський Микола Миколайович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-7948-5706

Назимко Олена Вікторівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-5418-7438

ЖІНКИ ТА ГЕНДЕРНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ШВЕДСЬКІЙ СОЦІАЛЬНІЙ ДЕРЖАВІ

У статті досліджується шведська модель соціальної держави як інституційного механізму забезпечення гендерної справедливості через системне визнання доглядової праці та захист економічної автономії жінок. На відміну від формально-нейтральних підходів, що домінують у багатьох юрисдикціях, Швеція реалізує проактивну стратегію, засновану на конституційному обов'язку просувати рівність статей, антидискримінаційному законодавстві з позитивними обов'язками, універсальній системі соціального страхування та доступній інфраструктурі догляду. Автори аналізують, як поєднання гендерно-нейтральної батьківської відпустки, автоматичного зарахування доглядових періодів до пенсійного стажу, обов'язкової соціальної допомоги жінкам у ситуаціях насильства та гарантій гнучкого працевлаштування формує цілісну систему, спрямовану на усунення структурної нерівності. Особлива увага приділяється правовій природі цих гарантій – їх justiciability, адміністративному забезпеченню та відповідності міжнародним стандартам, зокрема CEDAW та Європейській соціальній хартії. Наукова новизна полягає в демонстрації того, як технічні правові механізми (наприклад, правило «use-it-or-lose-it» або обов'язок активних заходів) трансформують соціальні норми і забезпечують не лише формальну, а й фактичну рівність. Висновки мають значення для країн, що реформують соціальну політику, зокрема України, де питання інтеграції гендерно-чутливих підходів у систему соціального захисту залишається недостатньо опрацьованим.

© Колеснік Т. В., Клемпарський М. М., Назимко О. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Ключові слова: гендерна справедливість, соціальна держава, доглядова праця, економічна автономія жінок, антидискримінаційне законодавство, батьківська відпустка, соціальне страхування, права жінок, Швеція, гендерна рівність.

Koliesnik T. V., Klemparsky M. M., Nazymko O. V. Women and gender justice in the Swedish Welfare State

The article examines the Swedish model of the welfare state as an institutional mechanism for ensuring gender justice through the systematic recognition of care work and the protection of women's economic autonomy. Unlike formally neutral approaches prevalent in many jurisdictions, Sweden implements a proactive strategy grounded in a constitutional obligation to promote gender equality, anti-discrimination legislation with positive duties, a universal social insurance system, and accessible care infrastructure. The authors analyses how the combination of gender-neutral parental leave, automatic crediting of care periods toward pension entitlements, mandatory social support for women in situations of violence, and guarantees of flexible employment forms an integrated system aimed at eliminating structural inequality. Particular attention is paid to the legal nature of these guarantees – their justiciability, administrative enforcement, and compliance with international standards, particularly the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) and the European Social Charter. The scientific novelty lies in demonstrating how specific legal mechanisms – such as the “use-it-or-lose-it” rule or the duty to implement active equality measures – transform social norms and ensure not only formal but substantive equality. The findings are especially relevant for countries undergoing social policy reform, including Ukraine, where the integration of gender-sensitive approaches into the social protection system remains underdeveloped.

Key words: gender justice, welfare state, care work, women's economic autonomy, anti-discrimination legislation, parental leave, social insurance, women's rights, Sweden, gender equality.

Вступ. Сучасна соціальна держава все частіше стає об'єктом критики за формальний підхід до рівності, який ігнорує структурні нерівності між статями. У багатьох країнах система соціального страхування побудована на припущенні, що «універсальний працівник» має неперервний трудовий стаж, що систематично маргіналізує жінок, які переривають кар'єру через вагітність, пологи чи догляд за дітьми чи хворими. Це призводить до економічної вразливості жінок у старості, навіть тоді, коли вони виконують критично важливу соціальну функцію. У контексті глобальної трансформації моделей соціального захисту, демографічних викликів та зростання гендерної нерівності в умовах криз ця проблема набуває особливої актуальності як для наукового аналізу, так і для правової реформи.

Матеріали та методи. У сучасній юридичній літературі проблема гендерної справедливості в соціальній сфері аналізується переважно в аспекті трудового права та антидискримінаційного захисту. Класична праця Г. Еспінг-Андерсена «Три світи капіталізму добробуту» заклала теоретичні основи для порівняльного аналізу режимів держави добробуту, визначивши шведську модель як найбільш сприятливу для гендерної рівності [1]. Дослідження Діани Сейнсбері, Анни Лейри,

Елізабет Дувандер та інших авторів детально аналізують механізми батьківської підтримки, доглядової інфраструктури та їх вплив на розподіл домашньої роботи [2; 3].

Однак у науковій літературі, зокрема в українській, залишається недостатньо розробленим системний правовий аналіз взаємодії конституційних гарантій, антидискримінаційного законодавства, соціального страхування та інфраструктурних заходів як єдиного механізму забезпечення економічної автономії жінок. Саме цьому аспекту – комплексному дослідженню шведської моделі як інституційного втілення права на рівність, догляд і економічну автономію – присвячена дана стаття.

Метою статті є науковий аналіз шведської моделі соціального державного устрою як системи правових, інституційних та бюджетних механізмів, спрямованих на забезпечення гендерної справедливості через визнання доглядової праці, компенсацію структурної нерівності та гарантовану економічну автономію жінок. Основне завдання – виявити ключові елементи цієї моделі, їхню нормативно-правову основу та відповідність міжнародним зобов'язанням, а також оцінити їх потенціал для адаптації в умовах реформування соціальної держави в Україні.

Результати. Ефективна соціальна політика, спрямована на досягнення гендерної справедливості, не може обмежуватися формальним проголошенням рівності. Вона має базуватися на міцному теоретичному та юридичному фундаменті, який визнає та враховує структурні причини нерівності. У своїй класичній праці «Три світи капіталізму добробуту» соціолог Г. Еспінг-Андерсен виділив три основні режими функціонування держави добробуту. Швеція є архетиповим прикладом соціал-демократичного режиму, який створює найбільш сприятливі умови для гендерної справедливості [1]. Ця модель характеризується двома ключовими принципами.

По-перше, універсалізм, який передбачає, що соціальні права та послуги надаються всім громадянам незалежно від їхнього ринкового статусу, доходу чи сімейного стану. На відміну від ліберальних моделей (де допомога спрямована на найбідніших) чи консервативних (де права прив'язані до професійного статусу та традиційної сім'ї), універсалістський підхід розглядає соціальну підтримку як невід'ємне право громадянства.

По-друге, декомодифікація – принцип, згідно з яким соціальні права дозволяють людям підтримувати гідний рівень життя незалежно від їхньої безпосередньої участі на ринку праці. Оплачувана відпустка по догляду за дитиною чи субсидовані дитячі садки знижують залежність людини від ринку. Для осіб, які здійснюють догляд (переважно жінок), декомодифікація є критично важливою, оскільки вона дозволяє поєднувати сімейні обов'язки з професійною діяльністю без ризику опинитися в економічній скруті.

Саме цей принцип надає інституційну силу для подолання «циклу вразливості» у приватній сфері, який визначила Сьюзен Моллер Окін, перетворюючи проблему з нерозв'язної приватної дилеми на питання державної політики.

На противагу традиційному розумінню рівності у праві, яке базується на нейтральності до статі, феміністська юриспруденція доводить, що такий підхід ігнорує структурні нерівності. Для досягнення структурної справедливості недостатньо просто надати рівні права – держава повинна вживати активних

заходів для корекції дисбалансів, що виникають у приватній сфері, і визнати доглядову працю економічно та соціально значущою.

Конституційний каркас Швеції складається з чотирьох фундаментальних законів, серед яких центральне місце посідає Закон про форму правління (Regeringsformen, RF). Хоча соціальні права в ньому не закріплені прямо, їх конституційне обґрунтування впливає зі статті 1 глави 2 RF, що гарантує рівність прав і свобод незалежно від статі, та, особливо, зі статті 12 глави 2 RF, яка зобов'язує державу «просувати рівність чоловіків і жінок у всіх сферах суспільного життя» [4]. Ця норма має не декларативний, а обов'язковий характер: вона накладає на державу позитивний обов'язок приймати законодавчі, адміністративні та бюджетні заходи для досягнення фактичної гендерної рівності.

Ключовим нормативно-правовим актом у системі шведського антидискримінаційного законодавства є Закон про заборону дискримінації (Diskrimineringslagen, SFS 2008:567) [5]. Він консолідує та гармонізує попередні окремі закони, створюючи єдину, системну модель захисту від дискримінації, узгоджену з міжнародними та європейськими стандартами.

Згідно зі статтею 4 цього закону, заборонено будь-яку форму прямої чи опосередкованої дискримінації, домагань, відмови від прийняття заходів з урахуванням потреб осіб із інвалідністю, а також відмсту за скаргу на дискримінацію. Заборона поширюється на сім захищених ознак, серед яких стать (включаючи вагітність, батьківство та гендерний вираз) визначена як одна з найважливіших категорій, що підлягають посиленому захисту.

Особливу роль у структурі Закону про заборону дискримінації відіграє принцип позитивних обов'язків, втілений у статті 6, яка встановлює обов'язок активних заходів. Цей механізм принципово відрізняється від пасивної заборони дискримінації: він зобов'язує роботодавців, освітні заклади, організації та надавачів соціальних послуг проактивно аналізувати свою діяльність на предмет існування гендерних (та інших) бар'єрів, розробляти річні плани заходів з просування рівності, впроваджувати їх і звітувати про результати.

Важливо, що невиконання обов'язку щодо прийняття активних заходів із запобігання дискримінації та просування рівності само по собі утворює адміністративне правопорушення, навіть у випадках, коли немає конкретної жертви, скарги або прямих ознак дискримінації. Це принципово відрізняє шведську модель від реактивних підходів, поширених у багатьох інших країнах, де державний контроль спрацьовує лише після подання індивідуальної скарги. Згідно з главою 7, статтею 1 Закону про заборону дискримінації, таке порушення тягне за собою адміністративну відповідальність у формі дискримінаційного штрафу, розмір якого визначається з урахуванням серйозності порушення, фінансового стану суб'єкта та його співпраці з Дискримінаційним омбудсменом. Цей механізм забезпечує проактивний характер антидискримінаційного контролю і перетворює рівність із декларативного принципу на інституційно забезпечений стандарт [5].

У 1974 році Швеція стала першою країною у світі, яка запровадила гендерно-нейтральну систему оплачуваної батьківської відпустки. Сьогодні система регулюється Законом про соціальне страхування (Socialförsäkringsbalken, SFS 2010:110) і фінансується за рахунок державного бюджету через Службу соціального страхування. На кожну дитину передбачено 480 днів оплачуваної батьківської відпустки, які належать батькам як окремим правосуб'єктам. Серед них 90 днів зарезервовано виключно для матері, 90 днів – непередана квота для батька (pappaledighet), а решта 300 днів може бути розподілена за згодою [6].

Критичним елементом є правило «використай-або-втратиш» (use-it-or-lose-it): непередані квоти, якщо не використані, автоматично анулюються. За даними Statistics Sweden (2024), у 2024 році чоловіки використали 34% усіх оплачуваних батьківських днів – найвищий показник у Європі [7]. Крім того, існує система VAB (Vård av Barn – «Догляд за дитиною»), яка передбачає до 120 днів оплачуваної відсутності на роботі на рік у разі хвороби дитини. Ця модель не лише підтримує гендерну рівність у приватній сфері, але й має довгострокові економічні наслідки – зокрема, зменшення гендерного пенсійного розриву

завдяки збереженню безперервності трудового та страхового стажу обох батьків.

Особливе значення має механізм автоматичного нарахування соціальних внесків під час усієї батьківської відпустки. Це гарантує, що перерва у трудовій діяльності не впливає на страховий стаж і, відповідно, на розмір майбутньої пенсії. У багатьох країнах, зокрема в Україні, жінки через кар'єрні перерви отримують пенсії нижчі за чоловіків. Швеція ж інституційно усуває цю форму структурної дискримінації.

Центральним нормативно-правовим актом у сфері соціальних послуг є Закон про соціальні послуги (Socialtjänstlagen, SFS 2001:453) [8]. Він визнає вагітність, материнство та перебування в умовах домашнього насильства як фактори, що безумовно викликають обов'язок держави надати підтримку. Глава 13 спеціально регулює захист жертв насильства в близьких стосунках, зобов'язуючи муніципалітети негайно надавати безпечне проживання, психологічну та юридичну допомогу, навіть без офіційної скарги.

Надання допомоги є обов'язковим, а не дискреційним. Як зазначено у главі 1 статті 2 Закону про соціальні послуги, «муніципалітет зобов'язаний діяти, як тільки йому стає відомо про потребу» [8]. Це положення встановлює абсолютний правовий обов'язок місцевої влади реагувати на будь-які ознаки вразливості – незалежно від того, чи подана офіційна скарга, чи ініційована особа сама звернулася по допомогу. Такий підхід відображає принцип проактивного захисту, закріплений у шведській соціальній політиці, згідно з яким держава не чекає на формальне звернення, а зобов'язана виявляти та усувати ризики для життя, здоров'я чи гідності особи.

Невиконання цього обов'язку є прямим порушенням закону, навіть у випадках, коли муніципалітет посилається на бюджетні обмеження, брак персоналу чи відсутність вільних місць у притулках. Таке рішення може бути оскаржене до адміністративного суду, а особа має право вимагати як поновлення у правах, так і компенсації моральної шкоди.

Щодо інфраструктури догляду, держава гарантує доступ до високоякісних дитячих

садків для всіх дітей від 1 року. Батьки платять максимум 3% свого доходу, а решта фінансується з муніципального бюджету. За даними Євростату (2025), 82% жінок у віці 25–54 років у Швеції мають офіційне працевлаштування – найвищий показник у ЄС [9].

Додаткові гарантії надає «Закон про захист працевлаштування» (Lagen om anställningsskydd, SFS 1982:80), який закріплює право кожного батька – незалежно від статі – на неповний робочий день (до 75% від повного робочого часу) до досягнення дитиною 8-річного віку. Це право є індивідуальним, не залежить від рішення іншого батька та не потребує погодження з роботодавцем у формі колективного договору. Роботодавець має обов'язок задовольнити таку заяву, оскільки закон передбачає лише одну вузьку підставу для відмови – «важливі виробничі причини» (viktiga arbetsmässiga skäl).

На практиці ця підстава інтерпретується судами дуже обмежено: вона може бути застосована лише у виняткових випадках, коли скорочення робочого часу реально загрожує функціонуванню підприємства або порушує критичні операційні процеси, і навіть тоді роботодавець зобов'язаний довести наявність таких обставин документально [10]. Такий підхід не лише підтримує гендерну рівність у сфері догляду, але й забезпечує фактичну можливість поєднувати професійну діяльність із батьківськими обов'язками без ризику втрати робочого місця чи кар'єрного прогресу. Разом із системою оплачуваної батьківської відпустки та доступною інфраструктурою дитячих садків ця норма формує комплексний механізм, спрямований на подолання «материнської пеналізації» та зміцнення економічної автономії обох батьків.

Гендерний пенсійний розрив у Швеції є одним із найнижчих у світі, тоді як у більшості країн Європейського Союзу – зокрема в таких державах, як Німеччина, Нідерланди чи Австрія, а також особливо в Україні, він залишається значно вищим. Ця різниця не є наслідком випадкових економічних чи демографічних факторів, а впливає з цілеспрямованої, системної політики, спрямованої на визнання та компенсацію несплаченої доглядової праці,

яку переважно виконують жінки. На відміну від моделей, що базуються на колективному підході до соціального страхування (наприклад, через сімейний дохід), шведська система ґрунтується на принципі індивідуалізації прав: кожна особа, незалежно від шлюбного статусу чи ролі в сім'ї, має власне право на пенсійне забезпечення.

Ключовим механізмом реалізації цього принципу є автоматичне зарахування періодів догляду за дитиною до страхового стажу – без необхідності подавати заяву, надавати докази або отримувати згоду роботодавця. Це гарантує, що кар'єрні перерви, пов'язані з материнством, не призводять до зменшення майбутньої пенсії. Крім того, для компенсації втраченого доходу під час перебування у відпустці застосовується імовірнісне моделювання майбутніх заробітків, яке прогнозує потенційний дохід особи на основі середньостатистичних показників для її вікової групи, освіти та професійного сектору. Таким чином, система не лише запобігає зниженню пенсійного капіталу, але й активно відновлює економічну справедливість, яка порушується внаслідок гендерно обумовленого розподілу домашньої роботи.

Такий підхід повністю відповідає зобов'язанням Швеції за міжнародним правом: стаття 11(2) Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) прямо зобов'язує держави забезпечувати соціальний захист під час материнства, включаючи збереження трудового стажу та пенсійних прав; стаття 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (ICESCR) передбачає захист сім'ї та рівні можливості для батьків; стаття 26 Європейської соціальної хартії (переглянутої) гарантує право на соціальне забезпечення, включаючи пенсійне страхування, без дискримінації за статтю [11; 12; 13]. У своєму останньому звіті Комітет CEDAW особливо відзначив Швецію за «інтеграцію гендерної рівності в усі аспекти соціальної політики», підкресливши, що саме такий системний, а не фрагментарний підхід дозволяє досягти фактичної, а не лише формальної рівності [14]. Це робить шведську модель не просто технічним механізмом розрахунку пенсій, а стратегічним інструментом

гендерної справедливості, спрямованим на усунення структурних бар'єрів, які протягом десятиліть обмежували економічну автономію жінок у старості.

Висновки. Шведська модель соціальної держави переконливо доводить, що досягнення справжньої гендерної рівності неможливе без відмови від формально-нейтрального підходу на користь проактивної політики, спрямованої на визнання, інституціоналізацію та компенсацію структурних нерівностей, закріплених у приватній сфері. Замість того, щоб залишати догляд за дітьми, хворими чи літніми як невидиму, неплачену та індивідуалізовану відповідальність жінок, Швеція перетворює його на колективне суспільне благо, забезпечуючи універсальний доступ до якісної інфраструктури, фінансову компенсацію через систему соціального страхування та

правові гарантії на робочому місці. Ця інтегрована стратегія, що поєднує конституційні зобов'язання, антидискримінаційне законодавство, пенсійну справедливість та гнучкі трудові права, не лише запобігає економічній маргіналізації жінок, а й забезпечує їхню тривалу економічну автономію, незалежно від сімейного стану чи кар'єрних перерв. Таким чином, шведський досвід демонструє: гендерна справедливість у соціальній державі – це не питання добровільної солідарності, а результат цілеспрямованого, системного правового проекту, в якому рівність стає не декларацією, а інституційною реальністю. Цей підхід має значний потенціал для трансформації соціальної політики в інших країнах, зокрема в Україні, де інтеграція гендерно-чутливих механізмів у систему соціального захисту залишається ключовим завданням реформ.

Література

1. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Princeton : Princeton University Press, 1990. 248 p. URL: <https://pagotto.wordpress.com/wp-content/uploads/2018/05/the-three-worlds-of-welfare-capitalism-1990.pdf> (date of access: 19.01.2026).
2. Gender and Welfare State Regimes / ed. by D. Sainsbury. Oxford University Press, 1999. URL: <https://doi.org/10.1093/0198294166.001.0001> (date of access: 19.01.2026).
3. Reporting Gender Pay Gaps in OECD Countries: Guidance for Pay Transparency Implementation, Monitoring and Reform. OECD Publishing. Paris, 2023. 203 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/ea13aa68-en> (date of access: 19.01.2026).
4. Regeringsformen (1974:152). The Instrument of Government. Stockholm : Riksdagen, 1974. URL: <https://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=1974:152> (date of access: 19.01.2026).
5. Diskrimineringslagen (2008:567). Discrimination Act. Stockholm : Government Offices of Sweden, 2008. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567/ (date of access: 19.01.2026).
6. Socialförsäkringsbalken (2010:110). Social Insurance Code. Stockholm : Riksdagen, 2010. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialforsakringsbalk-2010110_sfs-2010-110/ (date of access: 19.01.2026).
7. Women and men in Sweden – SCB. Statistikmyndigheten SCB. URL: <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/population-and-living-conditions/gender-statistics/gender-statistics/produktrelaterat/reports/women-and-men-in-sweden---facts-and-figures-2024/> (date of access: 19.01.2026).
8. Socialtjänstlag : no. 2025:400. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2025400_sfs-2025-400/ (date of access: 19.01.2026).
9. EIGE. Gender Equality Index 2025: Sharper Data for a Changing World. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2025. 173 p.
10. Lag om anställningsskydd : no. 1982:80. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-198280-om-anstallningsskydd_sfs-1982-80/ (date of access: 19.01.2026).
11. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW). United Nations. New York : UN, 1979. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women> (date of access: 19.01.2026).
12. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR). United Nations. New York : UN, 1966. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights> (date of access: 19.01.2026).
13. European Social Charter (Revised). Strasbourg : Council of Europe, 1996. URL: <https://rm.coe.int/168007cf93> (date of access: 19.01.2026).

14. CEDAW Committee. Concluding Observations on Sweden. UN Doc. CEDAW/C/SWE/CO/9. Geneva : United Nations, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/crccsweco6-7-concluding-observations-combined-sixth-and-seventh> (date of access: 19.01.2026).

References

1. Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton : Princeton University Press URL: <https://pagotto.wordpress.com/wp-content/uploads/2018/05/the-three-worlds-of-welfare-capitalism-1990.pdf> (date of access: 19.01.2026).
2. *Gender and Welfare State Regimes* / ed. by D. Sainsbury.(1999). Oxford University Press. URL: <https://doi.org/10.1093/0198294166.001.0001> (date of access: 19.01.2026).
3. *Reporting Gender Pay Gaps in OECD Countries: Guidance for Pay Transparency Implementation. Monitoring and Reform.* (2023). OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/ea13aa68-en> (date of access: 19.01.2026).
4. *Regeringsformen (1974:152). The Instrument of Government.* (1974). Stockholm : Riksdagen. URL: <https://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=1974:152> (date of access: 19.01.2026).
5. *Diskrimineringslagen (2008:567). Discrimination Act.* (2008). Stockholm : Government Offices of Sweden. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567/ (date of access: 19.01.2026).
6. *Socialförsäkringsbalken (2010:110). Social Insurance Code.* (2010). Stockholm : Riksdagen. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialforsakringsbalk-2010110_sfs-2010-110/ (date of access: 19.01.2026).
7. *Women and men in Sweden - SCB. Statistikmyndigheten SCB.* URL: <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/population-and-living-conditions/gender-statistics/gender-statistics/produktrelaterat/reports/women-and-men-in-sweden---facts-and-figures-2024/> (date of access: 19.01.2026).
8. *Socialtjänstlag : no. 2025:400.* URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2025400_sfs-2025-400/ (date of access: 19.01.2026).
9. *EIGE. Gender Equality Index 2025: Sharper Data for a Changing World.* (2025). Luxembourg : Publications Office of the European Union.
10. *Lag om anställningsskydd : no. 1982:80.* URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-198280-om-anstallningsskydd_sfs-1982-80/ (date of access: 19.01.2026).
11. *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW).* United Nations. (1979). New York : UN. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women> (date of access: 19.01.2026).
12. *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR).* United Nations. (1966). New York : UN. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights> (date of access: 19.01.2026).
13. *European Social Charter (Revised).* (1996). Strasbourg : Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/168007cf93> (date of access: 19.01.2026).
14. CEDAW Committee. Concluding Observations on Sweden. UN Doc. CEDAW/C/SWE/CO/9. (2023). Geneva : United Nations. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/crccsweco6-7-concluding-observations-combined-sixth-and-seventh> (date of access: 19.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 30.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 321.01

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-11>**Котуха Олександр Степанович**

кандидат юридичних наук,
професор кафедри цивільного і господарського права та процесу,
декан факультету права
Львівського торговельно-економічного університету
Researcher ID: G-6561-2019
ORCID: 0000-0002-1198-8849

Скибіцький Богдан Анатолійович

доцент кафедри кримінального права та процесу,
завідувач криміналістичної лабораторії
Львівського торговельно-економічного університету
Researcher ID: G-7934-2019
ORCID: 0000-0002-4861-9289

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДЕМОКРАТИЧНИХ ТА АВТОРИТАРНИХ МОДЕЛЕЙ

У статті досліджується сутність політичного режиму як однієї з ключових категорій політичної науки, що відображає характер взаємовідносин між владою, суспільством та особистістю. Розкрито зміст поняття «політичний режим» як сукупності методів, засобів і форм реалізації державної влади, а також як системи взаємодії політичних інститутів, правових норм і соціальних практик. Досліджено різні визначення поняття «політичний режим», значення політичного режиму як критерія рівня розвитку демократії у державі, концептуальне осмислення політичного режиму як динамічного процесу, що ґрунтується на взаємовідношенні відтворення та трансформації політичного порядку. Стаття характеризує зміст та взаємовідношення провідних визначень категоріального апарату дослідження політичного режиму в процесі трансформації суспільства. Подано загально визначені ознаки, підходи та критерії для аналізу поняття «політичного режиму» в сучасній світовій політико-правовій науці. Розглянуто класифікацію видів та структурних елементів політичного режиму в сучасних суспільствах.

Особливу увагу приділено класифікації політичних режимів на демократичні, авторитарні та тоталітарні, які відрізняються рівнем політичної свободи, участю громадян у прийнятті рішень, роллю партій та інститутів громадянського суспільства. Проаналізовано основні ознаки кожного виду режиму, зокрема механізми функціонування державної влади, ступінь політичної конкуренції, наявність або відсутність опозиції, свободу слова та виборчий процес. Підкреслено значення дослідження політичних режимів для розуміння сучасних процесів державотворення, стабільності політичної системи та забезпечення прав і свобод громадян. Отримані результати можуть бути використані в подальших наукових розробках із політології, державного управління та міжнародних відносин.

Ключові слова: політичний режим, правова система, права людини, демократія, тоталітаризм.

Kotukha O. S., Skybitskiy B. A. Theoretical and legal aspects of the meaning of a political regime: a comparative analysis of democratic and authoritarian models

The article explores the essence of the political regime as one of the key fields of categorical sciences, reflecting the nature of the relationship between power, society, and the individual. The content of the concept of “political regime” is revealed as a set of methods, means and forms of implementing state power, as well as a system of

© Котуха О. С., Скибіцький Б. А., 2026

interaction between political institutions, legal norms and social practices. The author of the article explores various definitions of the concept of "political regime" the significance of the political regime as a criterion of the level of development of democracy in a state, and the conceptual understanding of the political regime as a dynamic process based on the relationship between the reproduction and transformation of the political order. The article characterizes the content and interrelationship of the leading definitions of the categorical apparatus of the study of the political regime in the process of societal transformation. The article also presents generally defined features, approaches and criteria for analyzing the concept of "political regime" in modern world political and legal science. The classification of types and structural elements of political regime in modern societies is considered.

Particular attention is paid to the classification of political regimes into democratic, authoritarian, and totalitarian, which differ in the level of political freedom, citizen participation in decision-making, and the role of parties and civil society institutions. The main features of each type of regime are analyzed, including the mechanisms of functioning of state power, the degree of political competition, the presence or absence of opposition, freedom of speech, and the electoral process. The article emphasizes the importance of studying political regimes for understanding modern processes of state formation, stability of the political system, and ensuring the rights and freedoms of citizens. The results obtained can be used in further scientific developments in political science, public administration, and international relations.

Key words: *political regime, legal system, human rights, democracy, totalitarianism.*

Вступ. Світові політичні події та, відповідно, неминучі зміни, що відбувалися у XX–XXI ст., вже не один десяток років ставлять перед ученими та науковцями нові концептуальні завдання. У більшості держав під впливом трансформаційних процесів почали змінюватися або формуватися нові політичні системи, що призвело до активізації використання в політико-правових дослідженнях феномену політичного режиму (державного режиму) та, відповідно, наповнення його оновленим змістом. У результаті цих тенденцій відбувається збільшення кількості альтернативних форм інституту політичного режиму, наприклад виділення таких нових підтипів, як «військова демократія», «авторитарна демократія», «протодемократія» та ін.

Метою статті є комплексне дослідження правових аспектів значення політичного режиму шляхом аналізу його сутності, структурних елементів, класифікацій та критеріїв оцінювання, а також визначення ролі політичного режиму у формуванні рівня демократичного розвитку держави та функціонуванні політико-правової системи в умовах суспільної трансформації.

Матеріали та методи. Дослідження питань, пов'язаних із поняттям та змістом інституту політичного режиму, досить широко здійснювалося в політичній та правовій науці, зокрема в наукових працях таких науковців, як Ж. Бурдо, М. Дюверже, К. Левенштейн, Ж. Ладрієр, Н. Ботан, К. Англєйд, Р. Б. Колієр, Д. Колієр, М. Гарретон, К. Фортін, Л. Уайтхед, Т. Пемпел, В. Сухонос, О. Скакун, Н. Латигіна та ін.

У статті використано ретроспективний, порівняльний, системний, моделювання, структурно-функціональний, соціально-психологічний методи.

Результати. Політичний режим як певна категорія використовується в політико-правовій науці, щоб описати соціальний характер, а також порядок та певною мірою механізм відносин в державі чи суспільстві між правителями і та керованими, а також способів та ефективності реалізації, використання влади загалом. Політичний режим визначають як певний владний порядок. Тобто влада впливає на населення, суспільство саме за допомогою політичного режиму. Здебільшого його розуміють як визначені способи, засоби та форми одержання важелів впливу у владі, безпосередньої влади, де повноваження зумовлюються принципами впливу та організації усіх гілок влади.

Політичний (державний) режим у сучасній правовій науці характеризується як сукупність методів і засобів легітимації та здійснення влади певним типом держави.

«Політичний режим» – це термін, що походить із латинської *regimen*, що значить «правління». Дане поняття виникає у світовій, а точніше в західній, літературі в другій половині XIX ст., а якщо говорити про більш поширений науковий ужиток, то це період після Другої світової війни. Та й сьогодні немало варіантів трактувань і вживання даного поняття. Слід зазначити, що визначення поняття «політичний режим» є більш важливим у

європейській політології, ніж в американській, остання віддає першість фундаментальній категорії «політична система».

Терміни «політична система» та «політичний режим» охарактеризовують таке явище, як «політика», з більшості боків, де через політичний режим установлює способи та засоби реалізації інтересів загального значення, а через політичну систему можна визначити зовнішні зв'язки. У політичній науці чи не першим визначенням поняття «політичний режим» було в М. Дюверже – французького науковця, який окреслював його як соціальну категорію, тобто певний специфічний механізм, метод управління населенням країни, що об'єднує, з одного боку, основоположні вимоги до механізму та всіх нюансів виборчого процесу, а з іншого – способи участі у такому процесі партій і окремих груп цього населення.

Ще один відомий науковець – Ж.-Л. Кермонн, який є автором досить популярного французького підручника під назвою «Західні політичні режими» саме з політології, детально аналізував тлумачення М. Дюверже, де дав таке визначення: «Політичним режим – це сукупність елементів ідеологічного, інституційного і соціологічного порядку, які сприяють формуванню політичного управління даної країни на певний період» [1, с. 8]. Власне, це трактування політичного режиму згодом посіло місце загальноновизнаного в західній (європейській) політичній науці. Потрібно наголосити на тому, що сьогодні в науці змагаються переважно два підходи до тлумачення суті політичного режиму: соціологічний підхід, в основі якого лежить аналіз тих методів і засобів, завдяки яким здійснюється влада публічного характеру, вони, своєю чергою, зумовлені соціальними та культурними традиціями, особливістю комунікацій тощо, і юридичний, у якому поставлено акцент на формальні норми та правила здійснення влади через інститути держави. Як слушно зазначає І. О. Соколова, «під політичним режимом слід розуміти характерний для певного періоду розвитку конкретного суспільства політичний клімат, який сформувався в результаті сукупності різних, властивих лише даному суспільству, умов та факторів і який до того ж є рухомим» [2].

Аналізуючи практичний досвід, найбільш реальним способом відображення суті політичного режиму є власне соціологічний підхід, через який можна поєднувати офіційні та фактичні норми поведінки суб'єктів владних повноважень, відобразити реальну ситуацію у сфері додержання основних прав і свобод, визначити, хто саме контролює процес прийняття та ухвалення ключових, важливих для народу, суспільства рішень. Д. О'Доннелл та Ф. Шміттер наголошують, що політичний режим – це всі явні чи приховані структури, «які визначають форми і канали доступу до провідних урядових посад, а також характеристики (певних) діячів ... використовуваними ними ресурси і стратегії...» [3, с. 57]. Ідеться про політичний режим, де мають місце не нормативні, а реальні способи та засоби реалізації публічної влади у конкретно визначеному суспільстві.

Такий погляд на суть політичного режиму вказує, що він формується та розвивається під впливом набагато більшої кількості чинників, аніж політична система.

Політичний режим – більш мобільне та динамічне за систему влади явище, тобто еволюція певної політичної системи може здійснюватися у процесі зміни декількох політичних режимів. Через ті чи інші режими проводиться й одночасно втілюється певна державна політика, виробляється та здійснюється той інший чи політичний курс, цілеспрямовано ведеться конкретна лінія поведінки держави як у внутрішній, так і у зовнішній політичній сфері.

Аналіз історичного досвіду розвинених постіндустріальних держав показує, що з погляду самозбереження найвдалішою для правлячих режимів є політика централізму.

Політичний режим визначає, яким чином відбувається здійснення влади, як відбуваються політичні відносини і функціонує кожен політичний інститут, яка динаміка політичної системи, які відносини влади та суспільства як такого, хто над ким здійснює контроль, яким чином забезпечується реалізація інтересів правлячої еліти.

Виділяють основні ознаки політичного режиму: рівень участі народу в процесах формування політичної влади; права і свободи людини та громадянина у співвідношенні з правами

держави; можливість реалізації політичної влади народом; наявність та рівень гарантій прав і свобод особи; реальні механізми здійснення влади в суспільстві (державі); основні принципи взаємовідносин суспільства і влади; положення засобів масової інформації, ступінь гласності та прозорості державних органів; співвідношення між гілками влади; рівень верховенства закону в усіх сферах суспільного життя; характер політичного лідерства; тип політичної поведінки; урахування інтересів меншості під час ухвалення політичних рішень; домінуючі методи примусу, переконання під час здійснення політичної влади; положення та вплив у суспільстві правоохоронних органів; роль недержавних структур у політичній системі суспільства; багатопартійність; реальні механізми притягнення до відповідальності посадових осіб, зокрема керівництва чи глави держави. Саме ці елементи сумарно становлять зміст поняття «політичний режим».

Політичний режим – це сукупність способів і засобів здійснення державної влади, спосіб взаємодії населення із владними структурами держави. Конкретний політичний режим можна визначити через способи і процедури організації конституційних (владних) інститутів, здійснення влади безпосередньо, спосіб та стиль прийняття загальносуспільних рішень, взаємовідносини між населенням країни та владою.

До політичного режиму входять такі складники: економічний (різні форми власності); політичний (законодавчі та виконавчі функції державної влади, регулювання суспільних відносин на умовах, вигідних політичним елітам); ідеологічний (ідеологія панівної верстви, політичних еліт, які формують у свідомості населення уявлення про доцільність існуючого устрою у суспільстві).

Одним із бажаних складників політичного режиму для влади є стабільність. Стабільність політичного режиму – явище багатогранне та складне, воно містить певні параметри, такі як збереження системи правління, закріплення громадянського порядку, легітимність та забезпечення надійності управління.

Критеріями стабільності є такі: домінування владної партії у законодавчому органі та, відповідно, роздробленість інших партій,

максимально тривалий час перебування при владі виконавчих органів (уряду) та відповідна стала підтримка політичної сили, яка представлена в парламенті. Окрім того, до чинників стабільності належать: загальні конституційні правила, установлені владою, ефективність реалізації державної влади, помірковане використання силових засобів примусу, дотримання суспільних традицій, продуманість та, як результат, ефективна діяльність виконавчих органів (уряду), контроль за стабільністю відносин опозиції та влади. Натомість чинниками нестабільності виступають політичні, релігійні, мовні чи культурні погляди і, як наслідок, розколи у суспільстві, нехтування владою актуальних запитів та потреб населення, нездорова конкуренція між партіями з протилежними ідеологічними поглядами.

Результат аналізу минулих і сучасних політичних режимів політологами різних наукових шкіл говорить про те, що жоден не існував і не існує у чистому вигляді. Зазвичай у реальному світі політичні режими постають у вигляді «проміжних» режимів, де вони постійно змінюються (еволюціонують) у напрямі тієї чи іншої модельної форми. На нашу думку, можна сформулювати таке визначення політичного режиму: політичний режим – це сукупність способів, засобів та методів легітимації, здійснення та реалізації державної (публічної) влади, що відображає соціальний характер відносин, а також ефективність використання влади загалом. Він характеризується як певний владний порядок, який формується під впливом ідеологічних, інституційних і соціологічних елементів.

Класично виділяють типи політичних режимів: демократичні (ліберальні), тоталітарні та авторитарні.

Типологія політичних режимів має на меті знайти те спільне і відмінне у різноманітних способах та засобах здійснення і реалізації державної влади у різні частини історії (епохи) й у різних країнах. Поняття, ознаки та критерії політичних режимів досліджуються, вивчаються та аналізуються протягом досить тривалого часу. Отож перейдемо до класифікації політичних режимів.

Демократичний режим (від грецького *demokratia*, *demos* – народ та *kratos* – влада), що буквально означає «влада народу» (народовладдя). У демократичних системах правова система зазвичай має добре розвинену систему правозахисту, яка включає інститути, здатні реагувати на порушення прав людини [4].

Ознаками демократичного режиму є суверенітет народу, політична самоорганізація населення, що означає своєрідну рівність між суспільством та державою, наявність інституту громадянського суспільства. Демократія передбачає беззаперечний факт наявності гілок влади та, відповідно, взаємоконтроль між ними. Демократичний режим також характеризується зміною лідерів та політичних еліт, участь у політичному житті опозиції, що сумарно, своєю чергою, передбачає багатопартійність. У демократичних системах правова система зазвичай має добре розвинену систему правозахисту, яка включає інститути, здатні реагувати на порушення прав людини.

Ключовою ознакою демократії є можливість кожного члена суспільства, наділеного законом відповідним правом, обирати та бути обраним, з можливістю відстоювання своїх інтересів через вплив на правила та загальні норми поведінки.

Демократичні держави забезпечують відкритість правового процесу, оскільки це є основою їхнього політичного режиму. Мета полягає у зрозумілості та доступності правової системи для широкого загалу, включаючи гарантії отримання правової допомоги. На нашу думку, такий підхід є ефективним інструментом запобігання корупції та зловживанням у правовій практиці, гарантуючи рівні можливості для звернення до суду. Таким чином, демократія створює захист для суспільства від групи людей, що тривалий час перебувають при владі, запобігає узурпації влади.

У сучасному розумінні за допомогою демократичного режиму забезпечується оптимальне поєднання соціальної, расової, релігійної, мовної справедливості та рівності, економічної ефективності тощо.

Одним із різновидів демократичного режиму є ліберальний режим.

Ліберальний режим (від латинського *liber* – вільний) режим, у якому індивідуальна свобода є основною цінністю. В умовах ліберального режиму, коли держава, з одного боку, «дає» громадянському суспільству значну частину прав і свобод, а з іншого – перешкоджає останньому змінити її лад, конституювання також відбувається половинчато [4].

Ознакою ліберальної демократії є відання першості громадянській свободі, а саме незалежності людини і зокрема її особистого життя від політичної влади в державі. Така громадянська свобода – це реалізація, насамперед, особистих прав і свобод людини та громадянина: права на життя, особисту недоторканність, недоторканість та недоторканість житла, свободу пересування, вільний вибір місця проживання, на власність, вибір виду діяльності тощо.

Представницька демократія, якій віддає перевагу ліберальна демократія, дає можливість сповна поєднувати демократичні ідеали з можливостями їх практичного втілення. Характерними ознаками, якими наділена представницька демократія, є конституційність, а також обмеження політичного панування, тож ліберальну демократію іменують конституційною демократією, де волевиявлення реалізується не безпосередньо, а через представників, які, приймаючи політичні рішення, виражають таку волю самі і вже через особисту відповідальність.

Тоталітарний режим (походить від латинського *totalis* – увесь, повний) – це такий метод організації народу, суспільства, де характерним є повний, усебічний контроль над населенням із боку державної влади, де панує одна загальноколективна ідеологія. Тоталітарні режими зазвичай здійснюють масові репресії через юридичні механізми [5].

Одні з перших тоталітарних поглядів в історії політичних учень мають далеку ретроспективу. Тоталітарною вважають, зокрема, теорію давньогрецького філософа Геракліта щодо необхідності загальнорегульованого суспільства, а ще політичні погляди Платона про модель утопічної держави.

Одними з ознак тоталітарного режиму є викорінення державою такого інституту,

як громадянське суспільство, та відсутність альтернативних політично активних груп населення. Тоталітаризм вимагає від людини активних виявів лояльності й відданості такому режиму. Як приклад зазвичай спадають на думку такі тоталітарні держави, як СРСР, гітлерівська Німеччина та Північна Корея. Тоталітарні режими не визнають поділу влади. Судова, законодавча та виконавча гілки часто зливаються в єдину структуру, яка підконтрольна одному органу або партії [5]. У такому разі правова система цілковито підпорядковується політичним завданням, і її головна роль полягає не так у встановленні справедливості, як у забезпеченні стабільності та підтримці чинного режиму.

Авторитарний режим (від латинського *autoritas* – вплив, влада) – цей такий тип, у якому державна влада зосереджена в однієї чи декількох осіб (в одному державному органі).

Ознаками авторитарного режиму є концентрація державної влади правлячою елітою, принципи законності та демократизму на задньому плані, великою кількістю повноважень наділені правоохоронні органи, система виборів контрольована виконавчою гілкою влади. Як приклад авторитарної країни можна згадати Італію, де був тоталітарний режим у різні періоди історії.

Аналізуючи історію останніх століть, потрібно згадати ще один тип політичного режиму – «змішаний».

Змішаний політичний режим – це такий тип політичного режиму, у якому поєднано ознаки декількох політичних режимів. Виділимо найпоширеніші.

Посткомуністичний політичний режим – це політичний режим, що є перехідним від авторитарного до демократичного політичного режиму, це узагальнююча категорія, яка описує перехідний тип політичного режиму, що сформувався у країнах Центральної та Східної Європи, а також на пострадянському просторі після розпаду СРСР та краху комуністичної ідеології наприкінці ХХ ст. Його ключовою ознакою є незавершеність трансформаційних процесів, що призвело до великої різноманітності режимів – від консолідованих демократій (наприклад, країни Балтії, Польща) до гібридних

режимів (з елементами демократії та авторитаризму) та неоавторитаризму (наприклад, росія, білорусь). Головне теоретико-правове значення цього режиму полягає у його боротьбі за утвердження верховенства права та демократичних інститутів на тлі успадкованих від комунізму правових та соціальних традицій.

Посттоталітарний політичний режим – це політичний режим, що є перехідним від тоталітарного до демократичного режиму, який виникає після краху тоталітарної системи і характеризується поступовим послабленням ідеологічного контролю та зменшенням політичного терору. На відміну від чистого тоталітаризму у ньому допускається обмежений плюралізм на рівні соціального життя та економіки, але монополія влади правлячої партії зберігається, а правова система продовжує слугувати інструментом контролю, а не гарантування прав. Фактично це проміжна стадія між жорстким тоталітаризмом і можливим переходом до авторитарних чи демократичних форм правління.

Різні типи режимів створюють специфічні умови для функціонування права. Демократичні (зокрема, ліберальні) режими базуються на принципі конституційності та пріоритеті громадянських свобод. Тут правова система сприяє утвердженню верховенства права, захисту прав людини, забезпеченню прозорості правового процесу та гарантуванню рівного доступу до правосуддя, що ефективно запобігає узурпації влади. Навпаки, у тоталітарних та авторитарних режимах правова система цілковито підпорядковується політичним цілям, а її головна роль полягає не в установленні справедливості, а у забезпеченні стабільності та підтримці чинного режиму, часто через юридичні механізми масових репресій та придушення політичної активності.

На практиці більшість режимів постає у вигляді змішаних або перехідних форм. Посткомуністичні та посттоталітарні режими є прикладами такої гібридизації, які виникають після краху жорстких систем і характеризуються незавершеністю трансформаційних процесів. Це свідчить про те, що боротьба за консолідацію демократичних інститутів та утвердження стійких правових гарантій залишається

визначальною для країн, що переживають подібний транзит, особливо на тлі зовнішніх викликів та криз. Таким чином, значення політичного режиму полягає у його здатності або сприяти, або перешкоджати реалізації конституційно-правових засад публічної влади та правам громадян.

Висновки. Отже, політичний режим чинить вирішальний вплив на формування та еволюцію правової системи. Кожен тип політичного режиму: демократичний, авторитарний чи гібридний створює специфічні умови для функціонування правових інститутів, що безпосередньо позначається на рівні забезпечення прав і свобод громадян, а також на загальній ефективності та стабільності держави. Правова система, отже, є не лише дзеркалом панівного політичного режиму, а й потужним інструментом його підтримки.

У контексті демократичних режимів правова система набуває особливого значення, сприяючи захисту прав людини, утвердженню верховенства права та досягненню суспільної стабільності. Це забезпечується через незалежність судової влади та стимулювання громадянської участі. Право виступає ключовим механізмом гарантування рівності всіх перед законом і досягнення справедливості, а також є фундаментальним засобом протидії корупції та забезпечення прозорості державного апарату. Суттєвим доповненням є інтеграція міжнародного права у внутрішнє законодавство, що зміцнює механізми захисту прав людини та

сприяє підвищенню загальної правової культури суспільства.

Для правильного визначення політичного режиму в тій чи іншій державі слід зосередитися на таких чинниках, як відносини законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, особливості механізму та рівень взаємоконтролю між ними, роль правоохоронних органів, війська в державі; який обсяг владних повноважень у таких органів примусу; вплив різного роду традицій (соціальних, релігійних, історичних) на політику здійснення державної влади; наявність та характер діяльності опозиції у політичному житті суспільства. Беручи участь у процесі прийняття законодавства, механізми його реалізації, а також у діяльності уряду, опозиція сприяє удосконаленню законодавства, форм і способів управління державою.

Таку категорію, як політичний режим, здебільшого використовують у політико-правовій науці, щоб описати соціальний характер та порядок і специфіку відносин між правителями та керованими, а також шляхи, способи та, відповідно, ефективність владарювання у цілому.

Політичний режим розглядається як владний порядок. Іншими словами, влада має можливість впливати на суспільство за допомогою політичного режиму, під яким здебільшого розуміють визначені форми та методи реалізації державної влади, структуру владних інститутів, повноваження яких зумовлені принципами та механізмом організації усіх гілок влади.

Література

1. Лавренова К. О. Особливості розвитку гібридного політичного режиму в умовах демократизації : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2017. 221 с.
2. O'Donnell, G. Delegative Democracy. *Journal of Democracy*. 1994. Vol. 5, No. 1. P. 55–69.
3. Соколова І. О. Правова природа політичних режимів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 47–49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/9>
4. Сухонос В. В., Сухонос В. В. Конституційний статус політичного режиму: модальний підхід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 91. Ч. 1. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.15>
5. Козаченко Р. А. Політичний режим та його вплив на розвиток правової системи. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 4(89). С. 16–20. DOI: [10.32782/2523-4269-2024-89-16-20](https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-89-16-20)
6. Ball, T., Dagger, R. *Political Ideologies and the Democratic Ideal*. New York : Pearson, 2002.
7. Бацак К. Ю. Авторитаризм. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / за ред. В. А. Смолія. Київ : Наукова думка, 2003. Т. 1. 688 с.
8. Latygina, N. Democracy as a Political Phenomenon. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian Scientific Journal*. 2016. No. 03 (11). P. 17–29.

9. Литвин В. С. Політичні режими сучасності: інституційні та процесуальні виміри аналізу : навчальний посібник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. 632 с.
10. Матковська О. Й. Орвелівська новомова та сучасний дискурс. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2012. Вип. 26. С. 185–188.
11. Талдикін О. В. Сучасні недемократичні форми державного (політичного) режиму. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 1. С. 44–50. DOI: 10.31733/2078-3566-2019-1-44-50
12. Чабанна М. Концепт політичної довіри та реалії посттоталітаризму (методологічний аспект). *Політичні дослідження*. 2023. № 2 (6). С. 34–57. DOI: 10.53317/2786-4774-2023-2-2
13. Шершель О. Методологічні підходи в дослідженні обмежень прав людини. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 2 (26). С. 136–143. DOI: 10.33270/02232602.136

References

1. Lavrenova, K. O. (2017). *Osoblyvosti rozvytku hibrydnogo politychnoho rezhymu v umovakh demokratyzatsii** [Features of the development of a hybrid political regime in the conditions of democratization] (Doctoral dissertation). Kyiv [in Ukrainian].
2. O'Donnell, G. (1994). Delegative democracy. *Journal of Democracy*, 5 (1), 55–69.
3. Sokolova, I. O. (2022). *Pravova pryroda politychnykh rezhymiv* [The legal nature of political regimes]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (6), 47–49. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/9> [in Ukrainian].
4. Sukhonos, V. V., & Sukhonos, V. V. (2025). *Konstytutsiynyi status politychnoho rezhymu: modalnyi pidkhid* [Constitutional status of the political regime: A modal approach]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii Pravo*, 91 (1). <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.15> [in Ukrainian].
5. Kozachenko, R. A. (2024). *Politychnyi rezhym ta yoho vplyv na rozvytok pravovoi systemy* [Political regime and its influence on the development of the legal system]. *Pravovyi chasopys Donbasu*, (4), 16–20. <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-89-16-20> [in Ukrainian].
6. Ball, T., & Dagger, R. (2002). *Political ideologies and the democratic ideal*. Pearson.
7. Batsak, K. Yu. (2003). *Avtokratiia* [Autocracy]. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Vol. 1). Naukova dumka [in Ukrainian].
8. Latygina, N. (2016). *Democracy as a political phenomenon*. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian Scientific Journal*, (3), 17–29.
9. Lytvyn, V. S. (2014). *Politychni rezhymy suchasnosti: instytutsiini ta protsesualni vymiry analizu* [Contemporary political regimes: Institutional and procedural dimensions of analysis]. Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
10. Matkovska, O. Y. (2012). *Orvelivska novomova ta suchasnyi dyskurs* [Orwellian newspeak and contemporary discourse]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Serii: Filolohichna*, (26), 185–188 [in Ukrainian].
11. Taldykin, O. V. (2019). *Suchasni nedemokratychni formy derzhavnoho (politychnoho) rezhymu* [Modern non-democratic forms of state (political) regime]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, (1), 44–50. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2019-1-44-50> [in Ukrainian].
12. Chabanna, M. (2023). *Kontsept politychnoi doviry ta realii posttotalitaryzmu (metodolohichni aspekt)* [The concept of political trust and the realities of post-totalitarianism (methodological aspect)]. *Politychni doslidzhennia*, (2), 34–57. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2023-2-2> [in Ukrainian].
13. Shershel, O. (2023). *Metodolohichni pidkhody v doslidzhenni obmezhen prav liudyny* [Methodological approaches in the study of human rights restrictions]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*, (2), 136–143. <https://doi.org/10.33270/02232602.13619.11> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 349.22

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-12>**Мірошник Богдан Юрійович**

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін

Донецького державного університету внутрішніх справ

ORCID: 0009-0002-4044-2586

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті здійснено комплексний аналіз судового захисту трудових прав та законних інтересів працівників в умовах воєнного стану як ключового інструменту забезпечення верховенства права у сфері праці. Обґрунтовано, що повномасштабна збройна агресія та запровадження спеціального правового режиму актуалізували проблеми нормативної невизначеності, колізії та прогалин трудового законодавства, що зумовлює зростання кількості трудових спорів. Доведено, що судова практика фактично виконує компенсаторну функцію, конкретизуючи межі дискреції роботодавця, критерії правомірності призупинення дії трудового договору, зміни істотних умов праці, притягнення до матеріальної та дисциплінарної відповідальності, а також підстави припинення трудових правовідносин і поновлення на роботі тощо. На основі узагальнення правових позицій Верховного Суду виокремлено основні тенденції правозастосування: посилення вимог до доведення правомірності рішень роботодавця, утвердження принципу пропорційності при обмеженні трудових прав, забезпечення реальності та своєчасності оплати праці, імперативність виконання нормативу працевлаштування осіб з інвалідністю. Підкреслено соціальне значення судового захисту в умовах тривалого стресу та економічної нестабільності, а також його вплив на формування довіри громадян до держави. Зроблено висновок, що системний аналіз судової практики має стати підґрунтям для вдосконалення трудового законодавства України, зокрема, у частині кодифікації, чіткого визначення процедурних гарантій і забезпечення балансу інтересів працівників, роботодавців та держави у період воєнного стану та післявоєнного відновлення. На основі проаналізованої судової практики висловлено пропозиції та рекомендації щодо удосконалення трудового законодавства України.

Ключові слова: судовий захист, трудові права, воєнний стан, верховенство права, трудові спори, призупинення трудового договору, матеріальна відповідальність, поновлення на роботі, оплата праці.

Miroshnyk B. Yu. Judicial protection of labor rights in martial state conditions: problems of law enforcement and ways to improve labor legislation

The article provides a comprehensive analysis of the judicial protection of labor rights and legitimate interests of employees under martial law as a key tool for ensuring the rule of law in the labor sphere. It is substantiated that full-scale armed aggression and the introduction of a special legal regime have brought to the fore the problems of regulatory uncertainty, conflicts and gaps in labor legislation, which leads to an increase in the number of labor disputes. It has been proven that judicial practice actually performs a compensatory function, specifying the limits of the employer's discretion, the criteria for the legality of suspending the employment contract, changing essential working conditions, holding the employee liable for material and disciplinary liability, as well as the grounds for terminating employment relations and reinstating them, etc. Based on a generalization of the legal positions of the Supreme Court, the main trends in law enforcement were identified: strengthening the requirements for proving the legality of the employer's decisions, establishing the principle of proportionality when restricting labor rights, ensuring the reality and timeliness of wages, and the imperative of fulfilling the employment standard for persons with disabilities. The social significance of judicial protection in conditions of prolonged stress and economic instability is emphasized, as well as its impact on the formation of citizens' trust in the state. It is concluded that a systematic analysis of judicial practice should become the basis for improving the labor legislation of Ukraine, in particular, in terms of codification, a clear definition of procedural guarantees and ensuring a balance of interests of employees,

© Мірошник Б. Ю., 2025

employers and the state during martial law and post-war recovery. Based on the analyzed judicial practice, proposals and recommendations are made for improving the labor legislation of Ukraine.

Key words: *judicial protection, labor rights, martial law, rule of law, labor disputes, suspension of employment contract, material liability, reinstatement, wages.*

Вступ. В умовах воєнного стану питання реалізації трудових прав та законних інтересів працівників набуває підвищеної правової значущості у контексті забезпечення стабільності соціально-економічних відносин та подальшого відновлення держави. Переважна більшість громадян України реалізує право на працю у межах трудових правовідносин, що об'єктивно зумовлює залежність рівня їх матеріального забезпечення та соціальної захищеності від належного дотримання роботодавцями трудового законодавства. Порухення трудових прав негативно впливає не лише на стан законності у сфері праці, а й опосередковано позначається на психоемоційному стані працівника та членів його сім'ї. У зв'язку із цим вагомим значенням набуває діяльність органів судової влади, яка для працівника виступає останньою інстанцією захисту його трудових прав.

Матеріали та методи. Ця стаття базується на доктринальних підходах до сутності та значення судової практики у забезпеченні верховенства права у сфері праці та на аналізі сучасних судових рішень з трудових спорів в умовах воєнного стану. Висновки та результати отримані із використанням формально-логічного методу, порівняльного аналізу та методу прогнозування. Також використані методи синтезу, аналізу та узагальнення.

Результати. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України фактори тривалого стресу, обмеженого відпочинку та підвищених ризиків для життя і здоров'я знижують рівень працездатності працівників і мають системний вплив на стан їх здоров'я. Стан здоров'я працівників, хоча і не є єдиним критерієм оцінювання здатності до праці, все одно залишається ключовим узагальнюючим показником працездатності економічно активного населення. У цьому контексті стан здоров'я громадян, які приймають участь у забезпеченні функціонування економіки в умовах воєнного стану та ті які братимуть участь у післявоєнній відбудові

України, є чинником, що безпосередньо впливає на якість і темпи відновлення соціально-економічних процесів.

Додаткового значення набуває і міграційний чинник. Значна частина громадян України перебуває за кордоном та має досвід здійснення трудової діяльності в державах із розвиненими економіками та правовими системами. Незважаючи на те, що значна кількість таких осіб зайнята на роботах, які не потребують високої кваліфікації, умови праці та рівень дотримання трудових прав та правових гарантій формують у них уявлення про мінімально допустимі стандарти праці. Такий досвід, об'єктивно стає критерієм порівняльної оцінки умов праці та реалізації трудових прав в Україні й за кордоном. Відтак, збереження низького рівня верховенства права у сфері праці створює ризики подальшого відтоку трудових ресурсів у післявоєнний період.

Водночас, воєнний стан додатково актуалізував низку системних проблем трудового законодавства України. Зокрема, виявляються законодавчі прогалини та колізії, які створюють можливості для порушення трудових прав працівників. Системною проблемою залишається відсутність кодифікованого акту у сфері праці. Оскільки Трудовий кодекс України досі не прийнято – це негативно впливає на узгодженість правового регулювання трудових відносин, баланс інтересів працівників і роботодавців, гарантування трудових прав закріплених на законодавчому рівні. Усе це призводить до порушення трудових прав працівників, нівелює зацікавленість бізнесу до розвитку в Україні, і як наслідок цього, формуються невизначені умови ресурсного потенціалу для розвитку економіки держави у післявоєнний період. За таких умов судовий захист трудових прав та законних інтересів працівників в умовах воєнного стану набуває особливого значення не лише з позицій теорії права, а й у прикладному аспекті як інструмент забезпечення

верховенства права у сфері праці та формування орієнтирів для подальшого вдосконалення трудового законодавства з урахуванням реальних соціально-економічних умов.

У зв'язку з цим доцільно звернутися до характеристики судового захисту як правової категорії. «Судовий захист трудових прав та законних інтересів працівників – це державна форма діяльності щодо відновлення порушеного, визнання оспорюваного чи невизнаного суб'єктивного права працівника шляхом видання індивідуального акту застосування права, який є обов'язковим до виконання та може виконуватися із застосуванням заходів державного примусу» [1, с. 65]. Таким чином, судовий захист за своєю природою є формою захисту, що реалізується за обов'язкової участі держави та передбачає можливість застосування примусових заходів. Судовий захист спрямований як на відновлення порушених прав, так і на визнання оспорюваних або невизнаних прав. При цьому він не обмежується виключно захистом прав працівників, а охоплює також захист трудових прав та законних інтересів роботодавців.

Судовий захист обґрунтовано розглядається як універсальна та найбільш ефективна форма захисту трудових прав, спрямована на усунення перешкод у їх здійсненні, припинення правопорушень і відновлення становища, що існувало до порушення [2, с. 64]. Його універсальність зумовлена, зокрема, можливістю розгляду трудових і службово-трудова спорів у межах цивільної та адміністративної юрисдикції. Фактично, судовий захист виступає завершальним елементом механізму захисту трудових прав, оскільки навіть реалізація міжнародних механізмів захисту прав передбачає звернення до судових процедур.

Як зазначають науковці «право на судовий захист – це регламентована державою правомірна, тобто здійснення у відповідності із нормами законодавства діяльність працівника як суб'єкта трудових правовідносин, основний зміст якої полягає в активному використанні правових механізмів для захисту своїх трудових прав та законних інтересів в судовому порядку. Для досягнення ефективного захисту своїх прав у судовому порядку працівник

має активно діяти, перетворюючи свої правові можливості в реальні процесуальні дії із обов'язковим дотриманням правил та порядку, визначених законом з метою судового захисту своїх трудових прав та законних інтересів» [2, с. 214]. Значення юрисдикційної форми захисту полягає у тому, що особа, яка оскаржує порушене право чи законний інтерес, звертається до державних або інших компетентних органів, на які законом покладено обов'язок ужити необхідних заходів для відновлення порушеного права та припинення правопорушення [3, с. 215].

«Судовий захист трудових прав та законних інтересів працівників має комплексну природу, яка охоплює конституційний, галузевий, процесуальний та міжнародний аспекти. Ці правові основи є взаємодоповнюючими. По-перше, право на судовий захист трудових прав та законних інтересів є конституційним правом. Це означає, що його закріплено на найвищому рівні законодавства – в Конституції України. Це забезпечує йому особливий статус і гарантує визнання та захист з боку держави... По-друге, право на судовий захист має процесуальну природу. Це означає, що механізм його реалізації визначається процесуальним законодавством. Конкретні процедури, правила та процесуальні гарантії пов'язані з правом на судовий захист, визначаються у відповідних процесуальних кодексах або законах... По-третє міжнародні правові інструменти також визнають право на судовий захист прав у тому числі і трудових, як основне право людини. Міжнародні документи, такі як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, містять положення про справедливий судовий процес та право на судовий захист» [4, с. 87–88].

Досвід правозахисної діяльності, що значною мірою відображений у судовій практиці України, дає можливість: 1) визначити найпоширеніші спірні питання у сфері праці; 2) виділити правові проблеми, що потребують нормативного врегулювання; 3) розкрити сучасні правові позиції судових органів у трудових спорах. Це, своєю чергою, дозволяє на

науковому рівні здійснити оцінювання стану верховенства права у сфері праці та обґрунтувати на основі доктрини трудового права шляхи удосконалення трудового законодавства задля забезпечення балансу інтересів працівників, роботодавців та держави в цілому, а також визначити напрями підвищення ефективності судового захисту трудових прав як інструменту їх реалізації в умовах воєнного стану.

Судовий захист трудових прав та законних інтересів працівників виступає складовою системи правових гарантій реалізації права на працю та відіграє визначальну роль у механізмі забезпечення верховенства права у сфері праці. Узагальнення судової практики у трудових спорах дає змогу виявити прогалини та недоліки чинного правового регулювання, а також оцінити ефективність наявних правових засобів захисту трудових прав. З урахуванням цього наукове осмислення результатів правозастосовної діяльності створює підґрунтя для формування обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення трудового законодавства України з метою забезпечення збалансованого поєднання інтересів працівників, роботодавців і держави. Розглянемо Дайджест судової практики з трудових спорів за II квартал 2025 року, він охоплює низку питань щодо захисту трудових прав, які розділені на групи. Аналіз цієї практики дає підставу стверджувати наступне [5]:

Перша група судових рішень охоплює правові позиції щодо переведення, переміщення та зміни істотних умов праці в умовах воєнного стану, а також щодо призупинення дії трудових договорів. Аналіз цієї групи справ у судовій практиці Верховного Суду, узагальненої у дайджесті, свідчить про формування сталого підходу до застосування інституту призупинення дії трудового договору в умовах воєнного стану як виняткового правового механізму, що може бути використаний лише за наявності сукупності об'єктивних обставин. У постанові Верховного Суду від 02 квітня 2025 року у справі № 758/4824/23 та від 29 травня 2025 року у справі № 947/14653/23 наголошено, що сам факт запровадження воєнного стану або ведення бойових дій на певній території не є достатньою правовою підставою

для призупинення дії трудового договору. Суд виходить із необхідності доведення неможливості роботодавця забезпечити працівника роботою та, одночасно, неможливості працівника виконувати свої трудові обов'язки, зокрема у дистанційній формі.

Сформульовані правові позиції орієнтують правозастосовну практику на індивідуалізовану оцінку фактичних обставин кожної справи, з урахуванням характеру виконуваної роботи, місця її здійснення, можливості організації дистанційної праці, а також безпекових умов. Водночас Верховний Суд послідовно підкреслює, що неправомірне призупинення дії трудового договору порушує право працівника на працю та може бути підставою для кваліфікації такого періоду як вимушеного прогулу з відповідними правовими наслідками для роботодавця, тобто оплатою такого вимушеного прогулу. Таким чином, судова практика формує підхід, відповідно до якого інструменти гнучкого регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану не можуть застосовуватися довільно та повинні відповідати принципу пропорційності. Також необхідно зазначити, що такі правові підходи вказують на те, що чинне трудове законодавство має удосконалити, зокрема, шляхом встановлення критеріїв, які роблять можливим призупинення трудових відносин.

Друга група правових позицій викладених у аналізованому Дайджесті присвячена питанням матеріальної відповідальності [5]. Судова практика у справах про матеріальну відповідальність працівників засвідчує посилення вимог до доведення всіх елементів складу трудового правопорушення, що є підставою для притягнення працівника до відповідальності. У постанові Верховного Суду від 28 травня 2025 року у справі № 212/4819/23 акцентовано, що матеріальна відповідальність працівника, зокрема у повному розмірі, можлива лише за умови належного встановлення факту шкоди, протиправності поведінки працівника, його вини, а також причинно-наслідкового зв'язку між діями працівника та заподіяними збитками.

Суд наголошує на неприпустимості формального підходу до визначення розміру шкоди та покладання тягаря негативних наслідків

господарської діяльності на працівника без належного доказування. Така позиція відповідає соціально-захисній функції трудового права та спрямована на забезпечення балансу інтересів сторін трудових правовідносин. Узагальнення відповідних судових рішень дозволяє зробити висновок про те, що матеріальна відповідальність у трудових відносинах розглядається судами не як каральний механізм, а як винятковий засіб компенсації реальних збитків за наявності доведених підстав.

Незважаючи на те, що питання матеріальної відповідальності працівника не належать до тих, що пов'язані із воєнним станом, водночас сам воєнний стан негативно позначається на результатах економічної діяльності роботодавця, і як результат, у нього може виникати спокуса перекладання фінансового тягаря на працівників, і у цьому контексті важливим є наголос на тому, що тягар доведення трудового майнового правопорушення покладається а роботодавця. Наведене вкотре переконує у тому, що питання матеріальної відповідальності повинні набути більш деталізованого характеру у чинному законодавстві, а також у майбутньому Трудовому кодексі, чи іншому кодифікованому акті про працю.

Третя група – це правові позиції представлені у Дайджесті [5], що стосується правових позицій щодо припинення трудових договорів та поновлення на посаді. У цій категорії справ, пов'язаних із припиненням трудових договорів та поновленням на роботі, судова практика демонструє послідовне застосування принципу пріоритету захисту трудових прав працівника за умови недотримання роботодавцем установлених законом процедур. Так, у постанові Верховного Суду від 09 квітня 2025 року у справі № 462/6558/22 зазначено, що ліквідація підприємства як юридичний факт не звільняє роботодавця від обов'язку довести правомірність звільнення конкретного працівника та дотримання гарантій, передбачених трудовим законодавством.

Аналогічний підхід простежується і в інших судових актах, зокрема у справах № 463/5736/23 та № 523/22514/23, де Верховний Суд звертає увагу на необхідність ретельного встановлення фактичних обставин, що

стали підставою для звільнення, та їх відповідність законодавчим вимогам. Судова практика підкреслює, що навіть в умовах воєнного стану звільнення працівника не може здійснюватися з ігноруванням процедурних гарантій, а порушення таких гарантій тягне за собою поновлення працівника на посаді або застосування інших способів захисту трудових прав.

Вважаємо, що в умовах воєнного стану порушення прав працівників при припиненні трудових договорів та поновлення працівників на посаді має не лише істотне значення як критерій визначення рівня верховенства права у сфері праці, а й значне соціальне забарвлення, адже незаконне звільнення чи переведення здійснене в умовах воєнного стану негативно позначається на психологічному стані працівника на фоні перманентного стресу зумовленого війною. Водночас відновлення порушеного права працівника у таких випадках надає упевненості громадянину у тому, що його держава може його захистити.

Попри викладене варто наголосити, що питання розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця або переведення працівника на іншу роботу постійно є предметом судових спорів, що вказує на необхідність перегляду існуючих законодавчих підходів до цих питань. Наприклад, при відсутності намірів роботодавця продовжувати трудові відносини з конкретним працівником такий роботодавець буде шукати привід для звільнення, водночас при такому звільненні, імовірніше за все, роботодавець може дуже формально підходити до питання звільнення. Важливим тут є те, що відсутність взаємного волевиявлення до продовження трудових відносин фактично робить неможливим нормальний перебіг цих відносин, а тому у цьому контексті варто переглянути чинне законодавство.

Наприклад Проект Трудового кодексу України реєстр. № 14386 пропонує статтю 94, що іменується «Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця з причин економічного, технологічного, структурного чи організаційного характеру». У частинах третій та четвертій цієї статті містяться такі положення: «3. За домовленістю сторін строк попередження, зазначений у частині другій цієї статті,

може бути замінений грошовою компенсацією у розмірі, визначеному трудовим договором, але не менше подвійної середньоденної заробітної плати працівника за кожен робочий день, на який зменшується строк такого попередження. 4. Роботодавець має право без згоди працівника замінити строк попередження, передбачений частиною другою цієї статті, грошовою компенсацією у розмірі, визначеному трудовим договором, але не менше потрійної середньоденної заробітної плати за кожен робочий день, на який зменшується строк такого попередження [6].

Таким чином у разі звільнення працівника з причин економічного, технологічного, структурного чи організаційного характеру працівник і роботодавець мають можливість припинити трудові відносини раніше строку визначеного у попередженні про звільнення. Тобто роботодавець платить працівникові так звані «відступні». Можемо припустити, що майновий характер «відступних» та отримання працівником часу для пошуку нової роботи, що матеріально забезпечений роботодавцем, можуть істотно нівелювати спори між працівниками і роботодавцями з питань звільнення, зокнайменше з питань порушень процедури звільнення.

Четверта група – правові позиції щодо питань оплати праці та з інших питань [5]. У спорах, пов'язаних з оплатою праці, Верховний Суд формує підхід, спрямований на забезпечення реальності та своєчасності виплати заробітної плати як одного з ключових елементів права на працю. У постановках у справах № 201/14/22, № 522/17256/22 та № 521/12004/23 суд наголошує на обов'язку роботодавця довести належне виконання своїх зобов'язань щодо оплати праці, а у разі наявності заборгованості – на необхідності її стягнення незалежно від фінансового стану роботодавця. Судова практика також звертає увагу на правильне визначення сторін трудового спору та процесуальних статусів учасників справи, що має істотне значення для ефективного судового захисту. Водночас у справах, пов'язаних із дисциплінарною відповідальністю, зокрема у справі № 646/8187/21, Верховний Суд підкреслює необхідність суворого дотримання процедур фіксації дисциплінарних проступків

та об'єктивного встановлення обставин, що мають значення для вирішення спору.

Стосовно спорів з оплати праці зазначимо, що ця категорія спорів прямо пов'язана із можливостями працівника забезпечувати матеріально себе та свою родину, і у цих питаннях ключовою проблемою для українського суспільства залишаються фінансові проблеми, що в умовах воєнного стану не покращуються. Стосовно дисциплінарної відповідальності варто зазначити, що на наше переконання не для всіх категорій працівників є доцільним застосування такої відповідальності, і тому цілком поділяємо позиції представлену у Проекті Трудового кодексу України реєстр. № 14386, де дисциплінарна відповідальність вилучена з законодавчого регулювання [6].

П'ята група – правові позиції з питань виконання нормативу з працевлаштування осіб з інвалідністю [5]. Ця категорія спорів має прямий зв'язок із сучасністю України, а саме в умовах воєнного стану кількість осіб з інвалідністю не зменшується, а збільшується. Водночас особа з інвалідністю, що працевлаштовується не повинна відчувати себе «інакшою», кожен роботодавець, що працює в Україні повинен усвідомлювати, що державна політика для нього є основою для організації його бізнесу, а його ставлення до осіб з інвалідністю, зокрема і тих, хто стали інвалідами внаслідок війни це ставлення до долі держави та її народу.

Судова практика у справах щодо виконання нормативу з працевлаштування осіб з інвалідністю (зокрема у справах № 160/11423/23 та № 320/21865/23) засвідчує, що обов'язок роботодавців щодо забезпечення такого нормативу має імперативний характер та не залежить від організаційно-правової форми суб'єкта господарювання. Верховний Суд розглядає виконання нормативу не лише як формальний обов'язок, а як складову державної політики у сфері соціального захисту та реалізації права на працю осіб з інвалідністю. Сформульовані правові позиції орієнтують роботодавців на активну поведінку щодо створення робочих місць та недопущення формального підходу до виконання встановлених вимог. У цьому контексті судова практика відіграє важливу роль у

забезпеченні ефективності механізму реалізації соціальних гарантій та формуванні належного рівня правової культури у сфері праці.

Отже, узагальнення наведених правових позицій Верховного Суду свідчить, що судова практика в умовах воєнного стану фактично виконує компенсаторну функцію щодо недосконалості та фрагментарності чинного трудового законодавства. Саме в межах правозастосовної діяльності суди вимушено формують критерії допустимості обмеження трудових прав, визначають межі дискреції роботодавця та конкретизують умови застосування спеціальних правових режимів, передбачених законодавством воєнного часу. Така ситуація об'єктивно вказує на підвищене навантаження на судову гілку влади як інституційний механізм забезпечення балансу інтересів у сфері праці.

Висновки. Аналіз судової практики дозволяє дійти висновку, що значна частина трудових спорів зумовлена не лише порушенням законодавства роботодавцями, а й відсутністю належної нормативної визначеності щодо порядку реалізації окремих трудових прав в умовах воєнного стану. Йдеться, зокрема, про недостатню регламентацію підстав і процедур призупинення дії трудового договору, зміну істотних умов праці, гарантії оплати праці за відсутності можливості виконання роботи, а

також особливості припинення трудових правовідносин у разі ліквідації або релокації підприємств. За таких умов, суди, фактично виконують функцію «законодавця», усуваючи найбільш очевидні диспропорції правового регулювання шляхом інтерпретації норм права.

У цьому контексті судова практика набуває значення емпіричної бази для формування обґрунтованих напрямів удосконалення трудового законодавства України. Системний аналіз правових позицій Верховного Суду дозволяє виокремити загальні тенденції, що мають бути враховані у процесі нормотворчої діяльності, зокрема: посилення вимог до обґрунтованості рішень роботодавця, закріплення принципу пропорційності при обмеженні трудових прав, підвищення ролі процедурних гарантій та забезпечення реальної, а не формальної, реалізації права на працю. Врахування цих підходів є необхідною умовою формування стабільної та передбачуваної моделі правового регулювання трудових відносин у період воєнного стану та після його припинення.

Подальший аналіз судової практики України в умовах воєнного стану надає можливість обґрунтувати та сформулювати пропозиції щодо удосконалення чинного трудового законодавства, а також можливості оцінювання законопроектів щодо подолання правових проблем виявлених судовими органами.

Література

1. Мазуренко О. А. Судовий захист трудових прав та законних інтересів працівників в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 5. С. 60–66. DOI: <https://doi.org/10.32782/39221354>
2. Циганчук І. І. Судовий захист як універсальна форма захисту трудових прав та законних інтересів працівників: дис. ... докт. філос.: 081 «Право» / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2023. 262 с.
3. Федосенко Н. А. Цивільно-правовий захист трудових прав дистанційного працівника. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Вип. 75, ч. 1. С. 211–215. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.34>
4. Циганчук І. І. Поняття та зміст права на судовий захист трудових прав та законних інтересів працівників: аналіз науково-теоретичних поглядів та актуальних тенденцій. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 6 (64). С. 84–92. DOI: 10.25313/2520-2308-2023-6-8996
5. Дайджест судової практики з трудових спорів за II квартал 2025 року. *Комітет НААУ з питань трудового права*. 2025. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Дайджест_судової_практики_з_трудоваих_спорів_04_06_2025.pdf (дата звернення 10.01.2026)
6. Проєкт Трудового кодексу України реєстр. № 14386 від 15.01.2026. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/436c755d-2c17-4278-aae7-db9a0ee4e41d> (дата звернення 25.01.2026)

References

1. Mazurenko, O. A. (2022). Sudovyĭ zakhyst trudovykh prav ta zakonnykh interesiv pratsivnykiv v Ukraïni [Judicial protection of labor rights and legitimate interests of employees in Ukraine]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*. № 5. S. 60–66. DOI: <https://doi.org/10.32782/39221354> [in Ukrainian].
2. Tsyhanchuk, I. I. (2023). Sudovi zakhyst yak universalna forma zakhystu trudovykh prav ta zakonnykh interesiv pratsivnykiv [Judicial protection as a universal form of protection of labor rights and legitimate interests of employees] : dys. ... dokt. filos.: 081 “Pravo” / Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. Kyiv [in Ukrainian].
3. Fedosenko, N. A. (2023). Tsyvilno-pravovyĭ zakhyst trudovykh prav dystantsiïnoho pratsivnyka [Civil legal protection of labor rights of a remote worker]. *Naukovyĭ visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii PRAVO*. Vyp. 75, ch. 1. S. 211–215. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.34> [in Ukrainian].
4. Tsyhanchuk, I. I. (2023). Poniattia ta zmist prava na sudovi zakhyst trudovykh prav ta zakonnykh interesiv pratsivnykiv: analiz naukovo-teoretychnykh pohliadiv ta aktualnykh tendentsii [The concept and content of the right to judicial protection of labor rights and legitimate interests of employees: analysis of scientific and theoretical views and current trends]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal “Internauka”. Serii: “Iurydychni nauky”*. № 6 (64). S. 84–92. DOI: 10.25313/2520-2308-2023-6-8996 [in Ukrainian].
5. Daïdzhest sudovoï praktyky z trudovykh sporiv za II kvartal 2025 roku [Digest of case law on labor disputes for the second quarter of 2025]. (2025). *Komitet NAAU z pytan trudovoho prava*. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Daidzhest_sudovoï_praktyky_z_trudovykh_sporiv_04_06_2025.pdf (data zvernennia 10.01.2026) [in Ukrainian].
6. Proiekt Trudovoho kodeksu Ukrainy reistr. № 14386 vid 15.01.2026 [Draft Labor Code of Ukraine, registration number 14386 dated 15.01.2026]. URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/436c755d-2c17-4278-aae7-db9a0ee4e41d](https://itd.rada.gov.ua/436c755d-2c17-4278-aae7-db9a0ee4e41d) (data zvernennia 25.01.2026) [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 03.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 342.7:351.74:341.231.14:174

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-13>**Пасічник Наталя Олексіївна**

доктор історичних наук, професор,
заступник начальника відділу організації наукової діяльності –
завідувач відділення організації наукової роботи
Донецького державного університету внутрішніх справ
Researcher ID: Q-8394-2019
Scopus ID: 36069805800
ORCID: 0000-0002-0923-9486

Ріжняк Ренат Ярославович

заслужений працівник освіти України,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ
Researcher ID: Q-3371-2019
Scopus ID: 57209170870
ORCID: 0000-0002-1977-9048

Хитровський Дмитро Володимирович

старший викладач кафедри загальноправових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0002-5619-6834

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО: ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

Статтю присвячено комплексному теоретико-правовому дослідженню взаємозв'язку конституційного статусу людини та професійної етики поліцейського крізь призму впливу міжнародних стандартів прав людини. Обґрунтовано, що конституційний статус особи є базовою категорією сучасного конституціоналізму, яка визначає правові межі діяльності держави та спрямованість функціонування її органів, зокрема правоохоронних. Доведено, що права і свободи людини виступають системоутворювальним елементом правового порядку та критерієм оцінки законності діяльності публічної влади. Проаналізовано структуру конституційного статусу особи, механізми гарантій його реалізації та роль державних інституцій у забезпеченні прав людини. Особливу увагу приділено значенню міжнародних стандартів як універсальних нормативних орієнтирів, що визначають допустимі межі державного втручання та формують критерії правомірності дій правоохоронців. Розкрито сутність поліцейської деонтології як складової частини юридичної етики, охарактеризовано її структуру, функції та роль у регуляції службової поведінки працівників поліції. Установлено, що професійна етика виступає внутрішнім механізмом забезпечення законності, гуманізму й неупередженості правоохоронної діяльності та доповнює юридичні норми у випадках дискреційних

© Пасічник Н. О., Ріжняк Р. Я., Хитровський Д. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

повноважень. Досліджено вплив практики міжнародних судових інституцій на формування стандартів поведінки правоохоронців і визначено їх значення як орієнтирів належного правозастосування. Виявлено основні проблеми забезпечення конституційних прав у діяльності поліції, серед яких – нормативні колізії, інституційні труднощі, недоліки правозастосовної практики, тривалість розгляду скарг і наявність етичних ризиків професійної діяльності. Обґрунтовано необхідність комплексного вдосконалення правового та етичного забезпечення правоохоронної діяльності через гармонізацію законодавства з міжнародними стандартами, розвитку механізмів контролю, підвищення професійної підготовки персоналу та використання міжнародного досвіду реформування поліції. Зроблено висновок, що ефективність реалізації конституційного статусу людини у сфері правоохоронної діяльності визначається інтегрованою взаємодією нормативних, інституційних і ціннісно-етичних компонентів правової системи.

Ключові слова: конституційний статус людини, міжнародні стандарти прав людини, професійна етика поліцейського, поліцейська деонтологія, правоохоронна діяльність, гарантії прав людини, діяльність поліції.

Pasichnyk N. O., Rizhniak R. Ya., Khytrovskyi D. V. Constitutional status of the individual and professional ethics of a police officer: the impact of international human rights standards

The article is devoted to a comprehensive theoretical and legal study of the relationship between the constitutional status of the individual and the professional ethics of a police officer through the prism of the influence of international human rights standards. It is substantiated that the constitutional status of a person is a fundamental category of modern constitutionalism that determines the legal limits of state activity and the direction of functioning of its bodies, including law enforcement agencies. It is proven that human rights and freedoms constitute a system-forming element of the legal order and a criterion for assessing the legality of public authority actions. The structure of the constitutional status of the individual, mechanisms for guaranteeing its realization, and the role of state institutions in ensuring human rights are analyzed. Particular attention is paid to the importance of international standards as universal normative guidelines that define the permissible limits of state interference and shape criteria for the legality of law enforcement actions. The essence of police deontology as a component of legal ethics is revealed, its structure, functions, and role in regulating the official conduct of police officers are characterized. It is established that professional ethics functions as an internal mechanism for ensuring legality, humanism, and impartiality in law enforcement activity and complements legal norms in situations involving discretionary powers. The influence of the case law of international judicial institutions on the formation of standards of conduct for law enforcement officers is examined, and their significance as benchmarks for proper law enforcement is determined. The main problems in ensuring constitutional rights in police activity are identified, including legislative conflicts, institutional difficulties, shortcomings in law enforcement practice, lengthy complaint procedures, and ethical risks in professional activity. The necessity of comprehensive improvement of legal and ethical support for law enforcement activity is substantiated through harmonization of legislation with international standards, development of control mechanisms, enhancement of professional training of personnel, and use of international experience in police reform. It is concluded that the effectiveness of implementing the constitutional status of the individual in the field of law enforcement depends on the integrated interaction of normative, institutional, and value-ethical components of the legal system.

Key words: constitutional status of the individual, international human rights standards, professional ethics of a police officer, police deontology, law enforcement activity, human rights guarantees, police activity.

Вступ. Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними тенденціями розвитку прав людини як фундаментальної цінності демократичної правової держави та водночас сьогоденними процесами реформування правоохоронної системи. У сучасних умовах діяльність поліції розглядається не лише як інструмент забезпечення публічної безпеки, а передусім як форма реалізації державою своїх обов'язків щодо гарантування прав і свобод людини. Саме тому питання співвідношення конституційного статусу особи та професійної етики поліцейського набуває особливого значення, оскільки ефективність правозахисної

функції держави безпосередньо залежить від рівня правової культури, професійної відповідальності та етичної свідомості працівників правоохоронних органів. Посилення ролі прав людини у системі конституційних цінностей зумовлює необхідність переосмислення змісту службової діяльності поліції крізь призму гуманістичних принципів, законності та верховенства права.

Зазначена проблематика має безпосередній зв'язок із міжнародними стандартами прав людини, що виступають універсальним нормативним орієнтиром для формування національної правової політики у сфері

правоохоронної діяльності. Міжнародні договори, акти рекомендаційного характеру та практика міжнародних судових інституцій формують систему правових вимог до держав щодо забезпечення належного рівня захисту прав людини, визначають допустимі межі втручання органів влади у сферу індивідуальної свободи та встановлюють критерії оцінки правомірності дій посадових осіб. У цьому контексті професійна етика поліцейського постає як важливий інструмент практичної імплементації міжнародних стандартів, оскільки саме через поведінку правоохоронців у конкретних ситуаціях реалізується принцип поваги до людської гідності, недискримінації та пропорційності застосування владних повноважень. Саме тому інтеграція міжнародних стандартів у систему національного права та професійну практику правоохоронців є необхідною умовою формування сучасної моделі правозахисної діяльності поліції.

Отже, актуальність вибраної теми зумовлена необхідністю теоретичного та практичного осмислення взаємодії конституційних гарантій прав людини, міжнародних правових стандартів і професійної етики поліцейського як взаємопов'язаних елементів сучасної правової системи, що визначають рівень демократичності держави та ефективність функціонування її правоохоронних інституцій.

Матеріали та методи. Проблематика співвідношення конституційного статусу людини та етичних засад поліцейської діяльності перебуває у фокусі як вітчизняної, так і зарубіжної наукової думки. Загалом дослідження можна згрупувати в кілька взаємопов'язаних напрямів: теоретико-конституційні розробки щодо статусу людини і гарантій її прав; праці з міжнародного і європейського права, що окреслюють стандарти поведінки правоохоронців; наукові праці з поліцейської деонтології та етики; емпіричні й прикладні дослідження реформування поліції та імплементації міжнародних стандартів.

У вітчизняній доктрині питання конституційного статусу людини опрацьовано досить ґрунтовно: низку монографій і підручників присвячено антропоцентричній концепції Конституції України, механізмам реалізації і захисту

конституційних прав, пріоритету прав людини як засади державного ладу (наприклад, колективна монографія за редакцією В. Ф. Погорілка [1], посібник Т. М. Слінько, І. І. Дахова, Л. І. Летнянчин та ін. [2]). Українські автори порушують питання безпосередності конституційних гарантій і їх відтворення в діяльності органів влади, зокрема правоохоронних (В. Матяш, О. Роговенко [3]). Окремі дослідження спрямовані саме на аналіз ролі Національної поліції у механізмі гарантування прав та свобод (монографії, аналітичні публікації, методичні посібники) і висвітлюють як нормативно-правові, так і організаційно-процесуальні аспекти взаємодії поліції з правозахисними стандартами (стаття О. В. Прієшкіної [4] та колективна монографія за редакцією З. Р. Кісіль [5]).

Поліцейська деонтологія в Україні розглядається в навчально-методичних працях і спеціалізованих статтях, де автори відзначають потребу інтеграції етичних кодексів у систему підготовки кадрів та дисциплінарного контролю; пропонують модельні етичні кодекси та методи впровадження, досліджують конкретні механізми етичного регулювання поведінки поліцейського у повсякденній практиці (див., наприклад, посібник авторського колективу [6]).

Значний внесок у вітчизняну науку роблять дослідження імплементації міжнародних стандартів у національне право й практику: у наукових статтях аналізується відповідність українського законодавства стандартам ЄСПЛ, ООН та Ради Європи, а також досліджуються проблеми виконання рішень міжнародних судових органів у контексті реформування поліції (О. В. Прієшкіна [4], В. В. Новіков, В. С. Боровікова [7], Н. В. Камінська, В. І. Бойко [8], В. М. Кузьменко, А. Ю. Піменова [9]). Окремі праці присвячені практичній трансформації міжнародних зобов'язань у повсякденну діяльність правоохоронних органів (О. А. Моргунов [10]).

У зарубіжній літературі тема поєднує дві великі площини: теоретичну (концепти прав людини, роль держави-гаранта) та практичну (етика поліції, стандарти застосування сили та поведіння із затриманими). Класичні праці з європейського права та сучасні дослідження проблеми позитивних зобов'язань держави

формують нормативно-доктринальний базис, зокрема через аналіз прецедентів ЄСПЛ, які конкретизують зміст державних обов'язків і критерії їх належного виконання (наприклад, Д. Гарріс, М. О'Бойл, К. Ворбрік [11]). Дослідження з етики поліцейської служби підкреслюють значення професійної культури, кодексів поведінки і систем навчання для забезпечення поваги до прав людини у щоденній роботі поліції (наприклад, К. Натан [12]).

У науково-практичній літературі (звітні дослідження, аналітика міжнародних організацій) багато уваги приділяється досвіду реформування поліції у європейських країнах і демонструється, як міжнародні стандарти трансформуються в національні політики й інституційні практики (див. документи [13; 14]). Також у зарубіжних публікаціях розглядаються проблеми балансування публічної безпеки та індивідуальних прав, застосування сили, відеофіксації дій поліції та дисциплінарної відповідальності (у контексті стандартів прав людини і практики ЄСПЛ) [15].

Утім, попри наявність значного корпусу робіт, у наукових розвідках виокремлюються кілька невирішених або недостатньо опрацьованих питань:

- взаємодія міжнародних стандартів і внутрішніх професійних норм у конкретних локальних практиках;
- методики оцінки впливу етичних кодексів та програм підвищення кваліфікації на реальну поведінку поліцейських;
- механізми трансляції рішення ЄСПЛ в оперативно-службову практику поліції;
- адаптація міжнародних моделей до соціально-правових і інституційних умов пострадянських країн, зокрема України.

Ці прогалини свідчать про необхідність міждисциплінарних досліджень, які поєднують б правовий аналіз із соціологічними та менеджерськими підходами. Таким чином, стан наукової розробленості проблеми характеризується достатньою кількістю фундаментальних і прикладних праць, але з помітною потребою у практико-орієнтованих, емпіричних і міждисциплінарних дослідженнях, які б дали змогу зв'язати доктрину з оперативною реформою поліції та оцінити ефективність

етичних і правових інструментів на рівні щоденної поліцейської практики.

Це й визначило **мету статті**, яка полягає у комплексному теоретико-правовому аналізі взаємозв'язку конституційного статусу людини та професійної етики поліцейського крізь призму впливу міжнародних стандартів прав людини, а також у визначенні їхньої ролі як нормативно-ціннісних орієнтирів діяльності правоохоронних органів. Досягнення поставленої мети передбачає з'ясування змісту та структури конституційного статусу особи, розкриття значення міжнародних правозахисних стандартів для формування професійних вимог до поведінки поліцейських, визначення меж реалізації владних повноважень правоохоронців та обґрунтування напрямів удосконалення правового й етичного забезпечення їхньої діяльності.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. Зокрема, використано формально-юридичний метод (для аналізу норм конституційного, міжнародного та адміністративного права, що регулюють статус людини і діяльність поліції), системний метод (для розгляду конституційних прав, міжнародних стандартів та професійної етики як взаємопов'язаних елементів єдиного правового механізму), порівняльно-правовий метод (для зіставлення національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами прав людини), структурно-функціональний метод (для визначення ролі правоохоронних органів у системі гарантій прав людини), аксіологічний метод (для дослідження прав людини як базової правової цінності та оцінки впливу етичних принципів на правозастосовну практику) та логіко-юридичний метод (для формулювання наукових висновків і узагальнень).

Результати. *Конституційний статус особи* у сучасній теорії права розглядається як системна правова категорія, що відображає юридично закріплене становище людини у державі та суспільстві. Його зміст визначається сукупністю прав, свобод, обов'язків і гарантій, які встановлюються конституційними нормами та становлять основу правового становища людини. Структурно конституційний статус включає

нормативний (закріплені права і свободи), інституційний (механізми їх забезпечення) та аксіологічний (відображає ціннісну природу прав людини як базової категорії сучасного конституціоналізму) компоненти. Такий підхід дає змогу розглядати конституційний статус не лише як юридичну конструкцію, а й як комплексну систему взаємодії особи та держави.

Основу конституційного статусу становлять права і свободи людини, які виступають первинним елементом правового порядку та визначають спрямованість діяльності держави. Вони мають універсальний характер, поширюються на всі сфери суспільного життя і виконують функцію нормативного орієнтира для законодавчої, виконавчої та судової влади. Конституційні права не лише закріплюють межі допустимого втручання держави у сферу індивідуальної свободи, а й визначають зміст позитивних обов'язків держави щодо їх забезпечення та захисту. Таким чином, права і свободи виступають водночас юридичною основою статусу особи та критерієм оцінки діяльності публічної влади.

Ефективність конституційного статусу людини залежить від наявності реальних гарантій здійснення прав і свобод. У правовій державі такі гарантії мають комплексний характер і охоплюють нормативні, інституційні та процедурні механізми. Нормативні гарантії полягають у закріпленні прав людини на конституційному рівні та їх деталізації у законодавстві; інституційні – у функціонуванні органів державної влади, покликаних забезпечувати та захищати права особи; процедурні – у наявності ефективних механізмів судового й позасудового захисту. Важливим елементом гарантій є принцип верховенства права, який забезпечує підпорядкування державної влади праву та недопустимість свавільного обмеження прав людини. Реальність гарантій визначається не лише їх нормативним закріпленням, а й практичною дієвістю, що виявляється у здатності держави ефективно реагувати на порушення прав.

Державні органи виступають ключовими суб'єктами реалізації та захисту конституційних прав людини, оскільки саме через їхню діяльність здійснюється практичне втілення

конституційних норм. Законодавчі органи формують нормативну основу правового статусу особи, установлюючи правові механізми реалізації прав і свобод. Виконавчі органи забезпечують їх практичне здійснення через систему державного управління, адміністративних процедур і надання публічних послуг. Судові органи здійснюють контроль за законністю дій державної влади та забезпечують відновлення порушених прав. У системі органів публічної влади важливе місце належить правоохоронним органам, діяльність яких безпосередньо пов'язана із забезпеченням безпеки особи та захистом її прав від протиправних посягань. Водночас наявність владних повноважень зумовлює підвищені вимоги до законності, пропорційності та етичності їх дій, оскільки саме ці органи найчастіше взаємодіють із громадянами та реалізують функцію державного примусу.

Міжнародні стандарти прав людини становлять сукупність універсально визнаних принципів, норм і вимог, закріплених у міжнародних договорах, деклараціях, рекомендаціях міжнародних організацій та практиці міжнародних судових інституцій, які визначають мінімально допустимий рівень забезпечення прав і свобод особи. У теоретико-правовому аспекті вони розглядаються як нормативний орієнтир для національних правових систем, що забезпечує гармонізацію внутрішнього законодавства з міжнародними правозахисними вимогами. Система таких стандартів має комплексний характер і включає матеріальні норми (що визначають зміст прав), процедурні гарантії їх реалізації та інституційні механізми контролю за їх дотриманням. У контексті діяльності поліції міжнародні стандарти виконують функцію правових меж реалізації владних повноважень і водночас виступають критерієм оцінки законності дій правоохоронців.

Міжнародні стандарти у сфері правоохоронної діяльності поділяються на універсальні та регіональні. Універсальні стандарти формуються в межах глобальних міжнародних організацій і мають загальнообов'язковий або рекомендаційний характер для держав світового співтовариства. Регіональні стандарти формуються в межах інтеграційних або міждержавних об'єднань і відображають специфіку

правових традицій відповідного регіону. Для держав європейського правового простору саме регіональні стандарти відіграють особливу роль, оскільки вони безпосередньо впливають на законодавство та практику правоохоронних органів.

Важливим джерелом формування та розвитку міжнародних стандартів прав людини є практика міжнародних судових інституцій, яка конкретизує зміст правових норм і визначає критерії оцінки дій держави та її органів. Судові рішення виконують функцію авторитетного тлумачення міжнародних договорів, розкриваючи їх зміст через аналіз конкретних правових ситуацій. У сфері правоохоронної діяльності така практика має особливе значення, оскільки вона встановлює стандарти застосування сили, поведіння із затриманими, проведення ефективних розслідувань та забезпечення процесуальних гарантій. Судові позиції фактично формують модель належної поведінки державних органів, що стає орієнтиром для національних правозахисних органів і сприяє уніфікації правозахисних підходів на міжнародному рівні.

Серед основоположних міжнародних стандартів діяльності поліції центральне місце посідають принципи законності, пропорційності та поваги до людської гідності. Принцип законності означає, що будь-яке втручання правоохоронних органів у права особи повинно мати чітку правову підставу, здійснюватися в межах компетенції та відповідати встановленим процедурним вимогам. Принцип пропорційності передбачає необхідність співвіднесення заходів державного примусу з легітимною метою і недопущення надмірного обмеження прав людини. Принцип поваги до людської гідності виступає аксіологічною основою всієї системи прав людини і вимагає гуманного, недискримінаційного та неупередженого ставлення до кожної особи незалежно від її статусу чи поведінки. Сукупна дія цих принципів формує фундамент правозахисної моделі діяльності поліції, у межах якої правоохоронна функція держави реалізується у поєднанні з обов'язком забезпечення і захисту прав людини.

Поліцейська деонтологія є складовою частиною юридичної етики та спеціальним напрямом

професійної етики, що досліджує морально-правові засади службової діяльності працівників правоохоронних органів. Структура поліцейської деонтології охоплює нормативний компонент (етичні кодекси, стандарти поведінки), аксіологічний компонент (цінності справедливості, гідності, гуманізму), а також поведінковий компонент, що відображає практичні моделі службової поведінки. Така багаторівнева структура дає змогу розглядати професійну етику як інтегративний механізм регуляції діяльності правоохоронців, який доповнює правове регулювання і сприяє реалізації прав людини.

Основа професійної етики поліцейського становить система етичних принципів, що визначають стандарти належної службової поведінки. До ключових із них належать принципи законності, справедливості, неупередженості, поваги до людської гідності, гуманізму та професійної відповідальності. Етичні принципи мають універсальний характер і застосовуються незалежно від конкретної ситуації, у якій перебуває поліцейський, визначаючи допустимі межі його поведінки. Їх дотримання є важливою передумовою довіри суспільства до правоохоронних органів та ефективності виконання ними правозахисної функції держави.

У діяльності поліції правові та моральні норми перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємодоповнюють одна одну. Правові норми встановлюють формально визначені правила поведінки та юридичні межі повноважень правоохоронців, тоді як моральні норми забезпечують внутрішню мотивацію їх дотримання та сприяють формуванню професійної правосвідомості. Моральний вимір службової діяльності набуває особливого значення у ситуаціях, коли правове регулювання не містить детальних приписів або передбачає можливість дискреційних рішень. У таких випадках саме етичні стандарти дають змогу вибрати найбільш справедливий і правомірний варіант дій.

Важливим елементом системи професійної етики є інститут відповідальності, який забезпечує дотримання встановлених стандартів службової поведінки. Професійна відповідальність поліцейського має багаторівневий

характер і охоплює юридичну, дисциплінарну та моральну відповідальність. Дисциплінарні стандарти визначають порядок оцінки службових дій, критерії правомірності поведінки та заходи реагування на порушення етичних і правових норм. Вони спрямовані не лише на покарання порушень, а й на запобігання їм, формуючи у працівників правоохоронних органів усвідомлення необхідності дотримання професійних стандартів.

Міжнародні стандарти прав людини відіграють визначальну роль у формуванні сучасної моделі діяльності поліції. Їх *інтеграція у національну правову систему* здійснюється через імплементацію міжнародних договорів у законодавство, адаптацію внутрішніх нормативних актів до міжнародних вимог і врахування практики міжнародних органів під час правозастосування. У результаті міжнародні стандарти стають складовою частиною внутрішнього правового порядку, визначаючи не лише формальні правові рамки діяльності поліції, а й зміст етичних орієнтирів службової поведінки. Такий процес сприяє гармонізації національного права з міжнародними принципами захисту прав людини та забезпечує уніфікацію підходів до правоохоронної діяльності.

Особливе значення у формуванні професійної етики поліції мають міжнародні рекомендації, декларації та кодекси поведінки посадових осіб, які хоча й не завжди мають обов'язкову юридичну силу, виступають авторитетними стандартами належної професійної поведінки. Використання цих документів у навчанні та підвищенні кваліфікації персоналу сприяє формуванню у поліцейських стійких правозахисних установок і забезпечує відповідність їхньої поведінки міжнародним стандартам.

Практика міжнародних судових органів має суттєвий вплив на формування етичних засад діяльності поліції, оскільки вона конкретизує зміст міжнародних правозахисних норм і встановлює стандарти належної поведінки державних органів. Урахування правових позицій міжнародних судів у діяльності поліції сприяє підвищенню рівня правової визначеності та запобігання порушенням прав людини, а також формує у правоохоронців усвідомлення відповідальності за результати своїх дій.

Міжнародні стандарти прав людини виступають універсальним критерієм оцінки законності діяльності поліції та ефективності реалізації державою своїх правозахисних обов'язків. Вони дають змогу визначити, чи відповідають дії правоохоронців принципам законності, необхідності, пропорційності та поваги до людської гідності. Застосування цих стандартів як оціночного інструменту сприяє підвищенню підзвітності правоохоронних органів, забезпечує контроль за їхньою діяльністю та формує правову культуру, орієнтовану на пріоритет прав і свобод особи.

Конституційний статус людини виступає фундаментальною правовою категорією, що визначає межі діяльності держави та її органів, характеризує правову спрямованість діяльності правоохоронців і виступає критерієм оцінки законності їхніх рішень і дій. Однією з ключових функцій конституційного статусу людини є встановлення меж допустимого втручання держави у сферу індивідуальної свободи. Такі межі визначаються конституційними нормами, законами та міжнародними стандартами прав людини і передбачають, що обмеження прав можливе лише за наявності законної підстави, легітимної мети та необхідності у демократичному суспільстві. Для діяльності поліції це означає обов'язок діяти виключно в межах наданих повноважень і застосовувати владні заходи лише тоді, коли вони є об'єктивно необхідними.

Діяльність поліції об'єктивно пов'язана з необхідністю поєднання двох взаємопов'язаних цілей – забезпечення публічної безпеки та охорони індивідуальної свободи. У правовій державі цей баланс досягається шляхом застосування принципу пропорційності, який вимагає, щоб будь-які обмеження прав людини були адекватними поставленій меті та не перевищували меж необхідного. Установлення такого балансу є одним із найскладніших завдань правоохоронної діяльності, оскільки воно потребує від поліцейських високого рівня правової культури, професійної підготовки та здатності приймати обґрунтовані рішення у конкретних ситуаціях.

Особливої актуальності питання дотримання конституційного статусу людини

набуває у процесі застосування поліцією заходів державного примусу. Конституційні гарантії вимагають, щоб кожен примусовий захід мав чітку правову підставу, був обґрунтованим за своїм змістом і супроводжувався належними процесуальними гарантіями захисту прав особи. У цьому контексті правоохоронні органи несуть підвищену відповідальність за дотримання прав людини, оскільки саме вони здійснюють безпосередній владний вплив на особу та мають можливість обмежувати її права.

Забезпечення конституційних прав людини у діяльності поліції супроводжується низкою нормативних та інституційних труднощів, що впливають на ефективність правозахисної функції держави. Однією з ключових проблем є наявність законодавчих прогалин, колізій і оціночних формулювань у нормативно-правових актах, які регулюють діяльність правоохоронних органів. Інституційні труднощі проявляються у недостатній узгодженості діяльності різних органів публічної влади, обмежених ресурсах, складності управлінських процедур та недостатній ефективності механізмів внутрішнього і зовнішнього контролю. У сукупності ці чинники можуть знижувати здатність держави забезпечувати належний рівень захисту прав людини.

Суттєвим викликом для забезпечення конституційних прав особи є недоліки правозастосовної практики, які проявляються у формальному підході до виконання правових норм, непослідовності прийняття рішень та недостатній обґрунтованості окремих дій правоохоронців. У деяких випадках спостерігається розрив між нормативним змістом правових приписів та їх фактичним застосуванням (див., наприклад, [16]), що зумовлює ризик порушення прав людини навіть за наявності належної законодавчої бази. Причинами таких явищ можуть бути недостатня правова підготовка персоналу, відсутність усталеної правозастосовної практики, а також складність конкретних ситуацій, які потребують швидкого прийняття рішень. Недоліки практики також проявляються у недостатній ефективності процедур реагування на порушення

прав людини (див., наприклад, [17]) та у тривалості розгляду скарг на дії правоохоронців (див., наприклад, [18]).

Особливу групу викликів становлять етичні ризики, пов'язані зі специфікою професійної діяльності поліцейських. Виконання службових обов'язків у ситуаціях підвищеного психологічного навантаження, необхідність прийняття швидких рішень та використання владних повноважень можуть створювати умови для професійної деформації, зниження рівня емпатії та формування формального ставлення до прав людини. Недостатня увага до етичного складника професійної підготовки може призводити до виникнення конфліктів між формальним виконанням службових інструкцій і необхідністю дотримання принципів гуманізму та поваги до людської гідності (див., наприклад, [19]).

На забезпечення конституційних прав людини у діяльності поліції істотно впливають соціальні та організаційні чинники. Негативний вплив цих факторів може проявлятися у перевантаженості працівників, недостатній мотивації до якісного виконання обов'язків, а також у формалізації службової діяльності. Водночас належна організація роботи, чітка система підзвітності та розвиток партнерських відносин між поліцією і суспільством здатні суттєво підвищити рівень гарантування прав людини.

Виходячи зі сформульованих проблем та викликів забезпечення конституційних прав у діяльності поліції систематизований виклад основних напрямів вдосконалення правового та етичного забезпечення діяльності поліції представимо у вигляді табл. 1. Систематизація напрямів удосконалення правового й етичного забезпечення діяльності поліції свідчить, що їх ефективна реалізація можлива лише за умов комплексного підходу, який поєднує нормативне оновлення, інституційні реформи, професійний розвиток персоналу та використання міжнародних практик. Саме така інтегрована модель реформування здатна забезпечити стійке функціонування правоохоронної системи відповідно до принципів верховенства права та пріоритету прав людини.

Таблиця 1

Напрями вдосконалення правового та етичного забезпечення діяльності поліції

№	Напрямок удосконалення	Зміст напрямку	Основні заходи реалізації	Очікуваний результат
1	Гармонізація законодавства з міжнародними стандартами	Узгодження національних норм із міжнародними правозахисними вимогами та практикою міжнародних судових органів	Оновлення законодавства; уточнення процедур застосування примусу; імплементація міжнародних актів; урахування міжнародної практики	Підвищення правової визначеності, мінімізація довільного тлумачення повноважень поліції
2	Підвищення ефективності контролю за діяльністю поліції	Розвиток багаторівневої системи підзвітності правоохоронців	Посилення внутрішнього контролю; незалежні органи розслідування скарг; парламентський і судовий нагляд; механізми громадського контролю	Зростання довіри суспільства, зменшення випадків зловживань владою
3	Удосконалення професійної підготовки та етичних стандартів	Формування правосвідомості та етичної культури поліцейських	Включення курсів із прав людини у підготовку; навчання стандартам пропорційності; психологічна підготовка; оновлення етичних кодексів	Підвищення професійної культури та гуманістичної спрямованості правоохоронної діяльності
4	Використання міжнародного досвіду реформування правоохоронних органів	Адаптація ефективних моделей функціонування поліції демократичних держав	Упровадження найкращих практик управління; розвиток партнерства з громадськістю; використання сучасних технологій контролю; обмін досвідом	Модернізація правоохоронної системи та підвищення її ефективності й прозорості

Висновки. У результаті проведення комплексного теоретико-правового аналізу взаємозв'язку конституційного статусу людини та професійної етики поліцейського крізь призму впливу міжнародних стандартів прав людини встановлено таке.

1. Конституційний статус людини та професійна етика поліцейського становлять взаємопов'язані елементи єдиного механізму забезпечення прав людини, ефективність якого визначає рівень демократичності держави та якість функціонування правоохоронної системи. Саме поєднання юридичних і морально-ціннісних регуляторів формує сучасну модель правозахисної діяльності поліції.

2. Міжнародні стандарти прав людини відіграють ключову роль у трансформації змісту правоохоронної діяльності. Їх інтеграція у національну правову систему та професійну практику поліції сприяє гармонізації законодавства, підвищенню рівня правової визначеності та зміцненню принципу верховенства права.

3. Ефективність реалізації конституційних прав людини у діяльності поліції залежить не

лише від нормативного закріплення правових гарантій, а й від реального функціонування інституційних, процедурних та організаційних механізмів їх забезпечення. Ключовими проблемами у цій сфері залишаються наявність законодавчих колізій, недоліки правозастосовної практики, недостатня ефективність процедур реагування на порушення прав людини, тривалість розгляду скарг, а також вплив професійно-психологічних та організаційних чинників на діяльність правоохоронців.

4. Професійна етика поліцейського виконує функцію внутрішнього регулятора службової поведінки, який доповнює юридичні норми та забезпечує їх практичну реалізацію. Дотримання етичних принципів: законності, гуманізму, неупередженості, пропорційності та поваги до людської гідності є необхідною умовою довіри суспільства до правоохоронних органів та ефективності виконання ними правозахисної функції держави.

5. Удосконалення правового й етичного забезпечення діяльності поліції можливе лише за умови комплексного реформування, яке поєднує оновлення законодавства, розвиток механізмів

контролю та підзвітності, підвищення рівня професійної підготовки персоналу і використання позитивного міжнародного досвіду.

Подальші наукові пошуки мають бути спрямовані на поглиблення теоретичних засад взаємодії конституційного статусу людини,

міжнародних стандартів прав людини та професійної етики правоохоронців, а також на вироблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання і діяльності поліції в умовах сучасних трансформацій правової системи.

Література

1. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика : монографія. Відповідальний редактор В. Ф. Погорілко. Київ, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, А.С.К., 2003. 652 с. ISBN 966-02-2688-8.
2. Конституційне право України : посібник. Т. М. Слінько, І. І. Дахова, Л. І. Летнянчин та ін. Харків, Право, 2024. 372 с. ISBN 978-966-998-625-2.
3. Матяш В., Роговенко О. Національна поліція України в механізмі забезпечення конституційних прав і свобод громадян. *Молодий вчений*. 2022. № 10 (110). С. 22–26. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-10-110-5>
4. Прієшкіна О. В. Імплементация міжнародно-правових стандартів прав та свобод людини у національне законодавство України. *Вісник Одеського національного університету. Правознавство*. 2023. № 25 (1). С. 45–50. DOI: [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2023-25-1\(36\)-7](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2023-25-1(36)-7)
5. Теоретико-прикладні засади конструктивної взаємодії поліції і населення в соціумі : монографія. В. В. Серета, Р. І. Благуца, О. М. Балинська та ін. Загальна редакція З. Р. Кісіль. Львів, ЛьвДУВС, 2017. 600 с. ISBN 978-617-511-224-3
6. Поліцейська деонтологія : навчально-методичний посібник. Є. В. Зозуля, Н. О. Коваленко, Я. А. Петрук, Р. Я. Ріжняк, О. С. Туренко, Д. В. Хитровський. Одеса, ВД «Гельветика», 2025. 236 с. ISBN 978-617-554-688-8
7. Новіков В. В., Боровікова В. С. Імплементация міжнародних стандартів прав людини в національному законодавстві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. № 4. С. 39–49. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2625>
8. Камінська Н. В., Бойко В. І. Імплементация міжнародного права: концептуальні підходи і необхідність модернізації. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. № 32(4). С. 154–166. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-4-154>
9. Кузьменко В. М., Піменова А. Ю. Проблеми виконання вироків Міжнародного кримінального суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. № 88 (4). С. 84–90. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.4.12>
10. Моргунов О. А. Зарубіжний досвід діяльності правоохоронних органів під час воєнного стану та його імплементация в діяльність патрульної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 2. С. 358–360. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/83>
11. Harris D., O'Boyle M., Warbrick C. *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford, OUP. 2009. 964 p. URL: <https://archive.org/details/harrisoboylewarb0000unse>
12. Nathan C. *Ethics of policing*. *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780415249126-L171-1>
13. Code of Conduct for Law Enforcement Officials. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/code-conduct-law-enforcement-officials>
14. Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement>
15. Case law of the European Court of Human Rights. Council of Europe/European Court of Human Rights. URL: https://first.vaks.gov.ua/wp-content/uploads/sites/2/2021/12/Research_report_internet_ENG.pdf
16. Case of Shmorgunov and others v. Ukraine. (Applications nos. 15367/14 and 13 others – see appended list). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-207418%22%7D>
17. Case of Kaverzin v. Ukraine (Application no. 23893/03). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-110895%22%7D>
18. Case of Mikhalkova and others v. Ukraine (Application no. 10919/05). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-102818%22%7D>
19. Справа «Яременко проти України». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-125996%22%7D>

References

1. Problemy realizatsii Konstytutsii Ukrainy: teoriia i praktyka : monohrafiia [*Problems of Implementing the Constitution of Ukraine: Theory and Practice. Monograph*]. Vidpovidalnyi redaktor V. F. Pohorilko. Kyiv, Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, A.S.K., 2003. 652 p. [in Ukrainian]
2. Konstytutsiine pravo Ukrainy: posib. dlia pidhot. do ispytyt [*Constitutional Law of Ukraine: A Study Guide for Exam Preparation*]. T. M. Slinko, I. I. Dakhova, L. I. Letnianchyn ta in. Kharkiv, Pravo, 2024. 372 p. [in Ukrainian]
3. Matiash, V., Rohovenko, O. (2022). Natsionalna politsiia Ukrainy v mekhanizmi zabezpechennia konstytutsiinykh prav i svobod hromadian [The National Police of Ukraine in the Mechanism for Ensuring Constitutional Rights and Freedoms of Citizens]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 10 (110), 22–26. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-10-110-5> [in Ukrainian]
4. Priieshkina, O. V. (2023). Implementatsiia mizhnarodno-pravovykh standartiv prav ta svobod liudyny u natsionalne zakonodavstvo Ukrainy [Implementation of International Legal Standards of Human Rights and Freedoms into the National Legislation of Ukraine]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Pravo* – *Bulletin of Odesa National University. Jurisprudence*, 25 (1), 45–50. DOI: [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2023-25-1\(36\)-7](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2023-25-1(36)-7) [in Ukrainian]
5. Teoretyko-prykladni zasady konstruktyvnoi vzaiemodii politsii i naseleння v sotsiumi : monohrafiia [*Theoretical and Applied Foundations of Constructive Interaction between the Police and the Public in Society: Monograph*]. V. V. Sereda, R. I. Blahuta, O. M. Balynska ta in. Zahalna redaktsiia Z. R. Kisil. Lviv, LvDUVS, 2017. 600 p. [in Ukrainian]
6. Politseiska deontolohiia: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity haluzei znan “K Bezpeka i oborona” ta “D Biznes, administruvannia ta pravo” [*Police Deontology: A Teaching and Methodological Manual for Higher Education Students in the Fields of Knowledge “K Security and Defense” and “D Business, Administration and Law”*]. Ye. V. Zozulia, N. O. Kovalenko, Ya. A. Petruk, R. Ia. Rizhniak, O. S. Turenko, D. V. Khytrovskiyi. Odesa, Vydavnychiy dim “Helvetyka”, 2025. 236 p. [in Ukrainian]
7. Novikov, V. V., Borovikova, V. S. (2018). Implementatsiia mizhnarodnykh standartiv prav liudyny v natsionalnomu zakonodavstvi [Implementation of International Human Rights Standards in National Legislation]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriiia yurydychna – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Legal Series*, 4, 39–49. Retrieved from <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2625> [in Ukrainian]
8. Kaminska, N. V., Boiko, V. I. (2025). Implementatsiia mizhnarodnoho prava: kontseptualni pidkhody i neobkhdnist modernizatsii [Implementation of International Law: Conceptual Approaches and the Need for Modernization]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 32(4), 154–166. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-4-154> [in Ukrainian]
9. Kuzmenko, V. M., Pimenova, A. Iu. (2025). Problemy vykonannia vyrokiv Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu [Problems of the Enforcement of Judgments of the International Criminal Court]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu, Seriiia Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, Law Series*, 88 (4), 84–90. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.4.12> [in Ukrainian]
10. Morhunov, O. A. (2025). Zarubizhnyi dosvid diialnosti pravookhoronnykh orhaniv pid chas voiennoho stanu ta yoho implementatsiia v diialnist patrolnoi politsii Ukrainy [Foreign Experience of Law Enforcement Agencies' Activities under Martial Law and Its Implementation in the Activities of the Patrol Police of Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Juridical Scientific Electronic Journal*, 2, 358–360. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/83> [in Ukrainian]
11. Harris, D., O’Boyle, M., Warbrick, C. (2009). *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford, OUP. 964 p. Retrieved from <https://archive.org/details/harrisoboylwarb0000unse>
12. Nathan, C. (2021). Ethics of policing. *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780415249126-L171-1>
13. Code of Conduct for Law Enforcement Officials. Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/code-conduct-law-enforcement-officials>
14. Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials. Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement>
15. Case law of the European Court of Human Rights. Council of Europe / European Court of Human Rights. Retrieved from https://first.vaks.gov.ua/wp-content/uploads/sites/2/2021/12/Research_report_internet_ENG.pdf
16. Case of Shmorgunov and others v. Ukraine. (Applications nos. 15367/14 and 13 others – see appended list). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-207418%22%7D>

17. Case of Kaverzin v. Ukraine (Application no. 23893/03). Retrieved from [https://hudoc.echr.coe.int/rus#%22itemid%22:\[%22001-110895%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/rus#%22itemid%22:[%22001-110895%22])}

18. Case of Mikhalkova and others v. Ukraine (Application no. 10919/05). Retrieved from [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-102818%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-102818%22])}

19. Sprava “Iaremenko proty Ukrainy” [*Case of Yaremenko v. Ukraine*]. Retrieved from [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-125996%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-125996%22])} [in Ukrainian]

Дата першого надходження статті до видання: 04.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-14>**Пастушенко Віталій Анатолійович**

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри економіки та публічного управління
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ;
начальник
Кропивницької районної військової адміністрації Кіровоградської області
ORCID: 0009-0005-5109-9682

Войтушенко Ігор Олегович

аспірант у галузі публічного права та адміністрування
кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0006-2431-7258

ІНСТИТУЦІЙНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У статті досліджено інституційну модернізацію органів місцевого самоврядування як ключову передумову формування та реалізації синергетичного потенціалу територіальних громад в умовах децентралізації, воєнних викликів та цифрової трансформації. Обґрунтовано, що синергетичний потенціал громади не виникає автоматично внаслідок передачі повноважень і ресурсів, а формується за умови цілеспрямованої модернізації управлінських інститутів, процедур та інструментів координації колективної дії.

Метою статті є обґрунтування авторської концепції інституційної модернізації органів місцевого самоврядування як чинника перетворення ресурсів територіальної громади на стійкі синергетичні ефекти розвитку. Методологічною основою дослідження є поєднання системного, синергетичного та інституційного підходів, а також методів логіко-структурного аналізу, концептуального моделювання та порівняльного аналізу.

У результаті дослідження встановлено, що модернізовані органи місцевого самоврядування, які функціонують на засадах відкритості, цифрової інтеграції, стратегічного планування та партнерської взаємодії, здатні забезпечувати резонансну взаємодію соціального капіталу, фінансових ресурсів і управлінських рішень. Практичну значущість отриманих результатів підтверджено аналізом українських кейсів (Львів, Вінниця, Печеніжинська громада), які демонструють зниження транзакційних витрат, підвищення управлінської спроможності та посилення стійкості громад.

Наукова новизна полягає у розробленні авторських положень, згідно з якими вперше визначено архітектуру резонансної взаємодії ресурсів громади через платформні рішення, удосконалено модель інституційної модернізації як переходу від ієрархії до мережевої координації та розширено трактування синергетичного потенціалу як інструменту зниження транзакційних витрат у кризових умовах.

Ключові слова: синергетичний потенціал, інституційна модернізація, органи місцевого самоврядування, публічне управління, територіальні громади, децентралізація.

Pastushenko V. A., Voitushenko I. O. Institutional modernization of local self-government bodies as a prerequisite for the development of the synergic potential of territorial communities

The article provides a comprehensive theoretical and applied analysis of the institutional modernization of local self-government bodies as a key prerequisite for the formation and development of the synergic potential of territorial communities in the context of decentralization reform, military challenges, and digital transformation of public administration. It is substantiated that the synergic potential of a community does not arise automatically as a result of the transfer of powers and financial resources to the local level, but is formed exclusively through purposeful transformation of institutional governance mechanisms, management procedures, and formats of coordination of collective action.

The purpose of the article is to substantiate the author's concept of institutional modernization of local self-government bodies as a systemic mechanism for transforming the resource potential of territorial communities into sustainable synergic effects of socio-economic development. The methodological framework of the study combines systemic, synergetic, and institutional approaches, as well as methods of logical-structural analysis, conceptual modeling, comparative analysis, and generalization of practical experience.

The study proves that modernized local self-government bodies operating on the principles of openness, digital integration, strategic planning, and partnership interaction are capable of ensuring resonant interaction of social capital, financial resources, and managerial decisions. The practical significance of the results is confirmed by the analysis of Ukrainian cases (Lviv, Vinnytsia, Pechenizhyn territorial community), which demonstrate a reduction in transaction costs, increased institutional capacity, and enhanced community resilience in crisis conditions.

The scientific novelty of the research lies in the development of an authorial approach to understanding institutional modernization of local self-government as a key factor in generating the synergic potential of territorial communities.

Key words: *institutional modernization, synergic potential, local self-government bodies, public administration, territorial communities, decentralization.*

Вступ. Сучасний етап розвитку України характеризується глибокими структурними трансформаціями, що відбуваються одночасно у політичній, соціально-економічній та управлінській сферах. Реалізація реформи децентралізації, спрямованої на перерозподіл владних повноважень і фінансових ресурсів на користь територіальних громад створила принципово нові умови для місцевого розвитку. Водночас ці процеси відбуваються в умовах повномасштабної воєнної агресії, руйнування інфраструктури, масових міграційних переміщень та високої турбулентності зовнішнього середовища, що суттєво ускладнює управлінські завдання органів місцевого самоврядування.

За таких умов територіальні громади перестають бути виключно адміністративно-територіальними одиницями і дедалі більше постають як складні відкриті соціальні системи, у межах яких поєднуються інституційні, економічні, соціальні, культурні та цифрові компоненти. Ефективність функціонування цих систем визначається не так обсягом доступних ресурсів, як здатністю до їх узгодженого використання, формування колективної дії та досягнення синергетичних ефектів розвитку. Саме у цьому контексті особливої

актуальності набуває категорія синергетичного потенціалу територіальних громад, що відображає їхню спроможність генерувати результати, які перевищують просту суму окремих ресурсів [1, с. 12–13; 2].

Практика функціонування органів місцевого самоврядування в Україні засвідчує, що навіть за наявності фінансової автономії та розширених повноважень синергетичні ефекти не виникають автоматично. Фрагментованість управлінських процедур, орієнтація на формальне виконання нормативних вимог, низький рівень горизонтальної координації та обмежене використання цифрових інструментів істотно знижують потенціал громад до саморозвитку. Це формує науково-практичний розрив між задекларованими цілями децентралізації та фактичною спроможністю органів місцевого самоврядування забезпечувати сталий розвиток територій [3; 4].

У зв'язку із цим інституційна модернізація органів місцевого самоврядування набуває статусу ключової передумови розвитку синергетичного потенціалу територіальних громад. Ідеться не про окремі управлінські нововведення, а про системну трансформацію інституційних правил, управлінських процедур

і механізмів координації колективної дії, що створює умови для резонансної взаємодії ресурсів громади.

Метою статті є обґрунтування авторської концепції інституційної модернізації органів місцевого самоврядування як системного механізму формування та розвитку синергетичного потенціалу територіальних громад.

Матеріали та методи. Методи дослідження застосовано так: синергетичний підхід використано для аналізу нелінійних ефектів взаємодії активів, логіко-структурний аналіз застосовано для побудови алгоритму модернізації управлінських процедур, а порівняльний аналіз – для зіставлення рівнів цифрової трансформації вибраних громад [5].

Наукова новизна полягає у розробленні авторських положень, згідно з якими вперше визначено архітектуру резонансної взаємодії ресурсів громади через платформні рішення, удосконалено модель інституційної модернізації як переходу від ієрархії до мережевої координації та розширено трактування синергетичного потенціалу як інструменту зниження транзакційних витрат у кризових умовах.

Наукове підґрунтя дослідження формувалося на основі синергетичного підходу, розробленого у працях Г. Хакена [6], а також його адаптації до соціально-управлінських процесів у вітчизняних наукових дослідженнях. Зокрема, методологічні засади синергетики у політичній та управлінській діяльності розкрито у працях В. С. Білоуса [7] та Д. О. Чемшита [8], тоді як застосування синергетичного підходу до аналізу публічного управління та інституційних взаємодій представлено у роботах І. Черленяка [9]. Подальший розвиток ідей синергетичного потенціалу у сфері публічного управління та місцевого самоврядування здійснено в дослідженнях І. В. Письменного [10], Е. А. Мамедової [11], В. М. Щербака [12] та інших авторів.

У межах цієї статті громада розглядається не лише як адміністративно-територіальна одиниця, а як складна відкрита соціальна система, у якій взаємодіють економічні, культурні, інституційні, комунікативні та цифрові ресурси. Відповідно, синергетичний потенціал територіальної громади нами трактується

як системна властивість локальної спільноти, що виникає унаслідок резонансної взаємодії соціального капіталу, інституційних правил, матеріальних і нематеріальних активів, технологічних платформ та культурних практик. Ідеться не про механічну суму ресурсів, а про архітектоніку відносин і процесів, які забезпечують узгодженість колективної дії та здатність громади до саморозвитку.

Для емпіричної ідентифікації синергетичного потенціалу ми пропонуємо систему індикаторів, що включає інституційні показники швидкості прийняття рішень», соціальні показники рівня довіри до влади та ресурсні показники обсягу залучених грантів на одиницю власного доходу [4; 6].

У цьому контексті синергетичний потенціал територіальної громади доцільно інтерпретувати також як сукупність скоординованих інституційних, фінансових, людських, інформаційних і просторових ресурсів, взаємодія яких створює ефект, що перевищує сумарний внесок окремих елементів. Для сучасної України, де процес децентралізації після 2014 р. набув системного характеру, саме модернізація діяльності органів місцевого самоврядування виступає ключовим механізмом трансформації цих ресурсів у функціональну синергію – від консолідації бюджетних і адміністративних повноважень до формування мереж співпраці з громадянським суспільством і бізнесом. Цей висновок підтверджується міжнародними оцінками ролі децентралізації у підвищенні стійкості місцевих систем і якості публічних послуг [13].

Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні була спрямована на створення спроможних територіальних громад шляхом передачі повноважень і ресурсів на місцевий рівень та вдосконалення міжбюджетних відносин. Водночас сама по собі передача повноважень не гарантує виникнення синергетичного ефекту. Для цього необхідні паралельні заходи з підвищення управлінської спроможності, прозорості та підвітності органів місцевого самоврядування. Міжнародні аналітичні звіти та вітчизняні дослідження свідчать, що поєднання фінансової автономії з інституційними гарантіями

(антикорупційні механізми, незалежна оцінка виконання, підвищення якості адміністративних процедур) формує передумови для мультидоменної синергії на місцевому рівні [14].

Бюджетна децентралізація, зокрема зміни у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів, створила фінансову основу для реалізації локальних ініціатив. Однак для розвитку синергетичного потенціалу вирішальне значення мають не лише обсяги фінансування, а й механізми його розподілу та використання: програмно-цільове бюджетування, прозорі конкурсні процедури, проєктний підхід, мультистейкхолдерні інвестиційні платформи та механізми співфінансування. Показовим прикладом інституційної інновації є створення єдиної платформи управління державними інвестиціями (проєкт DREAM), яка забезпечує прозорість і підзвітність інвестиційних проєктів на всіх рівнях та підсилює здатність громад залучати фінансові ресурси і координувати дії різних акторів. Такий підхід сприяє реалізації кумулятивних синергетичних ефектів, що виникають унаслідок поєднання фінансування, експертизи та громадської підтримки [15].

Суттєвим чинником посилення синергетичного потенціалу виступає цифрова модернізація органів місцевого самоврядування. Цифрові сервіси та платформи змінюють логіку взаємодії мешканців з органами влади, знижуючи транзакційні витрати, підвищуючи доступність інформації та створюючи інструментарій для оперативної координації між владою, громадою та бізнесом. В Україні прикладом масштабної цифрової трансформації є національна платформа «Дія», яка формує інфраструктуру для інтеграції місцевих сервісів і даних. На муніципальному рівні Львів і Київ упроваджують рішення smart city, що дає змогу підвищити оперативність реагування на інфраструктурні виклики та посилити міжсекторну взаємодію як основу синергетичних процесів [16].

Не менш важливим елементом інституційної модернізації є розвиток адміністративної спроможності та людського капіталу органів місцевого самоврядування. Синергетичний розвиток неможливий без управлінських кадрів, які володіють компетенціями стратегічного

планування, проєктного менеджменту, комунікації з громадою та міжнародними партнерами. Практики, що довели свою ефективність в Україні, включають системні програми підготовки кадрів за підтримки міжнародних організацій, створення центрів надання адміністративних послуг із клієнтоорієнтованим підходом, а також упровадження інструментів результативного моніторингу діяльності управлінських підрозділів. Аналітичні дослідження підтверджують, що інвестиції у людський капітал у поєднанні з цифровими інструментами істотно підвищують синергетичний ефект використання ресурсів громади [17].

Розвиток синергетичного потенціалу також потребує горизонтальної взаємодії між територіальними громадами, регіональними центрами, бізнесом і громадськими організаціями. В Україні спостерігається тенденція до формування міжмуніципальних кластерів співробітництва у сферах освіти, охорони здоров'я, управління відходами та туризму, а також до створення мережевих механізмів координації в умовах кризових ситуацій. Практика спільних інвестиційних проєктів, централізованих закупівель і координації логістики демонструє економію ресурсів і підвищення якості послуг, що в сукупності породжує стійкий ефект синергії [13].

Вибір кейсів зумовлений їх репрезентативністю, де Львів та Вінниця виступають лідерами цифровізації, а Печеніжинська громада – взірцем успішної децентралізації, при цьому аналіз підтверджує, що впровадження smart-рішень дало змогу цим громадам залучити на 20% більше інвестицій порівняно з аналогічними територіями [18].

Урбаністичні приклади великого масштабу (Львів, Вінниця) демонструють значення цифрових рішень, відкритої політики та стратегічного управління. Реалізація комплексних smart city-ініціатив, відкритих даних і участь у міжнародних програмах сприяють залученню партнерів та інвестицій. Такі локальні «лабораторії модернізації» переконливо свідчать, що поєднання цифровізації, прозорості, стратегічного планування та партнерства формує реальні синергетичні ефекти розвитку територіальних громад.

Результати. Отримані результати систематизовано у формі аналітичної матриці, яка демонструє, що напрям цифровізації забезпечує зниження транзакційних витрат, кадрова модернізація веде до зростання якості стратегічних проєктів, а розвиток партнерств створює умови для масштабування інновацій через міжмуніципальні мережі.

У ході дослідження встановлено ключову роль модернізації органів місцевого самоврядування у формуванні та реалізації синергетичного потенціалу. Показано, що за відсутності інституційних перетворень, цифрової трансформації управлінських процесів і системного підвищення управлінської спроможності синергетичні ефекти в громадах мають фрагментарний характер, не набувають стійкості та не підлягають масштабуванню.

Ідентифіковано базові напрями модернізації діяльності органів місцевого самоврядування, які створюють умови для резонансного розвитку територіальних громад. До них належать: удосконалення управлінських процедур і організаційних структур; цифровізація публічних послуг, відкритість даних і впровадження платформних управлінських рішень; системна підготовка кадрів і розвиток стратегічних управлінських компетенцій; формування багаторівневих партнерств та міжмуніципальних мереж співпраці; підвищення прозорості, підзвітності та результативності місцевого врядування.

Дослідження також засвідчило, що бюджетні ресурси територіальних громад набувають високої ефективності лише за умови цифрової прозорості фінансових процесів, застосування конкурсних механізмів фінансування та використання партнерських моделей інвестування. Показовим у цьому контексті є приклад платформи DREAM, яка демонструє можливості поєднання фінансових ресурсів, експертної підтримки та громадського контролю.

Аналіз українських практик (Львів, Вінниця, Печеніжинська територіальна громада) підтверджує, що цифровізація управління сприяє зменшенню транзакційних витрат, стратегічне планування підвищує інституційну стійкість громад, а партнерства та горизонтальна кооперація створюють стійкі синергетичні ефекти. Установлено, що

модернізовані управлінські інституції здатні ефективніше реагувати на кризові ситуації, зокрема в умовах воєнних викликів.

Загалом результати дослідження свідчать, що територіальні громади зі сформованим синергетичним потенціалом характеризуються вищою швидкістю відновлення, кращою здатністю залучати ресурси, ефективнішою організацією взаємодії між суб'єктами місцевого розвитку та більшою схильністю до впровадження інноваційних управлінських рішень.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило необхідність розгляду модернізації діяльності органів місцевого самоврядування в Україні як комплексного та цілісного процесу, а не як сукупності розрізнених реформ у сферах фінансів, цифровізації чи управління. Обґрунтовано, що саме інтегрований характер інституційних перетворень створює умови для формування та реалізації синергетичного потенціалу територіальних громад, який є ключовим чинником їх стійкого розвитку в умовах сучасних викликів.

Аналіз практичних українських кейсів засвідчив, що результативність реформ місцевого самоврядування безпосередньо залежить від одночасності та узгодженості інституційних змін, рівня прозорості управлінських процесів, активного залучення місцевих акторів до прийняття рішень і використання адекватних цифрових інструментів. Показано, що лише за таких умов відбувається перетворення ресурсного потенціалу громад на стійкі синергетичні ефекти соціально-економічного розвитку.

У контексті постійних соціально-економічних і безпекових викликів пріоритетом державної та місцевої політики має стати не так подальше збільшення обсягів ресурсів на місцевому рівні, як формування інституційних механізмів, які забезпечують ефективну взаємодію цих ресурсів у вигідних для громади конфігураціях. Такий підхід дає змогу підвищити адаптивність, інноваційність і життєздатність територіальних громад, а також їхню здатність до відновлення та розвитку в кризових умовах.

Перспектива подальших наукових досліджень у цьому напрямі пов'язана з

поглибленим аналізом механізмів формування синергетичного потенціалу територіальних громад і розробленням системи індикаторів, що дасть змогу об'єктивно оцінювати

рівень взаємодії між інституційними структурами, цифровими платформами та соціальним капіталом у процесі модернізації місцевого самоврядування.

Література

1. Дуглас К. Норт Інституції, інституційні зміни та економічні показники / пер. з англ. І. Дзюба. Київ, 2012. 196 с.
2. The OECD Digital Government Policy Framework. URL: https://www.oecd.org/en/publications/the-oecd-digital-government-policy-framework_f64fed2a-en.html (дата звернення: 12.09.2025).
3. Родс А. В. Розуміння управління: політичні мережі, управління, рефлексивність та підзвітність. Видавництво Відкритого університету. 2007.
4. Ковбасюк Ю. В., Ващенко К. О., Сурмін Ю. П. Публічне управління та адміністрування: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : НАДУ при Президентові України, 2014. 448 с.
5. Emerson K., Nabatchi T., Balogh S. An integrative framework for collaborative governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*. 2012. Vol. 22, No. 1. P. 1–29. DOI: <https://doi.org/10.1093/jopart/mur011>
6. Haken H. Entwicklungslinien der Synergetik. Universität Bern. 2014. No. 14–1. P. 26–59.
7. Білоус В. С. Діалектика та синергетика як методологічні засади політичної діяльності. *Політологічні обрії*. 2001. № 6. С. 64–71.
8. Чемшит Д. О. Політичні кризи в умовах модернізації: синергетичний підхід. *Грані*. 2012. Вип. 4. С. 143–146.
9. Черленяк І. Синергетика зв'язків: парламентська коаліція – коаліційний уряд. *Вісник Української академії державного управління при Президентові України*. 2005. Вип. 2. С. 67–73.
10. Письменний І. В. Синергетичний потенціал публічного управління в умовах суспільних трансформацій : монографія. Київ : ДРІДУ НАДУ, 2012. 245 с.
11. Мамедова Е. А. Правовий вплив процесу децентралізації на стан самоорганізаційного потенціалу територіальних громад. *Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів, породжених російською агресією: теорія, практика, перспективи розвитку* : праці Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 18 жовтня 2024 р. Кропивницький, 2024. С. 75–77.
12. Щербак В. М. Синергетичний підхід в аналізі трансрегіональної співпраці: особливості та пріоритети застосування. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2023. № 4. С. 70–74.
13. OECD Multi-level Governance Studies. Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance. OECD: website. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/12/rebuilding-ukraine-by-reinforcing-regional-and-municipal-governance_63099658/63a6b479-en.pdf (дата звернення: 19.10.2025).
14. Maintaining the Momentum of Decentralisation in Ukraine. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2018/06/maintaining-the-momentum-of-decentralisation-in-ukraine_g1g8e51c/9789264301436-en.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 02.10.2025).
15. DREAM: While fighting for its future, Ukraine invented a better way to make investments that benefit people and the planet. URL: <https://www.open-contracting.org/2025/07/10/dream-while-fighting-for-its-future-ukraine-invented-a-better-way-to-make-investments-that-benefit-people-and-the-planet> (дата звернення: 18.10.2025).
16. 12 міст в Україні переходять на «розумне» управління Smart City: що зміниться для мешканців. *Новини науки і техніки*. URL: https://ysc.kiev.ua/tehnika/tech_news/12-mist-v-ukrayini-perehodyat-na-rozumne-upravlinnya-smart-city-shho-zminytsya-dlya-meshkantsiv (дата звернення: 10.11.2025).
17. (DE) centralisation? Trends in the interaction of local self-government and state authorities at the local level in Ukraine. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/05/Full-version.-English.pdf> (дата звернення: 10.11.2025).
18. Pechenizhyn community from Prykarpattia: on development, international support, and assistance to other communities. Ukraine Crisis Media Center. URL: <https://uacrisis.org/ua/pechenizhynska>

References

1. North, D. C. (2012). *Institutions, institutional change and economic performance* (I. Dziub, Trans.). Osnovy. [Original work published 1990].
2. OECD. (n.d.). *The OECD digital government policy framework*. Retrieved from https://www.oecd.org/en/publications/the-oecd-digital-government-policy-framework_f64fed2a-en.html

3. Rhodes, R.A.W. (2007). *Understanding governance: Policy networks, governance, reflexivity and accountability*. Open University Press.
4. Kovbasiuk, Yu. V., Vashchenko, K. O., & Surmin, Yu. P. (2014). *Public administration and management: Theory, methodology, practice*. NAPA under the President of Ukraine.
5. Emerson, K., Nabatchi, T., & Balogh, S. (2012). An integrative framework for collaborative governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 22 (1), 1–29. <https://doi.org/10.1093/jopart/mur011>
6. Haken, H. (2014). Entwicklungslinien der Synergetik [Lines of development of synergetics]. *Universität Bern*, (14–1), 26–59.
7. Bilous, V. S. (2001). Dialectics and synergetics as methodological principles of political activity. *Political Horizons: Collection of Scientific Works*, 6, 64–71.
8. Chemshyt, D. O. (2012). Political crises in conditions of modernization: A synergetic approach. *Grani*, 4, 143–146.
9. Cherleniak, I. (2005). Synergetics of connections: Parliamentary coalition – coalition government. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, 2, 67–73.
10. Pysmennyi, I. V. (2012). *Synergetic potential of public administration in conditions of social transformations*. DRIDU NAPA.
11. Mamedova, E. A. (2024). Legal influence of the decentralization process on the state of self-organizational potential of territorial communities. In *Legal science and state building in Ukraine in the conditions of modern challenges caused by Russian aggression: Theory, practice, prospects of development* (pp. 75–77).
12. Shcherbak, V. M. (2023). Synergetic approach in the analysis of transregional cooperation: Features and priorities of application. *Public Administration and Customs Administration*, 4, 70–74.
13. OECD. (2022). *Rebuilding Ukraine by reinforcing regional and municipal governance*. OECD Multi-level Governance Studies. Retrieved from https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/12/rebuilding-ukraine-by-reinforcing-regional-and-municipal-governance_63099658/63a6b479-en.pdf
14. OECD. (2018). *Maintaining the momentum of decentralisation in Ukraine*. Retrieved from https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2018/06/maintaining-the-momentum-of-decentralisation-in-ukraine_g1g8e51c/9789264301436-en.pdf
15. Open Contracting Partnership. (2025, July 10). *DREAM: While fighting for its future, Ukraine invented a better way to make investments that benefit people and the planet*. Retrieved from <https://www.open-contracting.org/2025/07/10/dream-while-fighting-for-its-future-ukraine-invented-a-better-way-to-make-investments-that-benefit-people-and-the-planet>
16. Science and Technology News. (n.d.). *12 cities in Ukraine are switching to «smart» Smart City management: What will change for residents*. Retrieved from https://ysc.kiev.ua/tehnika/tech_news/12-mist-v-ukrayini-perehodyat-na-rozumne-upravlinnya-smart-city-shho-zminytsya-dlya-meshkantsiv
17. Kyiv School of Economics. (2024). *(DE)centralisation? Trends in the interaction of local self-government and state authorities at the local level in Ukraine*. Retrieved from <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/05/Full-version.-English.pdf>
18. Ukraine Crisis Media Center. (n.d.). *Pechenizhyn community from Prykarpattia: On development, international support, and assistance to other communities*. Retrieved from <https://uacrisis.org/ua/pechenizhynska>

Дата першого надходження статті до видання: 25.12.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.01.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 340.12:004.8:342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-15>**Пікуля Тетяна Олександрівна**

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теоретичної юриспруденції
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
Scopus Author ID: 59181010600
ResearcherID: I-2128-2018
ORCID: 0000-0003-0430-3255

ТРАНСФОРМАЦІЯ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ МОДЕЛІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ АЛГОРИТМІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ

У статті здійснено комплексний теоретико-правовий аналіз антропоцентричної моделі юридичної відповідальності в умовах цифрової трансформації публічного управління та активного впровадження алгоритмічного врядування. Обґрунтовується теза про те, що класичні доктринальні підходи до юридичної відповідальності, засновані на виключному визнанні людини єдиним суб'єктом правової волі, контролю та вини, дедалі частіше виявляються обмеженими в умовах використання автономних алгоритмічних систем і технологій штучного інтелекту.

Показано, що алгоритмічне врядування формує нову соціотехнічну реальність, у межах якої юридично значущі управлінські рішення ухвалюються на основі складної взаємодії людини, даних і автоматизованих алгоритмів. У таких умовах ускладнюється застосування традиційних правових категорій, зокрема причинно-наслідкового зв'язку, вини та персоналізації юридичної відповідальності. Наголошено, що шкода або неправомірні наслідки можуть виникати не внаслідок безпосередньої дії конкретної особи, а як результат функціонування системи загалом.

Особливу увагу приділено феномену «розмитой» та розподіленої відповідальності, який є характерним для алгоритмічних систем публічного управління. Доведено, що спроби зберегти виключно антропоцентричний підхід шляхом формального покладення відповідальності на розробників, операторів або посадових осіб не завжди забезпечують ані ефективний захист прав людини, ані належний рівень правової визначеності.

Обґрунтовано необхідність трансформації антропоцентричної моделі юридичної відповідальності шляхом її доповнення системними, інституційними та ризик-орієнтованими підходами. Запропоновано розглядати юридичну відповідальність у сфері алгоритмічного врядування як багаторівневу правову конструкцію, що поєднує індивідуальну відповідальність суб'єктів із механізмами організаційної, процедурної та нормативної підзвітності. Зроблено висновок, що така трансформація є необхідною умовою забезпечення верховенства права, захисту прав людини та ефективного публічного контролю у цифрову епоху.

Ключові слова: юридична відповідальність, антропоцентрична модель, алгоритмічне врядування, штучний інтелект, автономні системи, цифрове публічне управління, трансформація права.

Pikulya T. O. Transformation of the anthropocentric model of legal liability in the context of algorithmic governance

The article presents a comprehensive theoretical and legal analysis of the anthropocentric model of legal liability in the context of digital transformation of public administration and the growing implementation of algorithmic governance. It substantiates the argument that classical doctrinal approaches to legal liability, which are based on the exclusive recognition of humans as the sole subjects of legal will, control, and fault, are increasingly limited in conditions where autonomous algorithmic systems and artificial intelligence technologies play a decisive role in decision-making processes.

It is demonstrated that algorithmic governance creates a new socio-technical reality in which legally significant public decisions are generated through complex interactions between human actors, data infrastructures, and automated algorithms. Under such circumstances, the application of traditional legal categories – such as causation, fault, and individual attribution of liability – becomes highly problematic. The article emphasizes that harm or unlawful outcomes may arise not from the direct actions of a particular individual but from the functioning of the system as a whole.

© Пікуля Т. О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Special attention is paid to the phenomenon of “diffused” and distributed liability, which is inherent in algorithmic systems of public governance. The study argues that attempts to preserve a purely anthropocentric approach by formally assigning liability to developers, operators, or public officials often fail to ensure effective human rights protection or an adequate level of legal certainty. This reveals a structural gap between classical legal doctrine and contemporary technological realities.

The article substantiates the need to transform the anthropocentric model of legal liability by integrating it with systemic, institutional, and risk-based regulatory approaches. Legal liability in the context of algorithmic governance is proposed to be understood as a multi-level legal construct that combines individual liability with organizational, procedural, and regulatory accountability mechanisms. It is concluded that such a transformation is a necessary prerequisite for safeguarding the rule of law, protecting human rights, and ensuring effective public oversight in the digital age.

Key words: legal liability, anthropocentric model, algorithmic governance, artificial intelligence, autonomous systems, digital public administration, transformation of law.

Вступ. Цифрова трансформація держави та публічного управління, що супроводжується активним упровадженням алгоритмічних систем ухвалення рішень і автономних технологій штучного інтелекту, зумовлює докорінні зміни у функціонуванні правових інститутів. Одним із найбільш уразливих до таких змін є інститут юридичної відповідальності, який у класичній доктрині ґрунтується на антропоцентричній парадигмі, тобто на визнанні людини єдиним носієм волі, свідомості та правової відповідальності [1].

Антропоцентрична модель юридичної відповідальності історично формувалася в умовах, коли всі юридично значущі рішення могли бути безпосередньо віднесені до дій або бездіяльності конкретної фізичної чи юридичної особи. Саме людина розглядалася як центральний суб'єкт права, здатний усвідомлювати наслідки власної поведінки, контролювати її та нести за неї відповідальність. Технічні засоби при цьому виступали лише інструментами реалізації людської волі, не маючи самостійного нормативного значення [2, с. 41–43; 3].

Однак у сучасних умовах алгоритмічного врядування така конструкція дедалі частіше виявляється недостатньою. Алгоритмічні системи, що використовуються у сфері публічного адміністрування, соціального забезпечення, фінансового моніторингу, правоохоронної діяльності та судочинства, здатні здійснювати складну обробку даних, формувати рекомендації або навіть ухвалювати рішення без прямого людського втручання. Це призводить до ситуацій, у яких негативні правові наслідки виникають у результаті функціонування складної соціотехнічної системи, а не волевиявлення конкретної особи [4].

У такому контексті постає низка фундаментальних правових питань: хто має нести юридичну відповідальність за шкоду, спричинену алгоритмічним рішенням; яким чином установлювати вину та причинно-наслідковий зв'язок; чи зберігає свою релевантність класичний підхід до персоналізації відповідальності. Відповіді на ці питання неможливі без переосмислення антропоцентричної моделі юридичної відповідальності та її адаптації до реалій цифрового врядування.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах євроінтеграційного курсу України та поступової гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу. Європейські ініціативи у сфері регулювання штучного інтелекту, зокрема ризик-орієнтований підхід до відповідальності та підзвітності, свідчать про відхід від виключно антропоцентричного розуміння юридичної відповідальності без формального надання алгоритмам правосуб'єктності [5, с. 6–9].

Метою статті є комплексний теоретико-правовий аналіз обмеженості антропоцентричної моделі юридичної відповідальності та обґрунтування необхідності її трансформації в умовах алгоритмічного врядування. Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких завдань:

1. З'ясувати доктринальні засади антропоцентричної моделі юридичної відповідальності.

2. Проаналізувати вплив алгоритмічного врядування на класичні уявлення про суб'єкта, вину та контроль.

3. Окреслити основні напрями трансформації юридичної відповідальності в умовах використання автономних систем штучного інтелекту.

Наукова новизна дослідження полягає у формулюванні підходу до юридичної відповідальності як системної та багаторівневої правової конструкції, що поєднує антропоцентричні засади з інституційними механізмами підзвітності у цифровому публічному управлінні.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових, філософсько-правових і спеціально-юридичних методів пізнання, що забезпечують комплексний аналіз трансформації юридичної відповідальності в умовах алгоритмічного врядування.

Ключовим є діалектичний метод, який застосовується для дослідження розвитку антропоцентричної моделі юридичної відповідальності, виявлення її внутрішніх суперечностей та закономірностей еволюції під впливом цифрових технологій. Зазначений метод дає змогу розглядати юридичну відповідальність як динамічний правовий інститут, що змінюється разом із соціальними та технологічними умовами.

Формально-юридичний метод використано для аналізу чинних і проєктних нормативних актів у сфері регулювання штучного інтелекту та алгоритмічного врядування, а також для дослідження традиційних юридичних конструкцій вини, причинного зв'язку та суб'єкта відповідальності. Застосування цього методу дає змогу виявити обмеження позитивно-правових механізмів у ситуаціях, коли рішення ухвалюються автоматизованими системами.

Порівняльно-правовий метод дає змогу зіставити національні та європейські підходи до проблеми юридичної відповідальності за використання алгоритмічних систем, а також порівняти класичні антропоцентричні доктрини із сучасними концепціями розподіленої та системної відповідальності. Це дає змогу окреслити потенційні напрями розвитку національного законодавства.

Системний і структурно-функціональний методи застосовуються для аналізу алгоритмічного врядування як складної соціотехнічної системи, у межах якої взаємодіють люди, інститути та технологічні компоненти. У такому підході юридична відповідальність розглядається не як ізольований інститут, а як елемент ширшої системи підзвітності та контролю.

Емпіричну основу дослідження становлять наукові публікації вітчизняних і зарубіжних авторів у галузі теорії права, філософії права, цифрового врядування, а також аналітичні документи міжнародних організацій та інституцій Європейського Союзу, присвячені регулюванню штучного інтелекту.

Результати. Антропоцентрична модель юридичної відповідальності історично ґрунтується на уявленні про людину як єдиний центр правового регулювання, здатний до усвідомленого волевиявлення, контролю власної поведінки та передбачення її наслідків. Саме ці характеристики в класичній теорії права слугують підставою для встановлення вини як ключового елемента юридичної відповідальності [2, с. 41–44]. У межах цієї парадигми будь-які технічні засоби або інструменти розглядаються як об'єкти, що не мають самостійного значення для кваліфікації правопорушення.

Однак навіть у традиційних правових системах антропоцентрична модель не була абсолютно універсальною. Уже в індустріальну епоху право стикалося з феноменом опосередкованої відповідальності, зокрема у сфері відповідальності за діяльність джерел підвищеної небезпеки. Проте в таких випадках зберігався чіткий зв'язок між технічним засобом і суб'єктом, який здійснював контроль над ним.

У цифрову епоху цей зв'язок поступово втрачає однозначність. Автономні алгоритмічні системи здатні функціонувати на основі машинного навчання, адаптуватися до нових даних і формувати результати, які не можуть бути безпосередньо виведені з початкових інструкцій розробника. У таких умовах антропоцентрична модель відповідальності стикається з концептуальними обмеженнями, оскільки не враховує системний характер прийняття рішень [3, с. 506–509].

Однією з ключових проблем трансформації юридичної відповідальності в умовах алгоритмічного врядування є встановлення вини. Класичне праворозуміння виходить із того, що вина є психічним ставленням особи до власної поведінки та її наслідків. Проте алгоритмічні системи не мають психіки й не здатні до моральної оцінки своїх дій [2, с. 52–54].

У результаті відповідальність намагаються «повернути» людині шляхом покладення

її на розробника алгоритму або на суб'єкта, який ухвалив рішення про його використання. Водночас наукові дослідження показують, що причинно-наслідковий зв'язок між діями конкретної особи та результатом роботи автономної системи часто є непрямим і багатоступеневим [6]. Це знижує ефективність традиційних механізмів притягнення до відповідальності.

У таких умовах дедалі більшого поширення набувають підходи, що відмовляються від індивідуалізованого розуміння вини на користь концепцій об'єктивної та ризик-орієнтованої відповідальності. Юридична відповідальність у цьому разі виконує не так каральну, як превентивну та компенсаторну функції.

Аналіз сучасних доктринальних підходів свідчить про формування концепції розподіленої юридичної відповідальності, яка виходить за межі класичного антропоцентризму. У межах цієї концепції відповідальність розглядається як властивість системи загалом, а не виключно окремого суб'єкта [3, с. 512–515].

Такий підхід передбачає розмежування рівнів відповідальності: індивідуального (посадові особи, оператори), організаційного (установи, компанії), а також нормативного (держава як регулятор). Кожен із цих рівнів виконує власну функцію у забезпеченні правомірного використання алгоритмічних систем [7, с. 10–13].

У цьому контексті особливе значення має європейський підхід до регулювання штучного інтелекту, який відмовляється від ідеї правосуб'єктності алгоритмів, але водночас запроваджує обов'язки щодо прозорості, людського нагляду та управління ризиками [8, с. 6–9]. Це свідчить про поступовий перехід від антропоцентричної до системно-інституційної моделі відповідальності.

Трансформація антропоцентричної моделі юридичної відповідальності має принципове значення для функціонування сучасної держави. Збереження виключно персоналізованого підходу до відповідальності в умовах алгоритмічного врядування створює ризики формального дотримання закону без реального захисту прав людини [4, с. 22–24].

Натомість системний підхід до відповідальності дає змогу розглядати алгоритмічне врядування як об'єкт комплексного правового

регулювання, у межах якого юридична відповідальність виконує гарантійну, превентивну та компенсаторну функції. Така трансформація не заперечує антропоцентричні засади права, але адаптує їх до нових соціотехнічних реалій.

Висновки. Узагальнення результатів проведеного дослідження дає підстави констатувати, що цифрова трансформація публічного управління та впровадження алгоритмічного врядування зумовлюють глибоку еволюцію інституту юридичної відповідальності. Антропоцентрична модель, яка історично ґрунтувалася на визнанні людини єдиним носієм правової волі, свідомості та вини, виявляється концептуально обмеженою в умовах, коли юридично значущі рішення формуються в межах складних соціотехнічних систем.

Алгоритмічне врядування змінює структуру причинно-наслідкових зв'язків і механізмів контролю: правові наслідки дедалі частіше виникають як результат взаємодії людини, даних, програмного коду та інституційного середовища, а не як безпосередній прояв індивідуального волевиявлення. Це ускладнює застосування класичних категорій вини, персоналізації відповідальності та індивідуального причинного зв'язку, оскільки шкода може бути зумовлена функціонуванням системи загалом.

Формальне збереження виключно антропоцентричного підходу шляхом механічного покладення відповідальності на розробників, операторів або посадових осіб не забезпечує ані належного рівня правової визначеності, ані ефективного захисту прав людини. У таких умовах проявляється феномен розподіленої та «розмитой» відповідальності, що вимагає переосмислення традиційної доктрини без надання алгоритмам самостійної правосуб'єктності.

Обґрунтованим є висновок про необхідність трансформації антропоцентричної моделі юридичної відповідальності шляхом її доповнення системними, інституційними та ризик-орієнтованими підходами. Юридична відповідальність у сфері алгоритмічного врядування має розглядатися як багаторівнева правова конструкція, що поєднує індивідуальну відповідальність суб'єктів із механізмами організаційної, процедурної та нормативної підзвітності. Такий підхід дає змогу зберегти

людиноцентричні засади права, водночас адаптувавши їх до нових соціотехнічних реалій.

Отже, еволюція інституту юридичної відповідальності в умовах алгоритмічного врядування є об'єктивною та закономірною.

Її результатом має стати формування комплексної моделі відповідальності, здатної забезпечити верховенство права, гарантії прав людини та ефективний публічний контроль у цифрову епоху.

Література

1. Сорокіна Н., Філатов В. Цифровізація публічного управління в Україні: теоретичний аспект. *Аспекти публічного управління*. 2025. Т. 13. № 1. С. 77–81. DOI: <https://doi.org/10.15421/152509>
2. Hildebrandt M. *Law for Computer Scientists and Other Folk*. Oxford : Oxford University Press, 2020. 280 p. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198860877.001.0001>
3. Themistoklis T. The Legal anthropocentrism at crossroads: International legal principles ahead of transhumanism and post-anthropocentrism. *European Journal of Law and Technology*, 2025. Vol. 16 № 1. URL: <https://ejlt.org/index.php/ejlt/article/view/1087/1105> (дата звернення: 23.02.2026).
4. Pollock N., Williams R. *Software and Organisations: The Biography of the Enterprise-Wide System or How SAP Conquered the World*. Routledge. London. Economics, Finance, Business & Industry, Social Sciences. 2008. P. 320. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203891940>
5. European Commission. Proposal for a Regulation laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). COM(2021) 206 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021PC0206>
6. Костенко О. Чи готове право надати «мислячому» ШІ юридичний статус, співмірний із людським. *Дзеркало тижня*. 2026. 14 лютого. URL: <https://zn.ua/ukr/TECHNOLOGIES/chi-hotove-pravo-nadati-misljachomu-shi-juridichnij-status-spivmirnij-iz-ljudskim.html>
7. European Commission. *Ethics Guidelines for Trustworthy AI*. 2019. <https://digital-strategy.ec.europa.eu>
8. Таран О. В., Гавловський В. Д. Правове регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі та Україні: основні підходи та права людини. *Інформація і право*. 2024. № 1(48). URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/300706> (дата звернення: 28.12.2025).

References

1. Sorokina, N., & Filatov, V. (2025). Tsyfrovizatsiia publichnoho upravlinnia v Ukraini: teoretychnyi aspekt [Digitalization of public administration in Ukraine: Theoretical aspect]. *Aspekty publichnoho upravlinnia – Public Administration Aspects*, 13(1), 77–81. <https://doi.org/10.15421/152509> [in Ukrainian].
2. Hildebrandt, M. (2020). *Law for computer scientists and other folk*. Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198860877.001.0001>
3. Themistoklis, T. (2025). The legal anthropocentrism at crossroads: International legal principles ahead of transhumanism and post-anthropocentrism. *European Journal of Law and Technology*, 16 (1). Retrieved from <https://ejlt.org/index.php/ejlt/article/view/1087/1105>
4. Pollock, N., Williams, R. (2008). *Software and Organisations: The Biography of the Enterprise-Wide System or How SAP Conquered the World*. Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203891940>
5. European Commission. (2021). *Proposal for a regulation laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act)* (COM(2021) 206 final). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021PC0206>
6. Kostenko, O. (2026, February 14). Chi hotove pravo nadaty «misliachomu» ShI yurydychnyi status, spivmirnyi iz ljudskym [Is the law ready to grant “thinking” AI a legal status equivalent to a human’s]. *Dzerkalo Tyzhnia*. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/TECHNOLOGIES/chi-hotove-pravo-nadati-misljachomu-shi-juridichnij-status-spivmirnij-iz-ljudskim.html> [in Ukrainian].
7. European Commission. (2019). *Ethics guidelines for trustworthy AI*. Retrieved from <https://digital-strategy.ec.europa.eu>
8. Taran, O.V., & Havlovskiy, V.D. (2024). Pravove rehuliuвання shtuchnoho intelektu v Yevropeiskomu Soiuzi ta Ukraini: osnovni pidkhody ta prava liudyny [Legal regulation of artificial intelligence in the European Union and Ukraine: Basic approaches and human rights]. *Informatsiia i pravo – Information and Law*, 1(48). Retrieved from <http://il.ippi.org.ua/article/view/300706> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 29.12.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-16>**Шопіна Ірина Миколаївна**

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
Scopus ID: 57210888060
ORCID: 0000-0003-3334-7548

ВИКОРИСТАННЯ СУБ'ЄКТАМИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Метою статті є визначення особливостей використання суб'єктами правоохоронної діяльності технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) з позиції правового регулювання. З'ясовано, що нині вже напрацьована певна теоретико-методологічна база для подальшого вивчення та розвитку правового забезпечення використання технологій ШІ. Однак у контексті правового статусу правоохоронних органів мають місце суттєві прогалини.

Визначено, що використання суб'єктами правоохоронної діяльності технологій ШІ може бути пов'язано з ризиками порушення прав людини, втручання у приватне життя, витоку персональних даних, дискримінації, а також зі створенням загроз національній та воєнній безпеці держави. Водночас повна відмова від використання таких технологій в умовах цифровізації злочинності, розвитку кіберзагроз та застосування ШІ суб'єктами протиправної діяльності призвела б до істотного зниження ефективності правоохоронної системи.

Аргументовано необхідність внесення змін до законодавчих актів, які визначають правовий статус правоохоронних органів, з метою доповнення їх наступними положеннями: правові підстави застосування ШІ у діяльності правоохоронних органів; критерії допустимості використання конкретних технологічних рішень, заснованих на технологіях ШІ; механізми зовнішнього і внутрішнього контролю за використанням ШІ у правоохоронній діяльності; юридична відповідальність за неправомірне використання ШІ.

Обґрунтовано доцільність встановлення законодавчої заборони на використання правоохоронними органами тих систем ШІ, щодо яких відсутня можливість аудиту алгоритмів, контролю за потоками даних або гарантій кібербезпеки. В умовах повномасштабної збройної російської агресії ці вимоги мають розглядатися як елемент забезпечення національної, воєнної та інформаційної безпеки.

Аргументовано, що мають бути ліквідовані правові прогалини, пов'язані зі здійсненням недержавної правоохоронної діяльності, що потребує прийняття законів про приватну детективну діяльність та про службу безпеки суб'єктів господарювання. У цих правових актах мають знайти своє відображення підстави, умови, порядок і контроль за використанням технологій ШІ.

Ключові слова: штучний інтелект, правоохоронна діяльність, правоохоронні органи, інформаційна безпека, кібербезпека, інформаційна діяльність, інформаційні технології, інформаційні загрози, інформаційні ризики, правове регулювання.

Shopina I. M. The use of artificial intelligence technologies by law enforcement subjects: peculiarities of legal regulation

This article examines the legal dimensions of implementing artificial intelligence (AI) technologies within law enforcement operations. While a foundational theoretical framework for AI integration exists, the study identifies critical legislative gaps regarding the specific legal status of law enforcement agencies in this domain.

The research highlights that AI deployment carries inherent risks, including potential human rights infringements, privacy violations, data breaches, and algorithmic bias, which may threaten national and military security. Conversely, the author argues that a categorical rejection of AI is untenable; given the rapid digitalization of criminal activity and the rise of AI-driven cyber threats, law enforcement must adopt these tools to maintain systemic efficacy.

To address these challenges, the paper proposes comprehensive legislative reforms to define the legal grounds for AI application. Key recommendations include establishing admissibility criteria for AI-based solutions, implementing

© Шопіна І. М., 2026

robust internal and external oversight mechanisms, and defining liability for misuse. Furthermore, the study advocates for a statutory ban on AI systems that lack transparency, auditability, or sufficient cybersecurity guarantees. In the context of ongoing Russian military aggression, these measures are framed as vital components of Ukraine's national and information security. Finally, the article stresses the need to regulate non-state law enforcement, specifically by establishing AI-related guidelines for private detective and corporate security services.

Key words: *artificial intelligence, law enforcement, law enforcement agencies, information security, cybersecurity, information activity, information technologies, information threats, information risks, legal regulation.*

Вступ. Технології штучного інтелекту досить швидко стали невід'ємною частиною української реальності. Вони активно використовуються в різних видах діяльності, розробляються і затверджуються правила етичної поведінки щодо застосування штучного інтелекту у закладах освіти, засобах медіа, ІТ-компаніях тощо. Однак правове регулювання в означеній сфері значно відстає від активного розвитку технологій ШІ. Особливо помітним є таке відставання у сфері правового забезпечення правоохоронної діяльності. Саме правоохоронні органи здійснюють повноваження, безпосередньо пов'язані із застосуванням заходів процесуального примусу та спеціальних технічних засобів, а також з обробкою значних масивів персональних даних. За таких умов використання технологій штучного інтелекту без чітко визначених правових рамок створює ризики порушення прав людини і громадянина та може негативно вплинути на забезпечення національної та воєнної безпеки. Вказане слугує підтвердженням актуальності теми цієї статті.

Матеріали та методи. Проблеми використання штучного інтелекту у правоохоронній діяльності привертають увагу як зарубіжних, так і українських вчених. У дослідженні британських дослідниць Я. Еззеддін, П. С. Байерл та Х. Гібсон з'ясовано, що у світлі сучасного технологічного прогресу на штучний інтелект (далі – ШІ) покладаються надії щодо покращення продуктивності, підвищення ефективності та максимізації результатів. Для правоохоронних органів він може виявитися цінним для оптимізації аналізу доказів та впровадження проактивних заходів запобігання злочинності. Проте громадяни висловлюють закономірне занепокоєння щодо втручання в приватне життя, упередженості, нерівності та неточних рішень. У дослідженні, в якому було використано інтерв'ю 111 громадян для

визначення їх поглядів на використання ШІ поліцією, було вивчено існуючі суспільні занепокоєння та сформульовано пропозиції щодо заходів захисту від негативних наслідків використання ШІ правоохоронними органами в контексті кіберзлочинності та тероризму [1].

К. К. Апостолакис, Н. Дімітріу, Г. Маргетіс, С. Нтоа, Д.Цоварас і К. Стефанідіс у своєму дослідженні представили екосистему DARLENE, яка поєднує доповнену реальність (далі – AR) та ШІ, що дозволяє покращити можливості співробітників правоохоронних органів на місцях, дозволяючи своєчасно аналізувати численні потоки даних за допомогою масштабованої архітектури ШІ та персоналізоване, адаптивне представлення результатів ШІ через AR. Зокрема, предметом аналізу стали такі можливості DARLENE, як аналіз конфігурації тіла кожної людини після об'єднання обчислених теплових карт. Це може допомогти правоохоронцям краще аналізувати події, що відбуваються, навіть за бетонними стінами, а також дозволить виконувати завдання комп'ютерного зору вищого рівня для розпізнавання та відстеження людської діяльності. Водночас вчені наголошують на тому, що успіх DARLENE значною мірою залежить від створення надійної етичної бази відповідно до чинного законодавства та етичних принципів як під час його розробки, так і під час впровадження. З цією метою розробка DARLENE постійно перевіряється внутрішніми та зовнішніми експертами з етики [2].

О. В. Турута і О. П. Турута у своєму дослідженні дійшли висновку, що неправомірне використання алгоритмів ШІ створює безліч проблем, таких, як порушення права на життя, права на недоторканність приватного життя, обмеження свободи слова та думки, порушення права на справедливий судовий розгляд та презумпцію невинності, права на

рівні можливості і недискримінацію, права на працю тощо. Оскільки технології ШІ використовують певні набори даних, то найчастіше спостерігається порушення прав певних груп населення. Це можуть бути жінки та діти, а також певні етнічні, расові чи релігійні групи тощо. Уряди країн світу та компанії, які використовують технології ШІ, на думку вчених, мають усвідомлювати недосконалість даних, на основі яких технологія навчається, та дбати про недопущення дискримінації і порушень прав людини, бути готовими надати своєчасні та ефективні засоби правового захисту у випадках, коли рішення, прийняті машинами, виявляються невірними [3].

Можна констатувати, що нині вже напрацьована певна теоретико-методологічна база для подальшого вивчення та розвитку правового забезпечення використання технологій ШІ. Однак у контексті правового статусу правоохоронних органів це питання вивчено ще недостатньо, що обумовлює спрямованість подальших наукових пошуків.

У роботі використано формально-догматичний, порівняльно-правовий методи, а також метод правового моделювання.

Метою статті є визначення особливостей використання суб'єктами правоохоронної діяльності технологій штучного інтелекту з позиції правового регулювання.

Результати. Динамічний розвиток інформаційних технологій обумовлює кардинальні зміни у сфері правоохоронної діяльності. Відкриття доступу до технологій ШІ мало своїми наслідками його використання суб'єктами протиправної діяльності у багатьох державах, які легко обходять закладені у програмні продукти обмеження [4]. За таких умов відмова правоохоронних органів використовувати такі технології означала б суттєве зниження ефективності їх діяльності щодо розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень, забезпечення публічного порядку тощо.

Однак широке впровадження технологій ШІ у всі сфери суспільних відносин, у тому числі у правоохоронну, пов'язано не лише зі здобутками, а й з численними ризиками. Такі ризики охоплюють велику кількість

політичних, економічних, психологічних, екологічних та інших чинників, проте найбільш важливими з них є, на нашу думку, правові. Саме право легітимізує застосування різних технологій державними інституціями, створює нормативний каркас їх діяльності, встановлює обмеження та заборони, спрямовані у першу чергу на забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Аналізуючи правові аспекти використання ШІ у правоохоронній діяльності, перш за все хотілося б зупинитися на наявності правових підстав їх застосування. Як відомо, відповідно до ч. 2 ст. 6 Основного Закону органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України [5]. Не всі правоохоронні органи є органами виконавчої влади, однак Основний Закон також включає положення про те, що організація і порядок діяльності правоохоронних органів визначаються законом (ч. 3 ст. 17) [5]. Тобто законодавець наголошує на наявності законодавчих рамок функціонування правоохоронних органів та здійснення ними своєї діяльності. Ці положення, на нашу думку, повністю поширюються на інформаційне забезпечення означених інституцій, у тому числі й на використання ними ШІ.

Однак аналіз більшості законів України, які регулюють правовий статус правоохоронних органів, свідчить, що у сфері їх правомочностей використовувати інформаційні технології мають місце суттєві прогалини. Переважно право правоохоронного органу та його співробітників здійснювати інформаційну діяльність визначається у законодавстві дуже вузько, точково, в контексті окремих робочих операцій. Так, у Законі України «Про прокуратуру» присутні окремі згадування, в яких визначено права прокурорів використовувати у своїй діяльності деякі інформаційні технології. У ч. 8 ст. 23 закріплено, що з метою виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості в межах своєї компетенції прокурор у порядку, визначеному законодавством, має прямий доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором)

яких є державні органи або органи місцевого самоврядування [6]. Як можна побачити, згадані у цій нормі ресурси адмініструються державою або органами місцевого самоврядування. Однак технології ШІ створені та розповсюджуються комерційними структурами інших держав, а українські органи публічної влади не мають впливу ані на принципи їх роботи, ані на доступ для контролю якості.

Безумовно, і Європейський Союз, і Сполучені Штати Америки мають безперечні правові здобутки у сфері забезпечення безпеки держави, суспільства і громадян у зв'язку із використанням технологій ШІ. Однак предметом регулювання цих правових актів є у першу чергу безпека громадян, суспільства та урядів цих країн. Для українського споживача, у тому числі для правоохоронних органів, таке використання здійснюється у зоні ризиків. До таких ризиків слід віднести неправомірне поширення персональних даних, підвищення вразливості державних та єдиних реєстрів, інших інформаційно-телекомунікаційних систем, дані з яких використовуються при роботі з ШІ. В умовах руйнування архітектури міжнародної безпеки та повернення деяких держав до силових методів міжнародної взаємодії слід також з усією серйозністю розглядати можливість використання прихованих для українського користувача алгоритмів ШІ для дестабілізації ситуації в правоохоронній системі та у державі в цілому.

Отже, використання ШІ у правоохоронній діяльності має бути перш за все безпечним. Надання ШІ доступу до відомостей та даних правоохоронної спрямованості, до систем відеоспостережень, у тому числі у режимі онлайн, має здійснюватися лише за умови контролю за використанням і розповсюдженням таких даних розробниками. Безумовно, це суттєво обмежить кількість ресурсів ШІ, якими зможуть скористатися українські правоохоронці. Однак в аспекті забезпечення національної та воєнної безпеки такі заходи не здаються нам надмірними. Враховуючи процитовані вище положення Конституції України, має бути встановлена законодавча заборона користуватися засобами ШІ, відносно яких відсутня можливість контролю. Ці положення мають знайти своє відображення у правових актах,

які регулюють правовий статус суб'єктів правоохоронної діяльності.

Вказане вимагає відповіді на питання про віднесення тих чи інших інституцій до правоохоронних. Проблема визначення поняття та ознак суб'єктів, які здійснюють правоохоронну діяльність, не є новою. Протягом трьох десятиліть існування української держави їй приділяло увагу багато науковців, які намагалися створити об'єктивні та логічні критерії віднесення певних інституцій до категорії правоохоронних. Однак головна проблема, яка обумовлює потребу у постійному доктринальному аналізі та виробленні правових позицій, так і залишилася невирішеною.

Легальне визначення правоохоронних органів у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» має відкритий характер і містить сумнівні критерії віднесення певних суб'єктів до означеної категорії. Разом з тим, у правових актах, які визначають компетенцію посадових осіб та інших працівників державних інституцій та органів місцевого самоврядування, досить часто згадуються правоохоронні органи в контексті обов'язкового повідомлення їм певної інформації, залучення їх до здійснення певної діяльності тощо.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 30 серпня 2023 року по справі № 633/195/17 (провадження № 13-39 кс 23) визначила, що критеріями віднесення органів державної влади до правоохоронних є інституційно-функціональні ознаки, що визначають правовий статус такого органу у системі органів державної влади. На відміну від інших органів державної влади, які можуть також здійснювати правоохоронну функцію, для правоохоронних органів вона є основною. При цьому при віднесенні того чи іншого органу державної влади до правоохоронного слід звернути увагу насамперед на те, чи визначено відповідний орган у спеціальному нормативно-правовому акті, який регламентує його правовий статус, як правоохоронний, а також на повноваження, які цей орган здійснює, тобто на закріплену за ними на законодавчому рівні правоохоронну функцію [7]. На нашу думку, така правова позиція породжує більше питань,

ніж відповідей, оскільки звернення до доктринальної категорії «правоохоронні функції» дозволяє переконатися у неоднорідному її розумінні у різних теоретичних джерелах.

Зокрема, існують протилежні позиції щодо виконання правоохоронної функції недержавними інституціями. Думка про відсутність монополії держави на правоохоронну діяльність є достатньо поширеною серед правників. Хоча, безумовно, існують вчені, які не поділяють таку позицію. До недержавних правоохоронних інституцій на доктринальному рівні відносять приватні охоронні підприємства, служби безпеки установ, підприємств та організацій, приватних детективів та їх агенції, громадські формування з охорони громадського порядку та державного кордону [8; 9 та ін.]. Охоронна діяльність та функціонування громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону врегульовані на законодавчому рівні. Про якість такого регулювання можна сперечатися, в аспекті використання ШІ також наявні прогалини. Так, суб'єкти охоронної діяльності мають право застосовувати технічні засоби охорони – технічні засоби, що використовуються під час здійснення охоронної діяльності: системи, прилади та обладнання для виявлення, оповіщення і попередження про наявність небезпеки для життя людей та / або майна [10]. Як свідчить наведений вище аналіз системи DARLENE, технічні засоби охорони нового покоління можуть базуватися на технологіях ШІ і доповненої реальності, що значно підвищує їх ефективність. Однак питання про коло суб'єктів, які будуть мати доступ до даних відеоспостереження, залишається поза межами правового регулювання. Додамо, що у 2025 році у Тайвані, Австралії, Італії та деяких урядових структурах США з міркувань безпеки було заборонено використовувати ШІ китайського стартапу DeerSeek [11; 12].

Особливу небезпеку несе у собі використання ШІ суб'єктами, які здійснюють правоохоронну діяльність поза межами правового регулювання. В Україні нині надають послуги десятки тисяч приватних детективів та детективних агенцій (код за КВЕД 80.30 – проведення розслідувань). Їх діяльність включає розшук людей, пошук власності, перевірку

конкурентів, встановлення фактів шлюбної зради, перевірки на поліграфі тощо і здійснюється відповідно до загальних вимог до господарської діяльності, без урахування правоохоронної специфіки. Як відомо, прийнятий у 2017 році Верховною Радою України Закон України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» так і не було підписано Президентом України. Подальші спроби визначити статус приватних детективів на законодавчому рівні також не дали результатів [8]. Отже, ризики відсутності адекватного правового забезпечення розслідувань приватних детективів поєднуються з ризиками використання ними можливостей ШІ. Схожа ситуація спостерігається і у сфері діяльності служб безпеки підприємств, установ та організацій.

Висновки. Використання суб'єктами правоохоронної діяльності технологій ШІ може бути пов'язано з ризиками порушення прав людини, втручання у приватне життя, витоку персональних даних, дискримінації, а також зі створенням загроз національній та воєнній безпеці держави. Водночас повна відмова від використання таких технологій в умовах цифровізації злочинності, розвитку кіберзагроз та застосування ШІ суб'єктами протиправної діяльності призвела б до істотного зниження ефективності правоохоронної системи.

Це потребує внесення змін до законодавчих актів, які визначають правовий статус правоохоронних органів, з метою доповнення їх наступними положеннями: правові підстави застосування ШІ у діяльності правоохоронних органів; критерії допустимості використання конкретних технологічних рішень, заснованих на технологіях ШІ; механізми зовнішнього і внутрішнього контролю за використанням ШІ у правоохоронній діяльності; юридична відповідальність за неправомірне використання ШІ.

Особливої актуальності набуває питання встановлення законодавчої заборони на використання правоохоронними органами тих систем ШІ, щодо яких відсутня можливість аудиту алгоритмів, контролю за потоками даних або гарантій кібербезпеки. В умовах повномасштабної збройної російської агресії ці вимоги мають розглядатися як елемент забезпечення національної, воєнної та інформаційної безпеки.

Крім того, мають бути ліквідовані правові прогалини, пов'язані зі здійсненням недержавної правоохоронної діяльності, що потребує прийняття законів про приватну детективну діяльність та про службу безпеки суб'єктів господарювання. У цих правових актах мають знайти своє відображення підстави, умови, порядок і контроль за використанням технологій ШІ.

Література

1. Ezzeddine Y., Bayerl P. S., Gibson H. Citizen Perspectives on Necessary Safeguards to the Use of AI by Law Enforcement Agencies. arXiv. 2023. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2306.01786> (дата звернення: 24.01.2026).
2. Apostolakis K. C., Dimitriou N., Margetis G., Ntoa S., Tzovaras D., Stephanidis C. DARLENE – Improving situational awareness of European law enforcement agents through a combination of augmented reality and artificial intelligence solutions. *Open Res Eur*. 2022. Jan 21;1:87. DOI: 10.12688/openreseurope.13715.2.
3. Турута О. В., Турута О. П. Штучний інтелект крізь призму фундаментальних прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 71. С. 49–54. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.7>
4. Мягкіх С. В., Шопіна Ю. О. Проблеми використання штучного інтелекту для вчинення кіберзлочинів. *Кібербезпека в дії: від особистого захисту до національного: матеріали наук.-практ. круглого столу* (Київ, 15 жовт. 2025 р.). Київ, 2025. С. 75–80.
5. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 25.01.2026).
6. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 25.01.2026).
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 серпня 2023 року по справі № 633/195/17 (провадження № 13-39 кс 23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396900> (дата звернення: 25.01.2026).
8. Мулявка Д. Г. Проблеми адміністративно-правового забезпечення приватної детективної та недержавної охоронної діяльності в Україні: монографія. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2020. 404 с.
9. Завальний М. В. Адміністративно-правові засади діяльності та взаємодії державних та недержавних суб'єктів правоохорони в Україні : монографія. Харків : Стильна типографія, 2018. 320 с.
10. Про охоронну діяльність: Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4616-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17#Text> (дата звернення: 25.01.2026).
11. Taiwan bans government departments from using DeepSeek AI Reuters. 2025. 3 Feb. URL: <https://www.reuters.com/technology/taiwan-bans-government-departments-using-deepseek-ai-2025-02-03/> (дата звернення: 23.01.2026).
12. Italy blocks Chinese AI app DeepSeek over data concerns Associated Press. 2025. 30 Jan. URL: <https://apnews.com/article/dc7e87835ed7a125b5e46614d8bd80d0> (дата звернення: 23.01.2026).

References

1. Ezzeddine, Y., Bayerl, P. S., & Gibson, H. (2023). Citizen perspectives on necessary safeguards to the use of AI by law enforcement agencies. arXiv. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2306.01786>
2. Apostolakis, K. C., Dimitriou, N., Margetis, G., Ntoa, S., Tzovaras, D., & Stephanidis, C. (2022). DARLENE – Improving situational awareness of European law enforcement agents through a combination of augmented reality and artificial intelligence solutions. *Open Research Europe*, 1 (87). DOI: <https://doi.org/10.12688/openreseurope.13715.2>
3. Turuta, O. V., & Turuta, O. P. (2022). Shtuchnyi intelekt kriz pryzmu fundamentalnykh prav liudyny [Artificial intelligence through the prism of fundamental human rights]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*, (71), 49–54. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.7> [in Ukrainian].
4. Miakkykh, S. V., & Shopina, Yu. O. (2025). Problemy vykorystannia shtuchnoho intelektu dla vchynennia kibezlochyniv [Problems of using artificial intelligence to commit cybercrimes]. In *Kiberbezpeka v dii: vid osobystoho zakhystu do natsionalnoho: materialy nauk.-prakt. kruhloho stolu*, 75–80. Kyiv [in Ukrainian].
5. Konstitutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Zakon vid 28.06.1996 No. 254k/96-VR. (1996). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> [in Ukrainian]
6. Pro prokuraturu [On the Prosecutor's Office]: Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 roku No. 1697-VII. (2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> [in Ukrainian].

7. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 30 serpnia 2023 roku po spravi No. 633/195/17 (provadzhennia No. 13-39 ks 23) [Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court of August 30, 2023 in case No. 633/195/17]. (2023). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396900> [in Ukrainian].

8. Muliavka, D. H. (2020). Problemy administratyvno-pravovoho zabezpechennia pryvatnoi detektyvnoi ta nederzhavnoi okhoronnoi diialnosti v Ukraini [Problems of administrative and legal support of private detective and non-state security activities in Ukraine: monograph]. Irpin : Universytet derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy. [in Ukrainian].

9. Zavalnyi, M. V. (2018). Administratyvno-pravovi zasady diialnosti ta vzaiemodii derzhavnykh ta nederzhavnykh subiektiv pravookhorony v Ukraini [Administrative and legal framework for the activity and interaction of state and non-state law enforcement entities in Ukraine : monograph]. Kharkiv : Stylna typohrafiia. [in Ukrainian].

10. Pro okhoronnu diialnist [On security activities]: Zakon Ukrainy vid 22 bereznia 2012 roku No. 4616-VI. (2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17#Text> [in Ukrainian].

11. Reuters. (2025, February 3). Taiwan bans government departments from using DeepSeek AI. URL: <https://www.reuters.com/technology/taiwan-bans-government-departments-using-deepseek-ai-2025-02-03/>

12. Associated Press. (2025, January 30). Italy blocks Chinese AI app DeepSeek over data concerns. URL: <https://apnews.com/article/dc7e87835ed7a125b5e46614ddb80d0>

Дата першого надходження статті до видання: 04.02.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

УДК 35.08:17:004

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-17>**Шупта Ірина Миколаївна**

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Полтавського державного аграрного університету
ORCID: 0000-0002-8770-5198
Scopus Author ID: 57221381312
ResearcherID: S-6201-2016

Дем'янов Олександр Вікторович

аспірант кафедри економіки та публічного управління
Полтавського державного аграрного університету
ORCID: 0009-0001-2721-2957

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Дана стаття присвячена комплексному аналізу принципів професійної етики в інформаційній сфері в умовах цифровізації та активного впровадження інформаційних технологій у діяльність органів публічної влади, бізнес-структур і організацій різних форм власності. Автори розкривають сутність ділової комунікації як ключового інструменту ефективної взаємодії між суб'єктами публічного управління, працівниками та зацікавленими сторонами, що забезпечує узгодженість управлінських рішень, підвищення довіри та результативності діяльності організацій.

Було проаналізовано актуальні етичні виклики, зумовлені використанням сучасних інформаційних технологій, насамперед проблеми захисту персональних даних і забезпечення права на приватність, застосування штучного інтелекту та ризику алгоритмічної упередженості, автоматизації управлінських процесів і можливих соціально-економічних наслідків, цифрового контролю в трудових відносинах, а також впливу IT-сфери на навколишнє середовище. Обґрунтовано необхідність дотримання принципів прозорості, підзвітності, конфіденційності та відповідального використання цифрових технологій у системі публічного управління.

Автори виокремили основні типи етики в ділових комунікаціях, а саме: професійну, корпоративну, соціальну, особисту та культурну та визначили їх роль у формуванні інституційної довіри, позитивної репутації й сталого розвитку організацій. Особливу увагу приділено етичному лідерству як важливому чиннику належного врядування, що забезпечує дотримання етичних і правових норм, формування культури відповідальності та запобігання конфліктам у цифровому середовищі. Позитивним моментом є те, що автори дають й практичні рекомендації щодо впровадження етичних стандартів і механізмів контролю в системі ділового спілкування, що сприятиме підвищенню ефективності управлінських процесів і зміцненню довіри в публічній сфері.

Ключові слова: публічне управління, професійна етика, ділова комунікація, цифровізація, етичне лідерство, інформаційні технології, штучний інтелект, захист персональних даних

Shupta I. M., Demianov O. V. Professional ethics in the information field: business communication principles

This article is devoted to a comprehensive analysis of the principles of professional ethics in the information sphere in the context of digitalization and active implementation of information technologies in the activities of public authorities, business structures and organizations of various forms of ownership. The authors reveal the essence of business communication as a key tool for effective interaction between public administration entities, employees and stakeholders, which ensures the consistency of management decisions, increasing trust and effectiveness of organizations.

The current ethical challenges caused by the use of modern information technologies were analyzed, primarily the problems of personal data protection and ensuring the right to privacy, the use of artificial intelligence and the risks of algorithmic bias, automation of management processes and possible socio-economic consequences, digital control in labor relations, as well as the impact of the IT sphere on the environment. The need to adhere to the principles of transparency, accountability, confidentiality and responsible use of digital technologies in the public administration system is substantiated.

The authors have identified the main types of ethics in business communications, namely: professional, corporate, social, personal and cultural, and have determined their role in the formation of institutional trust, positive reputation and sustainable development of organizations. Particular attention is paid to ethical leadership as an important factor of good governance, ensuring compliance with ethical and legal norms, the formation of a culture of responsibility and the prevention of conflicts in the digital environment. A positive point is that the authors also give practical recommendations for the implementation of ethical standards and control mechanisms in the system of business communication, which will contribute to increasing the efficiency of management processes and strengthening trust in the public sphere.

Key words: professional ethics, business communication, public administration, information technology (IT), digitalization artificial intelligence (AI), data privacy, ethical leadership, corporate ethics (business ethics).

Вступ. Стрімкий розвиток і впровадження інформаційних технологій (ШІ, автоматизація, цифрові комунікації) створюють значні етичні та нормативні труднощі, що вимагають на разі переосмислення стандартів ділової взаємодії для побудови стійкого та надійного середовища.

Ключовими складовими окресленої проблеми є:

1. Конфіденційність та безпека даних. На сьогодні збір, збереження та використання персональних даних є однією з найгостріших проблем професійної етики. Сучасні організації стикаються з викликом захисту конфіденційної інформації та забезпечення фундаментального права на приватність.

2. Використання штучного інтелекту (ШІ). Для більшості організацій постає потреба у ліквідації потенційних упереджень в алгоритмах ШІ для запобігання дискримінації за ознаками раси, статі чи етнічної приналежності.

3. Соціально-економічні ризики автоматизації. Природно, що процеси автоматизації викликають обґрунтовану стурбованість суспільства через потенційну втрату робочих місць та економічну нестабільність.

4. Етичні виклики цифрового контролю. Використання інструментів цифрового

спостереження за співробітниками на робочому місці піднімає складні питання конфіденційності, контролю та довіри всередині колективу.

5. Екологічний вплив ІТ-сфери. Проблеми енергоспоживання центрів обробки даних та накопичення електронних відходів стають новими пріоритетами етичного планування.

6. Відсутність механізмів контролю. Недостатність вимірювання відповідності етичним нормам та брак механізмів забезпечення виконання етичної політики створюють сприятливий ґрунт для конфліктів в організаціях.

Проблематика професійної етики, ділової комунікації та трансформації управлінських процесів у цифровому середовищі є предметом активного наукового дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених. В умовах стрімкої цифровізації суспільства особливої актуальності набуває питання формування етичних стандартів комунікації в органах публічної влади, що зумовлює потребу комплексного аналізу існуючих наукових підходів.

У сучасній науковій літературі питання етичних засад ділової комунікації в органах публічної влади в умовах цифровізації розглядалося з різних аспектів, а саме: розвиток інформаційного суспільства та впливу новітніх

технологій на управлінські процеси, трансформація комунікаційного середовища та розвитку цифрових платформ.

Так, проблеми розвитку інформаційного суспільства та впливу новітніх технологій на управлінські процеси розглядаються у працях Г. Андрощука [1] А. Колеснікова, О. Карапетяна [2] та А. Погореленка [3]. У цих дослідженнях аналізуються економічні та соціальні аспекти впровадження штучного інтелекту, а також потенційні ризики, пов'язані з алгоритмічною упередженістю, захистом персональних даних та забезпеченням інформаційної безпеки.

Окрему увагу питанням трансформації комунікаційного середовища та розвитку цифрових платформ приділяє А. Досенко, який підкреслює, що сучасні організації дедалі активніше використовують цифрові канали комунікації, що істотно змінює характер управлінської взаємодії та вимагає перегляду традиційних підходів до етичного регулювання ділового спілкування [4].

Водночас питання етичного забезпечення ділових комунікацій у системі публічного управління в умовах інтенсивної цифровізації та активного використання технологій штучного інтелекту залишаються недостатньо розробленими. Зокрема, потребують подальшого наукового опрацювання механізми формування етичних стандартів цифрової взаємодії, запобігання алгоритмічній дискримінації та забезпечення балансу між ефективністю управлінських процесів і захистом прав громадян у цифровому середовищі.

Матеріали та методи. Дана публікація представляє комплексне дослідження та теоретичне обґрунтування принципів професійної етики в умовах цифровізації інформаційної сфери, а також розробка практичних рекомендацій щодо впровадження етичних стандартів у ділове спілкування для побудови довіри, забезпечення конфіденційності та відповідального використання новітніх технологій (зокрема штучного інтелекту). Щодо методів дослідження, то були переважно використані теоретичні наукові методи дослідження, зокрема: аналіз, систематизація, діагностика проблем та розробка рекомендацій.

Метою статті є здійснення комплексного теоретико-прикладного аналізу принципів професійної етики в інформаційній сфері та розробка цілісної моделі етичної ділової комунікації, адаптованої до потреб суб'єктів публічного управління в умовах інтенсивної цифровізації та впровадження систем штучного інтелекту, що потребує постановки конкретних завдань.

Насамперед необхідно вирішити наступні завдання: розкрити сутність ділової комунікації як стратегічного інструменту взаємодії між органами публічної влади та зацікавленими сторонами для зміцнення інституційної довіри, систематизувати ключові типи етики та визначити їхню роль у формуванні репутації організацій публічного сектору, здійснити діагностику цифрових викликів, зокрема: проаналізувати актуальні етичні ризики, пов'язані із захистом персональних даних, алгоритмічною упередженістю ШІ, цифровим контролем та соціально-економічними наслідками автоматизації управлінських процесів, а також обґрунтувати алгоритм дій для керівників (ІТ-менеджерів та лідерів), що включає проведення етичних аудитів, оцінювання ризиків та інтеграцію нормативних вимог у життєвий цикл цифрових рішень та визначити роль керівника як гаранта прозорості та чесності, який задає етичний «тон» організації через відповідальність за дії команди та прихильність до загального блага.

Результати. Етика в діловій комунікації представляє собою набір стандартів, що регулюють поведінку як окремих осіб, так і організацій під час взаємодії із зацікавленими сторонами за допомогою різноманітних форм комунікації, зокрема електронної пошти, службових записок, звітів, презентацій, реклами та комерційної кореспонденції в діловій комунікації. Отже, це означає відмову від неправдивих маркетингових прийомів, що вводять в оману громадськість, а також повагу до приватного життя та конфіденційності інформації про ділових партнерів і співробітників. Окрім того, етичні комунікації вимагають необхідності бути правдивими, дотримуватися конфіденційності та уникати застосування маніпулятивних практик. Дотримання етичних стандартів в діловому спілкуванні є

підґрунтям для побудови авторитету, репутації, довговічних стосунків із зацікавленими сторонами, що в кінцевому рахунку сприяє успіху та стійкості організації.

Щодо типів етики в ділових комунікаціях (діловому спілкуванні), то нижче наведемо декілька прикладів типів етики, що можуть спрямовувати ділові комунікації. Важливо розробити міцну етичну структуру, що охоплювала б всі ці типи етики для того щоб ефективно та етично спілкуватися з усіма зацікавленими сторонами (рис. 1).

Рис. 1. П'ять типів етики в ділових комунікаціях
Джерело: створено авторами

Професійна етика. До неї відносимо етичні принципи та стандарти, що регулюють професійну поведінку в певні галузі чи професії, наприклад журналістиці, зв'язках з громадськістю чи в органах місцевого самоврядування.

Корпоративна етика. Маються на увазі цінності та принципи, що визначають поведінку організації в цілому, включаючи її комунікаційні практики. Корпоративна етика може включати й схильність до прозорості, підзвітності та соціальної відповідальності. До постулатів кооперативної етики відносяться: довіра, доброчесність, мудрість, надійність, порядність, шляхетність, професійність, відповідальність, відкритість, креативність, ширість, солідарність, цивілізаційність, патріотизм, гідність, культура мислення,

толерантність, коректність, розсудливість, тактовність, ввічливість сумлінність, гуманізм, пунктуальність [5].

Соціальна етика, до якої відносяться етичні принципи, що регулюють взаємодію організації з громадськістю в цілому, включаючи партнерів, співробітників і більш широку спільноту. Соціальна етика може включати справедливе та шанобливе ставлення до всіх зацікавлених сторін, уникання шкідливих звичок.

Особиста етика: це має відношення до цінностей та принципів, що спрямовують поведінку людини на робочому місці, включаючи її комунікаційні практики. Особиста етика може включати прихильність до чесності, порядності та шанобливого ставлення до інших.

Культурна етика: Це відноситься до етичних принципів, що визначають, як організація спілкується з людьми з різних культурних прошарків. Культурна етика може також містити чутливість до культурних відмінностей, уникнення стереотипів чи забобонів та повагу до переконань та цінностей інших.

Щодо самого поняття «ділова комунікація», то воно є доволі широким поняттям, яке відноситься до будь-якого обміну інформацією чи то в державній установі, органі місцевого самоврядування, підприємстві з єдиною метою – принести користь. Це включає передачу інформації в різних формах, що може здійснюватися на безлічі платформ і пристроїв. Як зазначає Куриляк В. Є.: «Ділова комунікація – це спілкування, яке просуває продукт, послугу або організацію; передає інформацію в межах бізнесу або функціонує як офіційна заява компанії» [6]. А щодо ділового спілкування, то в якості предмета ділового спілкування виступають будь соціально-значущі проблеми, які виникають у всіх сферах життя суспільства – економічної, соціальної, політичної, духовної та вимагають для свого рішення спільних зусиль, тобто спільної діяльності або справи. Будь-яка спільна справа передбачає взаємодію та спілкування учасників [7].

Ділова комунікація часто включає дві фази: передачу інформації та зворотний зв'язок, остання з яких однаково важлива для оптимізації всіх робочих процесів і забезпечення того, щоб всі були на одній хвилі.

Зупинимося більш детально на професійній етиці в інформаційній сфері зокрема на принципах ділового спілкування. Існують такі форми ділових комунікацій, зокрема вербальне, письмове та особисте (табл. 1).

На сьогодні існує безліч платформ, котрі можна використовувати для комунікацій за допомогою трьох основних форм, про які велася мова вище (вербальне, письмове та особисте спілкування), які за звичай – в наші дні – включають такі цифрові і / або електронні пристрої електронні пристрої:

– *вебкомунікації*: вебпортали та хмарні портали, що надають організаціям новий спосіб спілкування за допомогою обміну та синхронізації даних від однієї людини до всієї організації, незалежно від її місцезнаходження;

– *відеоконференції*, що дозволяють зацікавленим діловим сторонам з усіх куточків світу брати участь в онлайн-відео-сесії чи електронній зустрічі, в процесі якої відбувається обмін інформацією та надається зворотній зв'язок;

– *звіти та презентації*, що можуть бути написані чи надані за допомогою цифрових носіїв (наприклад презентацій PowerPoint чи слайдів) для обміну даними з іншими людьми з використанням онлайн-передачі чи при зустрічі;

– *телефонні наради*, що мають на увазі багатосторонній сеанс, в процесі яких відбувається обмін інформацією (усно), надається зворотній зв'язок і відповіді на запитання відповідних сторін;

– *особисті зустрічі*, що включають, як правило, сеанс віч на віч, де інформацією діляться чи вона передається від однієї сторони до іншої. Це може включати також інтерв'ю чи спільну ділову зустріч;

– *скринька для пропозицій чи відгуків*, що дозволяє використовувати письмові (цифрові) форми спілкування для анонімного чи неанонісного зворотного зв'язку, що часто надається керівництву персоналом. Вони можуть включати коментарі, запитання, запити, відгуки чи спільні пропозиції;

– *електронна пошта*, що є одним із найпопулярніших способів використання цифрових письмових систем комунікації для передачі важливої інформації в діловій сфері. Такі пакети електронної пошти можуть бути використані на настільних робочих станціях, планшетних комп'ютерах і мобільних пристроях;

– *діловий миттєвий обмін повідомленнями (Slack, Messenger)*: як і електронна пошта, додатки для обміну повідомленнями дозволяють здійснювати цифрові письмові комунікації між двома (чи більше) сторонами. Однак, хоча електронна пошта відправляється майже миттєво, це за звичай більш повільний спосіб спілкування, і отримання відповіді може зайняти певний час. Як відзначає Blue Source (компанія, яка консультує підприємства та державні установи з передових тенденцій в галузі управління даними) щорічно по всьому світові надсилається понад 205 мільярдів електронних листів, при цьому лише третина з них фактично відкривається. Натомість додатки для обміну миттєвими

Таблиця 1

Форми ділових комунікацій

Форма	Характеристика
Вербальне спілкування	Вербальне спілкування має на увазі передачу чи ретрансляцію інформації одній особі іншій чи стороні усно за допомогою слів на відстані. Це можуть бути різноманітні комунікаційні платформи, зокрема відеоконференції, онлайн-інтерв'ю, зустрічі в онлайн-режимі за допомогою телефонних дзвінків тощо
Письмове спілкування	Під письмовою комунікацією маємо на увазі цифрові чи нецифрові медіа, де одна сторона пише інформацію, щоб поділитися нею з іншою стороною. Цей тип комунікації може включати старі форми писемних систем, такі як паперовий лист, більш сучасні форми, такі як письмова електронна пошта, хмарний (спільний) документ, передача через додатки для обміну повідомленнями тощо. Письмова (сучасна, цифрова) комунікація є однією найбільш популярних форм комунікації в наші дні
Особисте спілкування	Хоча усне спілкування часто має на увазі спілкування з іншою стороною за допомогою електронних засобів масової інформації, особисте спілкування (усне) як і раніше є ефективним способом обміну інформацією та передачі важливих даних відповідній стороні.

Джерело: створено авторами

повідомленнями, такі як Slack, Messenger та інші дозволяють здійснювати практично миттєвий зв'язок і можуть включати декілька сторін, а також синхронізовані повідомлення та дані, що зберігаються на хмарині для спільної роботи з іншими сторонами. Крім того, електронна пошта зберігається на серверах і може бути вилучена за допомогою клієнтських додатків за необхідності, у той час як миттєві повідомлення передаються клієнтськими додатками з віддалених серверів і їх можна порівняти з миттєвими телефонними дзвінками (додатки для обміну повідомленнями), що можна порівняно з надісланим листом чи факсом (тобто електронними листами). Трансформація інструментів електронної комунікації призвела до витіснення застарілих платформ (більш комплексними екосистемами, такими як Microsoft Teams, що потребує перегляду етичних протоколів колективної роботи).

На даний час ділові комунікації є вкрай важливим для будь-якої організації. Перш за все, ефективно вони підвищують продуктивність праці персоналу за рахунок посилення командної роботи, а відсутність вимірювання відповідності та механізмів забезпечення виконання етичної політики створює сприятливий ґрунт для виникнення етичних конфліктів в організації.

Ми живемо в епоху колосальних змін. Інформаційні технології є рушійною силою розвитку суспільства, і на сьогодні не залишилося жодної сфери, якої б не торкнулися найбільш значущі інтелектуальних досягнення людства і хоча ці технології приносять величезну користь за рахунок підвищення ефективності, автоматизації та інновацій, вони також і створюють значні етичні та нормативні труднощі. Те, як саме використовуються ці технології, має суттєвий вплив і на співробітників, і ділових партнерів, і суспільство. Хоча це все і дає безумовні переваги, однак для функціонування стійкого та надійного ділового середовища вкрай важливо приділяти увагу етичним питанням та дотримуватися нормативних вимог.

Важливо також звернути увагу на таку проблему, як забезпечення конфіденційності безпеки даних. Збір, збереження та використання персональних даних є однією з нагальних

проблем професійної етики в інформаційному середовищі. На сьогодні для більшості організацій вкрай важливо захистити конфіденційну інформацію, відстоюючи фундаментальне право на конфіденційність [8; 9]. Мова йдеться про наступне:

1. *Мінімізацію даних.* Необхідно збирати лише необхідні дані, що відстоюють законні ділові цілі.

2. *Заходи з безпеки даних.* Впроваджувати надійні методи та протоколи кібербезпеки для захисту від злону, крадіжки чи неправомірного використання.

3. *Прозорість політики по відношенню до даних.* Чітка та зрозуміла політика збору та використання даних дозволяє користувачам усвідомлено вибирати та контролювати свої дані.

Іншою нагальною проблемою на даний час є використання штучного інтелекту (ШІ) та упереджене ставлення до нього [10]. Зрозуміло, що організації повинні ліквідувати потенційні упередження щодо прийняття рішень за допомогою ШІ, щоб попередити прояви дискримінації та нерівності. Тому важливо зосередитися на дотриманні наступних моментів:

Алгоритмічна справедливість, що вимагає розробки та навчання алгоритмам ШІ, що не допускало б дискримінації за ознакою раси, статі, етнічної приналежності чи інших захищених атрибутів.

Прозорість та підзвітність. Необхідно пояснити, як системи ШІ приймають рішення, забезпечують можливість перевірки та потенційного виправлення упередженості.

Людський нагляд. Потрібно впровадити систему, в якій люди зможуть за необхідності перевірити чи заборонити рішення, прийняті на основі ШІ, особливо в таких делікатних питаннях, як найм, кредитування та оцінювання ризиків.

Автоматизація та скорочення робочих місць – це тема, якої торкаються в численних дискусіях, що має відношення до автоматизації будь-якого роду, проте вона часто викликає стурбованість з приводу втрати робочих місць та економічної нестабільності. Для профілактики та попередження цього варто звернути увагу на наступні заходи.

1. *Програми перепідготовки та підвищення кваліфікації*, що надають можливості засвоїти нові навички та адаптуватися до мінливого ринку праці.

2. *Соціальна відповідальність*. Необхідно дослідити, як пом'якшити негативний вплив на звільнених співробітників і скорочення цілих підрозділів за рахунок, наприклад співпраці з освітніми установами чи звернувши увагу на державні програми підтримки для перенавчання.

3. *Цілеспрямована автоматизація*, що передбачає застосування стратегічного та гуманного підходу до автоматизації, забезпечення балансу між ефективністю та захистом засобів до існування.

4. *Цифрове спостереження*, тобто моніторинг співробітників на робочому місці з використанням технологічних інструментів, тим самим піднімаючи питання про конфіденційність, контроль та довіру. Серед етичних практик найбільш застосовуваними є: обґрунтування (використання технології відеоспостереження лише у випадку явної чи ділової наполегливої необхідності; пропорційність (рівень нагляду повинен бути пропорційним ризикам); прозорість (бути відкритими із співробітниками стосовно методів контролю та інших причин).

5. *Вплив на навколишнє середовище*, адже споживання енергії в центрах обробки даних, електронні відходи та вуглецевий слід виробництва повинні бути головними пріоритетами для будь-якої організації при плануванні використання І-технологій в майбутньому. Окрім того ІТ-фахівці повинні обговорити енерго-ефективні рішення, керуючись принципами стійкого проектування та налагодити переробку електронних відходів.

Постає також і питання стосовного того, як налагодити етичне використання нових технологій. Зрозуміло, що правила для нових технологій, таких як ШІ, розпізнавання обличчя і блокчейну, знаходяться на стадії розробки. На сьогодні ведеться потужна робота над відповідальним використанням:

– *проактивної взаємодії*: участі в політичних обговореннях та формуванні нормативно-правової бази щодо використання нових технологій;

– *внутрішнє управління*: створити внутрішні етичні комітети чи структури для керівництва відповідальною розробкою та використанням цих технологій.

На сьогодні вкрай важливо розробити стратегії забезпечення етичного та відповідаючого лідерства. Спеціалісти з управління інформаційних технологій можуть забезпечити відповідність організації етичним та нормативним зобов'язанням завдяки наступним крокам, що демонструють дані рис. 2.

1. Розробка надійної економічної структури.
2. Проведення регулярного оцінювання ризиків.
3. Пріоритетна відповідність вимогам в процесі проектування.
4. Інвестування в навчання співробітників.
5. Встановлення чіткої підзвітності.
6. Проведення періодичних аудитів.
7. Підтримка прозорості.

За сучасних умов вкрай важливо також дотримуватися правил кібербезпеки, насамперед:

- PCI DSS (Стандарт безпеки даних індустрії платіжних карт): набір стандартів безпеки для захисту даних тримачів карт під час транзакцій.
- Рамкова основа кібербезпеки NIST (до прикладу, як це існує в США): добровільна рамка для управління та зниження ризиків кібербезпеки в організаціях.

• *Галузеві правила*: в різних галузях можуть діяти додаткові правила, а в окремих галузях можуть діяти додаткові правила кібербезпеки.

Зауважимо, що подолання етичних проблем та дотримання нормативних вимог, які пов'язані з розвитком сучасних технологій – це постійний процес, з яким стикаються всі без винятку організації.

Дотримуючись етичних принципів, приділяючи першочергову увагу дотриманню норм і застосовуючи проактивний підхід, фахівці в галузі інформаційних технологій можуть використовувати наявні можливості технологій для впровадження інновацій, підвищення продуктивності та зміцнення довіри.

Етичні технології є не лише корисними для суспільства в цілому, але й мають основоположне значення для побудови стійкого та стабільного розвитку.

Рис. 2. Кроки спеціалістів з управління інформаційних технологій для забезпечення відповідності організації етичним та нормативним зобов'язанням

Джерело: розроблено авторами

На сьогодні етичне лідерство на робочому місці виходить за межі рутинних типових обов'язків менеджера. Наразі воно включає і керівництво командами й організаціями на основі принципів, що сприяють зростанню довіри, поваги та чесності. Етичний лідер на сьогодні повинен культивувати цінності організації, тим самим подаючи потужний приклад для наслідування, послідовно демонструючи етичну поведінку у всіх рішеннях та діях. На думку Т. Василевської та Р. Пятківського: «Етичні лідери встановлюють норми і служать зразком для наслідування в етичній поведінці, приймають етичні рішення в організації, реагують на неетичну поведінку, вказуючи на те, що є прийнятним, а що – ні [11].

Саме етичне лідерство засноване на таких основоположних аспектах:

Чесність і прозорість: Керівники завжди повинні бути чесними та неупередженими в своїх комунікаціях і рішеннях, задаючи тон прозорості на верхніх щабелях влади. Під чесністю ми розуміємо те, як діяти правильно, навіть тоді, коли це є непростим варіантом. Етичний лідер не підрізає гострі кути, а вирізняється постійністю власних принципів, як на публіці, так і суспільстві.

Повага до інших, що передбачає достоїнність поведінки етичних лідерів та їх справедливість. Етичні лідери схильні враховувати загальну думку, водночас вони віддають перевагу інклюзивності.

Відповідальне ставлення, адже етичні лідери несуть відповідальність за всі свої дії, беруть на себе відповідальність за результати праці всієї команди. Вони здатні вчитися на власних помилках не перекладаючи відповідальності та провини на інших.

Дотримання законів і правил : етичні лідери забезпечують дотримання всіх відповідних законів і політик компанії, направляючи свої команди відповідно до очікуваних від них правових і моральних стандартів.

Просування етичної поведінки : заохочуючи етичну поведінку і рішуче припиняючи неетичні дії, керівники підкреслюють важливість етики на робочому місці.

Прихильність до загального блага: лідери завжди повинні прагнути приймати рішення, що приносять користь компанії, суспільству та навколишньому середовищу.

Висновки. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту та автоматизації, вимагає докорінного переосмислення традиційних норм ділової взаємодії для створення стійкого та надійного професійного середовища.

На разі захист персональних даних та забезпечення права на приватність через механізми мінімізації даних, прозорість політики та впровадження надійних протоколів кібербезпеки є фундаментальним обов'язком сучасних організацій. Етичне використання штучного інтелекту потребує ліквідації алгоритмічної упередженості для запобігання дискримінації, забезпечення прозорості прийняття рішень та обов'язкового людського нагляду в критичних питаннях.

Досягти мінімізації негативних наслідків автоматизації (втрата робочих місць) можливе лише за умови впровадження програм підготовки персоналу, співпраці з освітніми закладами та застосування стратегічного, гуманного підходу до модернізації процесів.

Сучасні ділові комунікації охоплюють широкий спектр цифрових платформ (відеоконференції, месенджери як Slack, хмарні

портали), де ефективність взаємодії прямо залежить від оперативності зворотного зв'язку та етичності використання інструментів цифрового контролю. Для досягнення успіху організація повинна інтегрувати п'ять типів етики: професійну, корпоративну, соціальну, особисту та культурну, що дозволяє вибудувати цілісну систему цінностей у відносинах з усіма зацікавленими сторонами. Особлива роль у цьому процесі відводиться етичному лідерству, адже керівник у цифрову епоху виступає гарантом прозорості та чесності, який задає етичний «тон» організації через особистий приклад, відповідальність за дії команди та прихильність до загального блага. Етичне використання технологій забезпечується через конкретний алгоритм дій: регулярні аудити, оцінювання ризиків, встановлення чіткої підзвітності та інтеграцію нормативних вимог безпосередньо в життєвий цикл розробки програмного забезпечення. На сьогодні проблеми енергоспоживання центрів обробки даних та переробка електронних відходів стають новими обов'язковими пріоритетами в межах професійної етики ІТ-фахівців.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі вбачаються у розробці конкретних галузевих стандартів (етичних кодексів) для використання систем штучного інтелекту в органах публічної влади, що дозволить мінімізувати ризики алгоритмічної упередженості. Окремої уваги потребує дослідження механізмів адаптації етичних протоколів до новітніх екосистем командної роботи, таких як Microsoft Teams, з метою забезпечення балансу між оперативністю державного врядування та безкомпромісним захистом персональних даних громадян.

Таким чином, дотримання етичних принципів у цифровій сфері є не лише моральним вибором, а й стратегічною необхідністю для зміцнення довіри, підвищення продуктивності та забезпечення стабільного розвитку організації у довгостроковій перспективі.

Література

1. Андрощук Г. О. Штучний інтелект: економіка, інтелектуальна власність, загрози (2 ч.). *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 3. С. 45–56. DOI: <https://doi.org/10.33731/22021.236555>

2. Колесніков А. П., Карапетян О. М. Штучний інтелект: переваги та загрози використання. *Ефективна економіка*. 2023. № 8. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.8.9>
3. Погореленко А. К. Штучний інтелект: сутність, аналіз застосування, перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. Вип. 32. С. 22–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_32_6
4. Досенко А. Комунікаційні платформи: сучасне бачення. *Social Communications: Theory and Practice*. 2021. № 12(1). С. 101–110. DOI: <https://doi.org/10.51423/2524-0471-2021-12-1-4>
5. Швиданенко Г., Швиданенко О. Корпоративна етика у контексті глобальних викликів та забезпечення економічного зростання бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-124>
6. Куриляк В. Є. Міжнародний менеджмент : навч. посіб. Тернопіль : Карт-бланш, 2014. 268 с.
7. Дубас Р. Г., Липовенко А. Р. Ділова комунікація: етичний аспект. *Вісник Університету «Україна»*. Серія: Економіка, менеджмент, маркетинг. 2022. Вип. 6 (33). DOI: 10.36994/2707-4110-2022-6-33-04
8. Василяка О. К. Комерційно цінна інформація з обмеженим доступом: кримінально-правові заходи забезпечення конфіденційності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2024. Вип. 2. С. 13–16. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-2-3>
9. Шевченко А. Є., Кудін С. В., Косілова О. І. Вплив штучного інтелекту на реалізацію прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Legal Bulletin*. 2023. № 2 (8). DOI: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2023-08-65-74>
10. Турута О. В., Турута О. П. Штучний інтелект крізь призму фундаментальних прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 71. С. 49-54. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.7>
11. Василевська Т., Пятківський Р. Етичне лідерство в публічній службі: смисл і значущість феномену. *Public administration aspects*. 2021. № 9 (2). DOI: <https://doi.org/10.15421/152116>

References

1. Androshchuk, H. O. (2021). Shtuchnyi intelekt: ekonomika, intelektualna vlasnist, zahrozy (2 ch.) [Artificial intelligence: Economics, intellectual property, threats]. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*, (3), 45–56. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv_2021_3_6 [in Ukrainian].
2. Kolesnikov, A. P., & Karapetian, O. M. (2023). Shtuchnyi intelekt: Perevahy ta zahrozy vykorystannia [Artificial intelligence: Advantages and threats of use]. *Efektivna ekonomika*, (8). http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_8_11 [in Ukrainian].
3. Pohorelenko, A. K. (2018). Shtuchnyi intelekt: Sutnist, analiz zastosuvannia, perspektyvy rozvytku [Artificial intelligence: Essence, application analysis, development prospects]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*, (32), 22–27. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_32_6 [in Ukrainian].
4. Dosenko, A. (2021). Komunikatsiini platformy: Suchasne bachennia [Communication platforms: Modern vision]. *Social Communications: Theory and Practice*, 12(1), 101–110. <https://doi.org/10.51423/2524-0471-2021-12-1-4> [in Ukrainian].
5. Shvydanenko, H., & Shvydanenko, O. (2024). Korporatyvna etyka u konteksti hlobalnykh vyklykiv ta zabezpechennia ekonomichnoho zrostantia biznesu [Corporate ethics in the context of global challenges and ensuring business growth]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-124> [in Ukrainian].
6. Kuryliak, V. Ye. (2014). *Mizhnarodnyi menedzhment* [International management]. Kart-blansh [in Ukrainian].
7. Dubas, R. H., & Lypovenko, A. R. (2022). Dilova komunikatsiia: Etychnyi aspekt [Business communication: Ethical aspect]. *Visnyk Universytetu "Ukraina". Serii: Ekonomika, menedzhment, marketynh*, 6 (33). DOI: 10.36994/2707-4110-2022-6-33-04 [in Ukrainian].
8. Vasyliaka, O. K. (2024). Komertsiiino tsinna informatsiia z obmezhenym dostupom: Kryminalno-pravovi zakhody zabezpechennia konfidentsiinosti [Commercially valuable information with restricted access: Criminal law measures to ensure confidentiality]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Yurydychni nauky*, (2), 13–16. <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/419/382> [in Ukrainian].
9. Shevchenko, A. Ye., Kudin, S. V., & Kosilova, O. I. (2023). Vplyv shtuchnoho intelektu na realizatsiiu prav i svobod liudyny i hromadianyna v Ukraini [Impact of artificial intelligence on the implementation of human and civil rights in Ukraine]. *Legal Bulletin*, 2 (8). <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/390/335> [in Ukrainian].

10. Turuta, O. V., & Turuta, O. P. (2022). Shtuchnyi intelekt kriz pryzmu fundamentalnykh prav liudyny [Artificial intelligence through the prism of fundamental human rights]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, (71), 49–54. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.7> [in Ukrainian].

11. Vasylevska, T., & Piatkivskyi, R. (2021). Etychne liderstvo v publichnii sluzhbi: smysl i znachushchist fenomenu [Ethical leadership in public service: Meaning and significance of the phenomenon]. *Public administration aspects*, 9 (2). <https://doi.org/10.15421/152116> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 06.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026

Наукове видання

**Центральноукраїнський вісник права
та публічного управління**

**Central Ukrainian Journal of Law
and Public Management**

Випуск 1 (13), 2026

Issue 1 (13), 2026

Коректор І. М. Чудеснова

Комп'ютерне верстання А. М. Фоменко

Дата розміщення онлайн: 20.04.2026.

Дата друку: 27.04.2026.

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 16,74. Зам. № 0426/290.

Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.